

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BÜROKRATİK YAPI AÇISINDAN TANZİMAT DÖNEMİ
SONRASINDA ADLİYE NEZARETİ İLE (1876-1914) CUMHURİYET
DÖNEMİ ADALET BAKANLIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI**

İŞLETME ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sema ULUOĞLU**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Nevzat UYAROĞLU**

İstanbul – 2015

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Sema ULUOĞLU
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Bürokratik Yapı Açısından Tanzimat Dönemi Sonrasında Adliye Nezareti ile (1876-1914) Cumhuriyet Dönemi Adalet Bakanlığının Karşılaştırılması
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : İşletme
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 2015
- SAYFA SAYISI** : 165
- TEZ DANIŞMANLARI** : Yrd. Doç. Dr. Nevzat UYAROĞLU
- DİZİN TERİMLERİ** : Adliye Nezareti, Adalet Bakanlığı, Türk Adalet Sistemi.
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu tez çalışmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde oluşturulan Adliye Teşkilatı kuruluşu, yapısı ve özellikleri açıklanmaya çalışılmış, daha sonra Cumhuriyet Dönemi ve günümüz adalet sistemi bütün özellikleriyle anlatılmış, Adalet Bakanlığı'nın işleyişi hakkında geniş bilgi verilmiştir.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Sema ULUOĞLU

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BÜROKRATİK YAPI AÇISINDAN TANZİMAT DÖNEMİ
SONRASINDA ADLİYE NEZARETİ İLE (1876-1914) CUMHURİYET
DÖNEMİ ADALET BAKANLIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Hazırlayan
Sema ULUOĞLU

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Nevzat UYAROĞLU

İstanbul – 2015

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sema ULUOĞLU

05/06/2015

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sema ULUOĞLU' nun Bürokratik Yapı Açısından Tanzimat Dönemi Sonrasında Adliye Nezareti ile (1876-1914) Cumhuriyet Dönemi Adalet Bakanlığının Karşılaştırılması adlı tez çalışması, jürimiz tarafından İŞLETME anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____
Doç. Dr.
Mustafa BÜTE

Üye _____
Yrd. Doç. Dr.
Nevzat UYAROĞLU
(Danışman)

Üye _____
Yrd. Doç. Dr.
Alaattin FIRAT

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

05/06/2015

Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türk Adalet Sisteminde oluşturulan ilk adliye teşkilatı ile Cumhuriyet sonrasında günümüze kadar adliye teşkilatı hakkında yapılan kapsamlı araştırma bir bütün olarak tüm detaylarıyla birlikte verilmiştir.

Osmanlı Devleti köklü bir imparatorluk olarak yüzyıllar boyunca 3 kıtada hüküm sürmüş ve bu topraklar üzerinde yaşayan toplulukları idari ve adli yönden dönemin koşullarına en uygun şekilde yönetmiştir, her döneminde bir hukuk sistemi (örfi –şer'i) bulunan İmparatorluk bu sayede 700 yıllık dünyaya hükmettiği dönemde dimdik ayakta kalabilmiştir. Cumhuriyet sonrasında da yine gelişen ve değişen dünyada Türkiye Cumhuriyeti olarak yenilenen bu devlette hukuk sistemi de yenilerek değişmiştir. Ancak hukuk sistemi ve Adalet teşkilatlanmasının temelleri Tanzimatla birlikte atılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Adliye Nezareti olarak kurulan bu teşkilatın idari yapısı, teşkilata bağlı komisyonlar bu dönemde adliyelerde görev yapan memurların seçilme ve tayinleri ile tayinlerde yapılan düzenlemeler, özlük hakları ile Adliye Nezaretine bağlı mahkemelerde yapılan düzenlemelerle ilgili araştırmalar verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise; Cumhuriyet sonrası Türkiye Cumhuriyeti Adalet teşkilatı sistemi ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Öncelikle Adalet Bakanlığının teşkilatı ve bakanlığa bağlı diğer birimler ile adliye teşkilatı ile teşkilat bünyesinde bulunan mahkemeler ve savcılık makamlarına ait idari yapılar hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise; Adliye Nezaretinin kuruluş yıllarındaki teşkilat genel idari yapısı ile Cumhuriyet sonrası Adalet Bakanlığı teşkilatının genel idari yapısı karşılaştırılmıştır. Ayrıca, bu iki dönemin mahkemeler ve hukuk sistemi açısından da karşılaştırılarak sonuç olarak Adliye Nezaretinin kuruluşu dönemindeki teşkilat yapısında ve hukuk sisteminde yer alan sorunlar ve aksaklıkların Cumhuriyet sonrasında ve halen günümüzde de devam ettiği tespit edilmiş olup, teşkilattaki aksaklıkların giderilmesi amacıyla kurulan pilot adliyelerdeki yenilikçi uygulamalardan Adliye Müdürü kadrosu, ön bürolar ve danışma masaları vb.) bazılarında bahsedilerek çözüm önerilerinde de bulunarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler :Adliye Nezareti, Adliyeler, Adalet Bakanlığı

SUMMARY

In this thesis, the Turkish justice system that is created in the aftermath of the First Republic to the present day Courthouse, the courthouse as a whole are given along with comprehensive research about all the details.

Rooted in the Ottoman Empire as an empire reigned in 3 continents over the centuries, legal and administrative aspects of the communities who live on this land and the conditions of the period is managed in the most appropriate way to, in each period a legal system the Empire in this way, the 700-year-old ruled the earth during the period when remain standing. After the Republic, the Republic of Turkey is still developing and the legal system in the states in a changing world renewed as too much has changed. However, in the tanzimat period in the foundations of the organization of Justice and the legal system have been taken.

In the first part of our study, the Ministry of Justice established this organization of the administrative structure, organization, and selection of civil servants who work in the courthouse affiliate commissions during this period with determination in the determination arrangements, with benefits on the courthouse custody in court, has been given to research related to the arrangement.

In the second part of our study; the system of Justice of the Republic of the Republic of Turkey presented information about the organization. Primarily the organization of the Ministry of Justice and the Ministry of the courthouse with other units of the organization with the organization within the structure of the courts and the prosecution authorities are given information about the administrative structure.

The third and final section of our study, the Ministry of Justice in the foundation years of the administrative structure of the organization with General Post-General of the organization of the administrative structure of the Ministry of Justice republic were compared. In addition, the courts and the legal system in terms of these two periods as a result of the comparison by the Ministry of Justice in the establishment period of the Republic of problems and defects in the legal system and the structure of the organisation in the aftermath of that still continues today and has been identified in the organization established for the purpose of elimination of defects of the pilot innovative applications of the courthouse in the courthouse from the director, the staff, the front office and the Advisory Panel, etc.) solutions to some of the others mentioned by a general evaluation is made.

Key Words : The Ministry Of Justice, The Judiciary, Ministry Of Justice

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TANZİMAT DÖNEMİ (1879-1914) ADLİYE NEZARETİNİN İDARİ TEŞKİLATI	2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	2
1.1 ADLİYE NEZARETİNİN GENEL İDARİ YAPISI VE GÖREVLERİ	2
1.1.1.Adliye Nazırı	2
1.1.2.Adliye Müsteşârlığı	4
1.1.3.Adliye Mektupçuluğu	5
1.1.4.Havale Müdürlüğü	6
1.1.5.Umûr-ı Cezaiyye Müdürlüğü	8
1.1.7.Sicill-i Memûrin Müdürlüğü	9
1.1.8.Mezahip Müdürlüğü	11
1.1.9.Evrak Müdürlüğü	13
1.1.10. Muhasebe Müdüriyeti	13
1.1.11. Encümen-i İntihâb-ı Memûrin-i Adliye	14
1.1.12. Adliye İntihâb Komisyonu	15
1.1.13. Islahat-ı Adliye Komisyonu	16
1.1.14. Encümen-i Adliye	17
1.1.15. Encümen-i İdare-i Adliye	17
1.2 ADLİYE NEZARETİ'NE BAĞLI MAHKEMELER İLE İŞLEYİŞİ.....	18
1.2.1.Bidayet Mahkemeleri	18
1.2.2.Kaza Bidayet Mahkemesi	19
1.2.3.Liva Bidayet Mahkemesi.....	20
1.2.4.Vilayet Bidayet Mahkemesi.....	21
1.2.5.Dersaadet Bidayet Mahkemesi.....	21
1.2.6.İstinaf Mahkemeleri	21

1.2.7. Dersaadet İstinaf Mahkemeleri	22
1.2.8. Temyiz Mahkemesi	23
1.2.9. Temyiz Mahkemesi Daireleri	23
1.2.10. Temyiz Mahkemesi Heyet-i Umumiyesi.....	25
1.2.11. Temyiz Mahkemesi'nin İşleyişi	25
1.2.12. Ceza Davalarında Temyiz	25
1.2.13. Hukuk Davalarında Temyiz	26
1.2.14. Ticaret Mahkemeleri.....	26
1.2.15. Taşra Ticaret Mahkemeleri.....	27
1.2.16. Dersaadet Ticaret Mahkemesi.....	27
1.2.17. Dersaadet Ticaret Mahkemesi Birinci Meclisi	28
1.2.18. Dersaadet Ticaret Mahkemesi İkinci Meclisi.....	29
1.2.19. Dersaadet Ticaret Mahkemesi Bahriye Meclisi.....	29
1.3 TANZİMAT DÖNEMİ ADLİYE MEMURLARININ İNTİHAB, TAYİN ÖZLÜK HAKLARI VE YAPILAN DÜZENLEMELER.....	30
1.3.1 Mahkeme Reislerinin İntihâb ve Tayinleri	31
1.3.2 Mahkeme Azalarının İntihâb ve Tayinleri	32
1.3.3 Mahkemelerde Görevli Diğer Memurlar	34
1.3.4 Hukuk Mektebi'nin Açılışı ve Mezunlarının istihdamı.....	36
1.3.5 Adliye Memurlarının İmtihanı	39
1.3.6 Adliye Memurlarının Sicilleri	43
1.3.7 Adliye Memurlarının Çalışma Saatleri.....	46
1.3.8 Adliye Memurlarının İzinleri	51
1.3.9 Yıllık izinler	52
1.3.10 Mazeret İzinleri	54
1.3.11 İzin Defterleri	55
1.3.12 Adliye Memurlarının Emeklilik İşlemleri.....	55
1.3.13 Adliye Memurlarının Kıyafetleri.....	58

İKİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET SONRASI ADALET BAKANLIĞININ İDARİ

TEŞKİLATI

2.1 ADALET BAKANLIĞI GENEL İDARİ YAPISI VE GÖREVLERİ.....	60
2.1.2 Adalet Bakanı	62
2.1.3 Müsteşar	62
2.1.4 Müsteşar Yardımcıları	62
2.1.5 Adliye Müdürleri.....	62
2.1.6 Adli Yardımcılar	64

2.1.7	Basın Sözcüleri	65
2.1.8	Danışma Masaları	66
2.1.9	Ön Bürolar	66
2.1.10	Kısıtlı Alanlar	67
2.1.11	Adalet Bakanlığı Ana Hizmet Birimleri	68
2.1.12	Ceza İşleri Genel Müdürlüğü	68
2.1.13	Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü.....	69
2.1.14	Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü	69
2.1.15	Adli Sicil-İstatistik Genel Müdürlüğü.....	70
2.1.16	Kanunlar Genel Müdürlüğü.....	70
2.1.17	Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü	70
2.1.18	Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü	72
2.1.19	Danışma ve Denetim Birimleri	72
2.1.20	Teftiş Kurulu Başkanlığı.....	73
2.1.21	Müşavirler.....	74
2.1.22	Yardımcı Birimler	74
2.1.23	Personel Genel Müdürlüğü	75
2.1.24	Eğitim Dairesi Başkanlığı	75
2.1.25	Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı	76
2.1.26	İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı	76
2.1.27	Teknik İşler Dairesi Başkanlığı.....	77
2.1.28	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı.....	77
2.1.29	Özel Kalem Müdürlüğü	78
2.2	GENEL OLARAK MAHKEMELER İLE İŞLEYİŞLERİ	79
2.2.1	Taşra Teşkilatı Ve Bağlı Kuruluşlar.....	79
2.2.2	Kamu Ve Yargı Etiği	79
2.2.3	Adli Yargı.....	81
2.2.3.1	İlk Derece Mahkemeleri.....	81
2.2.3.1.1	Hukuk Mahkemeleri.....	81
2.2.3.1.2	Ceza Mahkemeleri.....	81
2.2.3.2	Üst Derece Mahkemeleri	82
2.2.3.2.1	Bölge Adliye Mahkemeleri (İstinaf Mahkemeleri)	82
2.2.3.2.2	Yargıtay	82
2.2.4	İdari Yargı.....	82
2.2.4.1	İlk Derece Mahkemeleri.....	83
2.2.4.1.1	İdare Mahkemeleri.....	83
2.2.4.1.2	Vergi Mahkemeleri.....	83

2.2.4.2	Üst Derece Mahkemeleri	83
2.2.4.2.1	Bölge İdare Mahkemeleri.....	83
2.2.4.2.2	Danıştay	83
2.2.5	Askeri Yargı.....	84
2.2.5.1	Üst Derece Mahkemesi	84
2.2.5.2	Askerî İdarî Yargı.....	84
2.2.6	Uyuşmazlık Mahkemesi.....	84
2.2.7	Anayasa Mahkemesi	84
2.2.8	Adliye Teşkilatı	86
2.2.9	Ceza Mahkemeleri.....	87
2.2.9.1	Ağır Ceza Mahkemesi.....	87
2.2.9.2	Asliye Ceza Mahkemesi.....	91
2.2.9.3	Sulh Ceza Mahkemesi	91
2.2.9.4	Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi.....	92
2.2.9.5	Çocuk Mahkemesi.....	92
2.2.9.6	Fikri ve Sinaî Haklar Ceza Mahkemesi.....	92
2.2.9.7	İcra Ceza Mahkemesi	93
2.2.9.8	İnfaz Hâkimliği.....	93
2.2.10	Hukuk Mahkemeleri.....	93
2.2.10.1	Asliye Hukuk Mahkemesi	94
2.2.10.1.1	İhtisas Mahkemeleri	95
2.2.10.1.2	Asliye Ticaret Mahkemesi.....	95
2.2.10.1.3	Aile Mahkemesi.....	95
2.2.10.1.4	İş Mahkemesi.....	96
2.2.10.1.5	Tüketici Mahkemesi	96
2.2.10.1.6	Fikri ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemesi	97
2.2.10.1.7	İcra Hukuk Mahkemesi.....	97
2.2.10.1.8	İcra Ve İflas Dairesi	98
2.2.10.1.9	Deniz İhtisas Mahkemesi.....	98
2.2.10.2	Sulh Hukuk Mahkemesi.....	99
2.2.11	İdari Yargı.....	99
2.2.11.1	Bölge İdare Mahkemesi.....	99
2.2.11.2	İdare Mahkemesi.....	100
2.2.11.3	Vergi Mahkemesi.....	100
2.2.11.4	Diğer Birimler	101
2.2.11.4.1	İdari İşler Müdürlüğü.....	101
2.2.11.4.2	Kütüphane Memurluğu	101

2.2.11.4.3	Arşiv	102
2.2.11.4.4	Bilgi İşlem Bürosu.....	102
2.2.12	CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI	103
2.2.12.1	Cumhuriyet Başsavcılığının Görevleri	104
2.2.12.2	Cumhuriyet Başsavcılığı Emrindeki Bürolar	105
2.2.12.2.1	Soruşturma Bürosu.....	105
2.2.12.2.2	Müracaat Bürosu	105
2.2.12.2.3	Ön Ödeme - Kabahatler Bürosu.....	106
2.2.12.2.4	Uzlaştırma Bürosu	106
2.2.12.2.5	Kamu Görevlileri Bürosu.....	106
2.2.12.2.6	Terör ve Organize Suçlar Bürosu	107
2.2.12.2.7	Çek Suçları Bürosu.....	107
2.2.12.2.8	Çocuk Bürosu	107
2.2.12.2.9	Daimi Arama ve Zamanaşımı Bürosu	108
2.2.12.2.10	Basın Bürosu	108
2.2.12.2.11	İnfaz Bürosu.....	108
2.2.12.2.12	Yakalama Bürosu	109
2.2.12.2.13	Talimat Bürosu	109
2.2.12.2.14	Esas Bürosu / Masası	109
2.2.12.2.15	Bakanlık Muhabere Bürosu.....	110
2.2.12.2.16	Genel Muhabere Bürosu	110
2.2.12.2.17	İdari İşler Müdürlüğü.....	111
2.2.12.2.18	Adli Sicil Müdürlüğü / Şefliği	111
2.2.12.2.19	Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü	112
2.2.12.2.20	Bilgi İşlem Müdürlüğü / Şefliği.....	112
2.2.12.2.21	Bilgi Edinme Bürosu.....	113
2.2.12.2.22	Arşiv	113
2.2.12.2.23	Kütüphane Memurluğu.....	114
2.2.12.2.24	Tarama Merkezleri.....	115
2.2.12.2.25	Santral Memurluğu	115
2.2.12.2.26	Diğer Birimler	115
2.3	ADALET ÇALIŞANLARININ TAYİN, EMEKLİLİK, ÖZLÜK HAKLARI.....	117
2.3.1	657'nin Kapsamı.....	117
2.3.2	657'nin Amacı.....	117
2.3.4	Sözleşmeli Personel	118
2.3.5	Geçici Personel	118
2.3.6	İşçiler.....	118

2.3.7	Adliye Personeli.....	118
2.3.8	Adliye Personelinin Seçilmesi ve Atamaları	119
2.3.9	2802 Sayılı Kanunun 114. Maddesi Kapsamı Dışında Kalan Personelin İlk Defa Atanmaları	123
2.3.10	2802 Sayılı Kanunun 114. Maddesi Kapsamındaki Personelin İlk Defa Atanmaları	123
2.3.11	İzinler.....	124
2.3.12	Yıllık İzin	124
2.3.13	Mazeret İzni.....	124
2.3.14	Hastalık ve Refakat İzni	125
2.3.15	Aylıksız izin.....	126
2.3.16	Emeklilik	127
2.3.17	Müracaat, şikayet ve dava açma	127
2.3.18	Sendika kurma	127
2.3.19	Uygulamayı isteme hakkı.....	127
2.3.20	Güvenlik	127
2.3.21	Kovuşturma ve yargılama	127
2.3.22	İsnat ve iftiralara karşı koruma.....	127
2.3.23	Çekilme	128
2.3.24	Adliye Çalışanları ve Görevleri.....	128
2.3.24.1	Hâkim.....	128
2.3.24.2	Savcı.....	129
2.3.24.3	Yazı işleri hizmetlerinin yürütülmesi.....	130
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMA.....		133
3.1	GENEL İDARİ YAPI AÇISINDAN ADLİYE TEŞKİLATININ KARŞILAŞTIRMASI	133
3.2	MAHKEMELER İLE HUKUK SİSTEMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	136
SONUÇ.....		138
KAYNAKÇA.....		145

KISALTMALAR

A.G.E.	: ADI GEÇEN ESER
BKZ.	: BAKINIZ
C.	: CİLT
Çev.	: ÇEVİREN
s.	: SAYFA
BOA.	: BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ
BEO.	: BAB-I ALİ EVRAK ODASI
T.M.K.	: TEŞKİLAT-I MEHAKİM KANUNU
A.DVN.MKL	: SADARET DİVAN-I HÜMAYÜN KALEMİ MUKAVELE
İD.	: İRADE DAHİLİYE
Y.E.E.	: YILDIZ ESAS EVRAKI
Y.PRK.AZN	: ADLİYE VE MEZAHİP NEZARET MARUZATI
A.MKT.MHM.	: SADARET MEKTUBİ KALEMİ MÜHİME KALEMİ
Y. A.RES.	: YILDIZ SADARET RESMİ MARUZAT
Y. PRK. BŞK.	: MABEYN BAŞKİTABETİ
M.U.A.	: MUHARRETAT-I UMUMİYE-İ ADLİYE
DH. İD.	: DAHİLİYE NEZARETİ İDARİ KISIM
AMD	: SADARET AMEDİ KALEMİ
U.M.H.K.	: USUL-I MUHAKEMAT-I HUKUKİYYE KANUNU
İ.M.M.	: İDARE MECLİS-İ MAHSUS
Ş.D.	: ŞURAY-I DEVLET
A.B. K.H.K.	: ADALET BAKANLIĞI'NIN TEŞKİLAT VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN DEĞİŞTİRİLEREK KABULÜ HAKKINDA KANUN
DMK.	: 657 Sayılı DEVLET MEMURLARI KANUNU
U.M.C.K.	: USUL-I MUHAKEMATİ CEZAIYYE KANUNU

ŞEKİLLER LİSTESİ

	SAYFA
ŞEKİL-1 : Adliye Müdürü'nün Yeni Adalet Sistemindeki Yeri	63
ŞEKİL-2 : Adli Yargı İlk Derece Mahkemeler	85
ŞEKİL-3 : Cumhuriyet Başsavcılığı Teşkilat Şeması	103

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanması sürecinde, gerek literatür taraması gerekse araştırma kısmı olmak üzere tez yazım sürecinin her aşamasında mesai kavramı gözetmeksizin desteğini esirgemeyerek yol gösteren, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nevzat UYAROĞLU'na çalışmamı hazırladığım bu yoğun ve stresli dönemde bana destek olan aileme ve diğer arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sema ULUOĞLU

GİRİŞ

I.Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı İmparatorluğu diğer kamu alanlarında olduğu gibi adliye teşkilatında da önemli yenilikler yapmıştır. En büyük örneği Adliye Nezaretinin günümüzdeki ifadesiyle Adalet Bakanlığının kurulmasıdır.Nezaretin kurulmasıyla adli sistemdeki bazı aksaklıkların giderilmesi adaletin daha hızlı ve etkin dağıtılması amaçlanmıştır. Ancak yapılan birçok düzenleme ve oluşturulan yeni birimlere rağmen zaman içinde bu düzenlemelerde yeterli olmamış ve hukuk sisteminde birçok aksaklık meydana gelmiştir.

Günümüzde ise toplumumuzun en çok şikayetçi olduğu konulardan bir tanesi de Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşandığı gibi adaletin topluma mevcut bürokrasi yönünden geç yansımalarıdır. Osmanlı adli yapısında idare ile adliye tam anlamıyla birbirinden bağımsız olmadığı gibi devlet ve meclis idari ve adli işlere aynı anda bakmaktaydı. Bu da günümüzdene benzer şekilde sorunlar ortaya çıkarmaktaydı. Tezin ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak anlatılacak olan bu hususlarda her iki dönemde de yaşanan ortak sorunların değişmediği, adli sistemdeki hantallığın günümüzde de varlığını sürdürdüğü bürokratik yapının yerinde saydığıının ispatlanması amaçlanmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda tez 3 ana bölümde ele alınarak incelenmiştir. Birinci bölümde Tanzimat Dönemi Adliye Nezaretinin İdari Teşkilatı ele alınmış, adliye nezaretinin genel idari yapısı ve görevleri ile adliye nezaretine bağlı mahkemeler ile işleyişi, Tanzimat dönemi adliye memurlarının intihab, tayin, özlük hakları ve yapılan düzenlemeler ele alırken, ikinci bölümde Cumhuriyet sonrasında Adalet Bakanlığının idari teşkilatı, genel olarak mahkemeler ile işleyişleri ile adalet çalışanlarının tayin, emeklilik, özlük hakları ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise ; genel idari yapı açısından adliye teşkilatının karşılaştırılması ve mahkemeler ile hukuk sistemi açısından karşılaştırılması yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TANZİMAT DÖNEMİ (1879-1914) ADLİYE NEZARETİNİN İDARİ TEŞKİLATI

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 ADLİYE NEZARETİNİN GENEL İDARİ YAPISI VE GÖREVLERİ

Osmanlı Devleti adliye teşkilatında 1879 yılı ıslahatların yoğun olarak yapıldığı önemli bir dönemdir.¹ Adliye Nezareti'nin ortaya çıkışında ve yeniden yapılandırılmasında etkili olan birçok kanun ve nizamname bu dönemde uygulamaya girmiştir. 01.06.1879 tarihli teşkilat nizamnamesi Adliye Nezareti'nin hazırlanan ilk teşkilat nizamnamesi olup ve nezaretin idari birimleri bununla ortaya çıkmıştır.² Tanzimat döneminde başlamış olan sürecin tamamlanması bu ıslahatlarla gerçekleşmiştir.³ 04.12.1878 yılında Said Paşa Adliye Nazırlığına getirilmiştir.⁴ Adliye Nezareti Teşkilat Nizamnamesinin hazırlanması Adliye Nazırı olduktan sonra, ele aldığı ilk konudur.⁵ Adliye Nezaretinin teşkilat yapısı bu nizamnameyle ortaya çıkmıştır. Nizamiye mahkemelerinin kurulması sonrasında meydana gelen sistemdeki aksaklıklar biraz olsun düzeltilmeye çalışılmış ve teşkilat yapısındaki birimler net bir şekilde ifade edilmiştir.⁶

1.1.1. Adliye Nazırı

Adliye nezaretinin yönetilmesi açısından en üst konumda bulunan kişidir. Adliye Nazırı, Adliye Nezareti'nin ilk teşkilat nizamnamesinde, "Vükelayı Devlet-i Aliyyenin Vazifesine mahsus kanununda idare-i adliye için tayin olunan vazifeyi icraya memurdur" şeklinde tanımlanmıştır. Bu kanunda Adliye Nezareti'nin görevleri şu şekilde belirtilmektedir; Adliye Nezareti, nizamiye mahkemelerinin derece ve teşkilatında kanunlarla belirtilen kuralları korumak ve bunların düzenini sağlamakla görevlidir. Ayrıca, mahkeme reisi, aza, mümeyyizlerin, müfettiş, müdde-i

¹ Osman Nuri, *Abdülhamid Sani ve Devri Saltanatı*, İstanbul 1327, C. II s. 700.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Meclis-i Tanzimat Defteri* Nr. 6 s. 8-147.

³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Metin Kıratlı) Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1991 s.181

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Esas Evrakı*, Numara, 75/24,

⁵ Zekeriya Kurşun, Küçük Mehmed Said Paşa Siyasi hayatı, İcraat ve Fikirleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1991, s. 28. **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**

⁶ BOA., a.g.e., Meclis-i Tanzimat Defteri Nr. 6 s. 83-86.

umumilerin, kâtiplerin intihabları ve tayinleri ile ilgilenmek ve mahkemelerin bağımsızlığının korunmasını sağlamaktır. Ayrıca, adli zabıta işlerinin düzenlenmesi, müfettişler vasıtasıyla kavanin-i adliyenin temin-i icraatı, hukuk ilminin yaygınlaştırılması Nezareti'nin görevleri arasındadır. Aynı zamanda, Adliye Nezareti'ne bağlı Mezahip İdaresi de ruhani reisler tarafından yapılacak isteklerin başvuru makamıdır.⁷ Cevdet Paşa adliye teşkilatında büyük hizmetleri olan önemli bir şahsiyettir. Bu yönüyle Adliye Nazırları arasında ön plana çıkmıştır. Cevdet Paşa'nın Tanzimat'tan sonraki dönemde çıkarılan kanunlarda, hukuk alanında yapılan düzenlemelerde ve bilhassa Mecelle'nin hazırlanması konusunda yaptığı çalışmaları büyük önem taşımaktadır.⁸ Cevdet Paşa Adliye Nazırlığı'na II. Abdülhamid 30.09.1876 tarihinde tahta geçtikten sonra getirilmiştir. Kanuni Esasi'nin hazırlık aşamasına Cevdet Paşa bu görevi esnasında katılmıştır.⁹

Cevdet Paşa'nın Adliye Nazırlığı görevi kısa sürmüştür. Cevdet Paşa Adliye Nazırlığı görevini bir süre sonra Asım Paşa'ya devretmiştir. Asım Paşa'dan sonra Adliye Nazırlığı görevine 27.08.1877 tarihinde Safvet Paşa getirilmiştir.¹⁰ Gayrimüslimlerin mezhep işleri Hariciye Nezareti'nden alınarak Adliye Nezareti'ne devredilmesi işlemi Safvet Paşa'nın Adliye Nazırlığı döneminde gerçekleşmiştir.¹¹ Damad Mahmud Celeddin Paşa ise Adliye Nazırlığı yapan en ilginç kişilerden biridir. Adliye nazırlığına 18.04.1878 tarihinde getirilmiştir. Bu görevi yaklaşık dört ay yürütmüştür. Adli konularda yapılması gereken düzenlemelere ait raporu bu kısa sürede hazırlamıştır. Hukukun güvenilirliğini sağlamak amacıyla mahkemelerin usul ve kanunlarının dönemin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerektiğini hazırladığı bu raporunda ifade etmiştir. Ceza ve hukuk davalarının birbirinden ayrı olarak ele alınması mevcut kanunların mahkemelerin düzenini sağlamada yeterli olmadığını yine bu raporunda dile getirmiştir. Bunlara ek olarak hazırlanan raporda, memur seçimi, ticaret kanunlarındaki eksik hususların giderilmesi, mahkemelerin teşkilatı, ve Hukuk Mektebi'nin açılmasının hukuk eğitimi için gerekli olduğu da raporda yer

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.DVN.MKL Nr. 14/19 *Vükelayı Devlet-i Aliyyenin ve Meclisi Vükelanın Vezai-e ait Kanun* Md. 65

⁸ Beşir Gözübenli, "*Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Faaliyetleri ve Mecelle*", Ahmet Cevdet Paşa (1823-1895) Vefatının 100. Yılına Armağan, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s.289

⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, Yay. Cavid Baysun, Ankara, Türk Tarihi Kurumu, 1991,C.IV s. 161, SDAO., sene1293 s. 39.

¹⁰ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, İstanbul, Dergah, 1982, C.II s. 833.

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Dahiliye*, Nr. 61932.

almıştır.¹² Adliye Nazırlığı görevi kısa süren Damad Mahmud Celaledin Paşa bu görevi 01.08.1878 tarihinde Server Paşa'ya devretmiştir. Bu görevi son bulan Mahmut Paşa Şurâ-yı Devlet azalığına tayin edilmiş ve bu görevi sürdürmüştür.¹³ Server Paşa'nın da Adliye Nazırlığı uzun sürmemiş onun yerine 31.10.1878 tarihinde Hurşid Paşa Adliye Nazırlığına kısa bir süre için getirilmiştir.¹⁴ Hurşid Paşa bu görevini bir ay kadar yürütmüştür. Hurşid Paşa'dan sonra 04.12.1878 yılında Adliye Nazırlığına Said Paşa getirilmiştir.¹⁵ Adliye teşkilatında daha önce başlamış olan ıslahatlar Said Paşa Adliye Nazırlığı yaptığı dönemde de devam etmiştir. Bu ıslahatların temel hedefleri şu şekilde sıralanabilir. Kaza kuvveti icra kuvvetinin etkisinden kurtararak bağımsız hale getirmek, adliyeler üzerindeki yabancı etkilerini ve müdahalelerinin önüne geçmek ve hâkim teminatını sağlamaktır. Bütün bunlar Said Paşa, Nazırlığı döneminde gözönüne alınmış ve şu düzenlemeler yapılmıştır.

- Mahkeme dilekçelerinin mülki amirlere verilmesi yerine mahkemelere verilmesi,
- Ceza muhakemeleri usulleri ile hukuk muhakemeleri usullerinin tespit edilmesi,
- Adliye nezareti ilk teşkilat nizamnamesinin hazırlanması, mahkemelerde savcılık Teşkilatının kurulması,
- Merkezde ve vilayetlerde adliye müfettişliklerinin kurulması,
- Mahkemelerde icra dairelerinin açılmasıdır.¹⁶

Said Paşa'dan sonra Adliye Nazırlığına Necmettin Molla Bey getirilmiştir. Bu dönemde, Adliye Nezareti'nde yabancı hukukçular yer almış ve hukuk tahsili maksadıyla Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Ayrıca Adliye Nezareti'nde îhsaiyyat ve Müdevvenat-ı Kanuniye şubesi kurularak, kanunlar ve Temyiz Mahkemesi kararları düzenli bir şekilde toplanmaya başlanmış ve bu şekilde adliyeye büyük bir kütüphane kazandırılmıştır.¹⁷

1.1.2. Adliye Müsteşârlığı

Müsteşârlar Heyet-i Vükelâyı desteklemek ve Adliye Nazır'ının görevlerini

¹² Figen Satar, "Damad Mahmud Celaledin Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Mücadelesi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler, İstanbul 2000, s. 17-18. **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

¹³ BOA., İrade Dahiliye, 62844, aktaran: Fatmagül Demirel, Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Tarih Dizisi, İstanbul, 2009, s.50-80.

¹⁴ BOA., İ.D. Nr. 63311, BOA., Yıldız Esas Evrakı, Nr. 43/38.

¹⁵ BOA., Y.E.E., 75/24.

¹⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, C.VIII s.348-349.

¹⁷ Hasan Basri Erk, **Meşhur Türk Hukukçuları**, 1958, s. 411-412

kolaylaştırmak amacıyla nazırların denetiminde olan önemli memurlardır. Müsteşarlıklar ilk olarak İngiltere'de oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan bu teşkilat diğer ülkelerde de benimsenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Ancak müsteşarlara ait yetki ve görevler her yerde aynı değildir. Müsteşarlar esas itibarıyla iki sınıfa ayrılmaktadır. Birincisi mesûl müsteşarlar, ikincisi idari müsteşarlardır. Osmanlı Devleti'nde müsteşarlar, idari müsteşarlar sınıfına girmektedir. Adliye Nazırı'nın bir nevi yardımcısı olarak görev yaparlar.¹⁸ Adliye müsteşarı ise, adliye görevlerinde adliye nazırına yardım eder ve nazır bulunmadığı durumlarda Adliye Nazırlığı'na vekâlet eder.¹⁹

1880 tarihli Maaşat Kararnamesi ile memurların tamamı genel bir sınıflandırılmaya tabi tutulmuş ve derecelerine göre maaşları tespit edilmiştir. Adliye Nezareti Müsteşarı'nın maaşı da bu kapsamda belirlenmiştir.²⁰ Maaşat Kararnamesi'de müsteşarlık üç dereceye ayrılmıştır. Birinci derecede Başvekâlet Müsteşarlığı, ikinci derecede Dahiliye Nezareti Müsteşarlığı, Hariciye Nezareti Müsteşarlığı ve Adliye Nezareti Müsteşarlığı'dır. Üçüncü derecede ise, Meşihat Müsteşarlığı bulunmaktadır. Bu derecelendirme Adliye Nezareti Müsteşarı'nın maaşı on bin kuruş olarak belirlenmiştir.²¹ Müsteşarın maaşı on bin kuruş olarak belirlenmesine rağmen Vahan Efendi'nin memuriyetinde göstermiş olduğu gayret ve hizmetlerden dolayı maaşına iki bin beş yüz kuruş zam yapılmıştır.²² Sonraki zamanlarda Adliye Müsteşarı'nın maaşında bir düşüş yaşanmış olup 1913 yılında müsteşarın maaşının maaşı 7500 kuruş olmuştur.²³

1.1.3. Adliye Mektupçuluğu

İdare ve kalemin başında bulunan ve resmi dairelerde yazı işleri ile meşgul olan memura mektupçu adı verilmektedir. Aynı zamanda Mektubi olarak da adlandırılmaktadır. Mektubi Kalemî ise Mektubi'nin başında bulunduğu yerdir.²⁴ Mektupçunun temel görevi Adliye Nezâreti'nin yazı işlerini yürütmektir. Mektûbi kalemî bir serhalifenin idaresinde bulunmakta ve istihdam edilecek memurlar üç sınıfa ayrılarak mektûbi tarafından sınavla seçilmektedir. Sınavlarda başarılı

¹⁸ Muslihiddin Adil, *Mukayeseli Hukuk-ı İdare Dersleri*, Selanik Rumeli Matbaası 1327, s. 210-214

¹⁹ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6 s. 83-86, 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde altı.

²⁰ Hüseyin Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Okumuş Adam, İstanbul, 2001, s.242.

²¹ BOA., A.DVN MKL Nr. 20/4; BOA., *Meclis-i Tanzimat Defteri*, Nr. 6 s. 223-236; Düstur 1 tertip, Zeyl 1 s. 37 Maaşat Kararnamesi, md. 2.

²² BOA., İ.D. Nr. 77066.

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi., *İrade Meclis-i Mahsus* 9. S. 1331 Nr. 1; Düstur II. Tertip C.V, Dersaadet 1332, s. 575

²⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1993, C.II s. 486.

olanların memuriyetleri nezaret tarafından tasdik edilmektedir.²⁵ Bu göreve getirilen memurlar çok yoğun ve ağır görevler beklemektedir. Örneğin, Adliye Nezareti Mektûbi Kalem-i'ne 29.12.1894 tarihinde bir gün içerisinde havale olunan evrak sayısını ve işlem gören evrakları incelersek, konuyu daha iyi anlamamız mümkün olacaktır. Bu kaleme bir gün içerisinde 21 adet evrak havale olunmuştur. Havale olunan evraklar ve bir önceki günden kalan evraklardan 15 adedinin muamelesi görülerek çıkarılmıştır.²⁶

II. Meşrutiyet'ten sonra nezaret mektupçuların unvanı Kalem-i Mahsus Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. Adliye Mektupçuluğu'nun ismi de Kalem-i Mahsus Müdüriyeti olmuştur. İsim değişikliği ile birlikte iş yükünün de arttığı görülmektedir. Adliye Nezareti idari kısımlarına dilekçe vermek ve işlerini takip etmek isteyenler için Adliye Nezareti Müracaat Kalem-i kurulmuştur. Bu kalemin işlerinin düzgün bir şekilde yürütmesine nezaret etmek de Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'ne aittir. 1911 yılında çıkarılan ikinci teşkilat nizamnamesinde Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nin görevleri şu şekilde tespit edilmiştir.²⁷

- Adliye Nezareti'ne doğrudan doğruya emir ve havale olunan hususi yazı işleriyle ilgilenmek,
- Tüm adliye memurları hakkında resmi veya gayri resmi meydana gelen şikayetler üzerine yapılan tahkikata ait haberleşme evraklarıyla ilgili işlemleri yerine getirmek ve bunlara ait dosyaları saklamak,
- Adliye Nazırı ile görüşme talebine dair yazışmaları düzenlemek, nezarete ait genel emirleri yayınlamak, nezaretin uygun gördüğü komisyonların yazışmalarını veya kayıtlarını idare etmek,
- Adliye memurlarının tayinleri ile ilgili yazışmaları yerine getirmek, memur, kâtip ve müstahdem gibi çalışanların görevlerine devam edip etmediğini, kontrol ederek her ay nezarete bir rapor takdim etmek.

1.1.4. Havale Müdürlüğü

1879 tarihli Adliye Nezareti'ne ait ilk teşkilat nizamnamesinde Havale Müdürlüğü'nün esas görevi Adliye Nezareti'ne verilen dilekçeleri ilgili müdürlük ve dairelere havale etmek olarak belirtilmiştir. Dersaadet mahkemeleri adına nezarete gelen dilekçeleri mahkemelerin riyasetlerine havale etmekle birlikte, şer'i davalarla ilgili dilekçelerin kaydını aldıktan sonra şer'iyeye mahkemesine havale etmek bu

²⁵ BOA., *Meclis-i Tanzimat Defteri*, Nr.6, s. 83-86, 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi md. 7.

²⁶ BOA., Y.PRK.AZN Nr. 9/8, aktaran: Fatmagül Demirel, Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Tarih Dizisi, İstanbul, 2009, s.51-71.

²⁷ BOA., *Nizam-ı Defteri*, Nr. 19 s. 28-34, 1911 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, Md. 3

müdürlüğün diğer görevlerindedir. Nizamiye mahkemelerine veya müdde-i umumilere ait nezarete verilen dilekçeler hangi mahkemede görülmesi isteniyorsa o mahkemeye veya hangi müdde-i umumilik isteniyor ise, o müdde-i umumiliğe havale edilmektedir. Dilekçede mahkemenin ismi belirtilmemiş ise, davanın şekline göre hukuk veya ticaret mahkemelerinden birine yönlendirilmektedir. Taraflardan biri davanın hukuk mahkemesinde, diğeri ticaret mahkemesinde görülmesini isterse, Havale Müdürlüğü, dilekçeyi istenilen şekilde havale etmek durumundadır. Havale müdürünün bir muavini ve maiyetinde gereği kadar kâtip bulunmaktadır. Müdür bulunmadığı zamanlarda muavin müdürlüğe vekalet etmektedir.²⁸ Bir takım aksaklıkların yaşanması üzerine bu müdürlüğün görevlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. 22.06.1879 tarihli Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanunu'nun on yedinci maddesinde dilekçelerin doğrudan doğruya mahkemeye verileceği hükmü getirilmiştir. Nizamiye mahkemeleri bu değişiklikten sonra doğrudan dilekçe kabul etmeye başlamış, Havale Müdürlüğü'nün Dersaadet mahkemeleri riyasetlerine yaptığı havale işlemleri kaldırılmıştır. Havale Müdürlüğü'nün dava dilekçeleriyle ilgili havale görevlerinin kaldırılmasıyla, davaların görülmesinde yaşanan gecikme bir biraz olsun giderilmeye çalışılmıştır. Havale Müdüriyeti, bu tarihten sonra şer'iyeye mahkemelerine ve gayrimüslim reis veya ruhanilerinin göreceklere davalarla ilgili dilekçelerin havalesiyle ilgilenmiştir.²⁹ Havale Müdürlüğü'nün, Adliye Nezareti'nin ilk teşkilat nizamnamesinde belirtilen görevleri zaman içerisinde başka birimlere devredilmiştir. Bu zaman içerisinde Havale Müdürlüğü sadece Adliye Nezareti'ne gelen dilekçeleri, ilgili müdürlük ve dairelere ileten bir birim olarak görev yapmıştır. Havale Müdürlüğü'nün Adliye Nezareti'nin 1911 tarihli ikinci teşkilat nizamnamesinde yer almadığı görülmektedir. Adliye Nezareti, 1911 tarihli teşkilat nizamnamesini görüşmek üzere Şurâ-yı Devlet'e sunduğu layihasında Havale Müdürlüğü'nün kaldırıldığını ifade etmiştir. Adliye Nezareti bir müracaat kalemi kurmuştur. İdari birimleri için verilecek dilekçe ve bunların takibi bu kalemin görevi olarak belirlenmiştir. Bu görevin yürütülmesi maksadıyla Adliye Nezareti'nin alt katında bir oda tahsis edilmiştir. Müdürler veya bizzat müsteşarla, ya da aldıkları bilgileri yeterli bulmayanlara görüşme günü ve saatini belirten kabul belgesi verilmektedir. Adliye Nazırı ile görüşmek isteyenler, Kalem-i Mahsus

²⁸ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6 s. 83-86, 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, Md. 10-11 Ceride-i Mehâkim Nr. 13 s. 101.

²⁹ Ceride-i Mehâkim , Nr. 16 s.128

Müdüriyeti'nden görüşme için gün alabilmektedirler. Ayrıca kişiler, müracaat kalemine de görüşme taleplerini ileterek, kabul belgelerini alarak görüşmelerini yerine getirebilmektedirler.³⁰

1.1.5. Umûr-ı Cezaiyye Müdürlüğü

Nezaretin havalesini müteakip ceza işleriyle ilgili dilekçeleri inceleyerek yazılması gereken cevapları yazmak Umûr-ı Cezaiyye Müdürlüğü'nün görevidir. Ceza sürelerinin bir kısmını tamamlayarak, hastalık veya çeşitli nedenlerle kalan cezaları iç af talebinde bulunanların dilekçelerini incelemek ve gerekli dilekçeleri yazmak, mahkemelerin istatistik cetvellerini düzenlemek ve her yıl yayımlamak Umûr-ı Cezaiyye Müdürlüğü'nün görevleri arasında bulunmaktadır.³¹ Umûr-ı Cezaiyye Müdürlüğü tarafından hazırlanan ceza, hukuk ve ticaret mahkeme istatistiklerinin bir nüshası padişaha sunulmaktadır.³² Umûr-ı Cezaiyye Müdürlüğü tarafından hazırlanan bu istatistik cetvelleri sadece padişaha sunulmayıp, Hariciye Nezareti vasıtasıyla gerekli görülen yerlere ve yabancı devletlere gönderilmektedir. Ayrıca Adliye Nezareti'nin Ceride-i Mehâkim adında bir yayın organı bulunmaktadır. Bu yayın organında da istatistik cetvelleri yayımlanmaktadır.³³ Mahkumların af isteklerinin bu müdürlük tarafından incelendiği daha önce belirtilmişti. Şekavetten dolayı ömür boyu kürek cezası alan bir mahkumun daha sonra başka bir merkez cezaevine nakli gerçekleşmiştir. Mahkumun hastalığı ve yaşının yetmiş beş olması, bu nedenle vücudunu dahi hareket ettiremediği gerekçesiyle af edilmesi amacıyla bir dilekçe vermiştir. Dilekçeye yapılan işlem sonucunda mahkumun af edilmesi için Adliye Nezareti durumu sadarete bildirmiştir. Yapılan işlem sonucu mahkumun affına ilişkin irade-i seniyye çıkmıştır.³⁴ Umûr-ı Cezaiyye Müdürü'nün maiyetinde mümeyyiz idaresinde bir kalem bulunmaktadır. İstatistik mümeyyiz ve ketebesini de bu müdürlüğün içinde çalışmaktadır.³⁵

1.1.6. Umûr-ı Hukukiyye Müdürlüğü

Adliye Nezaretinde hukuk ve ticaret ile ilgili işlemler Umûr-ı Hukukiyye Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu müdürlüğün başlıca görevleri şu şekilde

³⁰ Takvim-i Vekayi, Nr.995 s. 1, aktaran: Fatmagül Demirel, Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Tarih Dizisi, İstanbul, 2009, s. 63-71.

³¹ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6 s. 83-86, 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 12

³² BOA., İ.D. Nr 68728

³³ Ceride-i Mehâkim , Nr. 293 s. 2610.

³⁴ BOA., İrade Adliye ve Mezahip 1314.Ra. 9 Nr. 2

³⁵ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6 s. 83-86; 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi madde 12

sıralanabilir.³⁶

- Hukuk ve ticaret işleriyle ilgili yabancı ülkelere gönderilecek veya oradan gelecek olan evrakların işlemlerini yürütmek,
- Müdüriyet ile ilgili kanunları inceleyerek konu hakkında görüşünü bildirmek, hukuk ve ticaret ile alakalı sorulara resen veya Encümen-i Adliye'nin görüşünü aldıktan sonra gerekli cevaplar vermek,
- Hukuk ve ticarete ilişkin şikayetleri incelemek, bunun yanı sıra dava vekillerinin imtihanlarına, resmi ruhsatlarına ait yazışmaları yerine getirmek ve baro ile nezaret arasındaki irtibatı sağlamak, mukavelat muharrirlerine ait işlemleri yürütmek,

Adliye Nezareti'ne dava vekilleri ile ilgili gelen yazılar konu itibarıyla Umûr-ı Hukukiyye Müdürlüğü'nü ilgilendirdiğinden, bu müdürlüğe havale edilmektedir. Örnek olarak Edirne'de Dava Vekilleri Cemiyeti açılmasına ilişkin, Edirne Vilayeti Adliye Encümeni'nden gelen mazbata bu müdürlük tarafından incelenerek Şurâ-yı Devlete havale edilmiştir.³⁷ Mukavelat muharrirleri tarafından her yıl senelik hasılat ile ilgili işlemler bu müdürlüğe gönderilirdi. Mukavelat muharrirlerinin işlemleri de bu müdürlük tarafından yürütülürdü.³⁸ Umûr-ı Hukukiyye Müdürlüğü'ndeki bir günlük evrak yoğunluğuna bakıldığında; Dersaadet İstinaf Mahkemesi Müdde-i umumiliğine iki adet tezkere yazılmış, Cezâir-i Bahr-i Sefid, Sivas, Halep, Edirne, Hüdavendigâr ve Aydın Vilayetleri İstinaf Mahkemeleri Müdde-i umumiliklerine 7 adet yazı müsveddesi kaleme alınarak temize çekilmiştir. Yine dairelerden ve taşralardan gelen 7 adet evrakın kayıt işlemleri yapılmıştır.³⁹ Adliye Nezareti'ne ait ikinci teşkilat nizamnamesinde Umur-ı Hukukiyye Müdürlüğü'nün görevinde bir değişiklik olmamıştır.⁴⁰

1.1.7. Sicill-i Memûrin Müdürlüğü

Adliye Nezaretinde memurların sicilleriyle ilgilenen müdürlüğe Sicill-i Memûrin Müdürlüğü denilmektedir. Adliye memurlarının görev değişikliği, azl, memurlarla ilgili şikayet üzerine yapılan muameleleri sicil defterine kaydetmek ve gerekli işlemleri yürütmek bu müdürlüğün görevleri arasındadır. Sicill-i Memûrin Müdürlüğü maiyetinde mümeyyiz idaresinde bir kalem bulunmaktadır.⁴¹ Buna göre; Sicil Müdüriyeti'nde sicilli ahvale mahsus olmak üzere bir defter bulundurulacaktır.

³⁶ BOA., Nizamât Defteri, Nr. 19. s. 28-34;

³⁷ BOA., Ş.D. 2509/5

³⁸ Ceride-i Mehâkim , Nr. 207 s. 1650

³⁹ BOA., Y.PRK.AZN, Nr. 8/38

⁴⁰ BOA İrade Meclisi Mahsus 1329.C. 7 Nr. 27

⁴¹ BOA. Meclis-i Tanzimat Defteri Nr. 6 s. 83-86.

Sicil defterinin her sayfası numaralandırılacak, defterin başına ve sonuna kaç sayfa olduğuna dair tutanak yazılacak ve müsteşarlığın tasdikini müteakip kullanılmaya başlanacaktır. Sicil defterlerine her safahati, ünvanı, ismi, menşei, memuriyete giriş tarihi, tahsilini tamamladığı yer, yaşı ve maaşı sırasıyla kaydedilmektedir. Memurun görevinde bir değişiklik olmuşsa, mükafat veya ceza almışsa, veya azl edilmişse, deftere sebepleriyle birlikte yazılmaktadır. Her memura bir dosya açılmakta ve tercüme-i hal varakasıyla diğer evrakları bu dosyada saklanmaktadır. Yıl içerisinde memura ait gelen evraklar sicil defterine kaydedildikten sonra dosyasına eklenmektedir. Sicil defterlerine yapılan kayıt işlemlerinde silinti ve kazıntı yapılmaması gerekmektedir.⁴² Encümen-i İntihab Heyeti'nden görevlendirilen iki kişi tarafından sicil işlemlerinin yolunda olup olmadığı, kayıt ve defterlerin düzenli tutulup tutulmadığı, her üç ayda bir teftiş edilmektedir. Yapılan teftiş esnasında defterlerde herhangi bir tahrifat yapıldığı veya nizamnameye uygun olmayan bir hareket tespit edildiği takdirde bu görevlerden sorumlu memur veya muavinin işine son verilmekte ve sicil müdürü de bu aksaklıklardan sorumlu tutulmaktadır.⁴³ Bu müdürlüğün işlemleri Adliye Nezareti açısından önem taşımaktadır. Çünkü Adliye memurların intihâb, tayin ve terfi işlerinde bu müdürlüğün kayıtlarına başvurulmakta, buradan edinilen bilgilerle bu işlemler gerçekleştirilmektedir. Özellikle Sicil Müdüriyeti'nin işleyişinde ve yapılan tayinler konusunda adliye memurlarından şikayetler olmuştur.⁴⁴ Şikayetler daha çok sicil müdürünün menfaatine hizmet etmeyen kişilerin seçilmediği ve memurların tayinlerinin rüşvetle yapıldığı şeklinde olmuştur.⁴⁵ Adliye Nezareti Sicil Müdüriyeti'nde yapılan teftişlerde bazı aksaklıkların yaşandığı tespit edilmiştir. Sicil defterinin hazırlanmadığı ve bazı memurların tercüme-i hal evrakının dahi alınmadığı bu teftişlerde ortaya çıkmıştır. Sicil Müdüriyeti'nde yaşanan aksaklıkların büyük sebebi olarak müdürlükte yapılacak işler için gerekli olan ödeneğin adliye bütçesinde mevcut olmamasıdır. Sicil müdürünün işleri yürütmekte yeterli olmaması bir diğer sebep olarak gösterilmektedir. İşlerin daha sağlıklı yürümesi amacıyla bu göreve işin ehli birisinin getirilmesi istenmiştir. Adliye Nezareti kendi bünyesindeki işlerin yürümediğinden şikayetçi iken, merkez Sicill-i Ahvâl Komisyonu da kendisine bağlı olan şubelerin en bozuğu olarak adliye şubesini göstermektedir.⁴⁶ Sicil Müdürlüğü'nün daha önce ifade edilen görevlerine ek olarak mevcut mahkemelerin kuruluş ve kaldırılış tarihini kaydetmek, eğer yeni bir mahkeme kurulacaksa bu mahkemenin resmi işlemlerini yürütmek gibi diğer

⁴² Adliye Memurlarının Sicill-i Ahval Nizamnamesi, madde 2-4

⁴³ Adliye Memurlarının Sicill-i Ahval Nizamnamesi, madde 11-12

⁴⁴ BOA., Ayniyat Adliye, Nr. 1397, s. 217

⁴⁵ BOA. Y.PRK.AZN Nr. 6/93

⁴⁶ BOA. Y.E.E Nr. 10/3

görevleri de bulunmaktadır.⁴⁷

1.1.8. Mezahip Müdürlüğü

Adliye Nezareti'nde Müslüman olmayan halkın devletle olan ilişkilerine, kilise, okul yapımı ve tamir izinlerine Patriklik seçimleri gibi işlemlere Mezahip Müdürlüğü bakmaktadır.⁴⁸ Mezahip Kalemî'nin daha önce Hariciye Nezareti'ne bağlı bir birimdi. Daha sonra bu birimden ayrılarak, Adliye Nezareti'ne bağlanmıştır. Ayrılık sırasında her iki nezaretin memurları arasından bir komisyon oluşturulmuş ve geçiş işlemlerinin nasıl yapılacağı tespit edilmiştir. Bu komisyon tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. Bu mazbataya göre;⁴⁹

- Cemaat reisleri, Dersaadet veya taşrada meydana gelebilecek konular için, doğrudan Adliye Nezareti'ne müracaat edecek
- Mezhap işleriyle ilgili tahrir, ilam, mazbata, müzekkere, mahzar, istidaname gibi resmi evraklar Adliye ve Mezahip Nezareti unvanı ile tanzim ve takdim edilecek
- Ayrıca Mezahip Kalemî'nin tahsisatı, önemli kırtasiye ve diğer masrafları hariciye bütçesinden, adliye bütçesine nakledileceği komisyonun hazırladığı mazbatada belirtilmiştir.

Mezahip Kalemî 26.12.1877 tarihinde Adliye Nezareti bünyesi içerisine dahil edilmiştir. Ancak, 1878 ve 1879 tarihli devlet salnamelerinde Mezahip Odası olarak görülmektedir.⁵⁰ 1879 tarihinden sonra ise Adliye Nezareti'nin ilk teşkilat nizamnamesinde Mezahip Kalemî Müdürlüğü olarak geçmektedir. Bu tarihten sonraki devlet salnamelerinde ise Mezahip Müdürlüğü olarak görülmektedir. Mezahip Müdürlüğü'nün görevi, mezhap işleriyle ilgili Patrikhane ve Hahamhane'den nezarete sunulan, tahrir ve dilekçe işlemlerini kanunlara uygun bir şekilde yürütmektir. Adliye Nezareti'nden Patrikhanelerle, Hahamhaneye ve devletçe resmen tanınmış mezhap reislerine, yazılan tezkereler ve mezhap işleriyle ilgili vilayetlere gönderilen yazılar Mezahip Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir. Kısaca Mezahip Müdürlüğü'nün görevi, hükümetle cemaat arasındaki ilişkileri düzenlemektir. Ziver Bey Mezahip Müdürlüğü'nün Adliye Nezareti bünyesine alınmasından sonra, müdürlüğe getirilen ilk kişidir.⁵¹ Zamanla bu Mezahip Müdürlüğü'nün iş yükünde artış olmuştur. Mezahip Müdürlüğü Kalemî Heyeti'nin yoğun işlerinden dolayı ciddi problemlerle karşılaşılması üzerine ödeneği

⁴⁷ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6 s. 83-86 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 14

⁴⁸ İber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, Hil, 1995, s.112.

⁴⁹ BOA., Buyruldu Defteri, Nr. 5, s. 118, BOA., İ.D. 62198

⁵⁰ SDAO., sene 1295, s 116, sene 1296 s. 59.

⁵¹ SDAO., sene 1295, s. 116

bin kuruş artırılmıştır.⁵² Mezahip Müdürlüğü'nün yürüttüğü işler hakkında kısaca şu bilgiler verilebilir; cemaatlerin dini, hayri ve eğitim kurumları ile, kilise, manastır, sinegog gibi ibadet yerlerinin idaresi kendilerine ait bulunmaktaydı. Ancak bu kurumların tamir ve inşası padişahın iradesiyle gerçekleşmektedir. Öncelikle mektep inşası, kilise tamir ve inşasına yönelik istekler bir takrir ile Adliye Nezareti'ne sunulmaktadır.⁵³ Mezahip Müdürlüğü'nün yapmış olduğu işlere dair örnekleri çoğaltılabilir. Patrikhane ve Hahamhane tarafından mezhep işleriyle ilgili nezarete gönderilen yazılar üzerine gerekli işlemler yapılmaktadır.⁵⁴ Bunun yanında, gayrimüslimlerin bazı işlemleri şu şekilde görülmektedir. Gayrimüslimlerin kendi aralarındaki nikahın akdi, feshi, çeyiz, nafaka, veraset ve vasiyet ile ilgili işler kendi cemaat mahkemelerinde görülmektedir. Cemaat mahkemelerinin bu konularda verdiği kararlar devlet organları tarafından uygulanmaktadır.⁵⁵ Miras hukukuna ait meseleler de bir varis küçük veya kayıp ise, tereke işleri şer'iyye mahkemesine aittir. Diğer hususlardaki tereke işleri Patrikhanelerce görülmektedir.⁵⁶ Yani gayrimüslimlerin veraset ispatları ile ilgili davaları şer'iyye mahkemelerinde görülmektedir. Fakat, şahit olmak için müracaat eden gayrimüslimlerin, mensup oldukları kiliselerden veya Patrikhane bulunan yerlerden tasdikli ilmühaber almak zorundadırlar.⁵⁷ İhtida ile ilgili işlemler Mezahip Müdürlüğü aracılığıyla yapılmaktadır.⁵⁸ İhtida edecekler hakkında ihtida muamelesi hemen yerine getirilmeyerek, bunlar önce ruhani reisleri, ana ve babaları, akrabalarıyla yalnız bırakılmaktadırlar. Onlar tarafından gerekli nasihatler yapıldıktan sonra bu kişiler yine ihtida isteğinde ısrar ederlerse o zaman muameleleri yapılmaktadır. Örneğin ihtida etmek üzere müracaat eden Fransız bir kızın ihtida işlemleri Mezahip Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Fakat kızın on beş yaşında olması sebebiyle din değiştirmesi Fransız kanunlarına göre mümkün değildir. Bunun için Fransa Sefareti devreye girmiş ve ihtida işlemi yapılmamıştır.⁵⁹ İhtida işlemleri için on beş yaş esas alınırken, yapılan şikâyetler göz önüne alınarak resmi işlemlerde yirmi yaşım doldurmak esas alınmıştır. Ayrıca, din değiştirme işlemlerinde bu esas göz önünde bulundurmayan memurun, işten el çektirileceği Adliye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁶⁰

⁵² BOA, İrade Adliye ve Mezahip, 1 I.S. 1313 Nr. 7

⁵³ BOA., Y.PRK.AZN Nr. 20/45

⁵⁴ BOA., Y.PRK.AZN Nr. 8/55

⁵⁵ Bilal Eryılmaz, "*Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi*", İstanbul, Risale, 1996, s.46

⁵⁶ Mustafa Emin Elöve, "*Türkiye'nin Din İmtiyazları*", A.Ü.H.F.D. C.X, Sayı 1-4, Ankara, s. 332.

⁵⁷ BOA. M.V Nr. 29/1

⁵⁸ BOA., Ayniyat Adliye Nr. 1380 s. 78

⁵⁹ BOA., BEO Adliye Giden nr. 233551

⁶⁰ Dahiliye Nezareti Muharreratı Umumiye Mecmuası, C.I Dersaadet bty, s.45

1.1.9. Evrak Müdürlüğü

Babiâli Evrak Odası'nın kurulduktan ve çalışmalarına başladıktan sonra ilişkide bulunduğu nezaretlerde de evrak odaları kurulmuştur.⁶¹ Gelen ve giden evrakın kayıt işlemleri Adliye Nezareti Evrak Müdürlüğü'nün temel görevidir. Evrak Müdürü, evrak üzerine nazır veya müsteşar tarafından işaret edildiği şekilde işlemi yerine getirmektedir. Gerekğinde istenilen evrakı çıkarmak ve saklanacak olanları düzenli bir şekilde arşivlemek durumundadır. Evrak Müdürü, nezaretin muharrerât zarflarını özel mührüyle mühürleyerek gidecek yerlere göndermektedir. Evrak Müdürlüğü, Dersaadet ve taşra mahkemelerinden temyiz için gelen ilamları kaydettikten sonra Temyiz Mahkemesi'ne gönderilmek üzere baş müdde-i umumiye göndermektedir. Ayrıca Temyiz Mahkemesinden, tasdik edilen veya nakzedilen mahkeme ilamlarının ve diğer temyiz işlemleriyle ilgili evrakların kaydı alındıktan sonra vilayetlerdeki müdde-i umumilere gönderilmektedir. Evrak Müdürlüğü, nezaretten gönderilen yazıların, cevapları mahalline varış tarihinden itibaren bir ay içinde gelmediği takdirde gerekli uyarıları yapmaktadır.⁶² Evrak Müdürlüğü yazışma cevaplarının zamanında gönderilmesi için vilayet adliye müfettişlerine ve müdde-i umumilere sürekli uyanlarda bulunmuştur.⁶³ Evrak Müdürlüğü'nün üzerinde önemle durduğu bir diğer husus da, nezarete gelen yazıların hangi müdüriyete geldiğinin belirlenmesi olmuştur. Yani, Adliye Nezareti Müdüriyetleri tarafından gönderilen yazılara, yazılan cevaplarda hangi müdüriyete geldiği belirtilmediğinden yazının ilgili müdürlüğe veya daireye ulaşması zorlaşmaktadır. Hâlbuki müdüriyetlerin gönderdikleri yazılarda, müdüriyetin ismi ve kayıt numarası belirtilmektedir. Evrakların düzenli bir şekilde ilgili birimlere ulaşması için Evrak Müdürlüğü, nezarete gönderilecek cevap yazılarında müdüriyet ismi ve evrak numarasının yazılmasını istemiştir.⁶⁴ Ayrıca bazı vilayetlerden gelen evrakların farklı konularda olmasına rağmen toplu halde gönderilmesi de karışıklığa yol açmaktadır. Bunun için evrakların ekleriyle beraber ayrı ayrı gönderilmesi hususuna dikkat edilmiştir.⁶⁵

1.1.10. Muhasebe Müdüriyeti

Hesap işlemlerini kontrol ve incelemekle yükümlü olan Muhasebe Müdüriyeti Adliye Nezareti'nin en önemli birimlerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca gelir ve gider hesabım sırasıyla ve tarihleriyle birlikte özel defterine kaydetmektedir. Adliye

⁶¹ Murat Candemir, Bab-ı Ali Evrak Odası, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 104. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

⁶² 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 16,

⁶³ Ceride-i Mehâkim , Nr. 17, s. 130, Abdurrahman Hakkı, *Muharreratı Samiye ve Adliye*, İstanbul 1301, C.II, s. 14-15

⁶⁴ Ceride-i Mehâkim , Nr. 262 s. 2116.

⁶⁵ Ceride-i Mehâkim , Nr. 4 s. 27

muhasebecisi, adliye memurların maaşlarını ve önceden belirlenen masraflarını düzenli olarak ödemektedir. Bunların haricinde diğer masraflar hakkında Encümen-i İdare-i Adliye'nin izni olmadan harcama yapamaz. Her ay sonunda makbuzlarını ve çalışmalarını belirten bir cetvel hazırlayarak nezarete sunar. Bu cetvel Encümen-i İdare-i Adliye tarafından incelendikten sonra kabul veya reddedilmektedir. Ayrıca, her sene sonunda, o senenin gelir ve gider hesabını içeren genel muhasebe defteriyle bir sonraki senenin bütçesini düzenlemektedir. Düzenlenen bu belgeler Maliye Nezâreti'ne gönderilmek üzere Adliye Nezareti'ne sunulmaktadır. Yine, mahkeme ve dairelerin bünyesinde bulunan muhasebe şubeleriyle dava kaleminin mali çalışmalarına nezaret etmekte ve onların hesaplarının her ay ve sene sonunda incelemektedir. Muhasebe Müdüriyeti'nde bulunan vukuat masasında adliyede görevli tüm memurların isimleri, tayin, azil edilen ve yerine tayin olan memurun işe başlama tarihleri gibi bilgileri bulunmaktadır. Bu bilgiler vukuat masasında, vukuat defterine kaydedilmektedir. Bu konuda gönderilecek cetvellerde bir gecikme söz konusu olduğunda bundan mahkemeler sorumlu tutulmaktadır. Gecikmeye sebep olan mahkeme başkâtiplerinin ilk defasında bir aylıklarının yansı ceza olarak kesilmektedir. Eğer on beş gün sonra yine bu cetvelleri göndermezlerse, maaşlarının tamamı ceza olarak kesilmektedir. Mahkeme Başkâtipleri bu bilgileri göndermemeye ısrarla devam ederse, görevlerinden azledilmeleri dahi söz konusudur.⁶⁶

1.1.11. Encümen-i İntihâb-ı Memûrin-i Adliye

Mahkeme reisi, Dersaadet mahkeme azası gibi irade-i seniyye ile tayin olunan adliye memurlarının intihâb işlemleriyle Encümen-i İntihâb-ı Memûrin-i Adliye ilgilenmektedir. Encümen üyeleri ise, Adliye Nazırı, Müsteşar, Temyiz Mahkemesi veya İstinaf Mahkemesi reisleri ile Temyiz Mahkemesi dairelerinden birer azadan oluşmaktadır.⁶⁷ Encümen-i İntihâb'da, Bâb-ı Fetvâ'dan da bir kişinin üye olarak bulunması için 1888 yılında üyelerinde değişikliğe gidilmesi gündeme gelmiştir. Konu Meclis-i Vükela'da görüşülmüş, Encümen-i İntihâb'ın adliyeden beş kişi, bir kişinin Bâb-ı Fetvâ'dan ve bir kişinin de Hukuk Mektebi müdürü olması şartıyla toplam 7 kişiden oluşmasına karar verilmiştir. Adliye Nazırı Cevdet Paşa Meclis-i Vükela'nın bu kararında muhalif oy kullanmıştır. Bu mesele daha sonra Meclis-i Vükela'da tekrar görüşülmüş ve Encümen-i İntihâb'da, Bâb-ı Fetvâ'dan iki kişi bulunması yolunda bir karar çıkmıştır. Alınan bu karara binaen Şeyhülislam'lık'dan Adliye Nezareti'ne gönderilen yazıda Encümen-i İntihâb'da aza

⁶⁶ Ceride-i Mehâkim , Nr. 281, s. 2420

⁶⁷ Nazif Şerif ve Servet Talat, *Mecmuayı Malumat-ı Adliye*, Dersaadet 1312, s.28.

olarak bulunacak iki kişinin isimleri bildirilmiştir. Adliye Nazırı Cevdet Paşa'nın Encümen-i İntihâb'ın kimlerden oluşacağı hakkındaki görüşü şöyledir; encümende kimlerin bulunacağı Teşkilatı Mehâkim Kanunu'nun 46. maddesinde açıkça belirtildiği, ayrıca Encüme-i İntihâb için ayrı bir nizamname hazırlandığı ve istenen bu değişikliğin kanuna aykırı olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda Meclis-i Vükela'nın kararı olsa bile padişahın iradesi olmadan uygulanamayacağını da belirtmiştir.⁶⁸ Encümen-i İntihâb üyelerinde yapılacak bu değişikliğe ilişkin son nokta padişahın iradesiyle konulmuştur. Encümen-i İntihâba dâhil olan üyelerin kimler olacağı kanunda belirtilmiş olduğundan, kanun hükmünün muhafazasına dikkat edilmesi yolunda padişahın iradesi çıkmıştır.⁶⁹ Encümen-i İntihâb-ı Memûrin-i Adliye, intihâb işlemini yapacağı adliye memurlarında bir takım hususlara dikkat etmektedir. Öncelikle Hukuk Mektebi mezunu olmak aranan şart olmasına rağmen, kişi Hukuk Mektebi mezunu değilse, mahkeme reisliği, azalığı, aza mülazımlığı, zabıt kitabeti ve müdde-i umumilik memuriyetlerinde çalışmayanlar bu memuriyetlere intihâb edilmemektedir. Ayrıca kişinin intihâb edilmesini encümene tavsiye eden encümen üyesinin tavsiyesi de, intihâb mazbatasına eklenmesi gerekmektedir. İntihâb işleminde encümen üyelerinin oy çoğunluğu geçerlidir. Eğer üç muhalif oy çıkarsa intihâb işlemi gerçekleştirilememektedir. Ayrıca, encümen üyeleri oylarını gizli kullanmaktadırlar. Encümen mazbatasında reis ve azanın mühürleri bulunmaktadır. Encümen üyeleri intihâb işlemi yaparken tercihte tereddüt ve ihtilaf ortaya çıkarsa gizli oya müracaat etmeleri gerekmektedir.⁷⁰

1.1.12. Adliye İntihâb Komisyonu

Adliye İntihâb Komisyonu, icra memuru, mustantik muavinleri, mukavelat muharrirleri ve mahkeme katibleri gibi mahkemelerde çalışan *mertebe-i evvel* memuru olarak adlandırılan adliye memurlarının intihâb işleri ile ilgilenmektedir. Adliye İntihâb Komisyonu üyeleri ise, Dersaadet Bidayet Mahkemesi reis-i evvelinin başkanlığında, bidayet mahkemesi azalarından seçilen beş kişiden oluşmaktadır. İntihâb olunacak kişinin başarı derecesi heyet-i mümeyyize huzurunda yapılacak olan imtihanla tespit edilmekte, daha sonra kişinin durumu Sicil Müdüriyeti tarafından incelendikten sonra uygun olanlar intihâb edilmektedir.⁷¹ İntihâb işlemi bu komisyon tarafından yerine getirildikten sonra tayinleri nezaret tarafından yapılmaktadır.⁷² Dersaadet'deki *mertebe-i evvel* memurlarının intihâb işlemi Adliye

⁶⁸ BOA., Y.E.E, Nr. 38/44, Nr. 3845

⁶⁹ BOA., İ.D. Nr. 88183, 88203.

⁷⁰ BOA. İrade Hususi 1312.Za.26 Nr. 94

⁷¹ Şerif ve Talat, a.g.e., s. 32.

⁷² BOA., Y.PRK.AZN Nr. 8/55

İntihâb Komisyonu tarafından yapılırken, taşrada bu memurların intihâbı vilayet merkezleri ve livalarda bulunan adliye encümenleri tarafından yapılmaktadır.⁷³ Taşradaki adliye encümenleri tarafından hazırlanan intihâb mazbataları tasdik olunmak üzere merkeze gönderilmekte ve Adliye İntihâb Komisyonu tarafından intihâb mazbataları incelemektedir. Taşrada *mertebe-i evvel* memuriyetlerine talep olmazsa, Adliye İntihâb Komisyonu tarafından intihâb edilmektedir.⁷⁴ Komisyon haftada bir cumartesi günleri toplanmaktadır.⁷⁵

1.1.13. İslahat-ı Adliye Komisyonu

1879 tarihinden sonra İslahat-ı Adliye Komisyonu, adliye teşkilatında yapılan ıslahatlar doğrultusunda, başmüdde-i umuminin başkanlığında Babîâli bünyesinde kurulmuştur. Komisyonun görevi, adliye işleri hakkında vilayetlerden gelen şikayetleri incelemek, adliye ile ilgili kanunların mahkemeler tarafından tatbik edilmesini hızlandırmak ve bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmaktır.⁷⁶ Daha sonra İslahat-ı Adliye Komisyonu'nun Bâbîâli bünyesinde çalışmasına lüzum görülmemiştir.⁷⁷ Daha sonra her türlü adliye işlerini görüşmek üzere 15.12.1895 tarihinde Adliye Nezareti bünyesine alınmıştır.⁷⁸ Adliye Nezareti'nin 1911 tarihli teşkilat nizamnamesinde İslahat-ı Adliye Komisyonu'nun, adliye nazırının başkanlığı altında, müsteşar, temyiz mahkemesi reisleri, başmüdde-i umumi ve temyiz mahkemesi dairelerinden birer aza ile toplanacağı belirtilmiştir. Görevi ise, adliyenin her hangi biriminde yapılacak ıslahatların esaslarını belirleyerek, bununla ilgili teklifleri değerlendirmek ve müzakere etmektir.⁷⁹ Adliye teşkilatının yapılandırılmasında İslahat-ı Adliye Komisyonu'nun önemli bir görev üstlendiği görülmektedir. Hangi mahallerde bidayet ve istinaf mahkemelerinin açılacağı, hangilerinin kaldırılacağı komisyon kararıyla belirlenmektedir.⁸⁰ Nezaret ile ilgili nizamname layihalarının hazırlanması veya mevcut olan nizamnamelerde yapılacak değişiklikler de bu komisyonda görüşülmektedir. Örneğin *Teşkilatı Mehâkim Kanunu'nun* kırk dokuzuncu maddesine yapılan ilave önce, İslahat-ı Adliye Komisyonu'nda görüşülmüş sonra, Meclis-i Vükela'da da görüşüldükten sonra

⁷³ BOA., BEO Adliye Nr 48107

⁷⁴ Ceride-i Mehâkim Nr. 934 s. 13264

⁷⁵ Şerif ve Talat, a.g.e.,s. 33

⁷⁶ Şerif ve Talat, a.g.e., s. 27.

⁷⁷ BOA., Y.PRK. AZN Nr. 14/36

⁷⁸ BOA., İrade Adliye ve Mezahip 1313.C. 28 Nr. 16

⁷⁹ BOA., Nizamât Defteri Nr. 19, 1911 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 12

⁸⁰ BOA., A.MKT.MHM Nr. 495/42

iradesi çıkmıştır.⁸¹ Konuyla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Adliye memurlarının intihâb ve sicil durumlarına ait nizamname layihaları Islahat-ı Adliye Komisyonu'nda hazırlandıktan sonra, Şurâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'ne gönderilmiştir. Komisyonun kararları incelendiğinde, alınan kararların altında da komisyon başkanının ve azaların mühürleri bulunmaktadır. Eğer görüşülen konu üzerinde azadan birinin muhalefeti olursa azanın mührü üzerinde muhalif olduğu belirtilmektedir.⁸²

1.1.14. Encümen-i Adliye

Temyiz Mahkemesi ve istinâf mahkemesi reisleriyle azalan arasından seçilen beş kişiden oluşan Encümen-i Adliye, görevi ise, Adliye Nezareti'ne bağlı mahkeme veya dairelerden gelen kanun ve nizamnameler ile çözülecek sorunları inceleyerek çözüme kavuşturmasıdır. Yani mevcut kanunların uygulanmasında karşılaşılan sorunlar için Adliye Nezareti'nin bir nevi danışma organıdır.⁸³ Encümen-i Adliye haftada bir çarşamba günleri toplanmaktadır.⁸⁴ Encümen-i Adliye kararlarının bir sureti de Adliye Nezareti'nin yayın organı olan ve tüm mahkemelere gönderilen Ceride-i Mehâkim 'de de yayınlanmaktadır.⁸⁵ Encümen-i Adliye'nin kararları incelendiğinde genelde mahkemelerde 1879 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlayan yeni kanunlar tatbikinde karşılaşılan sorunlara açıklık getirdiği görülmektedir. Nitekim 1911 tarihli Adliye Nezareti'nin ikinci teşkilat nizamnamesinde ise Encümen-i Adliye kaldırılmıştır.⁸⁶

1.1.15. Encümen-i İdare-i Adliye

Encümen-i İdare-i Adliye, Adliye Nezareti Mektupçusu'nun başkanlığında, Muhasebeci, Umûr-ı Cezaiyye, Hukukiye, Sicil ve Evrak Müdürlerinden oluşmaktadır. Görevi ise, Adliye Nezareti'ne bağlı mahkeme ve dairelerde yapılacak satın alma işlemlerinin usulüne uygun yürütülmesine nezaret etmektir. Ayrıca, muhasebeden gelen cetvel ve defterlerin içeriğini incelemekte, onayı olmayan harcamaları da engellemektedir.⁸⁷ Encümen-i İdare-i Adliye haftada bir çarşamba günleri toplanmaktadır.⁸⁸ 1911 tarihli Adliye Nezareti'nin ikinci teşkilat nizamnamesinde Encümen-i İdare-i Adliye'de bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Bu

⁸¹ BOA., Ayniyat Adliye Nr. 1396 s. 72

⁸² BOA., Ş.D. Nr. 2669/25

⁸³ 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 8. BOA., Y.PRK.AZN Nr. 8/55

⁸⁴ Nazif Şerif S. Talat, a.g.e., s. 33

⁸⁵ Ceride-i Mehâkim Nr. 977 s. 13949- 13950.

⁸⁶ BOA., *İrade Meclis-i Mahsus*, 1329.C.7 Nr. 27

⁸⁷ 1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 9.

⁸⁸ Şerif ve Talat, a.g.e., s. 33.

tarihten sonra Encümen-i İdare, Kalem-i Mahsus Müdürü'nün başkanlığında, Sicil, Muhasebe, Müdevvenat ve Evrak Müdürlerinden olmak üzere haftada bir veya iki defa toplanmaya başlamıştır. Adliye Nezareti'ne bağlı mahkemelerin ve dairelerin inşaat ve tamirâtı, bunlar için gerekli evrak, defter, mefruşat gibi levazımın satın alınması, demirbaş eşyanın korunması ve tanzimi Encümen-i İdare tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, hademe, mübaşir ve odacıların intihâb işleriyle, bu görevlilerin idaresi ve izin durumlarına da bakmaktadır.⁸⁹ Encümen-i İdare-i Adliye'nin zaman içerisinde yukarıda belirttiğimiz işlerinin artması nedeniyle Kalem-i Mahsus Müdüriyetine bağlı olmak üzere levazım şubesi kurulmuştur.⁹⁰ Encümen-i İdare-i Adliye'nin çalışmalarıyla ilgili örnek vermek gerekir ise, Üsküdar Bidayet Mahkemesinde yapılacak tamirat işleri, encümende görüşülmüş ve tamirat masrafı olan on bin kuruşun tedarik edilmesi sadarete bildirilmiştir.⁹¹ Yine, Edirne Vilayeti dahilindeki mahkemelerinin tamiri için gerekli olan miktar Edirne Adliye Müfettişliğinden bildirilmiş ve konu Encümen-i İdare-i Adliye'de görüşülmüştür.⁹² Tamir ve inşaat işlerinin yanı sıra Adliye Nezareti daire ve mahkemeleri için gerekli olan odun kömür ihtiyaçları da Encümen-i İdare-i Adliye'de görüşülmektedir. Satın alınacak odun veya kömür miktarları belirtilerek talep edenlerin belirlenen günde Encümen-i İdare-i Adliye'ye müracaat etmeleri gazetelerde ve Ceride-i Mehâkim 'de ilan edilmektedir.⁹³

1.2 ADLİYE NEZARETİ'NE BAĞLI MAHKEMELER İDARİ TEŞKİLATI

1.2.1. Bidayet Mahkemeleri

Bidayet mahkemelerinin açıklanmasından önce sulh dairelerinin açıklanmasında fayda bulunmaktadır. Nahiyelerde nahiyeciler, köylerde ise ihtiyar meclisleri sulh dairelerini oluşturmaktadır. Sulh daireleri köylerde imam, muhtar ve ahaliden seçilmiş iki azadan, nahiyelerde ise, nahiyeciler, naib vekili, mal katibi ile dört azadan oluşmaktadır. Sulh dairelerinde hukuk davaları tarafların rızalarıyla sulhen görülür.⁹⁴ Nahiyeciler, sulhen çözüm bulunamayan yüz elli kuruş veya bu miktarı geçmeyen davaları kesin olarak görmektedirler. Bu miktar üzerindeki hukuk davalarını görmeye yetkili değildir.⁹⁵ Nahiyecilerin ceza

⁸⁹ 1911 tarihli *Adliye Nezareti Nizamnamesi*, madde 15

⁹⁰ BOA. İrade Meclis-i Mahsus 1330.

⁹¹ BOA.,Ş.D.Nr. 2466/15

⁹² BOA. Ş.D.Nr. 2474/13

⁹³ Ceride-i Mehâkim , Nr. 49 s. 392

⁹⁴ Şerif ve Talat, a.g.e., s. 10.

⁹⁵ Kazım, *Hukuk-ı Mevzua*, İstanbul 1313 s. 146

işlerinde yetkisi ise, Ceza Kanunu'nun üçüncü kısmında belirtilen kabahatlerden altı beşliğe kadar para cezası gerektiren suçları kesin olarak görmektedirler. Bu miktarı geçen ceza davalarında kabil-i istinaf olarak hüküm vermektedirler.⁹⁶ Nahiye meclislerinden verilen hapis cezaları bir haftayı geçmediğinden, hapse mahkum olan kişi merkez vilayet hapisanesine gönderilirken, hapis süresi yolda geçmektedir.⁹⁷ Bu duruma çözüm olarak nahiye merkezlerinde, biri tevkifhane diğeri hapisane olmak üzere, zabtiye koğuşlarının yanında iki oda ayrılmıştır.⁹⁸ Sulh daireleri tarafından ilam verilmesi söz konusu değildir. Sulh daireleri sadece kararlarını özel defterine kaydeder ve tasdikli suretlerini taraflara verir. Sulh daireleri küçük davaları uzun süre sürüncemede kalmaktan kurtarırlar.⁹⁹

1.2.2. Kaza Bidayet Mahkemesi

1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu'na* göre, kaza bidayet mahkemesi bir reis ve iki azadan oluşmaktadır. Azadan biri mahkemenin başkıtabeti vazifesini yerine getirir. Ayrıca mahkemenin yazı işleri için de iki kâtip bulunmaktadır. Mahkemenin tebligatım ve icra görevini mahkeme maiyetinde bulunan bir icra memuru ve gereğine göre mübaşir yerine getirir. Mahkeme reisinin olmadığı durumlarda en kıdemli aza mahkemeye başkanlık etmektedir. Azarım bulunmadığı zamanlarda veya vekâlet ettiği zamanlarda ise, birinci kâtip azaya vekâlet etmektedir.¹⁰⁰ Ayrıca *Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanunu'na* göre bidayet mahkemelerinde bir müdde-i umumi muavini¹⁰¹ ve mustantık(sorgu hâkimi) bulunması gerekir.¹⁰² Kaza bidayet mahkemesinin kanunlarda bu şekilde kurulması gerektiği öngörülmesine rağmen, uygulamada merkezden tayin edilmesi gereken mahkeme reisi, müdde-i umumi muavini ve mustantık atanmamıştır. Mahkemenin reisliğini naibler üstlenmiştir. Bunun yanında, mustantığın görevini mahkeme azasından biri yerine getirmiştir.¹⁰³ Kazada müdde-i umumilik görevini ise, polis komiserleri veya polis komiseri olmadığı takdirde jandarma zabitanı bu görevi üstlenmiştir.¹⁰⁴ Fakat müdde-i umumilik görevini yerine getiren bu görevlilerin işlerini

⁹⁶ T.M.K. madde 4.

⁹⁷ BOA. Ş.D. Nr. 2496/5

⁹⁸ Ceride-i Mehâkim Nr. 344 s. 3425

⁹⁹ *Medrese-i Hukuk I. Kısım* İstanbul 1299 s. 151

¹⁰⁰ T.M.K madde 14-21 ayrıca bkz. *Medrese-i Hukuk*, s.147-148.

¹⁰¹ U.M.C.K madde 60

¹⁰² U.M.C.K madde 50

¹⁰³ BOA Ayniyat Adliye, Nr. 1655 s. 474

¹⁰⁴ Mehmed Asım, *Malumat-ı Kanuniye*, İstanbul 1328, s. 164.

layıkıyla yerine getirmedikleri ve bir çoğunun okuma yazma dahi bilmedikleri yolunda şikâyetler olmuştur.¹⁰⁵

1.2.3. Liva Bidayet Mahkemesi

Liva merkezi olan kazalarda bidayet mahkemesi bulunmaktadır. Liva merkezlerindeki davalar kazalara oranla daha fazla olmasından dolayı liva bidayet mahkemeleri hukuk ve ceza dairelerine ayrılmıştır.¹⁰⁶ Liva bidayet mahkemesi hukuk dairesinde reis-i evvel olarak naib bulunmakta, ceza dairesinde ise, Adliye Nezareti'nin tahriri ve irade-i seniyye ile atanan bir reis-i sani bulunmaktadır. Liva bidayet mahkemesi hukuk dairesinde, mahkeme reisinin yanı sıra iki aza ve bir aza mülazımı, yine ceza dairesinde de, bir reis iki aza ve bir aza mülazımı bulunmaktadır. Aza mülazımları, cinayet tahkikatım ve istintakım yürüten azaya yardım etmekle birlikte, mahkeme reisinden alacağı emir üzerine azanın yükümlü olduğu görevleri de yerine getirirler.¹⁰⁷ Mahkemenin her dairesinde iki kâtip, bir icra memuru ve iki mübaşir bulunmaktadır.¹⁰⁸ Liva bidayet mahkemesinde görülen davalar ise şu şekildedir. Öncelikle, liva merkezi olan kaza sının içerisinde meydana gelen davaları bidayeten görmektedir. Ceza davalarında kabahat türünden olan davalar kesin olarak, cünha türünden davalar ise, kabil-i istinaf olarak görmektedir.¹⁰⁹ Hukuk davaları beş bin kuruşu geçerse, bunlar hakkında verilen hüküm için merkez vilayet istinaf mahkemesine müracaat edilerek istinaf-ı dava edilmektedir. Ayrıca liva bidayet mahkemesi, livaya bağlı kazalarda bulunan bidayet mahkemelerinden kabil-i istinaf olarak verilen hükümlerin de istinaf merciidir. Kaza bidayet mahkemelerinden ceza, hukuk ve ticaret davaları hakkında verilen hükümler kabil-i istinaf ise, bunları istinafı için doğrudan doğruya merkez vilayete gidilmemektedir. Kazanın bağlı olduğu liva bidayet mahkemesine müracaat edilerek, liva bidayet mahkemesi davayı istinafen bakmaktadır. Liva bidayet mahkemesi istinaf mahkemesi olarak dava göreceği zaman mahkeme heyetinin beş kişiden oluşması gerekir. Örneğin dava ceza dairesini ilgilendiriyorsa, hukuk dairesinden alınan iki aza ile mahkeme heyeti beş kişiden oluşarak istinafen davayı görmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁵ BOA., Ayniyat Adliye, Nr. 1405 s. 47.

¹⁰⁶ Şevki, **Sakk-ı Adli Hukuku**, Dersaadet 1327, s. 102

¹⁰⁷ Medrese-i Hukuk, a.g.e, s. 148; T.M.K. madde 26.

¹⁰⁸ BOA., İrade Meclisi-i Mahsus Nr. 3025.

¹⁰⁹ T.M.K., madde 13.

¹¹⁰ Ceride-i Mehâkim , Nr. 41 s. 321

1.2.4. Vilayet Bidayet Mahkemesi

Vilayet merkezleri bir yargı dairesi sayıldığı için bidayet mahkemesi bulunmaktadır. Liva bidayet mahkemesi ile aynı statüde olan vilayet bidayet mahkemesi hukuk ve ceza dairelerine ayrılmıştır.¹¹¹

1.2.5. Dersaadet Bidayet Mahkemesi

Dersaadet'deki adli teşkilat taşradaki yapılanmadan farklı olarak, Dersaadet (sur içi), Beyoğlu ve Üsküdar olarak üç kısma ayrılmıştır.¹¹² Buna göre, mahkemeler, Dersaadet Bidayet Mahkemesi, Beyoğlu Bidayet Mahkemesi ve Üsküdar Bidayet Mahkemesi olmak üzere üçe ayrılmıştır.¹¹³ Dersaadet bidayet mahkemelerinde bir reis, iki aza ve her dairesinde birer aza mülazımı bulunmaktadır.¹¹⁴ Daire sayılarının taşra teşkilatına oranla fazla olduğu görülmektedir. Dersaadet Bidayet Mahkemesi, birinci hukuk dairesi, ikinci hukuk dairesi ve bir ceza dairesinden oluşmaktayken, 1886 tarihinden soma ikinci ceza dairesi ilave edilmiştir. Dersaadet Bidayet Mahkemesi'nde ikinci ceza dairesinin açılmasının nedeni ise, ceza dairesinin işlerinin artması ve gelen dava evrakının gün geçtikçe birikmesidir. Örneğin günlük gelen dava evrakı yirmiyi geçmekte, ayrıca 2200 den fazla dava evrakı da birikmiş olarak beklemektedir. Bunun yanı sıra Üsküdar Bidayet Mahkemesi'ne ortalama günlük on ceza davası gelmektedir. Üsküdar Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi'nin gördüğü davanın az olması gözönüne alınarak, mahkemenin ceza dairesi heyetiyle Dersaadet Bidayet Mahkemesi İkinci Ceza Dairesi kurulmuştur.¹¹⁵

1.2.6. İstinaf Mahkemeleri

İstinaf davası, bir bidayet mahkemesinin gerek vicâhen* gerekse giyaben vermiş olduğu hükme razı olmayan tarafın, bir üst mahkemeye müracaat etmesidir. Hükme razı olmayan taraf müracaatında davanın tekrar görülmesini, verilen hükmün fesh edilmesini veya ta'dilini talep eder.¹¹⁶ İstinaf dava talebinde bulunan kişiye

¹¹¹ Ekrem Buğra Ekinci, "Tanzimat Sonrasında Osmanlı Hukukunda Kanun Yolları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996, s.153 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

¹¹² Zafer Toprak, "Adalet Örgütlenmesi" İstanbul Ansiklopedisi, C. I. s. 76-77

¹¹³ BOA., Ayniyat Adliye Nr. 1377 s. 182

¹¹⁴ Arisdakis Kasbaryan, **Hukuk Müşaviri**, Dersaadet 1314 s.25-26

¹¹⁵ BOA. M.V Nr. 23/31, SDAO, sene 1305, s.205

¹¹⁶ Asım, a.g.e., s. 174.

müste'nif, müstenifin hasırına *müstenif aleyh* denilmektedir.¹¹⁷ Yani davayı ikinci derecede tetkik eden mahkemelere istinaf mahkemesi denilmektedir.¹¹⁸

Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu'na göre, vilayet merkezlerinde bir istinaf mahkemesinin bulunması gerekmektedir. Her vilayet istinaf mahkemesi, vilayete bağlı bidayet mahkemelerinden gelen hukuk ve ticaret ile ilgili kabil-i istinaf olan hükümleri incelemektedir. Ayrıca, ceza davalarında da cünhaya ait hükümleri istinafen görmektedir.¹¹⁹ Vilayet merkezlerinde bulunan istinaf mahkemesi yerin büyüklüğünü göre hukuk ve ceza dairelerine ayrılmaktadır. İstinaf mahkemesinin her bir dairesi bir reis ve dört azadan oluşmaktadır. Azaların ikisi muvazzaf ikisi fahridir.¹²⁰

Taşrada istinaf mahkemesi hukuk dairesine reis-i evvel sıfatıyla naib başkanlık etmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, ceza dairesine reis-i sani sıfatıyla Adliye Nezareti tarafından intihâb ve tayin edilen reis-i sani başkanlık etmektedir. Her istinaf mahkemesinde birer veya ikişer aza mülazımı, gerektiği kadar kâtip ve mübaşir bulunmaktadır. Aza mülazımlarının, mahkemenin yazı işlerine yardım etmek, gerektiğinde azaya vekâlet etmek ve mahkeme reisinden alacağı emir üzerine davaları hülâsa etmek gibi görevleri vardır. Mahkeme reisinin olmadığı durumlarda mahkeme azalarından en kıdemlisi mahkeme reisine vekâlet etmektedir.¹²¹ Ayrıca her istinaf mahkemesinde müdde-i umumi bulunmaktadır.¹²²

1.2.7. Dersaadet İstinaf Mahkemeleri

Taşrada vilayet merkezlerinde bulunan istinaf mahkemeleri, bazı vilayetlerde hukuk ve ceza dairelerine ayrılmış, bazı vilayetlerde ise tek bir daireye ayrılmıştır. Dersaadet'de bulunan istinaf mahkemesi ise cinayet, cünha, hukuk ve ticaret olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Cinayet mahkemesinde bir reis-i evvel diğerlerinde ise bir reis-i sani bulunmaktadır. Her dairede reisten başka dört aza bulunmaktadır.¹²³ Taşra istinaf mahkemeleri ceza kısmı cinayet davalarını görmekle birlikte, cünha davaları hakkında bidayet mahkemelerinden verilen hükümleri istinafen görmektedir. Dersaadet'de bu iki görev ayrılmıştır. Yani Dersaadet İstinaf Cinayet Mahkemesi, Dersaadet ve Şehremaneti'ne bağlı kazalarda meydana gelen cinayet davalarını

¹¹⁷ Şevki, a.g.e., s. 11.

¹¹⁸ Siddık Sami Onar ve Mustafa Reşit Belgasay, *Adliye Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1944, s. 25.

¹¹⁹ TMK madde 28-29.

¹²⁰ T.M.K. madde 31-32.

¹²¹ Medrese-i Hukuk, s. 138.

¹²² Medrese-i Hukuk, s. 138.

¹²³ Adil, a.g.e., s. 149.

görmektedir. Dersaadet İstinaf Cünha Dairesi ise, Dersaadet, Beyoğlu, Üsküdar bidayet mahkemeleri ile, İzmit, Çatalca, Kal'e-i Sultaniye livalan ve Şehremaneti'ne bağlı kazaların bidayet mahkemelerinden cünha hakkında verilen hükümlerin istinaf yeridir. Dersaadet İstinaf Hukuk Dairesi de aym mahkemelerden hukuk davalan hakkında kabil-i istinaf olarak verilen hükümlere bakmaktadır.¹²⁴ Dersaadet İstinaf Mahkemesi Ticaret kısmı ise, Dersaadet İkinci Ticaret Meclisi'nden berriye ve iflas davalan hakkında hükümlerin istinaf yeridir. Ayrıca, Osmanlı tebasının deniz ticareti ve iflas ile ilgili Dersaadet Bahriye Meclisi'nden verilen hükümlerinin istinaf yeridir. Vilayet ticaret mahkemelerinden umur-ı muhteliteden gayri ahvalde verilen hükümleri de istinafen görmeye yetkilidir. Bunun yarımında Dersaadet İstinaf Mahkemesi nezdinde bir de heyet-i ithamiye bulunmaktadır.¹²⁵

1.2.8. Temyiz Mahkemesi

Temyiz Mahkemesi'nin görevi, bidayet ve istinaf mahkemelerinin ilamlarım inceleyerek gereğine göre verilen kararlan bozmak veya tasdik etmektir. Temyiz Mahkemesi karan bozduğunda ilam yemden incelenmek üzere karan veren bidayet veya istinaf mahkemesine geri gönderilmektedir.¹²⁶ Temyiz Mahkemesi bidayet ve istinaf mahkemesi gibi bir derece mahkemesi değildir. Yani davarım esasım değil, mahkemenin kararım ve yapılan muhakemenin kanun ve usule uygun olup olmadığı hukuki açıdan incelemektedir.¹²⁷

Osmanlı Devleti'nde yalnız İstanbul'da Temyiz Mahkemesi bulunmaktadır.¹²⁸ 1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu* dördüncü bölümü Temyiz Mahkemesi'nin hukuk ve ceza dairelerine ayrılmıştır. Zaman içerisinde Temyiz Mahkemesi hukuk ve ceza dairelerinin işlerinin artması üzerine yeni bir dairenin ilave edilmesi ihtiyacı doğmuştur.¹²⁹

1.2.9. Temyiz Mahkemesi Daireleri

1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu'nun* da Temyiz Mahkemesi hukuk dairesinin altı, ceza dairesinin ise on azadan oluşması gerektiği belirtilmiştir.¹³⁰ 1 8 87 tarihinde yapılan düzenlemeyle istida dairesinin kurulmasıyla, Temyiz

¹²⁴ Şevki, a.g.e., s. 236.

¹²⁵ Kasbaryan, a.g.e, s.30- 31.

¹²⁶ Abdurrahman Adil, *İlamat-ı Temyiziyeden Hal-i Temyiz*, Kostantiniye 1311 s. 5.

¹²⁷ Nejat Özoğuz, *Temyiz Mahkemesi*, Ankara 1944 s. 10-11

¹²⁸ Asım, a.g.e., s. 167

¹²⁹ BOA. Ayniyat Adliye Nr. 1395 s.40.

¹³⁰ Medrese-i Hukuk, kısım I, s. 132.

Mahkemesi dairelerindeki aza sayısı da değişmiştir. Bu düzenlemeyle hukuk ve ceza daireleri altışar azadan, istida dairesi ise dört azadan oluşmuştur.¹³¹ Temyiz Mahkemesi azalığına tayin olabilmek için, en az kırk yaşında olmak, bidayet mahkemesi reisliği ile istinaf mahkemesi azalığında veya bu memuriyetlerin ikisinde en az dört sene görev yapmış olmak gerekmektedir. Temyiz Mahkemesi reisleri ise, Temyiz Mahkemesi azalarından veya istinaf mahkemesi reislerinden intihâb olunmaktadır.¹³² İntihâb olunan Temyiz Mahkemesi reisleri ve azası adliye nazırının takriri üzerine irade-i seniyye ile atanmaktadır.¹³³ Temyiz Mahkemesi'nde reis-i evvel ve reis-i sani unvanını taşıyan mahkeme reisleri bulunmaktadır. Reis-i evvel hukuk dairesine, ceza ve istida dairelerine ise reis-i saniler başkanlık etmektedir.¹³⁴ Hukuk ve ceza dairelerinde birer baş mümeyyiz ile gerektiği kadar mümeyyiz ve kâtip bulunmaktadır. İstida dairesinde yazı işleri için yalnızca kâtipler görev yapmaktadır. Temyiz Mahkemesi müdde-i umumilik görevini baş müdde-i umumi veya muavinleri yerine getirmektedirler.¹³⁵

Temyiz Mahkemesi dairelerinin görevleri ise şöyledir;

Temyiz Mahkemesi Hukuk Dairesi: İstinaf mahkemesinden ve bidayet mahkemesinden kesin olarak verilen ilamları, yapılan başvurular üzerine inceler.

Temyiz Mahkemesi Ceza Dairesi: Cünha ve kabahate dair son derecede verilmiş olan ilamları yapılan başvurular üzerine, cinayete dair ilamları ise, resen inceler.¹³⁶

Temyiz Mahkemesi İstida Dairesi: Temyiz Mahkemesi'nde, 17.05.1887 tarihinde istida dairesinin kurulmasıyla Temyiz Mahkemesi, hukuk ve ceza dairelerinin işleri bir nebze olsun hafiflemiş ve düzene girmiştir. İstida dairesi kurulmadan önce Temyiz Hukuk Dairesi'nde 4775 evrakın birikmiş olması düşündürücüdür. Temyiz Mahkemesi Hukuk Dairesi'nde meydana gelen gecikmelerden dolayı dava sahipleri zor durumda kalmakta ve şikâyetleri artmaktaydı. Temyiz Mahkemesi Hukuk Dairesi'nde evrakların birikmesinin sebepleri ise, temyiz dilekçesi mahkemeye verildikten sonra temyiz işleminin görülmesi sırasında temyiz dilekçesinin kanuna uygun bir şekilde hazırlanmaması veya temyiz dilekçesine eklenmesi gereken evrakların eksik olması nedeniyle temyiz işlemi yapılamıyordu. Dolayısıyla temyiz başvuru reddedilmekteydi. Bunun yerine temyiz dilekçeleri ait oldukları temyiz dairesine gitmeden önce incelenmesi ve

¹³¹ Sarkiz Karakoç, Külliyyat-ı Kavanin, Dosya Nr. XXIX, vesika nr. 317.

¹³² Abdurrahman Adil, Mahkeme-i Temyiz, s. 59; T.M.K. madde 44

¹³³ BOA., İ.D. Nr. 65986.

¹³⁴ Adil, a.g.e., s. 57.

¹³⁵ Adil, a.g.e., s.59

¹³⁶ Kazım, a.g.e., s. 144-145.

kanuna uygun olmayanlarının reddedilmesi hem Temyiz Mahkemesi'nde evrakın birikmesini önleyecek, hem de dava sahipleri boş yere vakit kaybetmesini önleyecektir.¹³⁷

1.2.10. Temyiz Mahkemesi Heyet-i Umumiyesi

Temyiz Mahkemesi Heyeti Umumiyesi'nin görevi, Temyiz Mahkemesi dairelerinin her hangi birinde, bir hüküm hakkında eşit oy olursa o hükmün temyiz incelemesine bakmaktır. Bunun yanı sıra Temyiz Mahkemesi bir ilamı bozduktan soma, dava dosyasını ait olduğu mahkemeye geri göndermektedir. Bu durumda mahkeme hükmünde ısrar eder ve bu hüküm yine temyiz edilirse bu defa heyet-i umumiye tarafından incelenmektedir.¹³⁸ Heyet-i umumiye hükmü bozarsa dava evrakı yine hükmü veren mahkemeye veya başka bir mahkemeye gönderilmektedir. Dava evrakının tekrar aynı mahkemeye geri gönderilmesi durumunda, ilk mahkeme Temyiz Mahkemesi Heyet-i Umumiyesi'nin bozma karar dairesinde davayı sonuçlandırmak zorunda kalmaktadır.¹³⁹ Temyiz Mahkemesi'nde İstida Dairesi kurulmadan önce, heyet-i umumiye toplandığında müzakere edilecek olan konu hangi daireyi ilgilendiriyorsa diğer dairesinin reisi heyet-i umumiyeye başkanlık etmekteydi.¹⁴⁰ İstida dairesinin kurulmasıyla Temyiz Mahkemesi Heyet-i Umumiyesi üç dairesinin reis ve azalarından oluşmuştur. Heyet-i umumiye reisliğini ise hukuk dairesi reis-i evveli yapmıştır.¹⁴¹

1.2.11. Temyiz Mahkemesi'nin İşleyişi

Temyiz Mahkemesi'nin işleyişini ortaya koymak için, hukuk ve ceza davalarında Temyiz Mahkemesi'ne başvurular nasıl yapılmalı, temyiz dilekçesinde nelere dikkat edilmeli, temyiz için gerekli olan evraklar nelerdir, ne kadar süre içerisinde temyize başvurulur bunları ortaya koymak Temyiz Mahkemesi'nin işleyişi açısından önemlidir. Bu noktadan hareketle ceza ve hukuk davalarında temyiz süreci şu şekilde işlemektedir.

1.2.12. Ceza Davalarında Temyiz

Ceza ile ilgili hükümlerde Temyiz Mahkemesi'ne müracaatlar şu şekilde yapılmaktadır. Cünha ve kabahate dair olan temyiz dilekçeleri mahkûm tarafından hükmün verildiği tarihten itibaren sekiz gün içerisinde temyizi istenen ilamı vermiş

¹³⁷ BOA., Ş.D. Nr. 2518/12 .

¹³⁸ Şevki, a.g.e., s. 265-266.

¹³⁹ Belgesay, a.g.m., s. 217.

¹⁴⁰ BOA., İ.D. Nr. 62982.

¹⁴¹ Adil, a.g.e., s. 57.

olan mahkeme kâtibine verilmektedir.¹⁴² Temyiz isteğinde bulunan mahkûm imza etmez veya edemez ise, durum kâtip tarafından dilekçede belirtilmektedir. Mahkûmun vekili tarafından da dilekçe verilebilmektedir. Bu durumda vekâletnamenin eklenmesi gerekmektedir. Temyiz dilekçeleri özel bir deftere kaydedilmekte ve bu defter daima açık tutulup herkes istediği kayıt suretini alabilmektedir.¹⁴³ Dilekçede öncelikle *davanın temyizen rüiyyet ve tetkikini istida eylerim* tabirinin bulunması gerekmektedir.¹⁴⁴ Kabahat veya cünhaya dair temyiz talebi dilekçe ile olmasına karşın, cinayet davaları dilekçeye gerek olmadan re'sen ve resmen temyiz edilebilmektedir.

1.2.13. Hukuk Davalarında Temyiz

Ceza davalarında olduğu gibi, hukuk davaları ile ilgili bir hükmün temyizinde de başvurular dilekçeyle yapılmaktadır. Temyiz talebinde bulunan kişi İstanbul'da ise, doğrudan doğruya Temyiz Mahkemesi İstida Dairesi'ne başvurmaktadır. Taşrada ise dilekçeler bidayet veya istinaf mahkemelerine verilebilmektedir. Her iki mahkemede de temyiz istida defteri tutulmakta temyiz dilekçeleri buraya kaydedilmektedir.¹⁴⁵ Bu işlemde dilekçenin kayıt tarihi oldukça önemlidir. Çünkü temyiz süresi bu kayda göre hesaplanmaktadır. Dilekçe Temyiz Mahkemesi'ne gönderilirken, kayıt tarihi dilekçede belirtilmelidir.¹⁴⁶

1.2.14. Ticaret Mahkemeleri

Ticaret mahkemelerinin¹⁴⁷ nasıl kurulacağı 1860 tarihli *Zeyl-i Kanun-ı Ticaret* de açıklanmıştır. Bir yıl soma hazırlanan 1861 tarihli *Usûl-ı Muhâkeme-i Ticaret Nizamnamesi* ile ticaret mahkemelerinde muhakemenin nasıl yapılacağı da açıklığa kavuşturulmuştur.¹⁴⁸ Ticaret mahkemeleri 12Aralık 1875'de Ticaret Nezareti'nden alınarak Adliye Nezareti'ne bağlanmıştır.¹⁴⁹ Adliye Nezareti ise uygun gördüğü yerlerde ticaret mahkemesi açmıştır. Ticaret mahkemesi bulunmayan kaza, liva ve vilayet merkezlerinde ticaret ile ilgili bir dava söz konusu olduğunda bidayet mahkemesi hukuk dairesi tarafından bakılmıştır.¹⁵⁰ Yani ticaret mahkemelerinin kurulmasında yukarıda bahsettiğimiz kanunlar dikkate alınmıştır.

¹⁴² Ceride-i Mehâkim Nr. 406 s. 4421

¹⁴³ Mahmud Adil, *Usûl-ı Muhakemat'ı Cezaiyye Kanunu Şerhi*, Dersaadet, 1301, s.1586.

¹⁴⁴ Ceride-i Mehâkim Nr. 406 s. 4421

¹⁴⁵ Yorgaki, *Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukiyye*, s. 358.

¹⁴⁶ Ceride-i Mehâkim Nr. 984 s. 14067

¹⁴⁷ Ahmet Reşid, *Hukuk-ı Ticaret*, İstanbul 1316 C. IV,

¹⁴⁸ Düstur I. Tertip. C. I.

¹⁴⁹ BOA. Sadaret Defteri Nr. 2675

¹⁵⁰ Teşkilat-ı Mehâkim , s.6

Nitekim, 1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu*'nda, *Ticaret mahkemelerin vazife ve teşkili kanun-ı mahsusası ile muayyendir* ifadesi bulunmaktadır.¹⁵¹

1.2.15. Taşra Ticaret Mahkemeleri

Ticaret mahkemeleri kara ve deniz ticareti için ayrı birimlere ayrılmamış ise bir reis, iki daimi aza ve dört muvakkat azadan oluşmaktadır.¹⁵² Bunun yanı sıra bir veya iki aza mülazımı, bir başkâtip gerekli olduğu kadar kâtip ve mübaşir bulunmaktadır.¹⁵³ Ticaret mahkemelerinde görev yapacak muvakkat azalar o yerin muteber tüccar arasından, otuz yaşını geçmiş, cünha ve cinayet suçlan olmayan ve en az beş sene ticaretle meşgul olanlar arasından intihâb edilmektedir.¹⁵⁴ Daha soma İstanbul ve taşrada ticaret odalarının¹⁵⁵ kurulmasıyla, muvakkat azaların intihâbı ticaret odaları tarafından odaya kayıtlı tüccar arasından yapılmaya başlamıştır. İntihâb mazbataları tasdik edilmek üzere Adliye Nezareti'ne gönderilmektedir.¹⁵⁶ Ayrıca ticaret mahkemesinde görev yapacak muvakkat azaların ticaret odasına kayıtlı birinci ve ikinci sınıf tüccardan olmaları gerekir.¹⁵⁷ Zaman içerisinde ticaret mahkemelerinde muvakkat aza bulundurulmasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle ticaret odalarının bu konuda gereken önemi göstermemesi ve aza göndermemesi üzerine,¹⁵⁸ 1893 tarihinden soma muvakkat aza sayısı ikiye indirilmiştir.¹⁵⁹ Muvakkat azaların mahkemeye devamsızlıklarının artması üzerine 11.04.1910 (1 Rebiülahir 1328) tarihinde muvakkat azalar devreden çıkarılmış ve davalara daimi azalar tarafından bakılmaya başlanmıştır.¹⁶⁰ Muvakkat azaların mahkemeye devamsızlıklarının sebebi ise maaş alamamalarıdır. Bu tarihten sonra artık taşra ticaret mahkemelerinde İstanbul'da olduğu gibi muvakkat aza usulü kaldırılmıştır.¹⁶¹

1.2.16. Dersaadet Ticaret Mahkemesi

Dersaadet'deki ticaret mahkemeleri, Ticaret Mahkemesi Birinci Meclisi, Ticaret Mahkemesi İkinci Meclisi ve Ticaret Bahriye Meclisi olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Bu meclislerin her birinde bir reis ile iki aza bulunmaktadır. Taşra ticaret

¹⁵¹ T.M.K madde 22

¹⁵² Düstur I. Tertip C. I. s 446.

¹⁵³ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 69.

¹⁵⁴ Nezaret Hilmi, *Şerh-i Kanun-ı Ticaret*, İstanbul 1303, CIII s. 334-335.

¹⁵⁵ Düstur I. Tertip C. IV s. 673-674,

¹⁵⁶ Ceride-i Mehâkim Nr. 363 s. 372

¹⁵⁷ Ceride-i Mehâkim Nr. 327 s. 3153

¹⁵⁸ BOA., Ş.D. Nr. 2613/1

¹⁵⁹ BOA., Ş.D. Nr.2613/1

¹⁶⁰ BOA., MV. 137/13,

¹⁶¹ Ceride-i Adliye Nr. 9 s. 311-312

mahkemelerinde olduğu gibi muvakkat aza bulunmamaktadır.¹⁶² Dersaadet Ticaret Mahkemesi'nin ayrıldığı dairelere göre reis ve azalarının maaşı da farklılık göstermektedir. 1880 tarihli Maaşat Kararnamesi'nin kırk üçüncü maddesi Dersaadet Ticaret Mahkemesi reis ve azalarının maaşlarına ayrılmıştır. Buna göre, Dersaadet Birinci Ticaret Mahkemesi reisinin maaşı 7500 kuruş, azalarının maaşı ise 2800 kuruştur. İkinci Ticaret Mahkemesi ve Ticaret Bahriye Mahkemesi reislerinin ve azalarını maaşları belirlenirken, Dersaadet Bidayet Mahkemesi reisi ve azalarının maaşları esas alınmıştır. Yani reis maaşı 3000 kuruş aza maaşları ise 2000 kuruştur.¹⁶³ Birinci Ticaret Mahkemesi Osmanlı tebaası ile yabancılar arasındaki davaları gören önemli bir mahkeme olması nedeniyle, azalarının maaşlarının Temyiz Mahkemesi azalarına verilen maaşla eş değer olması yolunda istekler olmuştur. Özellikle sefaretler bu mahkeme görevlilerinin maaşlarının artırılması için devreye girmişlerdir. Çünkü Birinci Ticaret Mahkemesi'nden verilen kararların istinaf ve temyizi olmadığı için bu mahkemenin kararları taraflar için oldukça önemlidir.¹⁶⁴ Birinci Ticaret Mahkemesi aza maaşlarının artırılması isteği dikkate alınarak, Maaşat Kararnamesi'nin kırk üçüncü maddesindeki Birinci Ticaret Mahkemesi aza maaşlarıyla ilgili kısım düzenlenmiştir. Birinci Ticaret Mahkemesi azalarının maaşı Temyiz Mahkemesi azalarına verilen maaş esas alınarak 5000 kuruş olmuştur.¹⁶⁵ Dersaadet Ticaret Mahkemesi'nin ayrıldığı dairelere göre görevleri şöyledir;

1.2.17. Dersaadet Ticaret Mahkemesi Birinci Meclisi

Osmanlı tebaası ile yabancılar arasındaki kira ile bin kuruşa kadar alacak davaları dışında hukuk ve ticaret davaları Dersaadet Ticaret Mahkemesi Birinci Meclisi'nde görülmektedir.¹⁶⁶ Mahkeme heyeti her zaman karma şekilde toplanmaktadır. Devlet tarafından tayin edilen Osmanlı reisi ve iki azası bulunmaktadır. Ayrıca yabancıların mensup olduğu elçilik veya konsolosluk tarafından gönderilen oy sahibi iki yabancı aza ve tercüman da hazır bulunmaktadır. Tercümanların muhakeme sonunda yapılacak müzakerede hiçbir oyu ve etkisi bulunmamaktadır.¹⁶⁷ Bunun yanı sıra tercümanın olmadığı zamanlarda dava başka bir güne kalmaktadır.¹⁶⁸ Birinci Ticaret Mahkemesi'nden verilen hükümlerin istinaf ve

¹⁶² Kasbaryan, a.g.e., s.26b

¹⁶³ Maaşat Kararnamesi, madde 43

¹⁶⁴ BOA, Ayniyat Adliye Nr. 1378 s. 142-143

¹⁶⁵ BOA., Ş.D. 2433/30

¹⁶⁶ Cemaleddin ve Asador, a.g.e., s. 86

¹⁶⁷ BOA., Y.PRK.AZN Nr. 21/57

¹⁶⁸ BOA., Y.PRK.AZN Nr. 19/70

temyizi yoktur. Yalnız iade-i muhakeme edilebilmektedir.¹⁶⁹ Taşra ticaret mahkemeleri karma heyetlerinden bidayeten verilen hükümler Birinci Ticaret Mahkemesi'nde istinafen görülmektedir. Fakat temyiz yolu açık değildir.¹⁷⁰

Bu mahkemede görev yapan azaların genelde gayrimüslim olduğu görülmektedir. Adliye Nezareti'nin ise Birinci Ticaret Mahkemesi'nde müslüman aza bulundurulması yolunda bir tutumu olmuştur. Adliye Nezareti'nin 08.02.1897 (6 Ramazan 1314) tarihinde sadarete gönderdiği yazısında; "Böyle önemli bir mahkemenin azalığı bir müddet beri iki ermeni tarafından yerine getirilmektedir. İki ermeni azanın ittifakı halinde reis aksi oy kullansa bile hükmü olmamaktadır. Bu azaların Temyiz Mahkemesi'ne aza olarak tayin edilmeleri, uzun süredir Temyiz Mahkemesi'ne ermeni aza tayin edilmediğinde iyi bir tesir bırakacağı, onların yerine ise müslüman, hukuk ve yabancı dil bilen aza getirilmesi yabancı azaya karşı müdafaada etkili olacağı" belirtilmektedir.¹⁷¹

1.2.18. Dersaadet Ticaret Mahkemesi İkinci Meclisi

Dersaadet Ticaret Mahkemesi ikinci Meclisi'nde, Osmanlı tebaası arasındaki ticaret ve iflas ile ilgili davalar görülmektedir. Mahkeme heyeti bir reis ve iki azadan oluşmaktadır.¹⁷² Bu mahkemenin bidayeten verdiği hükümler Dersaadet İstinaf Mahkemesi Ticaret kısmında istinafen görülmektedir.¹⁷³ Ticaret Mahkemesi ikinci Meclisi'nde görülen işlerin yoğunluğundan dolayı, iflas ile ilgili davalara 05.08.1887 (15 Zilkade 1304) tarihinden soma Dersaadet Ticaret Bahriye Meclisi'nde de bakılmaya başlanmıştır.¹⁷⁴

1.2.19. Dersaadet Ticaret Mahkemesi Bahriye Meclisi

Dersaadet Ticaret Mahkemesi Bahriye Meclisi'nde deniz ticaretiyle ilgili davalar görülmektedir. Mahkemede taraflar Osmanlı tebaasından veya yabancı olabilir. Osmanlı tebaasının kendi aralarındaki davalarına devletin tayin ettiği bir reis ve iki aza bakmaktadır.¹⁷⁵ Taraflardan birinin yabancı olması halinde dava karma görüleceğinden iki yabancı aza ve tercüman hazır bulunmaktadır. Karma oluşan mahkeme heyetinin kararları diğer mahkemelerde olduğu gibi oybirliği veya oy çokluğuyla verilmektedir.¹⁷⁶ Mahkeme karma bir şekilde toplanarak davaya baktığı

¹⁶⁹ BOA., Ş.D. Nr. 2512/2

¹⁷⁰ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 96

¹⁷¹ BOA., Y.PRK.AZN Nr. 17/16

¹⁷² Cemaleddin ve a.g.e., s. 87

¹⁷³ Şerif ve Talat, a.g.e., s. 73

¹⁷⁴ BOA., Ş.D. Nr. 2520/20

¹⁷⁵ Yasemin Saner Gönen, *Hukuki Kapütilyasyonlar ve Sonuçları*, Osmanlı, Yeni Türkiye, Ankara, 1999, C. VI, s. 104.

¹⁷⁶ Cemaleddin ve Asador, a.g.e., s. 105-106

zaman istinafı mümkün değildir. Bunun yanı sıra taşra ticaret mahkemelerinde karma olarak görülen deniz ticaretiyle ilgili davaların istinaf yeri ise bu mahkemedir. Ticaret Mahkemesi Bahriye Meclisi'nde Osmanlı tebaasının kendi aralarındaki davaları görüldüğünde verilen hükümlerin istinaf yeri Dersaadet İstinaf Mahkemesi Ticaret kısmıdır.¹⁷⁷

Dersaadet Ticaret Bahriye Meclisi ister karma olsun, ister Osmanlı tebaası arasında olsun, mahkeme deniz ticaretiyle ilgili davalara bakmaktadır. Bunun yanı sıra ikinci Ticaret Meclisi'nde görülen iflas ile ilgili davalara da 1887 tarihinden soma bakmaya başlamıştır.¹⁷⁸ Ticaret Bahriye Meclisi'nin işlerinin hafif olması göz önüne alınarak¹⁷⁹ Ticaret Mahkemesi İkinci Meclisi'nde görülen, yani yabancı aza ve tercüman bulundurulması gerekmeyen, Osmanlı tebaasına ait kara ticaretiyle ilgili davaları da 20.08.1905 (18 Cemaziyelahir 1323) tarihinden itibaren görmeye yetkili kılınmıştır.¹⁸⁰

1.3 TANZİMAT DÖNEMİ ADLİYE MEMURLARININ İNTİHÂB, TAYİN ÖZLÜK HAKLARI VE YAPILAN DÜZENLEMELER

Memurluğun bir meslek haline getirilmesi yolundaki çalışmalara II. Mahmud döneminde başlanmıştır. Bununla birlikte II. Abdülhamid dönemine gelinceye kadar, bu çalışmalar tatmin edici bir sonuca ulaşmamıştır. Abdülaziz döneminde, mülki memurların görevleri ve yolluklarıyla ilgili nizamnameler hazırlanmış olmasına rağmen, tayin terfii disiplin ve emeklilik hususlarını tespit eden bir mevzuat bulunmamaktaydı. Bu sebeple de memurlar maddi ve manevi garantilerden mahrumdular. Memurların durumlarından ve geleceklerinden emin olmamaları, bazen görevlerini kötüye kullanmalarına yol açmaktaydı. Bu sebeptendir ki, memur meselesi Kanuni Esasi'de ana prensiplere bağlanmıştır. Her memurun kanunen tespit edilen şartlara, ehliyet ve liyakat esasına göre tayin edileceği belirlenmiştir. Ayrıca, vazife ve salahiyetlerinin kanunla belirtileceği, kanun dışı emirler verilmesi halinde, amire itaat, memuru sorumluluktan kurtaramayacağı da belirtilmiştir. Yine, kanunen azli gerektirecek bir durum olmadıkça veya istifa etmedikçe, memurların görevlerinden atılamayacakları ifade edilmiştir.¹⁸¹

Kanunu Esasi'de, memuriyete giriş işlemlerinin nezaretlerin sorumluluğu

¹⁷⁷ Şevki, a.g.e., s. 235

¹⁷⁸ BOA., Y.A.RES. 128/6

¹⁷⁹ BOA., Y.A.RES Nr. 127/14

¹⁸⁰ Ceride-i Mehâkim -i Adliye Nr. 398 s. 1.

¹⁸¹ Karal, a.g.e, s. 333.

altında yapılacağı belirtilmiştir. Bu sebeple nezaretlerde memur tayinleri için, özel komisyonlar kurulmuştur.¹⁸²

1.3.1 Mahkeme Reislerinin İntihâb ve Tayinleri

Mahkemelerin bağımsızlığı hâkimlere kişisel teminat sağlamakla mümkündür. Bunun için hâkimlere, her türlü korku ve endişeden uzak görev yapma imkânını sağlamak gereklidir. Bunun yanında hâkimlerin görevlerini yerine getirmesinde yalnızca kanun ve vicdanlarına göre hareket etme imkânını tanımak, onların bağımsızlığını sağlamak açısından yeterli değildir. Hâkimlik teminatı denilen güvencelerin de sağlanması gerekir.¹⁸³ Nitekim 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin 81. maddesinde hâkimlerin azl edilemeyeceği ama istifalarının kabul edileceği belirtilmiştir.¹⁸⁴

Adliye Nezareti'ne bağlı nizamiye mahkemelerinin teşkilatı 1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu* ile şekillenmiştir. Bu kanunda mahkemeler bidayet ve istinaf olarak derecelendirilerek, hukuk ve ceza dairelerine ayrılmıştır. Bunların üzerinde bulunan Temyiz Mahkemesi ise, hukukun uygulanmasını kontrol etmek amacıyla bir üst mahkeme olarak kurulmuştur.¹⁸⁵ Bu modern adli sistemde, kadı veya medrese çıkışlı ulemanın yeri de oldukça önemlidir. Çünkü yeniden yapılandırılan adli teşkilatta görevlendirilecek yetişmiş elemanların bulunmaması nedeniyle, nizamiye mahkemelerinde çalışanların büyük bir kısmı medrese çıkışlıydı.¹⁸⁶ Bidayet mahkemesinde reis olabilmek için en az otuz yaşım doldurmak ve dört sene bidayet mahkemesinde azalık yapmış olmak, istinaf mahkemesi reisliği için ise en az kırk yaşında olmak gerekmektedir. Bunun yanında, bidayet mahkemesi reisliğinde veya istinâf mahkemesi azalığında dört sene çalışmak yeterli olmaktadır.¹⁸⁷ İstanbul'da bulunan Temyiz Mahkemesi, diğer adliye mahkemelerinin en üst merci olması bakımından oldukça önemlidir. Temyiz Mahkemesi reisleri, Temyiz Mahkemesi azalarından veya istinaf mahkemesi reisleri arasından intihâb edilmektedir.¹⁸⁸ Mahkeme reisi, azası, aza mülazımlarından yukarıda belirttiğimiz

¹⁸² Hüseyin Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Okumuş Adam, İstanbul, 2001, s. 204

¹⁸³ Şeref Ünal, *Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hâkimlik Teminatı*, Ankara 1994, s. 21.

¹⁸⁴ Kanunu Esasi, İstanbul Karabet Matbaası 1324, s. 24.

¹⁸⁵ Necip Bilge, "Adalet Mahkemelerinin Kuruluşu" *Adliye Mahkemelerinin Kuruluşu Kanunu Tasarısı ile Hâkimler ve Savcılar Kanunu Tasarısı Hakkındaki Seminer* 14 Ocak -24 Ocak 1964), Ankara 1964, s. 14.

¹⁸⁶ Faruk Bilici, *"İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Türk Uleması"*, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1990, s. 712.

¹⁸⁷ T.M.K madde 43-44

¹⁸⁸ BOA., Y.E.E Nr. 38/41

şartlan taşıyanlar, Adliye İntihâb Encümeni tarafından intihâblan yapıldıktan sonra Adliye Nezâreti'nin takrîri üzerine irade-i seniyye ile tayin olunmaktadırlar. Bunların haricinde olan diğer mahkeme memurları doğrudan doğruya Adliye Nezâreti tarafından intihâb ve tayin edilmektedir.¹⁸⁹ Ayrıca tüm devlet memurları gibi adliye memurları da görevlerine başlamadan önce padişaha ve devlete sadık kalacaklarına, vazifelerini dürüstlkle yapacaklarına dair yemin etmeleri gerekmektedir. Mahkeme reisliğine atanan kişilerin intihabında titizlikle durulmasına rağmen görevlerini suistimal eden kişilere de rastlanmaktadır.¹⁹⁰ Taşradaki nizamiye mahkemelerinin reis-i evvelinin yani hukuk dairesi reisliklerinin, naibler tarafından yerine getirildiğini belirtmiştik. Zaman içerisinde bu göreve Hukuk Mektebi mezunlarının istihdam edilmeye başlandığı görülmektedir.¹⁹¹ II. Meşrutiyet'ten sonra vilayet adliye teşkilatında yapılan düzenleme ile taşradaki mahkemelere Adliye Nezâreti tarafından memur tayin edilmesine dikkat edilmiştir. Vilayet merkezlerinde ve livaların birçoğunda Adliye Nezâreti'nden tayin edilen memurlar bulunduğu için, yeni düzenlemeye kazalardan başlanmıştır.¹⁹² Birçok kaza bidayet mahkemesinin hukuk, ceza, ticaret ve icra riyasetleri, ceza reisinin uhdesine verilmeye başlanmıştır.¹⁹³ Örneğin Şile Kazası Bidayet Mahkemesi hukuk, ticaret ve icra işleri naibin üzerinden alınarak ceza reisine verilmiştir.¹⁹⁴ Ceza daireleri reisleri Adliye Nezâreti'nden tayin edildiği için naiblerin yavaş yavaş devreden çıkarıldığı görülmektedir.

1.3.2 Mahkeme Azalarının İntihâb ve Tayinleri

1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu* gereğince mahkeme reislerinde olduğu gibi azaların da Adliye Nezâreti'nin takriri üzerine irade-i seniyye ile tayin edilmesi gerekmektedir. Yine mahkeme azalarının intihâbları da Encümen-i İntihâb-ı Adliye tarafından yapılmaktadır.¹⁹⁵ Fakat *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu*'nda belirtilen bu husus Dersaadet'de uygulanırken, taşradaki durum farklılık göstermektedir. Azaların maaşına karşılık bulunamadığından taşradaki mahkeme azaları eski usule göre ahali arasından atanmaya devam edilmiştir.¹⁹⁶ Kaza bidayet mahkemesine aza intihâbı iki sene de bir kazada kaymakam, hâkim, müftü, gayrimüslimlerin ruhani reisleri ve kaza kâtiplerinden oluşan tefrik cemiyeti

¹⁸⁹ T.M.K madde 47-48

¹⁹⁰ BOA. Ayniyat Adliye Nr. 1404 s. 278

¹⁹¹ BOA BEO Adliye, Nr. 226343

¹⁹² Mehmed Arif, " *Anadolu ve Arabistan Vilayetinde Teşkilat-ı Adliye*" İlimi Hukuk, İstanbul 1325, C.I. s.419.

¹⁹³ BOA. BEO Adliye, Nr. 287363

¹⁹⁴ BOA., İrade Adliye ve Mezahip 1328.Z.13 Nr.8

¹⁹⁵ TMK madde 47

¹⁹⁶ BOA. Y.A.RES, 4/6

tarafından, Liva bidayet mahkemesine aza intihâbı ise, her livada mutasarrıf, liva hâkimi, muhasebeci, ruhani reislerden oluşan bir tefrik cemiyeti tarafından yapılmaktadır. Ayrıca bu tefrik cemiyetinde liva bidayet mahkemesinin ceza dairesi reis-i sanisi ile müdde-i umumi muavininin bulunması gerekmektedir. Aza olabilmek için, Osmanlı tebaasından olmak, en az yüz elli kuruş vergi vermek, otuz yaşım geçmiş ve tercihen okuryazar olmak gibi özellikler aranmaktadır.¹⁹⁷ Taşrada nizamiye mahkemelerinin azaları eskiden olduğu gibi ahali arasından her kademedede, idare meclislerinin azaları gibi aynı şekilde intihâblan yapılmaktadır.¹⁹⁸ Buna karşın mahkemelerde bulunacak azaların vasıfları, cinayet ve cünha cezasıyla mahkûm olmamaları ve mahkemelerde bulunacak azaların sayısı 1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu*'nda belirtilen hususlara göre yapılmaktadır.¹⁹⁹ Mahkeme azalarının intihabında aranan en önemli özellikler işin ehli, güvenilir, okuma ve yazma bilen kişiler olmasıdır. Okuma yazma bilen kişiler tercih sebebi olmasına rağmen, okuryazar kimse bulunamazsa, evsaf-ı hâkim iyeti haiz olan muteberanın intihâb olunmasına dikkat edilmiştir.²⁰⁰ Fakat uygulamada mahkeme azalarıyla ilgili şikâyetlerin çoğu azaların okuyup yazma bilmedikleri yolundadır.²⁰¹ Yargı örgütü, Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar büyük devletlerin eleştirisine neden olduğu için, Osmanlı idaresi mahkemelerde müslim ve gayrimüslimlerden eşit sayıda aza bulundurmaya dikkat etmiştir.²⁰² Bu durum, yani eşitlik esasma uyulmadığı iddiası zaman zaman şikâyetlere de sebep olmuştur.²⁰³ Bu konuyla ilgili örnekler vermek gerekirse, Kırşehir merkezde yapılan aza intihâbında kurallara uyulmadığı, mahkeme azasının çoğunluğunun Müslümanlardan seçildiği ve bu işlemler sırasında ruhani reislerin bulundurulmadığı gibi konularda şikâyetler olmuştur.²⁰⁴ II. Meşrutiyet'ten sonra Adliye teşkilatında birtakım düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Adliye Nezareti'nin teşkilat nizamnamesinin hazırlanmasının yanı sıra 25.08.1909(8 şaban 1327) tarihinde vilayet adliye teşkilatı yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Bu düzenlemeye göre, teşkilat-ı adliyenin teşkilat-ı mülkiyeye tabi olmadığı istinaf ve bidayet mahkemelerinin lüzum görülen yerlerde açılacağı belirtilmiştir.²⁰⁵ Bu tarihten sonra vilayetlerdeki adliye teşkilatının yeniden

¹⁹⁷ BOA., İrade Meclisi Mahsus, Nr. 3007 Mehâkim -i Vilayet Azasının Suret-i İntihâb ve Tayinlerine dair Talimat, madde 4

¹⁹⁸ Roderic H. Davison, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform*" 1856-1876 (Çev. Osman Akıncı) İstanbul, Papirüs, 1997, C.I s. 171.

¹⁹⁹ Ceride-i Mehâkim Nr. 13 s. 98, Nr. 73, s. 570, Nr. 273 s. 2290

²⁰⁰ BOA., Ş.D. Nr. 2448/26

²⁰¹ BOA. Ayniyat Adliye Nr. 1656 s. 559.

²⁰² Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli...*, s. 62

²⁰³ BOA., Ayniyat Adliye Nr. 1388 s. 142

²⁰⁴ BOA, Ayniyat Adliye Nr. 1388 s. 142

²⁰⁵ BOA. İrade Kanun ve Nizam 1327.Ş.8 Nr. 3, Düstur E. Tertip C. 1 s. 665

yapılandırılmaya başlandığı, bazı yerlerde yeni mahkemeler açılırken bazılarının kaldırıldığı veya başka bir merkeze bağlandığı görülmektedir. Buna istinaden yeniden teşkilatlandırılan yerlerde mahkeme azaları, eski usule göre ahali arasından mahallinden intihâb olunmayıp, merkezden irade-i seniyye ile tayin edilmeye başlanmıştır.²⁰⁶ Kaza bidayet mahkemeleri için de merkezden aza tayini düşünülmüş ise de tahsisat ve elaman sıkıntısı nedeniyle yapılamamıştır²⁰⁷ 24.06. tarihli "Hükkâm ve Memûrin-i Adliye İntihâb Nizamnamesi" ile kaza bidayet mahkeme azalarının intihâbları taşra adliye encümenlerine verilmiştir.²⁰⁸

1.3.3 Mahkemelerde Görevli Diğer Memurlar

Mahkemelerde görevli reis, aza, aza mülazımları, müdde-i umumiler Adliye Nezareti'nin takriri üzerine irade-i seniyye ile tayin edilmektedir. Mahkemelerde görevli ketebe, mukavelat muharriri gibi diğer memurlar ise, doğrudan doğruya Adliye Nezareti tarafından tayin olunmaktadır.²⁰⁹ Merkezde durum bu şekildeyken, taşra mahkemelerinde görevli olan ketebe, hademe, icra memuru, mübaşir, odacı, aza mülazımı, gibi *mertebe-i evvel* adliye memuru olarak adlandırılan memurların intihâbları taşra adliye encümenleri tarafından yapılmaktadır. Vilayet Adliye Encümeni görevlileri, adliye müfettişi, istinaf ve bidayet mahkemelerinin reis-i evvel ve sanisi, müdde-i umumi ve muavini ile ticaret mahkemesi reisinden oluşmaktadır. Liva Adliye Encümeni ise, liva bidayet mahkemesi reis-i evveli ve sanisi, müdde-i umumi muavini ile ticaret mahkemesi varsa onun reisinden oluşmaktadır. Vilayet Adliye Encümeni, istinaf mahkemesi ile merkez vilayetin ve merkezden idare olunan kazaların bidayet mahkemelerinde çalışacak kâtibî, mustantığı, icra memurunu, mübaşiri ve odacıları ehliyetli olanlar arasından intihâb etmektedir. Hazırladığı mazbatasını da bir hafta içerisinde valiye vermek durumundadır. Liva Adliye Encümenleri, liva merkezi ile bağlı kazaların bidayet mahkemelerindeki, kâtipleri, mustantik muavinlerini, icra memurunu, mübaşir ve odacıları uygun kişiler arasından intihâb ederek mazbatasını iki hafta içerisinde mutasarrıfa vermektedirler. Mutasarrıf bu belgeleri, ilk postayla vilayet valisine göndermektedir. Mustantıklar ve katibler imtihanla alındığı için imtihan evrakları da intihâb mazbatalarına eklenmektedir. Liva ve vilayet adliye encümenleri tarafından hazırlanan intihâb mazbataları Adliye Nezareti'ne gönderilerek intihâb edilenlerin

²⁰⁶ Muharrerat-ı Umumiye-i Adliye, 1325 Senesi Eylülünden 1326 Senesi Şubatı Nihayetine Kadar Adliye Nezaretinden Memurin-i Adliyeye Yazılan Muharrerâtı Umumiye Suretleri, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1327, s. 143-144

²⁰⁷ Mehmed Arif, a.g.e., s. 419.

²⁰⁸ BOA. İrade Meclis-i Mahsus, 13313.19 Nr. 19 madde 38

²⁰⁹ Yorgaki, Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu Şerhi, Dersaadet 1325 s. 60.

memuriyetleri tasdik edilmektedir.²¹⁰ Adliye müfettişleri teftişleri sırasında, adliye encümenleri tarafından yapılan intihâb işleminin usulüne göre yapılmadığı veya uygun kimselerin intihâb edilmediğini tespit ederlerse o kimseleri azl edip yerine bir başkasının intihâb etmeye yetkileri bulunmaktadır. Ayrıca, bu durumu Adliye Nezareti'ne de bildirmektedirler.²¹¹ Taşra adliye encümenleri mertebe-i evvel memurlarının intihâblarının yanı sıra azl işlemleriyle de ilgilenmektedir. Özellikle azl işlemlerinde bazı adliye memurları, mahkeme reislerinin şikâyeti üzerine usulen bir tahkikat yapılarak, azlını gerektiren durum açıkça ortaya konulmadan azl edilmektedir. Adliye Nezareti'ne bu tür şikâyetlerin gelmesi üzerine nezaret taşraya gönderdiği yazılarında, görevinden azledilecek bir memurun gerçek durumu araştırılmadan görevinden alınmaması ve böyle bir durum söz konusu olduğunda sorumluluğun adliye encümenlerine ait olduğunu bildirmiştir.²¹² Taşradaki adliye encümenleri tarafından Adliye Nezareti'ne gönderilen intihâb mazbataları ve evrakları incelendiğinde, bu encümenler tarafından yapılan intihâbın uygun bir şekilde yapılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte intihâb edilen memurların evrakları da zamanında Adliye Nezareti'ne gönderilmemektedir. Bu durum merkezde birçok karışıklığa yol açmaktadır. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için bir takım tedbirler alınmıştır. Öncelikle adliye memurlarının azl, tayin ve becayiş işlemlerinden sonra adliye encümenleri tarafından düzenlenen mazbataların tercüme-i hal varakaları ile beraber gecikmeden Adliye Nezareti'ne gönderilmesi gerekmektedir.²¹³ Mertebe-i evvel memurlarından terfi ve yer değiştirme talebinde bulunanlar buldukları bölgedeki adliye encümenlerine müracaat etmeleri gerekmektedir. Bu memurların azl veya görev değişikliği gibi şikâyetleri merkezdeki Adliye İntihâb Komisyonu tarafından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme mahalleri ile yapılacak yazışmalar ve gerekli incelemelerden sonra olacağı için bu kişilerin Dersaadet'e kadar gelmelerine gerek yoktur.²¹⁴ Mertebe-i evvel adliye memurlarının terfi talepleri olduğunda doğrudan doğruya nezarete dilekçe vermek yerine, buldukları bölgedeki adliye encümenlerine müracaat etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçeleri dikkate alınmamaktadır.²¹⁵

Taşradaki mertebe-i evvel adliye memurlarının intihâb, azl, yer değiştirme, terfi gibi işlemleriyle ilgilenen adliye encümenlerine naibler başkanlık etmektedir. Naibler şer'iyye ve idare meclislerindeki görevlerinden dolayı, adliye encümenlerinin

²¹⁰ Ceride-i Mehâkim Nr. 13 s. 98.

²¹¹ Ceride-i Mehâkim Nr. 15 s. 114 .

²¹² Ceride-i Mehâkim , Nr.686 s. 10093

²¹³ Ceride-i Mehâkim Nr. 799 s. 11902

²¹⁴ Ceride-i Mehâkim Nr. 934 s. 13264

²¹⁵ MUA.,sene 325. s. 172

toplantılarına zamanında katılamamaktadırlar. Dolayısıyla adliye encümenlerinin işlerinde gecikmeler olmaktadır. Bunu ortadan kaldırmak amacıyla, naibin adliye encümenlerine katılmadığı zamanlarda bidayet veya istinaf mahkemesi reislerinin vekâleten encümene başkanlık etmesi uygun görülmüştür.²¹⁶

1.3.4 Hukuk Mektebi'nin Açılışı ve Mezunlarının İstihdamı

Osmanlı Devleti'nde^ Tanzimat'tan soma batı hukukun benimsenmesi ve nizamiye mahkemelerinin kurulmasıyla bu mahkemelerde çalışacak insan gücünü yetiştirmek gereği ortaya çıkmıştır. Nizamiye mahkemeleri için elaman yetiştirmek ve onlara gerekli kanunları, hukuk, usûl ve prensiplerini öğretmek için *Kavanin ve Nizamat Dershanesi* açılmıştır.²¹⁷ 02.07.1870 (3 Rebiülahir 1287) tarihinde resmi açılışı yapılan *Kavanin ve Nizamat Dershanesi'* nin eğitim süresi bir yıl olup Divân-ı Ahkâm-ı Adliye mümeyyizleri ile zabıt kâtiplerinin derslere devam etmeleri zorunlu tutulmuştur.²¹⁸ *Kavanin ve Nizamat Dershanesi* ile amaçlanan, nizamiye mahkemelerinde çalışacak memur, mümeyyiz ve zabıt kâtiplerine, memuriyetlerinde gerekli olan kanun ve nizamları öğretmektir. *Kavanin ve Nizamat Dershanesi'nde*,n soma yine adliye birimlerinde istihdam edilecek elaman ihtiyacını karşılamak üzere, 1874 yılında Mekteb-i Sultani içinde açılan *Mekteb-i Hukuk-ı Sultani* modern anlamda ilk hukuk okuludur. Fakat fazla uzun ömürlü olmayan *Mekteb-i Hukuk-ı Sultani* 'nin eğitimi 1878'de sona ermiştir.²¹⁹ Hukuk eğitimi yolunda yapılan bu girişimlerden soma bugünkü Hukuk Fakültesi'sinin temeli olarak kabul edilen Hukuk Mektebi, Adliye Nezareti bahçesinde yaptırılan binada 17 Haziran 1880 tarihinde açılmıştır.²²⁰

Hukuk Mektebi'nin açılışından sonra mektebe ilk defa girecek olan öğrencilerin giriş imtihanları için belirlenen şartlar şöyledir; öncelikle öğrencinin referans mektubu diyebileceğimiz bir yazıyı, muteber iki kişiden getirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte babasının ismi, mesleği, kendisinin ismi, yaşı, ikametgâhı, hangi mekteplerden hangi dersleri aldığına dair kendi el yazıları ile yazılmış terceme-i hal varakasını Hukuk Mektebi Müdüriyeti'ne vermesi gerekmektedir.²²¹ Hukuk Mektebi'nin kuruluşunda idaresi Adliye Nezareti'ne

²¹⁶ Ceride-i Mehâkim Nr. 948 s. 13486.

²¹⁷ Ekmelettin İhsanoğlu, *Eğitim ve Bilim, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, İrcica, 1998, C. II s. 340

²¹⁸ Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, İstanbul 1338, s. 117-118

²¹⁹ Gülnihal Bozkurt, "*Türkiye'de Hukuk Öğreniminin Tarihi*" Hukuk Öğretimi Sempozyumu 13-14, Ankara 1993, s.55-60.

²²⁰ BOA. İ.D. Nr. 65344

²²¹ Ceride-i Mehâkim Nr. 38 s. 297

bağlıyken,²²² 28.12.1886 tarihinden sonra Maarif Nezareti'ne devredilmiştir.²²³ Hukuk Mektebi'nin resmi açılışı yapılmadan önce 20.10.1878 (22 Şevval 1295) tarihli *Hukuk Mektebi Nizamnamesi* hazırlanmıştır. Buna göre, Hukuk Mektebi'nden mezun olanlar bir sene nizamiye mahkemelerinde aza mülazemetinde bulunduktan sonra Dersaadet ve vilayet bidayet mahkemelerinde mahkeme azalığı yapabileceklerdir. Yine hizmetlerine göre adliyenin diğer birimlerinde yer alabileceklerdir. Ayrıca dava vekili olmak isteyenlere de yine bir sene mahkemelere devam ettikten sonra dava vekilliği ruhsatnamesi verilecektir. Hukuk Mektebi mezun vermeye başladıktan sonra mektep mezunu olmayanların mahkeme memurluklarında istihdam olunamayacağı ve dava vekilliği için de ruhsatname verilmeyeceği belirtilmiştir.²²⁴ Daha sonra Hukuk Mektebi mezunlarının mülazemet süreleri, mezuniyet derecelerine göre değişmiştir. Aliyülalâ derecesinde mezun olanlar altı ay, alî derece de mezunlar bir sene ve karib-i alâ derecesinde mezun olanlar ise bir buçuk sene nizamiye mahkemelerinde mülazemetlik devresi geçirecektir.²²⁵

Hukuk Mektebi mezunları açıkta bırakılmayıp, adliyenin çeşitli birimlerinde istihdam edilerek,²²⁶ Hukuk Mektebi mezunu olmayanların yerine yavaş yavaş mektep mezunları getirilmeye çalışılmıştır.²²⁷ Hukuk Mektebinden 1883-1896 tarihleri arasında 636 kişinin mezun olduğu görülmektedir.²²⁸ Görüldüğü gibi mektep mezunlarının yeterli sayıda olmaması, adliyedeki elaman açığı kapatmak için mektep mezunu olmayanların istihdam edilmesi zaruretini ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar Hukuk Mektebi mezunu olmayanların adliyede istihdam edilemeyeceği *Hukuk Mektebi Nizamnamesi*'nde belirtilmiş olmasına rağmen²²⁹ uygulamada mektep mezunu olmayanların da istihdam edildiği görülmektedir. Hukuk Mektebi mezunları için bir düzenlemeye gidilerek adliyede istihdamları sırasında aranılacak şartlara dair 7.11.1911 tarihinde bir talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnameye göre, adliyede istihdam olmak isteyen Hukuk Mektebi mezunları adliyenin çeşitli birimlerinde görev alabilmeleri için öncelikle bir staj devresi geçirmeleri gerekmektedir. Toplam altı ay olan bu staj dönemi ve staj yapacakları yerler şu şekildedir.

- Mahkeme-i Hukuk ve Ticaret'de 2 ay

²²² BOA., A.AMD, Nr 206/17

²²³ BOA., Ş.D. Nr. 2731/13

²²⁴ BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 5 s. 56.

²²⁵ BOA., Ş.D. Nr. 2522/3

²²⁶ BOA., İrade Hususi Nr.1310.Ra. 19 Nr. 96

²²⁷ BOA Ayniyat Adliye Nr. 1398 s.64

²²⁸ Maarif Salnamesi,sene 1317 s. 629-653

²²⁹ Hukuk Mektebi Nizamnamesi, madde 35

- İcra dairesi 1 ay
- Müddeiumumilik 1 ay
- Mahkeme-i Cezaiye 2 ay

Mahkemelerde staj yapacak mektep mezunları mahkemenin kadrolu memuru gibi çalışacaklardır. Çalıştıkları dairenin müdürü veya en büyük amiri, her ay staj görenler hakkında bir rapor hazırlayıp Adliye Nezareti'ne gönderecektir. Bu raporda staj gören kişinin çalışması, devam durumu, ahlak ve tavırları, mesai sırasında gösterdiği gayreti belirtilecektir. Altı ay sürecek olan bu staj devresinde staj yapan kişiyi, amirlerinin denetiminin yanı sıra nezaret tarafından görevlendirilen müdde-i umumiler de teftiş edecektir²³⁰

Adliyede istihdam olmak isteyen Hukuk Mektebi mezunları, mahkemelerde yapacakları altı aylık stajın yanı sıra hukuk bilgilerini artırmak maksadıyla açılan Dershane-i Tatbikat'a da devam etmeleri gerekmektedir.²³¹ Dershane-i Tatbikat, teorikten çok uygulamaya yöneliktir. Yani Hukuk Mektebi mezunları edindikleri bilgileri fiilen memuriyette kullanmadan önce bir nevi uygulama yeridir. Dershane-i Tatbikat hocaları kısa bir süre içerisinde, adayların memuriyete geçtiklerinde en çok karşılaşılabilecekleri meselelerle ilgili davaları başlangıcından itibaren tüm teferruatıyla çözümüne kadar geçireceği safhaları açıklamaktadırlar. Yine, Dershane- i Tatbikat hocaları derse devam edenler hakkında bir defter tutarak, bu deftere derse devam eden kişiler hakkında görüşlerini yazmaktadırlar. Dershane-i tatbikat'daki derslerin yarısı hukuk yarısı cezaya ayrılmıştır. Dershane-i Tatbikat'da görülen derslerin sonunda nezaretten tayin edilen yetkili bir kişi bu eğitimin sonuçlarını değerlendirmektedir.²³²

Dershane-i Tatbikat her hafta pazar günleri, Dersaadet İkinci Ticaret Mahkemesi salonunda bir tam gün veya diğer günlerde cinayet mahkemesi muhakeme salonunda sabahdan öğlene kadar yarım gün eğitim yapmaktadır. Dershane-i Tatbikat'a devam edenlere, ileride karşılaşılabilecekleri ceza, hukuk, ticaret ile ilgili davalara, bir mahkemenin kalem ve muhakeme salonunda nasıl bakılıyorsa uygulamalı olarak anlatılmaktadır. Yani derslere devam edenler reislik, azalık, müdde-i umumilik, müstantiklik, avukatlık, başkatiblik, zabıt kitabeti, gibi görevleri pratik olarak yerine getirmektedirler. Bu şekilde altı aylık bir süreyi tamamlayan adayların, memuriyete geçtiklerinde tecrübesizlik çekmemeleri amaçlanmaktadır.²³³ Dershane-i Tatbikat her sene ağustos başında açılmakta ve

²³⁰ Takvim-i Vekayi Nr. 901.

²³¹ BOA., DH.İD 124-1/84

²³² MUA., sene 1327, s. 91.

²³³ MUA., sene 1327, s. 93.

şubat sonuna kadar yedi ay açık kalmaktadır. Bu sürenin altı ayında normal eğitime devam edilmekte son bir ay ise, çeşitli sebeplerden dolayı devam edememiş talebelere ayrılmaktadır. Bu eğitim devresinde bir ay derslere devam etmeyen talebe bir somaki senenin tatbikat derslerine katılmak zorundadır.²³⁴ Adliye Nezareti'nden diğer devlet dairelerine gönderilen bir yazı ile adliye istihdam olmak isteyen Hukuk Mektebi mezunlarının, Tatbikat Dershanesi'ne devam edebilecekleri bildirilmiştir. Yani adliye daireleri dışında görev yapan Hukuk Mektebi mezunları da derslere katılabileceklerdir.²³⁵

Tüm bunlardan sonra, yani altı ay mahkemelerde staj yapan ve Dershane-i Tatbikat'a devam eden Hukuk Mektebi mezunlarının başarı durumları şu şekilde belirlenmektedir. Hukuk Mektebi mezuniyet derecesi, devam ettikleri daire amirlerinin raporları, staj esnasında bağlı oldukları müdde-i umuminin raporu ve Dershane-i Tatbikat hocası tarafından hazırlanan notlar başarı durumlarını belirleyen unsurlardır. Bütün bunlar göz önüne alınarak adayların başarı durumlarına göre bir cetvel hazırlanarak Adliye Nezareti'ne gönderilmektedir. Bu şekilde staj devresini tamamlayanların açık olan memuriyetlere tayinlerinde, bu cetvellerin içeriği tercih sebebi olmaktadır.²³⁶ Hukuk Mektebi mezunlarının staj görmeleriyle ilgili hazırlanan bu talimatnamede belirtilen esaslar, talimatnamenin uygulamaya girdiği tarih itibarıyla Hukuk Mektebi'nden mezun olacakları kapsamaktadır.²³⁷

1.3.5 Adliye Memurlarının İmtihanı

Adliye teşkilatında yaşanan en önemli sorun elaman sıkıntısı olmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak ve adliye teşkilatında nitelikli kanun ve nizamları bilen elaman yetiştirmek amacıyla Hukuk Mektebi açılmıştır. Fakat Hukuk Mektebi mezunlarının yeterli olmaması sebebiyle Hukuk Mektebi mezunu olmayanlar adliyenin çeşitli birimlerinde istihdam edilmişlerdir. Zaman içerisinde adliye memurları hakkında şikâyetlerin artması üzerine adliye memurlarının intihâb ve tayinleriyle ilgili bir takım düzenlemelere gidilmiştir.²³⁸ 1888 yılında adliye memurlarının tayinleri ve sicill-i ahvalleriyle ilgili köklü değişiklikler yapılmıştır.²³⁹ Bunun için 05.03.1888 (22 Cemaziyelahir 1305) tarihli *Hükkâm vesair Memûrin-i Adliyenin İntihâb ve Tayinlerine Dair Kanun, Hükkâm vesair Bilcümle Memûrin-i Adliyeninin Sicill-i*

²³⁴ Ceride-i Adliye, Nr. 61 s. 2955

²³⁵ BOA., DH.İD, Nr. 124-1/84.

²³⁶ MUA., sene1327, s. 92.

²³⁷ MUA., sene 1328, s. 69.

²³⁸ BOA., Y.PRK.ŞD Nr. 1/26

²³⁹ BOA, Ayniyat Adliye Nr. 1395, s. 284.

Ahvaline Dair Nizamname ve Mukavelat Muharrirlerinin İntihâb ve Tayinlerine Dair Kanun aynı tarihte uygulamaya girmiştir.²⁴⁰ Mahkeme reisi, Dersaadet mahkeme azası gibi irade-i seniyye ile tayin olunan adliye memurlarının intihâblarını Encümen-i İntihâb-ı Memûrin-i Adliye yapmaktadır. Adliye Nezareti tarafından tayin olunan diğer adliye memurlarının intihâbları da Adliye İntihâb Komisyonu tarafından yerine getirilmektedir. Adliye memurluğuna intihâb olunabilmek için, öncelikle Hukuk Mektebi'nde kurulan imtihan komisyonundan yani heyet-i mümeyyize huzurundan geçmek gerekmektedir. Memur adayları imtihana girmeden ve sicilleri Sicil Müdüriyeti tarafından araştırılmadan adliye memurluğuna intihâb işlemleri yapılmamaktadır. Daha önce adliye hizmetlerinde çalışıp ayrılanlar da, tekrar memuriyete girmek istediklerinde imtihana girmek zorundadırlar. İmtihan usulünden önce adliyede istihdam edilmiş olanların imtihanları, memuriyetlerindeki yükseltmeleri sırasında yapılmaktadır. Yeni düzenlemeyle devreye giren imtihan heyeti, adliyeden üç kişi ve Hukuk Mektebi'nden iki hoca olmak üzere beş kişiden oluşmaktadır. İmtihan heyeti ayda bir Hukuk Mektebi'nde toplanmaktadır. Heyetin yazı işleri için Adliye Nezareti'nden bir kâtip tayin edilmiştir.²⁴¹ İmtihan heyetinin yazı işlerinde görevlendirilen katibin maaşı ve heyetin masraflarını karşılamak için imtihana girenlerden imtihanın derecesine göre harç alınmaktadır.²⁴²

Hukuk Mektebi'nde toplanan imtihan heyeti iki derecede imtihan yapmaktadır. Birinci derece imtihanı, hâkimlik sıfatım taşımayan mustantlık, icra memuru, mukavelat muharriri, kâtip gibi memuriyetler için yapılmaktadır. İkinci derece imtihanı ise, hâkimlik sıfatım taşıyan mahkeme reisi, azası gibi adliye memurluklarını kapsamaktadır. Birinci derece imtihanına giren mustantık ve muavinleri için *Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaîyye Kanunu ve Ceza Kanunu'nâm*. sorular sorulmaktadır. İcra memurluğu imtihanına girenlere ise, *İcra Kanunu*'ndan, *Mecelle*'den, *Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukîyye Kanunun'daki* icra ile ilgili bölümlerden sorular sorulmaktadır. Ayrıca, ihbar ve hacizname gibi evraklar da doldurtulmaktadır. İkinci derece imtihanına girenlere ise, *Mecelle*'den ve mahkemelerde kullanılan kanunlardan sorular çıkabilmektedir. Yapılan imtihanlarda ikisi yazılı ikisi sözlü olmak üzere dört soru sorulmaktadır. İmtihan heyeti huzurunda imtihanlarını verenlere adliyenin ceza ve hukuk işlerinin hangisinde istihdam edilebilecekleri veya hangisinde kabiliyetli olduklarına dair şehadetname verilmektedir. İmtihan heyeti imtihana girenleri ve imtihan sonuçlarını her ay nezarete göndermektedir. Daha sonra imtihan sonuçlarına göre adayların durumları

²⁴⁰ Nizamât Defteri Nr. 3 s. 103-109.

²⁴¹ Hükâm Vesair Memurin-İ Adliyenin Usulü İntihâb Ve Tayinlerine Dair Kanun, madde 1-3

²⁴² BOA, İrade Meclisi Mahsus Nr. 4547

Adliye Sicil Müdüriyeti tarafından araştırıldıktan sonra, memuriyete intihâb olunmak üzere evrakları intihâb encümenlerine havale edilmektedir. İntihâb encümenleri gelen evraka göre, intihâb işlemini yerine getirmektedirler. Hukuk Mektebi'nden aliyülalâ veya alâ derecesinde mezun olanlar mertebe-i sani adliye memurluğuna, karib-i alâ derecesinde mezun olanlar ise, mertebe-i evvel adliye memurluğuna tayin olunmaktadırlar. Mektep mezunu olmayanların imtihanları ise, yukarıda belirtilen usule göre yapılmaktadır. Mertebe-i sani adliye memurluğu, mahkeme reisliği, azalığı, müddei umumilik gibi memuriyetlerdir. Mertebe-i evvel adliye memurluğu ise, mustantik icra memurluğu gibi hâkimlik sıfatını taşımayan memuriyetlerdir. Bu memuriyetlere atanmada Hukuk Mektebi mezuniyet derecesinin yanı sıra ehliyetli ve kabiliyetli olanlar dikkate alınmaktadır.²⁴³

1888 tarihinde hazırlanan adliye memurlarının intihâb ve tayinleriyle ilgili kanunla uygulamaya giren imtihan usulünün amacı kaliteli kişilerin adliyede istihdamını sağlamaktır. Çünkü Hukuk Mektebi mezunlarının hem sayılanını yetersiz olması hem de hâkimlik sıfatını taşımayan mahkeme kitabeti, müstantiklik, mukavelat muharrirliği, icra memurluğu gibi mertebe-i evvel adliye memurluğunu talep etmemeleri sebebiyle bu makamlar boş kalmaktadır. Hâl böyle olunca bu memuriyetlere mektep mezunu olmayanlar da alınmaktadır. Merkezde imtihan işlemleri bu şekilde yapılırken, taşradaki adliye memurlarının imtihanları vilayet ve liva merkezlerindeki adliye encümenleri tarafından yapılmaktadır. İmtihan evrakları tercüme-i hal varakasıyla birlikte Adliye Nezareti'ne gönderilmektedir. Ayrıca, imtihan evrakları Hukuk Mektebi'nde ayda bir toplanan imtihan heyeti tarafından incelenmektedir.²⁴⁴ Taşradan gelen imtihan evrakları incelendiğinde, bir çok imtihan evrakının eksik olması veya imtihanı yapan adliye encümeni üyelerinin imzasının olmamasından dolayı evraklar geri gönderilmektedir. İmtihan heyeti, imtihan evraklarını incelerken sorulan sorulara ve imtihan sırasında doldurtulan evraklara dikkat etmektedir. Örneğin icra memurluğu, imtihanına girenlere yazılı veya sözlü olarak *Mecelle'rim* 998-1200 maddeleri arasındaki icraya ait bölümden, *Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanununun* dokuzuncu bölümünden ve *İcra Kanunu'ndan* en az dört soru sorulup sorulmadığına bakmaktadır. Ayrıca imtihanlarda, haciz, ihbarname gibi evrakların doldurulup doldurulmadığına da bakılmaktadır.²⁴⁵ Taşrada yapılan imtihanların usulüne uygun bir şekilde yapılması için, merkezdeki imtihan heyeti tarafından hazırlanan örnek matbu imtihan evrakları taşraya gönderilmiştir. Ayrıca imtihan evraklarının karışık bir şekilde gönderilmemesi ayrı

²⁴³ BOA., Ayniyat Adliye, Nr. 1403 s. 40

²⁴⁴ BOA. Nizamât Defteri Nr. 6 s. 145-146, Düstur I. Tertip C. VI s. 1367-1368

²⁴⁵ Ceride-i Mehâkim Nr. 797 s. 11871

ayrı zarflar içinde gönderilmesi de istenmiştir. İmtihanların usulüne uygun bir şekilde yapılmayan veya eksik imtihan evrakı olanların memuriyete tayin işlemleri yapılmamaktadır.²⁴⁶ Ayrıca merkezde ve taşrada imtihana girip başarısız olanlar, altı ay geçmeden tekrar imtihana girememektedir.²⁴⁷ Merkezdeki imtihan heyeti ve taşrada adliye encümenleri tarafından yapılan imtihanlar sonucunda şehadetname alanların birçoğunun işe yerleştirilmemiş olduğu görülmektedir. Dolayısıyla memuriyete giriş için birikmeler söz konusu olmuştur. Adliye Nezareti buna çözüm olarak öncelikle imtihanı verenlerin işe yerleştirilmesi ve bir süre imtihan yapılmamasını istemiştir.²⁴⁸ Adliye memurlarının intihâb ve tayinleriyle ilgili yapılan bir başka düzenleme²⁴⁹ de 24.06.1913 (19 Receb 1331) tarihli *Hükkâm ve Memur-ini Adliye İntihâb Nizamnamesidvc*. Yeni nizamnamede adliye memurları idari kısım ve mahkeme memurları olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Nizamnameye göre, eskiden olduğu gibi Adliye Nezareti'nin idari kısmım oluşturan müsteşar ve müdürler nazır tarafından intihâb edilerek irade-i seniyye ile tayin edilecektir. İdari kısımda müdüriyetlerde çalışan başmümeyyiz ile katiblerin memuriyetleri müdürlerin, dahili hademenin memuriyetleri ise, Encümen-i İdare-i Adliye'nin takriri üzerine Adliye Nezareti tarafından yerine getirilecektir. Adliye memurlarının intihâb ve tayinleri ile ilgili 1888 tarihli nizamnamede belirtilmeyen mertebe-i evvel ve mertebe-i sani adliye memurlarının kimler olduğuna açıklık getirilmiştir. Bu nizamname ile mahkemelerde çalışan adliye memurları mertebe-i evvel ve mertebe-i sani memurları olarak ikiye ayrılmıştır. Mertebe-i evvel memurları, mahkeme, müdde-i umumilik ve istintak daireleri yazı işleri heyeti ile vilayet icra memur ve muavinleridir. Yeni nizamname mertebe-i evvel adliye memurlarının nasıl intihâb edileceğini de açıklamaktadır. Buna göre, Temyiz Mahkemesi ve başmüdde-i umumilik dairelerinde çalışacak mertebe-i evvel adliye memurlarının intihâbı, Temyiz Mahkemesi reisleri ve başmüdde-i umumi tarafından yapılacaktır. İstanbul'da bulunan diğer mahkemelerde veya dairelerde çalışacak mertebe-i evvel memurlarının intihâbı ise, Adliye Nezareti tarafından seçilen yedi kişilik bir encümen tarafından yapılacak ve intihâb mazbataları Adliye Nazın tarafından onaylanacaktır. Taşrada merkez vilayet ve merkeze bağlı kazaların mahkemelerinde çalışacak mertebe-i evvel memurlarının intihâbı ise merkez vilayet adliye encümeni tarafından yapılacaktır. Livaların ve livalara bağlı kazaların mahkemelerinde çalışacak mertebe-i evvel memurlarının intihâbı ise liva adliye encümeni tarafından

²⁴⁶ Ceride-i Mehâkim Nr. 799 s. 11903

²⁴⁷ MUA., sene 1325, s. 72-73.

²⁴⁸ Ceride-i Mehâkim , Nr. 564 s. 8144-8145

²⁴⁹ BOA. M.V.Nr. 231/168

yapılacaktır. Taşra adliye encümenleri tarafından hazırlanan intihâb mazbataları adliye nazırı adına vali tarafından tasdik edilecektir. Bu nizamnameden önce, açıkladığımız üzere intihâb mazbataları tasdik edilmek üzere Adliye Nezareti'ne gönderilmekteydi. Ayrıca yeni nizamnameyle kaza bidayet mahkemesi azalarının intihâb edilmesi de taşra adliye encümenleri tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Mertebe-i saniye memurları ise, mahkeme reisleri azalan, aza mülazımları, mustantık, müdde-i umumiler ve adliye müfettişleridir. Bunların intihâbları nezaretteki tefrik encümeni tarafından yapılarak irade-i seniyye ile tayin edilmektedir.²⁵⁰

1.3.6 Adliye Memurlarının Sicilleri

Osmanlı Devleti'nde memurların biyografilerinin ve sicillerinin tutulması hakkında ilk önemli girişim 5 Şubat 1879 tarihinde Sadrazam Tunuslu Hayrettin Paşa'nın sadaretinde Sicill-i Ahval Komisyonu kurulmasıyla gerçekleşmiştir.²⁵¹ Sicill-i Ahval Komisyonu'nun kurulmasındaki amaç, her çeşit memurun ahvali bilinerek ona göre memuriyetlere intihâblarının yapılmasını sağlamaktır.²⁵² Ayrıca memurların tayinleri, terfileri, ceza ve ödül almaları gibi işlemlerini takip etmekte, yer değiştirme, göreve son verme, rütbe, nişan ve emeklilik gibi işlemlerini de tescil etmektedir. Yine komisyon, her çeşit memurun sicilli ahvalini ve resmi sıfatım ilgilendiren vukuatları doğru bir şekilde kaydetmektedir. Bunun yarımında, memurların hal ve hareketleri hakkında araştırmalar yaparak, bunları istenilen yerlere göndermektedir.²⁵³ Sicill-i Ahval Komisyonu kurulduktan sonra hazırlanan 03 Mart 1879 (10 Rebiülevvel 1296) tarihli *Ahval-i Memurin Sicil Komisyonu Talimatname* 'sinde şer 'iyye, askeriye ve zabtiye memurları hariç, sadaret-i âliden, nahiye müdürlerine, mülkiye, adliye, maliye memurlarına kadar bütün memurlardan tercüme-i hal varakası alınacağı ve yapılacak tahkikata göre sicill-i umumiyye kaydedileceği belirtilmiştir.²⁵⁴ Memurun intihâbı, tekaüdü ve terfisi için tercüme-i hal varakası oldukça önemlidir.²⁵⁵ Memuriyete girecek olanlar tercüme-i hal varakasını doldurulurken dikkat edecekleri hususlar şöyledir; memurun ismi, tahsil yeri, bildiği ilimler, varsa eseri ve yabancı dili, memuriyete girişi, terfisi, azli, ayrılış sebebi, muhakemeye alınıp alınmadığı, yabancı nişanları gibi bilgilerin tercüme-i hal varakasında bulunması gerekir. Ayrıca tercüme-i hal evraklarının yanında bu bilgilerin doğruluğunu ispat için gerekli olan belgelerin tasdikli suretleri de

²⁵⁰ BOA., *İrade Meclis-i Mahsus*, 19.B.1331 Nr. 19.

²⁵¹ Atilla Çetin *Tunuslu Hayrettin Paşa*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1999, s.306-307

²⁵² BOA, A. AMD, Nr. 215/57

²⁵³ Özdemir, a.g.e., s. 225

²⁵⁴ BOA, Y.E.E Nr. 113/15, Düstur I. Tertip C. IV s. 63.

²⁵⁵ İbrahim Hakkı, Hukuk-ı İdare, Dersaadet 1312, C.I., s. 240

bulunmalıdır.²⁵⁶ Her memur tercüme-i hal varakasını doldurup imzaladıktan soma, bu belgeyi ilgili nezaret veya dairesine vermektedir. Bunlar ilgili nezaret ve dairede tasdik edildikten soma merkezdeki Sicill-i Ahval Komisyonu'na en kısa zamanda gönderilmektedir. İncelenen ve tasdik edilen tercüme-i hal varakaları hülasa olunarak harf sırasına göre düzenlenerek, Sicill-i Ahval Komisyonu siciline kaydedildikten soma, birer suretleri ilgili daire ve nezaretlere gönderilerek memurun oradaki siciline kaydedilmektedir.²⁵⁷

Sicil-i Ahval Komisyonu çalışmalarına başladıktan soma, örnek olarak hazırlanan tercüme-i hal varakaları her tarafa gönderilmiştir. Fakat Sicill-i Ahval Komisyonu'nun kurulmasından sekiz ay gibi kısa bir zaman geçmesine rağmen tercüme-i hal varakalarının çoğunun komisyona gelmediği veya eksik geldiği görülmektedir. Sicill-i Ahval Komisyonu ise, gelen tercüme-i hal varakalarının sicile geçirilmeye uygun olmadığını belirtilerek, bir an önce memurların tercüme-i hal varakalarını düzgün bir şekilde göndermelerini istemiştir.²⁵⁸ Sicill-i Ahval Komisyonu tercüme-i hal varakalarının bir an önce gönderilmesini isterken, Adliye Nezareti Sicil Müdüriyeti'ne tercüme-i hal varakaları intikal etmediğinden bunların temin edilmesinde sorun yaşanmaktadır.²⁵⁹ Öncelikle memurların bağlı oldukları nezaretlere gelecek olan tercüme-i hal varakaları, daha soma Sicill-i Ahval Komisyonu'na gönderilmektedir. Bu noktadan hareketle, Adliye Nezareti adliye memurlarının tercüme-i hal varakalarının bir an önce Sicill-i Ahval Komisyonu'nda toplanması için yoğun bir çalışma başlatmıştır. Fakat Adliye Nezareti'ne adliye memurlarının tercüme-i hal varakaları zamanında gelmediği için Sicil-i Ahval Komisyonu'ndaki sicil işlemleri de aksamaktadır. Adliye Nezareti'nin konu ilgili gönderdiği yazılarında tercüme-i hal varakalarının toplanmasında hassasiyetle durdurduğu görülmektedir.²⁶⁰ Adliye Nezareti'nin sürekli bu konuda yaptığı uyanlar, tercüme-i hal varakalarının bir an önce gönderilmesi şeklinde olmuştur. Birinci sınıf memurları tercüme-i hal varakalarının hemen, ikinci sınıf memurları ise yavaş yavaş göndermesini istemiştir. Adliye memurları tercüme-i hal varakaları zamanında nezarete ulaşmadığı gibi, gelen tercüme-i hal varakaları da usulüne göre doldurulmadan veya içeriği yanlış olarak gönderilmektedir. Bu sebepten dolayı tercüme-i hal varakaları geri gönderilmekte ve sicil işlemleri de aksamaktadır. Taşrada adliye encümenleri tarafından yapılan adliye memurlarının intihâblarında

²⁵⁶ Ahval-ı Memurın Sicil Komisyonu Talimatı, madde 3-7

²⁵⁷ Carter V. Findely, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Bâb-ı Ali (1789-1922)*, Çev. Latif Boyacı, İzzet Akyol, İstanbul, İz, 1994, s.229.

²⁵⁸ Ahkam-ı Kavanin ve Nizamatin Tefsiri, Dersaadet 1301 C. 1 s. 2.

²⁵⁹ BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr. 2 s. 80

²⁶⁰ Ceride-i Mehâkim , Nr. 144 s. 1146

veya görev değişikliğinde sürekli tercüme-i hal varakasının istenmesi ve ikişer üçer defa tercüme-i hal varakalarının nezarete gönderilmesi karışıklığa yol açmaktadır. Adliye Nezareti bu karışıklığı ortadan kaldırmak için 09.07.1885 tarihli Dersaadet ve taşraya gönderdiği yazısında, tercüme-i hal varakaları tescil edilenlerden tekrar tercüme-i hal varakası istenmemesi ve memuriyette yapılan değişikliklerin sicill-i ahvaline ilave edileceği ifade edilmiştir.²⁶¹ Yine aynı şekilde adliye memurlarının terfilerinde de tekrar tercüme-i hal varakası istenmesine gerek yoktur.²⁶² Adliye Nezareti'nin tercüme-i hal varakalarının gönderilmesi hususunda sürekli yazdığı uyan yazılarından istediği sonucu alamadığı anlaşılmaktadır. Adliye Nezareti'nin konuyla ilgili 08.12. 1885 tarihli Dersaadet ve taşraya gönderdiği yazısında, tercüme-i hal varakası vermekten kaçman memurlara, bu işe yeterince önem vermedikleri ve daha önceki durumlarının bilinmesini istemedikleri şeklinde bakılacağı bildirilmiştir.²⁶³ Yukarıda verdiğimiz örneklerden de görüldüğü gibi memurlarının tercüme-i hal varakalarının toplanmasında ve düzgün bir şekilde doldurulmamasından dolayı ciddi sorunlar yaşanmıştır. Dolayısıyla bu durum merkezde Sicill-i Ahval Komisyonu'nun çalışmalarının aksamasına neden olmuştur. Sicill-i Ahval Komisyonu buna çözüm olarak tercüme-i hal varakalarının nasıl doldurulması gerektiğine dair 08.01.1888 tarihli bir tarifname hazırlamıştır.²⁶⁴

Adliye Nezareti de aynı yıl içerisinde adliye memurlarının intihâb ve tayinleriyle ilgili yaptığı düzenlemeler doğrultusunda tüm adliye memurlarının hal ve hareketlerini nezaretin teftişi altında bulundurmak amacıyla²⁶⁵ 05.03.1888 (22 Cemaziyeahir 1305) tarihli *Hükkâm Vesair Memurin-i Adliyenin Sicill-i Ahvaline Dair Nizamname* hazırlamıştır. Bu nizamname ile adliye memurlarının sicil durumları belirlenmiştir.²⁶⁶ Bu nizamnameye göre, adliye memurluğuna tayin olunacakların ve memuriyette bulunanların tasdikli birer tercüme-i hal varakası vermeleri gerekmektedir. Sebepsiz yere bir sene içerisinde tercüme-i hal evrakını vermeyen adliye memuru, görevinde yapılacak terfilerden mahrum kalacak ve belli bir süre soma da görevinden azledilecektir. Tercüme-i hal varakalarının toplanmasında Adliye Nezareti'nin sürekli uyanlar yaptığımız belirtmiştik. Bu nizamnameyle artık tercüme-i hal varakalarını vermeyenlerin görevlerinden azledileceği belirtilerek soruna çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Adliye Nezareti'ne bağlı memurlardan mahkeme reisi, aza, müdde-i umumi, mustantık, mahkeme heyeti yazı işleri,

²⁶¹ Ceride-i Mehâkim , Nr. 301, s. 2738, BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr. 2 s. 157.

²⁶² Ceride-i Mehâkim , Nr. 326, s. 3139, Abdurrahman, a.g.e., s. 239-240.

²⁶³ Ceride-i Mehâkim , Nr. 317, s. 2994.

²⁶⁴ BOA., Nizammat Defteri, Nr. III s. 35-40.

²⁶⁵ BOA., Y.PRK.ŞD Nr. 1/26

²⁶⁶ BOA., Nizammat Defteri, Nr. III s. 108-109.

mukavelat muhanirleri ve diğer adliye memurlarının sicillerine ait işlemler Adliye Nezareti Sicil Müdüriyeti tarafından yerine getirilmektedir. Sicil Müdüriyeti'nde tutulan defterlerde her memurun ismi, menşei, tahsili, memuriyete giriş tarihi, yaşı, doğum yeri, maaşı, görevinden azledilmişse sebebi, başka bir memuriyete nakli, mükâfatları ve ceza almışsa cezaları bu defterlere sırasıyla kaydedilmektedir. Bu bilgiler sicil defterine kaydedildikten sonra her memur için ayrı ayrı sicil dosyaları açılmaktadır. Sicil dosyalarında memurun tasdikli tercüme-i hal evrakı ve sene içerisinde siciliyle ilgili gelen evrakları bulunmaktadır.²⁶⁷ Taşrada adliye encümenleri tarafından intihâbları yapılan adliye memurlarının intihâb mazbataları nezarete gönderilirken, memurun tercüme-i hal evrakının da bulunması gerekmektedir. Fakat gönderilen intihâb mazbataları içerisinde, intihâb olunan memurun tercüme-i hal evrakının olmaması veya eksik olmasından dolayı mazbatalar iade edilmektedir. Dolayısıyla taşrada intihâb olunan memurların memuriyetlerinin tasdik işlemi gecikmekte ve süreç uzamaktadır.²⁶⁸ Adliye Nezareti'nden intihâbı yapılan ve Bâbî'ye gönderilen takrirlerde intihâb edilen memurun tercüme-i hal varakası olmaz veya tercüme-i hal evrakının istenilen şekilde doldurulmadığı tespit edilirse intihâb evrakı iade edilmektedir.²⁶⁹ Adliye Nezareti tercüme-i hal varakalarının gönderilmesi hususunda gönderdiği yazılarında, sebepsiz yere tercüme-i hal varakalarını vermeyenlerin, terfilerinin yapılmayacağı ve yine devamı halinde memurun azl edilerek yerine bir başkasının getirileceğini sürekli vurgulamıştır.²⁷⁰ Örneğin taltifleri istenen Havran Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi Mehmed Eyüb ve müdde-i umumi muavini Edib Efendi tercüme-i hal varakası olmadığı için taltif edilmemişlerdir.²⁷¹ Taşrada ahali arasından intihâb edilen mahkeme azalan, belediye meclisi reis ve azasıyla, kolcular, mahkeme muhızır ve mübaşirleri sicill-i ahval dışında tutulmuşlardır.²⁷² II. Meşrutiyet'ten sonra nizamiye mahkemeleri bünyesinde dava vekilliği yapan bütün dava vekillerinden, hademe ve mübaşirlerden diğer adliye memurları gibi tercüme-i hal varakası istenmeye başlanmıştır.²⁷³

1.3.7 Adliye Memurlarının Çalışma Saatleri

Adliyede yapılan ıslahatlar doğrultusunda hazırlanan kanunlarda Adliye

²⁶⁷ Adliye Memurlarının Sicill-i Ahval Nizamnamesi, madde 1-4

²⁶⁸ Ceride-i Mehâkim , Nr. 498, s. 5887-5888

²⁶⁹ BOA., BEO Adliye, Nr. 50234

²⁷⁰ Ceride-i Mehâkim , Nr. 492, s. 5792.

²⁷¹ BOA., BEO Adliye, Nr. 72648

²⁷² BOA., Nizamât Defteri, Nr. III s. 40, Sarkız Karakoç, **Külliyat-ı Kavanin**, Dosya Nr. XXIX Vesika Nr.

²⁷³ MUA., sene 1328, s. 29

Nezaretî'ne bağılı nizamîye mahkemelerinde çalışan memurlarla ilgili bir takım düzenlemeler yapılmıştır. 1879 tarihli *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu* ve *Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukîyye Kanunu*'nda adliye memurlarının çalışma saatleri şu şekilde düzenlenmiştir. Nizamîye mahkemelerinde çalışan memurlar tatil günlerinin haricinde en az beş saat mahkemede bulunmaları gerekmektedir.²⁷⁴ Ayrıca *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu*'nda özürsüz ve izinsiz olarak görevine gelmeyen hâkimlerin mahkemeye devam etmedikleri süre için maaşlarından mahrum olacakları da belirtilmiştir. Bir ay içerisinde üç defa özürsüz ve izinsiz olarak devam etmeyen hâkim istifa etmiş sayılarak yerine başkası tayin edilecektir.²⁷⁵ Mahkeme heyetinin devam durumunu denetim altına almak için her mahkemede bir devam defteri tutulmakta ve görev saatleri içerisinde bu defter açık kalmaktadır. Bu defterin memur tarafından her gün imza edilmesi gerekmektedir. Mahkeme reisi gelmeyen azanın isminin karşısına gelmediğini belirttikten sonra, devam defteri kapatılmaktadır. Mahkeme azası o gün mahkemeye gelerek veya yazılı olarak mazeretini beyan ederse bunun da devam defterine kaydedilmesi gerekmektedir.²⁷⁶

Mahkemelerin işleyişi açısından ve davaların hızlı bir şekilde görülebilmesi için mahkeme çalışanlarının zamanında görev başında olmaları oldukça önemlidir.²⁷⁷ Mahkeme azalanımı düzenli bir şekilde mahkemeye gelmemelerinden dolayı mahkemeler yapılamadığından davalar başka bir güne ertelenmektedir. Dolayısıyla dava sahipleri de zor durumda kalmaktadır. Mazeretinden dolayı mahkemeye gelemeyen azanın yerine aza mülazımı veya diğer bir mahkemeden aza gönderilmektedir. Ayrıca tüm adliye memurları özürsüz olarak ayda üç defa görevlerinin başına gelmezse müstafi sayılmaktadırlar. Bu durum mahkeme azalan için de geçerlidir.²⁷⁸

Mahkeme memurlarının tatil günlerinin haricinde beş saat mahkemede bulunmaları kanunen belirtilmiştir. Devam saatleri mahkeme divanhanesine asılmasına rağmen²⁷⁹ memurlar akşamları görevlerinden erken ayrılmaktadırlar.²⁸⁰ Ayrıca görev sırasında işleriyle meşgul olacakları yerde gazete okuyup işlerinin haricinde sohbetler ederek işlerini aksatmaktadırlar.²⁸¹ Dolayısıyla davalara ait mazbata ve ilamların gecikmesinden dolayı şikâyetler de artmıştır.²⁸²

²⁷⁴ UMHK madde 5.

²⁷⁵ TKM, madde 50

²⁷⁶ BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr 2, s. 86

²⁷⁷ BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr.2 s. 106

²⁷⁸ Ceride-i Mehâkim , Nr. 534 s. 6464

²⁷⁹ BOA., Ayniyat Adliye, Nr. 1401, s. 113

²⁸⁰ BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr 2 s. 134

²⁸¹ BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr.2 s. 105

²⁸² BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr. 2 s. 71

Mahkemelerde yaşanan bu gecikmelerden dolayı dava sahiplerinin işleri sürüncemede kalmakta, mahkeme kapılarında kayıp ettikleri süre içerisinde işlerinden güçlerinden geri kalmaktadırlar. Ayrıca hapishanedeki mahkûmların muhakemeleri ertelenmekte ve hapishanede mahkemeye çıkacağı günü beklemektedirler.²⁸³ Adliye Nezareti adliye müfettişlerinden yapacakları teftişlerde, mahkeme çalışanlarının düzenli olarak görevlerine gelip gelmediklerini de kontrol etmelerini istemiştir. Fakat yapılması gereken teftişlerin düzgün bir şekilde yerine getirilmediği vilayetlerden gelen şikayetlerden anlaşılmaktadır. Örneğin, Bolu Sancağı Bidayet Mahkemesi ceza ve istintak dairelerinin uzun süredir teftiş edilmemesinden dolayı, mahkeme reis ve azalarının mahkemeye zamanında gelmedikleri görülmektedir.²⁸⁴

II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan düzenlemelerde devam konusu üzerinde önemle durulmuştur. Adliye Nezareti'nin konuyla ilgili 23.12.1909 tarihli merkez müdürlüklerine ve mahkemelere gönderdiği yazı oldukça ilginçtir. Bu yazıda, bütün adliye memurlarının dinlenme ve istirahat saatlerinin dışında vazifelerini terk ederek koridorlarda gezindikleri, diğer odalarda sohbet ederek vakitlerini geçirdikleri belirtilmektedir. Bu durumun Meşrutiyet dönemi ile resmi dairelerde ortaya konulmaya çalışılan düzene kesinlikle uygun olmadığı, mahkeme reislerinin, müdde-i umumilerin ve müdürlerin çalışanlarını daima teftiş altında tutarak vazife başında ihtimamsızlık gösterenlerin derhal bildirmesini istemiştir.²⁸⁵

Adliye Nezareti'nin taşraya gönderdiği yazılarında, taşradaki adliye memurlarının da merkezdekinden farklı olmadığı, onların da işlerini aksattıkları görülmektedir. Adliye memurlarına işlerine devam etmeleri hususunda sürekli uyan yazılan gönderilmesine rağmen, mahkeme reis ve azalarından bazılarının pazar günlerini tatil sayarak mahkemeye gitmedikleri tespit edilmiştir. Adliye Nezareti 28.12.1909 tarihli taşra teşkilatına gönderdiği yazısında, cuma günü haricinde bütün adliye memurlarının öğleden önce üç saat, öğleden sonra, dört buçuk saat görevlerinin başında bulunmaları ve bir saat öğlen tatili arası verilmesi hususuna dikkat edilmesini istemiştir.²⁸⁶ Bu çalışma saatleri sadece Adliye Nezareti memurları için değil diğer devlet dairelerinde çalışan memurlar için de geçerlidir.²⁸⁷ Adliye Nezareti tarafından merkezdeki mahkeme başkanlıklarına, müdde-i umumiliklere ve nezaret müdüriyetlerine gönderilen 06.05.1910 tarihli yazıya göre; bütün adliye memurlarının sabahları alafranga saat dokuz buçukta memuriyetleri başında

²⁸³ Ceride-i Mehâkim , Nr. 534 s. 6434

²⁸⁴ BOA, BEO Adliye, Nr. 226685

²⁸⁵ MUA., sene 1325, s.4- 5

²⁸⁶ MUA., sene 1325, s. 8

²⁸⁷ BOA., DH.MUİ, Nr. 25-1/21

bulunmaları, bir saat kadar mahkemenin dahili işleri görüldükten soma saat on buçuktan on ikiye kadar muhakemenin yapılacağı, öğlen tatilinin saat on ikiden bire kadar olduğu ve öğleden soma saat dört buçuğa kadar çalışmaya devam edileceği bildirilmiştir. Ayrıca bu çalışma saatlerine uyulması ve zamanında iş başında olmalarına bütün adliye memurlarının dikkat etmesi istenmiştir.²⁸⁸

Adliye Nezareti, memurlarının işlerinin başında olmaları için yapmış olduğu uyanlardan bir sonuç elde edemeyince, merkezdeki müdürlükleri ve mahkemeleri için 27.12.1910 tarihli adliye memurlarının devam konusuyla ilgi bir talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnameye göre adliye memurlarının devam konusunda dikkat etmeleri gereken hususlar şöyledir; Bir mahkemede muhakeme veya müzakereler sırasında adliye memurlarının çıkış saatinden soma dahi görevlerinin başında bulunmalarının gerekirse, hiçbir hâkim veya memur çalışma saatinin bittiği gerekçesiyle mahkeme veya bağlı olduğu daireden ayrılmaz. Eğer ayrılırsa, vazifesini terk etmiş sayılacaktır. Devam cetvelleri sabah ve akşam memurların geliş saatinden önce, mahkeme reisi, daire başkam, müdürü veya başkâtibin masasında bulunacak, bütün memurlar mahkeme reisleri de dâhil olmak üzere imza atacaktadırlar. Bir mazeretinden dolayı gelmeyen veya erken ayrılan olursa isminin karşısına özü yazılacak, mazeretsiz gelmeyen olursa, isminin karşısına bir çizgi çekilecektir. Bu işlemden sonra devam cetvelleri nezarete gönderilecektir. Bir özründen dolayı gelemeyecek durumda olanlar, telgrafname veya bir yazıyla ilgili amirine durumlarını bildireceklerdir. Görev saatleri içerisinde görevinden ayrılarak sebepsiz yere daireler arasında dolaşarak sohbet edilmeyecektir. Bu şekilde vazifelerini suiistimal edenler hakkında mahkeme reisi, müdür veya başkâtip tarafından gerekli işlem yapılarak, durum nezarete bildirilecektir. Bir mahkemenin reisi veya daire müdürü, maiyetindeki memura olağanüstü bir durum için ayda bir defaya mahsus olmak üzere bir veya iki gün izin verebilecektir. Daha fazla izin vermek nezarete ait bir tasarruftur. Tahrirat, Umûr-ı Cezaiyye, Umûr-ı Hukukiyye, Sicil, Muhasebe, Evrak, Mezahip Müdüriyetleri ve müfettişlik kalemlerinde nöbetleşe birer memur, nazır veya müsteşar daireden ayrılanlara kadar görevlerinde bulunacaktır. Bir suç meydana geldiğinde olay yerine gidebilmesi için bidayet müdde-i umumi muavinleriyle mustantıklardan her biri sırasıyla adliyede nöbet tutacak, öğleyin bir saat yemek molası verilecek, yemek molasından önce görev yerini terk etmek yasak olduğu gibi, yemek vakti bitiminden sonra da görev başına gelinmeyecektir.²⁸⁹

²⁸⁸ MUA., sene 1325, s. 185

²⁸⁹ Ceride-i Adliye, Nr.22 s. 940-942 , MUA., sene 1325, s. 137-139

Adliye Nezareti tarafından hazırlanan bu talimatname merkez müdürlüklere ve mahkemelere gönderilmiştir. Bu talimatnameye rağmen adliye memurlarının devam konusuna dikkat etmedikleri ve işlerin aksamalarından dolayı şikâyetlerin devam ettiği görülmektedir. Ayrıca devam cetvelleri de zamanında nezarete gönderilmemektedir.²⁹⁰

Adliye memurlarının devamsızlıkları veya görevi terk etmeleri yapılan uyan ve talimatlarla giderilememiştir. Bunun üzerine, Adliye Nezareti'nin 05.06.1911 tarihli ikinci teşkilat nizamnamesinin dördüncü ve beşinci bölümleri adliye memurlarının devam durumlarına ayrılmıştır.²⁹¹ Buna göre, mazeretsiz olarak ayda üç günden fazla işe gelmeyenlerin maaşlarından Encümen-i İdare kararıyla gelmediği günlerin parası kesilecektir. Bir sabah ve bir akşam devam cetvelinde imzası bulunmayan memur bir gün gelmemiş sayılacak, fakat kesilen miktar maaşının onda birini geçmeyecektir. Her sene sonunda memurun devamsızlığı hesaplanarak siciline kaydolunacak ve bu durum terfi veya hak ettiği izin talebi sırasında da göz önünde bulundurulacaktır. İş yavaşlatma, devamsızlık, serkeşlik gibi vazife başında kusurları görülen adliye memurları, Adliye Nezareti Müsteşarı'nın başkanlığında Umûr-ı Cezaiyye, Umûr-ı hukukiyye, Sicil ve Kalem-i Mahsus Müdürleri'nden oluşan komisyon kararma göre cezalandırılacaktır. Devamsızlık durumu ayda üç günden fazla olur ise, maaş kesintisi, kıdem yavaşlatma, sınıf indirimi, tecili memuriyet ve azl cezalarından biri verilecektir.²⁹²

Adliye Nezareti memurları için bu şekilde bir düzenleme yapmışken, 10.10.1911 tarihli iradeyle bütün devlet memurlarının çalışma saatleri içinde özürsüz olarak işlerinin başında bulunmaz ve erken bir saatte ayrılırlarsa, birinci defa ihtar edileceği, ikinci defa da aynı durum tekrar ederse memurun müstafi sayılacağı tüm devlet dairelerine bildirilmiştir.²⁹³ Adliye Nezareti de bu hususa dikkat edilmesi için gerekli uyarıları yapmış ve bu konuda sorumluluğun mahkeme reislerine ve müdde-i umumilere ait olduğunu bildirmiştir. Örneğin Beni Saib Kazası Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Reisi Halid Efendi'nin izinsiz olarak görev yerinden ayrılması üzerine müstafi sayılarak, yerine Giresun Kazası Bidayet Mahkemesi Müdde-i umumi muavini Hasan Fehmi Efendi getirilmiştir.²⁹⁴ Bütün uyan ve kanuni düzenlemelere karşın, adliye memurlarının buna mahkeme reisi ve

²⁹⁰ MUA., sene 1325, s. 178

²⁹¹ BOA., Nizammat Defteri, Nr. 19 s. 28-34, Ceride-i Adliye, Nr. 39 s. 2011-2021

²⁹² BOA., Nizammat Defteri, Nr.19 s.32-33., Ceride-i Adliye, Nr.39 s. 2011-2021; 1911 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi, madde 27-39

²⁹³ BOA, BEO Adliye, Nr. 295935, Takvim-i Vekayi Nr. 965 s.l Düstur II. Tertip C. III Dersaadet 1330, s. 753-754.

²⁹⁴ Ceride-i Mehâkim , Nr. 72 s. 3412

azalan da dahil olmak üzere haftada bir iki gün özürsüz olarak görevlerinin başına gitmedikleri, geç gelip erken gitmeye devam ettikleri görülmektedir.²⁹⁵ Yapılan teftişlerde birçok memurun görev yerinde olmadığı, bazı memurlarının akşam atacakları imzayı sabahtan atarak görevden ayrıldıkları tespit edilmiştir.²⁹⁶ Yapılan uyanlar ve talimatların sonunda adliye memurlarının devam durumlarıyla ilgili 03.04.1915 (18 Cemaziyevvel 1333) tarihli 13 maddelik *Bilumum Hükkam ve Mehâkime Merbût* Memurin ve Ketebe ve Müstahdemin Devamları Hakkında Nizamname *hazırlanmıştır*.²⁹⁷

1.3.8 Adliye Memurlarının İzinleri

Mahkeme reislerinin on günü geçmemek kaydıyla, özel işlerini görmek için vilayet içerisinde bir yere gitmek isteyen adliye memuruna izin verme yetkisi bulunmaktadır. Bu izin işlemi memur görevinde olmadığı zaman bir salanca olup olmadığı dikkate alınarak verilmektedir. Bu süreden fazla izin isteyen veya vilayet haricinde bir yere gitmek isteyenlerin, Adliye Nezareti'nden izin almaları gerekmektedir. Mahkeme reisinin izniyle on güne kadar izin verilen adliye memurları, mahkeme kâtibi, muvakavelat muharriri, icra memuru gibi mertebe-i evvel adliye memurlarıdır. Mahkeme reisi, azası, müdde-i umumi gibi mertebe-i sani adliye memuru sınıfından olanların izin işlemleri nezaret tarafından yerine getirilmektedir. izin talebinde bulunan memur izin dilekçesini mahkeme reisine vermektedir. Mahkeme reisi izin hakkındaki görüşünü vilayet müdde-i umumiliğine bildirmekte ve konu nezarete iletilmektedir.²⁹⁸ Taşradaki adliye memurlarının izin talepleri hakkında nezaret ile yapılan yazışmalarda izin talebiyle ilgili detaylı bir açıklamanın bulunması gerekmektedir. Yani izin dilekçesinde, memurun gideceği yer, izin sebebi, memuriyetinde bulunmadığında bir mahzur olmadığı, bu süre içerisinde görevine kimin vekâlet edeceği belirtilmelidir. Hastalık sebebiyle izin isteyen adliye memurunun belediye tabibinden aldığı raporu bu yazışma evraklarına eklenmelidir. Yapılan tahkikatlarda memurların verilen izin sürelerini zamanında kullanmadıkları veya izin sürelerini geçirdikleri görülmektedir. Bunun üzerine Adliye Nezareti tüm mahkeme reislerine ve müdde-i umumilere gönderdiği yazısında, verilen izin süresini tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içerisinde kullanmasını ve bu izni daha soma kullanan memurun müstafi sayılacağını bildirilmiştir.²⁹⁹ Örneğin Meddiye Kazası Bidayet Mahkemesi Reisi Ahmet Şükrü Efendi izin süresi geçirek

²⁹⁵ MUA., sene1328, s.73-74.

²⁹⁶ MUA., senel 328, s. 80.

²⁹⁷ Düstur II. Tertip C.VII Dersaadet 1336, s. 556-558.

²⁹⁸ Abdurrahmani, **a.g.e.**, s. 370.

²⁹⁹ Ceride-i Mehâkim , Nr. 873, s. 12285-12286

görevine başlamamasından dolayı müstafi sayılarak yerine Erzurum Vilayeti Ticaret Mahkemesi Reisi getirilmiştir.³⁰⁰ Trablusgarb Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Reisi Said Efendi izinsiz olarak memuriyetini terk ederek İstanbul'a gelmesinden dolayı azledilmiştir.³⁰¹ Tedavi veya hava değişikliği için izin alman süre içerisinde memura maaşın tam olarak verilmesi Harcırah Kararnamesi'nin üçüncü maddesinde belirtilmiştir. 1884 tarihinde yapılan düzenlemeyle izin alan memurun maaşının yarısı kendisine yarısı vekâlet eden memura verilmeye başlanmıştır.³⁰²

1.3.9 Yıllık izinler

Osmanlı memurlarının yıllık izinleri 24.07.1910 (17 Receb 1328) tarihli irade-i seniyye ile uygulanmaya başlanmıştır. Memurların izin durumu Şurâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde görüşülürken, önce uzak yerler için, iki yılda üç ay, yakın yerler için, iki ay olarak düşünülmüş ama karar yılda bir ay izin kullanmaları yolunda çıkmıştır.³⁰³ Böylece diğer ülkelerde olduğu gibi taşrada ve merkezde memurlara istirahat veya seyahatleri için yılda bir ay izin verilmeye başlanmıştır.³⁰⁴ Yıllık izinden iki yıl yararlanmamış olanlar iki ay, üç yıl izin kullanmayanlara üç ay izin verilmektedir. Üç yıldan fazla izin kullanmayanlara bundan dolayı fazla izin verilmemektedir. Yıllık izinler, devlet işlerinin aksamaması dikkate alınarak memurun mensup olduğu nezaret veya dairenin en büyük amiri tarafından verilmektedir.³⁰⁵ Nezaretlerde buna göre, nizamnamelerinde memurların izin durumlarını düzenlemiştir.

Adliye Nezareti'nin bu konu da yapmış olduğu ilk düzenleme ise şöyledir; Öncelikle bir memurun yıllık bir ay izinden faydalanabilmesi için memuriyete tayininden itibaren bir yıl geçmiş olması gerekmektedir. Her kaza, liva ve vilayet mahkemeleri, adliye memurlarının izin taleplerini, isimleriyle birlikte, memuriyete giriş tarihleri, görevlerine düzenli olarak devam edip etmediklerini, bu süre içerisinde izin alıp almadıklarını veya izin aldılar ise hangi sebepten dolayı izin aldıkları gibi bilgileri içeren iki nüsha defteri hazırlayarak vilayet adliye encümenlerine teslim edeceklerdir. Adliye encümenleri, mahkemelerden gelen bu defterleri inceledikten sonra izin talebinde bulunanların adliye işlerini aksatmayacaklarına kanaat getirdikten sonra, bir nüshasını saklayıp diğer nüshasını tasdik olunmak üzere Adliye Nezareti'ne göndereceklerdir. Bu defterler Adliye Nezareti tarafından

³⁰⁰ Ceride-i Adliye, Nr. 72 s. 3412

³⁰¹ BOA., Ayniyat Adliye Nr.1397 s. 275

³⁰² BOA., Ş.D Nr. 2551/6

³⁰³ BOA., İ.D., Nr. 28- 17. B. 1328..

³⁰⁴ Özdemir, a.g.e., s. 220

³⁰⁵ Düstur, I. Tertip C. III s. 10-17.

incelenip tasdik edildikten sonra izin talep eden memur iznini kullanabilecektir. Verilen bu izin süresinde iznini kullanamayan memur tekrar izin isteğinde bulunduğu, Adliye Nezareti'nden tekrar onay alması gerekmektedir. İzin süresi biten adliye memurunun görevine gelip gelmediği müdde-i umumi veya muavinleri tarafından daima kontrol edilecek ve buna uymayanlara gerekli cezalar verilecektir.³⁰⁶ Adliye Nezareti'nde çalışan memurların yıllık izinlerini kullanmaya başlamasıyla birlikte sorunlar da beraberinde gelmiştir. Mahkemelerde veya çeşitli dairelerde işlerin aksadığı, davaların biriktiği ve muhakemenin yapılamadığı yolunda şikâyetler artmıştır. Bunun üzerine, bir mahkemede izin alan bir memur görevine dönmeden başka bir memurun izne çıkamayacağı şeklinde bir tedbir alınmıştır. Bunun yanı sıra kâtiplerin düzensiz olarak izne çıkmaları mahkemelerin yazı işlerini aksatmakta ve mahkemeden evrakların zamanında alamayan dava sahipleri de zor duruma düşmekteydiler. Bu durum karşısında adli işlerin yoğun olduğu dönemlerde, işlerin aksamaması için gerektiğinde kâtipler izinlerini kullanırken görev başına çağırılmışlardır.³⁰⁷

Adliye memurlarının düzensiz bir şekilde izne çıkmasından dolayı bir takım sorunların ortaya çıkması üzerine, Adliye Nezareti izin işlemlerini bir düzen altına almak amacıyla 26.04.1911 tarihli bir talimatname hazırlamıştır. Bu talimatnameye göre; bir yıl görev yapmış ve bu süre içerisinde mazeretsiz olarak yedi günden fazla devamsızlığı olmayanlar yıllık bir ay izin alabileceklerdir. Mazeretsiz olarak altı gün veya daha fazla devam etmedikleri süre izinlerinden düşülecektir. Muhakeme altında bulunan memura izin verilmeyecek, bu durumda olan memur önceden izin istemiş olsa dahi bunu kullanamayacaktır. Kullandıkları takdirde müstafi sayılır hükmü getirilmiştir. Bir mahkeme veya dairenin reis, aza, aza mülazımı, müdde-i umumi muavini, mustantik, başkâtip, mübaşir, gibi görevliler aynı zamanda izin alamayacaklardır. Bunun yanında, İzin süresi bitiminde görevinde olmayan memur müstafi sayılacaktır. İzin cetvellerinde belirtilen izin süresi hiçbir şekilde değiştirilmeyecektir. Yalnız önceden izin talep etmişken, daha sonra iznini kullanamayacak durumda olanlar bir somaki yıl iznine ilave hakkı saklı tutulacaktır. Ayrıca izinler yıl içinde parça parça kullanılmayacaktır.³⁰⁸ Bu talimatnameden sonra, adliye memurların işlerini bitirmeden izne çıkmaları adliye işlerini aksatması üzerine, üzerlerindeki işleri bitirmeden memura izin verilmemeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarb savaşı arkasından Balkan savaşlarına girmesiyle diğer memurlar gibi Adliye Nezareti'nde çalışan memurlar da kısım kısım askere

³⁰⁶ MUA., sene 1325, s. 160-162.

³⁰⁷ MUA., sene 1327, s. 52.

³⁰⁸ Ceride-i Adliye, Nr. 26 s. 1147-1150, MUA, sene 1327, s. 158.

alınmıştır. Kalan memurun bir kısmının da yıllık izne çıkması adli işlerin tamamen aksamasına yol açmıştır. Böyle hassas bir ortamda Adliye Nezareti uygun bir zamanda kullanılmak üzere izinler kaldırılmıştır.³⁰⁹

1.3.10 Mazeret İzinleri

Adliye Nezareti'nin yıllık izinlerin kullanılmasıyla ilgili hazırladığı 26.04.1911 tarihli talimatnamenin ikinci kısmı mazeret izinlerine ayrılmıştır. Böylece mahkeme reislerinin on güne kadar izin verme yetkileri kaldırılmıştır. Adliye memurunun görevini yerine getirmede engel bir durumu ortaya çıktığında, başka bir yerde tedavi olması gerektiğinde veya hac vazifesini yerine getirmek istediklerinde nezaretten izin alınması gerekmektedir. Memur hastalık nedeniyle izin almak isterse, görev yaptığı yerin tabibinin de bulunduğu heyet-i tıbbiyeden bir rapor alması gerekmektedir. Hastalık nedeniyle alınacak izinlerde, memurun bizzat kendi sıhhati ile ilgili bir mazereti olmalıdır. Akrabasından birinin sıhhati ile ilgili mazereti kabul edilmemektedir. Fakat karısı, evladı gibi yalan akrabalarının sıhhati ile ilgili bir durum söz konusu olduğunda bu durum nezaret tarafından tahkik edildikten sonra izin verilmektedir. Adliye memurlarına hac veya Kudüsü ziyaret için görevlerini aksatmayacak şekilde izin verilmektedir. Daha başka mazeretler söz konusu olduğunda verilecek izinler yıllık izinlerinden mahsup edilmektedir. Mazeretine istinaden bir yere gidecek olan adliye memuru gideceği yeri ve adresi bildirmekle yükümlüdür. Taşradan İstanbul'a gelenlerin kalacakları adresleri Sicil Müdüriyeti'ne bildirmeleri gerekmektedir. Görevini aksatacak şekilde hasta olan ve tedavi görmesi gereken adliye memurlarının izinleri için mahalli adliye heyeti tarafından bir cetvel hazırlanması gerekmektedir. Hazırlanan cetvelde isim, hastalık için verilen izin süresi, tabip raporu, hastalığın derecesi, adliye heyetinin konu ile ilgili görüşü yazılarak cetvelin altına şu açıklamanın yapılması gerekmektedir.³¹⁰

Adliye memurunun hastalığı doktor tarafından tespit edildiği takdirde, hastalığı için gerekli olan izin ne kadar ise verilmekte ve bir seneye kadar da müsamaha gösterilmektedir. Eğer bu süre içerisinde adliye memurunun hastalığında bir iyileşme söz konusu olmaz veya tedavisinde ümit görülmezse *Tekaüt Kanunu'na* göre malûl sayılmaktadır. Hastalığının tedavisinde bir ümit

³⁰⁹ Ceride-i Adliye, Nr. 69 s. 3294-3295.

³¹⁰ Fatmagül Demirel, **Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Tarih Dizisi, İstanbul, 2009, s. 105-110.

görülürse, bir sene daha izin kullanmasına müsamaha gösterilmekte, ama bu sürede de iyileşmesi söz konusu olmazsa, malûl sayılarak tekaüt işlemi başlatılmaktadır.³¹¹

1.3.11 İzin Defterleri

Adliye Nezareti'nin 26.04.1911 tarihli yıllık izinlerin kullanılmasıyla ilgili hazırladığı talimatnamesinde, izin defterlerinin nasıl tutulması gerektiğine de açıklık getirilmiştir. İzin defterleri taşra adliye encümenleri ve kazalarda mahkeme reisleri tarafından üç nüsha hazırlanacak ve bunlardan bir tanesi mahallinde kalacak diğer ikisi tasdik edilmek üzere Adliye Nezareti'ne gönderilecektir. İzin defteri tasdik edildikten sonra bir nüshası nezarete kalacak diğeri mahalline gönderilecektir. İzin defterleri doldurulurken dikkat edilecek hususlar şöyledir: Her memurun babasının ve kendisinin ismi, memleketi, işe başlama tarihi, devam durumu, hakkında bir şikâyet olup olmadığı, mertebe-i evvel memurlarının memuriyetlerinin nezaret tarafından tasdik edilip edilmediği belirtilmelidir. Ayrıca memuriyeti tasdik edilmemiş olanların intihâb evraklarının hangi tarihte nezarete gönderildiği, gönderilmemiş ise sebebi açıklanmalıdır.³¹²

1.3.12 Adliye Memurlarının Emeklilik İşlemleri

Osmanlı Devleti'nde devlet hizmetinde çalışanların yaşlılık, sakatlık gibi nedenlerle görevlerinden ayrılmaları durumunda, *tekaüdiye*, *arpalık*, *oturak ulufesi* gibi adlar altında geçimlerini sağlayacak şekilde bir miktar maaş veya tayinat bağlanmaktaydı.³¹³ Tanzimat'tan soma ise yeni maaş sistemine paralel olarak emeklilik konusunda bir gelişme olmamış, modern manada emeklilik konusundaki ilk çalışmalara 1870 yılında başlanmıştır. Bu doğrultuda bazı nezaretlerde özel emekli sandıkları kurulmuştur.³¹⁴

Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüd Kararnamesi'nde, İlimiye, askeriye, bahriye, zabtiye ve belediye memurları Tekaüd Sandığı dışında tutulmuştur.³¹⁵ Bunların haricinde tüm devlet dairelerinde çalışan memurlar Tekaüd Sandığı'na dâhil edilmişlerdir. Ahali arasından intihâb edilen ve bir süre meclis azalığına seçilenler ile kontrato veya yevmiye ile çalışanlar dâhil edilmemiştir. Yani ahali

³¹¹ Ceride-i Adliye, Nr. 61 s. 2958 , MUA, sene 1328, s. 66.

³¹² MUA., sene1327, s. 160-161, 26.04.1911 tarihli Adliye Nezareti'nin izinlerle ilgili hazırladığı talimat madde 7

³¹³ Abdullah Martal, " *Osmanlı imparatorluğu'nda Emeklilik ve Buna İlişkin İlk Düzenlemeler*" XIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2002, C III.s. 1691.

³¹⁴ Özdemir, a.g.e., s. 286,

³¹⁵ BOA. Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6 s. 8.

arasından intihâb edilen mahkeme azalan Tekaüd Sandığı'na dahil değildir. Yirmi yaşından soma maaş almaya başlayan memur emeklilik hakkım elde etmekteydi. Emekli olmak isteyenler bağlı oldukları nezarete bir dilekçeyle müracaat etmeleri gerekmektedir. Emeklilik dilekçelerine memurun hangi hizmetlerde bulunduğu, ne kadar maaş aldığı, görevinden ayrılmış ise sebebi, ceza alıp almadığı gibi memuriyetteki durumunu gösteren hizmet cetvelinin de eklenmesi gerekmektedir. Emeklilik dilekçeleri ve evrakları nezaretlerden Mülkiye Tekaüd Sandığı'na gönderilerek emeklilik işlemleri başlatılmaktadır. Malulen emekli olmanın haricinde emekli maaşına hak kazanabilmek için devlette otuz sene hizmet etme şartı aranmaktadır.³¹⁶ Otuz yılın sonunda belli bir zaman hesabıyla maaş üzerinden kararlaştırılan ve yüzde beş maaş kesintisiyle elde edilen maaş ile emekli olunmaktadır.³¹⁷ Tekaüd Sandığı sermayesi için, sandığa dahil olan diğer memurlar gibi adliye memurlarının maaşından da yüzde beş kesinti yapılmaktadır.³¹⁸ Tekaüd Sandığı'na gönderilecek kesintilerde maaşlar ne cins akçe üzerinden verilmiş ise, kesintinin de o cins üzerinden yapılması gerekmektedir. Çünkü bazı kesintilerin farklı akçeye göre yapılmasından dolayı Tekaüd Sandığı zarara uğramaktadır. Dolayısıyla Tekaüd Sandığı'nın Osmanlı Bankası'nda bulunan cari hesabında akçenin liraya tahvilinde Tekaüd Sandığı'nın zararı olmaktadır.³¹⁹ Tekaüd Sandığı için maaşlardan yapılan kesintilerin Tekaüd Sandığı'nın cari hesabının bulunduğu Osmanlı Bankası şubelerine yatırılması gerekmektedir. Osmanlı Bankası'nın şubesi yok ise, buldukları yerin muteber tüccarından veya sarrafından alacakları poliçe ile, poliçe olmazsa posta vasıtasıyla Tekaüd Sandığı'na gönderilmesi gerekir. Adliye Nezareti'nin maaş kesintilerinin zamanında yatırılması konusunda hassasiyetle durduğunu merkez ve taşraya gönderdiği yazılarından anlaşılmaktadır.³²⁰ Tekaüd Sandığı sermayesi Osmanlı Bankası'na yüzde beş faiz ile yatırılmaktadır. Zaman zaman hazinenin bankadaki sandık sermayesinden borç aldığı ve bu nedenle sandığın sermayesinin azaldığı görülmektedir.³²¹ İlk defa bir memuriyete tayin olunacakların, maaşlarının yansı bir defaya mahsus olmak üzere Tekaüd Sandığı'na kesilmektedir. Bu hükmün uygulanmasında bir takım sorunlar yaşanmıştır. Örneğin adliye müfettişlikleri kaldırıldıktan sonra, müfettişlerden Temyiz Mahkemesi azalığına geçenlerin ilk maaşlarının yansırım Tekaüd

³¹⁶ Mülkiye Tekaüd Sandığı Karamamesi, madde 20-25

³¹⁷ Findley, a.g.e., s.325.

³¹⁸ Ceride-i Mehâkim Nr. 95 s. 755

³¹⁹ Ceride-i Mehâkim Nr. 112 s. 890

³²⁰ Ceride-i Mehâkim Nr. 136 s. 1082

³²¹ Abdullah Martal, " *Osmanlı İmparatorluğu'nda Emeklilik ve Buna İlişkin İlk Düzenlemeler*" XIII Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, C III. s. 1698.

Sandığı'na kesilip kesilmeyeceği konusunda tereddüd yaşanmıştır. Bu durumda Tekaüd Sandığı'nın görüşü ise, adliye müfettişlikleri kaldırıldığı için, Temyiz Mahkemesi'ne geçiş nakli memuriyet sayılmadığından hizmete yeni girmiş memur gibi ilk maaşlarının yansırım kesileceği şeklinde olmuştur.³²² Ayrıca memuriyetten çeşitli sebeplerle ayrılıp tekrar başlayanların da ilk maaşlarının yansı Tekaüd Sandığı'na kesilmektedir.³²³

Adliye memurlarından emekli olmak isteyenler veya vefat eden adliye memurunun ailesi emekli maaşı bağlanmasını istediklerinde bu tür isteklerini Adliye Nezareti'ne yapmaları gerekmektedir. Yani adliye memurları emeklilik işlemlerini doğrudan Tekaüd Sandığı ile değil Adliye Nezareti vasıtasıyla yapmaktadır.³²⁴ Emeklilik dilekçesi ile birlikte hizmet cetvelinin geciktirilmeden Nezarete gönderilmesi gerekmektedir. Bazı adliye memurlarının hizmet cetvellerini bir iki ay soma göndermeleri, emeklilik işlemlerinin uzamasına neden olmasından dolayı,

Adliye Nezareti bu konuda dikkat etmeleri için memurlara sürekli uyanlarda bulunmuştur.³²⁵ Memur hastalığından dolayı emekliye ayrılması gerekirse, Dersaadet'de Mekteb-i Tıbbiye-i şahane'den, taşrada ise, idare meclislerinin tasdihiyle mahalli doktorlar tarafından verilen bir raporla hastalığım ispat etmesi gerekir.³²⁶ Bu raporlarda muayene olan şahsın yaşı, hastalığın ismi, hastalığının tedavi ile mümkün olup olmayacağı, hastalığın memuriyetini engelleyip engellemediği, açıkça belirtilmelidir.³²⁷

Adliye memurlarının emeklilik işlemleriyle ilgili örnekler vermek gerekirse. Örneğin, Kastamonu Vilayeti Adliye Müfettişi Asım Paşa'nın Adliye Nezareti'ne verdiği emeklilik dilekçesi, hizmet cetveli ve adliye muhasebesinden verilen hesap pusulası Tekaüd Sandığı tarafından incelenmiştir. Yapılan hesaplamalar sonunda Asım Paşan'm otuz yedi sene memuriyeti göz önüne alınarak kendisine emeklilik maaşı olarak 3091 kuruş verilmesine karar verilmiştir.³²⁸ Adliye hademesinden İzzet Ağa'nın vefatı dolayısıyla karısı ve iki kızı emekli maaşı talebinde bulunmuşlardır. Yine aynı usul ile Tekaüd Sandığı'na gelen evraklar incelendikten ve gerekli hesaplamalar yapıldıktan soma hademe İzzet Ağa'nın hizmet süresinin yirmi beş sene olduğu göz önüne alınarak, her birine aylık otuz kuruş verilmesine Tekaüd Sandığı tarafından karar verilmiştir. Yine bir başka örnekte ise, Suriye Vilayeti

³²² BOA., A.MKT.MHM Nr. 492/38

³²³ BOA., Kalem Nizamnamesi Defteri Nr. 2 s. 124.

³²⁴ Ceride-i Mehâkim Nr. 138 s. 1098

³²⁵ Ceride-i Mehâkim Nr. 143 s. 1138

³²⁶ Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüd Karamnamesi, madde30.

³²⁷ Ceride-i Mehâkim Nr. 149 s. 1187

³²⁸ BOA., ř.D Nr. 2459/12

Bidayet Mahkemesi Reisi Süleyman Rasim Efendi'nin vefatından dolayı, karısı kendisine maaş bağlanması için Adliye Nezareti'ne müracaat etmiştir. Adliye Nezareti ile Tekaüd Sandığı arasında yapılan yazışmalar ve incelemeler sonucunda ölen kişinin hizmet süresi on seneyi doldurmadığı için maaş tahsis edilemeyeceği Tekaüd Sandığı'ndan bildirilmiştir.³²⁹ 25.08.1909 (8 Şaban 1327) tarihli *Mülkiye Tekaüd Kanunu'nâ* altmış beş yaşını dolduranların isteklerine bakılmadan zorunlu olarak emekliye ayrılacakları hükmü getirilmiştir.³³⁰ Buna istinaden Adliye Nezareti tüm birimlerine gönderdiği yazıda altmış beş yaşını dolduranların zorunlu olarak emekliye ayrılmaları gerektiğini bildirmiştir.³³¹ Böylece adliye memurları sicillerindeki doğum tarihleri esas alınarak, altmış beş yaşını dolduranlar zorunlu olarak emekliye ayrılmışlardır.³³²

1.3.13 Adliye Memurlarının Kıyafetleri

Adliye Nezareti'ne bağlı mahkemelerde çalışan memurların kıyafetlerinin bir düzene konulması ve mahkeme memurlarına özel elbise giydirilmesi için bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Konu ile ilgili sadaretin tezkeresinde, Girit'te mahkeme memurlarına fes giydirildiği ve bunun faydasının görüldüğü belirtilerek diğer Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerde de mahkeme memurlarına birer uzun cübbe ve başlarına şapka takıldığı ifade edilmektedir. Bu örnekler göz önüne alınarak şer'iyye mahkemesi reis ve memurları hariç bütün nizamiye mahkeme memurlarına özel bir elbise giydirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Nizamiye mahkemelerinde ilmiye mensubu kişiler de bulunduğundan bunlar hariç tutularak, mahkemenin derecesine göre kıyafetler giydirilirse mahkeme heyetinin dava sahipleri nazarında, heybetli görünmesi gibi faydalar sağlayacağı da belirtilmiştir. Örneğin Temyiz Mahkemesi reisine yakası sırmalı, istinaf ve bidayet mahkemeleri reislerine derecelerine göre çeşitli renklerde ve şekilde üniforma ve başlarına fes giydirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.³³³ Böyle bir düşünce olmasına rağmen, bütün Osmanlı memurlarının resmi görevlerinde çeşit çeşit elbise giymeleri uygun olmadığından, siyah renkte setre veya redingod giymeleri ve elbisesine uygun boyunbağı takmaları mecburiyeti getirilmiştir. Bu usulün uygulanması tüm devlet dairelerine olduğu gibi **13.09.1897(16 Rebiülahir 1315)** tarihli sadaretin yazısıyla, Adliye Nezareti'ne de bildirilmiş ve kısa sürede bunun uygulanması

³²⁹ BOA. Ayniyat Adliye Nr. 1654 s. 177

³³⁰ Düstur II. Tertip C. I s. 666-673 Tekaüd Kanunu, madde 3.

³³¹ BOA., BEO, Adliye Nr. 292387, MUA., sene 1328, s. 94.

³³² BOA., BEO Adliye Nr. 319440

³³³ BOA, Y.A. HUS Nr. 258/114

istenmiştir.³³⁴ Adliye çalışanlarının buna çok da dikkat etmediklerini Adliye Nezareti'nin 09.12.1909 tarihli mahkemelere gönderdiği yazısından anlaşılmaktadır. Bu yazıya göre; mahkeme reis ve azalarının kıyafetleriyle gösterecekleri intizamın muhakemede olumlu tesir edeceği, bazı mahkemeler tarafından buna dikkat edilmediği, mahkeme heyetinin muhtelif renklerde elbise ile mahkeme salonlarına çıktıkları ışıtilmektedir. Bundan sonra muhakeme sırasında reis ve aza ilmiyeden ise siyah lata, mülkiyeden ise mutlaka siyah redinkot ve koyu renkli pantolon giyilmesi gerektiği bildirmiştir.³³⁵

Memurların kıyafetleri ile ilgili yapılan başka bir düzenleme ile, vükelalıktan sayılan nezaretlerde bulunan kişilerin önemli günlerde resmi ziyaretlerde derecelerine uygun üniforma giymeleri usulü getirilmiştir. Buna göre Adliye Nezareti için teşrifatta yer alacak kişilerin üniformaları şu şekildedir.

Bâlâ forması: Nezaret Müsteşarlıkları ve muavinleri, Mahkeme-i Temyiz reis evvel ve reis sanisi, başmüdde-i umumi.

Evveli evvel forması: Müsteşar muavinleri, nezaret müşavirleri, mahkeme-i temyiz azası, istinaf reisleri, istinaf müdde-i umumisi, nezaretlerin tahrirat müdürleri.

Evveli sani forması: Daire tahrirat müdür muavinleri, daire evrak müdürleri, bidayet mahkemesi reisi.

Mütemayiz forması: Müddeiumumi muavinleri, vilayet istinaf hukuk ve ceza mahkemesi reisleri

Saniye forması: liva mahkeme reis, liva müddeiumumi muavinleri

Sâlise forması: Kaza mahkeme reisi, kaza müddeiumumi muavinleri³³⁶

³³⁴ BOA., BEO Adliye Giden, Nr. 75499

³³⁵ MUA sene 1325 s. 1.

³³⁶ Düstur, II. Tertip C.II s. 61-62

İKİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET SONRASI ADALET BAKANLIĞININ İDARİ TEŞKİLATI

2.1 ADALET BAKANLIĞI GENEL İDARİ YAPISI VE GÖREVLERİ

Osmanlı Devleti'nde kurulan Adliye Nezareti'nin günümüzdeki karşılığı Adalet Bakanlığı'dır. Adalet Bakanı'nın yönetiminde bulunan Adalet Bakanlığı'nın görevleri kısaca şu şekildedir. Adalet Bakanlığı, mahkemeleri kanunlarda öngörüldüğü şekilde açar ve teşkilatlandırır. İcra ve iflas daireleri ile ceza ve infaz kurumuyla ıslah kurumlarını planlar, kurar, idari vazifeleri açısından denetimini ve gözetimini yapar. Eğer bir mahkeme kaldırılacaksa ya da yargı çevresinin değiştirilmesi gerektiğinde Hâkim ler ve Savcılar Yüksek Kuruluna öneride bulunur. Bir kamu davası açılması gerekiyorsa, ilgili yasaların Adalet Bakanı'na verilmiş olan yetkinin kullanılması için yapılacak işlem ve çalışmaları yerine getirir. Adalet Bakanlığı Avukatlık ve Noterlik Kanunlarının kendisine verdiği birtakım görevleri yerine getirir. Adli sicile ait kayıtlar Adalet Bakanlığı tarafından tutulur. Türk Ticaret Kanunu ve Ticaret Sicil Tüzüğü'nün kanunlar vasıtasıyla Bakanlığa verdiği görevler yürütülür. Diğer ülkelerle ilgili adalet hizmetleriyle ilgili görevler yerine getirilir. Adalet hizmetleri ile ilgili yapılacak hukuki düzenlemeler ve gerekli araştırmalar bakanlıkça yapılır ve konu ile ilgili görüş bildirilir. Şayet bir kanun veya Kanun Hükmünde Kararname çıkartılacaksa, bunlara ait taslaklar bakanlıkça Başbakanlığa gönderilir. Ancak bunların Türk Hukuk yapı ve sistemine ve kanun yapım tekniğine uygunluğu, gönderilmeden önce mutlaka incelenir. Yine infaz ile ıslah işlemleri görevler arasındadır. İcra ve iflas işlemleri İcra ve İflas Daireleri aracılığıyla yürütülür. Ayrıca kanunlarla Adalet Bakanlığına verilen diğer görevlerde yerine getirilir.³³⁷

2.1.1 Adalet Bakanlığının Yetki ve Sorumlulukları

Adalet Bakanlığın merkez ve taşradaki her bir biriminde görev yapmakta olan yönetimde bulunanlar, yapmakla görevli oldukları görev ve sorumlulukları , Bakanlığın emirleri doğrultusunda mevzuata ve yasalara uygun olarak düzenlemek ve bu yasa ve mevzuatları bir üst yönetimde bulunan birime karşı yükümlüdür.³³⁸ Bakanlık, ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının uyacakları esasları yürürlükteki mevzuata uygun olarak belirlemekle, kaynak israfını önleyecek ve koordinasyonu sağlayacak tedbirleri almak bakanlığın koordinasyon ve işbirliği konusundaki görev ve yetkisidir. Bakanlık, diğer bakanlıkların görev sahasında bulunan konulara yönelik olarak her türlü

³³⁷ Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun Md. 2.

³³⁸ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 27.

çalışmalarında, Başbakanlık tarafından belirlenen esaslar kapsamında ilgili bakanlıklara sorarak ve gerekli danışmaları yaparak Bakanlığın koordine etmekte yükümlüdür.³³⁹ Bakanlık, görev alanına giren konularda yerel idarelerle koordinasyonu sağlamakla da yükümlüdür.³⁴⁰ Bakanlık, yasa ile yerine getirmekle sorumlu bulunduğu görevleri tüzük, yönetmelik, tebliğ, genelge ve diğer idari metinlerle düzenlemekle sorumludur.³⁴¹ Bakan, Müsteşar ve Bakanlığın her bir biriminde görevli Bakanlık görevlileri ile yöneticileri, çerçevelerini açık açık belirlemek koşulu ile görev ve sorumluluklarından bir kısmını astlarına aktarabilir. Anayasada ve yasalarda belirtilen ve Bakan veya Müsteşar tarafından kullanılması uygun görülmüş yetkiler kesinlikle başka bir kişi veya kuruma aktarılamaz. Yetki devri, yetki devrini sağlayan amirin yükümlülüklerini asla yok etmez.³⁴² Hâkimlik ve Savcılık mesleği için ayrılmış kadrolar dışında, kadroların belirlenmesi, kadroların terk edilmesi, kullanılması ve iptali ile kadrolarla ilgili diğer bir özellik, Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun hükümleri kapsamına göre hazırlanır. Hâkimlik ve Savcılık mesleğindeki kişilerin kadroları özel kanununa göre tespit tanzim edilir.³⁴³ Adalet Bakanlığında bulunan Hâkim ve Savcı kadroları dışındaki tüm diğer personellerin atanması, Adalet Bakanı tarafınca yapılmaktadır. Fakat Adalet Bakanı, Bakanlık Müşavirleri dışındaki diğer tüm personellerin atanmalarına yönelik bulunan bu yetkisini yazılı olarak gerek görür ise bir alt kademede bulunanlara devrini sağlar. Bakanlığa bağlı olan kuruluşların kuruluş yasasında bulunmakta olan atamalara yönelik hükümler gizlidir.³⁴⁴ Bakanlık, temel yasalar çerçevesinde görev yapmak için uzman olan personellerden meydana gelen komisyonlar kurmak için görevlidir. Bu komisyonların çalışma şekilleri ve uzman personellere ödenmesi gereken huzur ücretleri ve huzur hakları Bakanlık tarafından çıkarılan yönetmeliklerce tanzim edilir.³⁴⁵ Fakat, gizli kalmak şartı ile 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümleri kapsamında kamu görevi bulunan kişilere ödenmesi gereken huzur hakkı fiili olarak görev yaptıkları her bir gün için (100) gösterge sayısının memur aylık katsayısı ile çarpımı neticesinde bulunan sonucunu aşamaz. Tarafınca herhangi bir kamu görevi bulunmayan kişilere yönelik ödenmesi gereken huzur ücreti için bu gösterge sayısı (200) olarak belirlenir.³⁴⁶

³³⁹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 28.

³⁴⁰ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 29.

³⁴¹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 30.

³⁴² A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 31.

³⁴³ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 32.

³⁴⁴ A.g.e. (Kanun). Md. 33, (Değişik birinci fıkra : 25/6/1992 - 3825/12 md.).

³⁴⁵ (Değişik cümle: 15/5/2001 - 4674/8 md.)

³⁴⁶ A.g.e. (Kanun), Md. 34.

2.1.2 Adalet Bakanı

Bakan, Adalet teşkilatının en üst biriminde bulunan amir olmakla birlikte tüm bakanlık görevlerinin mevzuata, milli güvenlik siyasetine, hükümet siyasetine, kalkınma programlarına ve senelik plan ve programlara münasip olarak yürütmesini ve bu görev alanlarına giren konular üzerinde diğer bakanlık görevlilerince de koordine olmayı sürdürür ve bunlardan da Başbakan'a karşı da yükümlü olur. Adalet Bakanı, emri altında bulunanlara yönelik olarak yaptıkları tüm iş ve işlemlerinden yükümlü olmakla, Bakanlık merkez ve taşra teşkilatınca ve teşkilatın da bağlı bulunduğu kuruluşların çalışmalarını, iş ve işlemlerini denetlemekle sorumludur.³⁴⁷

2.1.3 Müsteşar

Müsteşar, Adalet Bakanının emri altında bulunan, o görevde olmadığına da onun yardımcısı olan, Bakanlığın görev ve çalışmalarını Adalet Bakanı adına ve Adalet Bakanın emir ve yönlendirmeleri doğrultusunda yine Adalet Bakanlığının gaye ve politikaları ile planlarına ve Bakanlık mevzuat hükümlerine münasip olarak tanzim eder ve yönetir. Bu doğrultuda Bakanlık Teftiş Kurulu dışında Bakanlık kuruluşlarına gerektiği emir ve yönlendirmeleri yapar ve bu emirlerin birebir uygulanmasını sağlar, sürdürür ve sonuçlarını kontrol eder. Aynı zamanda Müsteşar, üstte belirtilmiş olan hizmet ve görevlerin yürütülmesi bakımından Adalet Bakanına karşı da yükümlüdür.³⁴⁸

2.1.4 Müsteşar Yardımcıları

Adalet Bakanlığında temel görev alanları ile danışma ve yardımcı diğer alanlarda yönetim ile koordine etme hususlarında Müsteşara yardımcı olarak 5 tane daha Müsteşar Yardımcısı görev yapabilir.³⁴⁹

2.1.5 Adliye Müdürleri

Adliyenin mevcut yönetim yapısında, Cumhuriyet Başsavcısı adliyelerin tamamında güçlü bir pozisyona sahip olmakla beraber, genel idaresinin tamamından sorumludur. Tesis yönetimi, sağlık, mali idare, güvenlik, insan kaynakları, gibi görevler cumhuriyet başsavcısının yürütmesi gereken işlerden yalnızca birkaçıdır. İdari görevler kapsamındaki faaliyetlerin sadece bir kısım Adalet Komisyonu ve

³⁴⁷ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), md.5.

³⁴⁸ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), md.6.

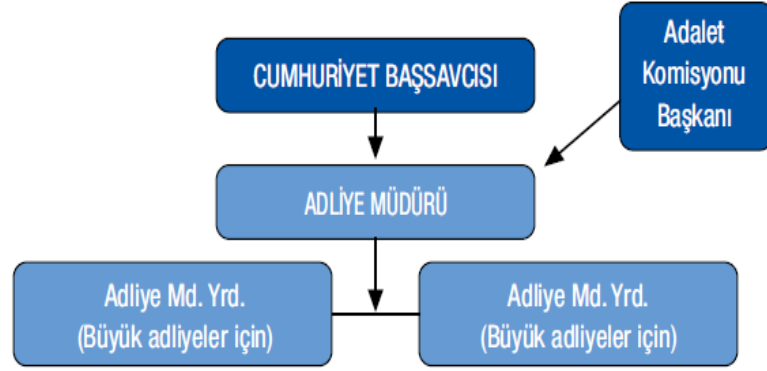
³⁴⁹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md.7.

İdare ve Vergi Mahkemesi başkanına devredilmiştir. Büyük kalibrasyonlu adliyeler ilk sırada olmak üzere, küçük kalibrasyonlu adliyeler dışında kalan orta düzeydeki adliyelerde de Başsavcıların idari hizmet yükünün fazla olması nedeni ile ilgilenmesinden dolayı soruşturma dosyalarına yeterli düzeyde zaman ayırmadığı bir gerçektir. Aynı zamandan Adalet Bakanlığı ile mali istekleri koordine yetkisine sahip olan tek yetkili kişi de yetkili cumhuriyet savcılarıdır. “Türkiyede bulunan Mahkemelerde Yönetim ve Yürütülmesi yönündeki tertibatlarına yönelik olarak dayanak verme projesi ‘ kapsamında yürütülmekte olunan ve Gereksinimlerin oluşturulması faaliyetleri kapsamında, savcılıklar ile mahkemeler arasındaki hali hazır ilgi ve ilişkilerde mahkemelerin idari anlamda etkisinden tümüyle bağışık bulunmadıklarını, savcılıkların mahkemeler üzerinde idari yapılanma temeline dayanan bir etkisinin olabileceğini meydana koymuştur. Yeni Adliye Müdürü adliyelerde bulunan “İdari İşler Müdürü”ne oranla hâkim ve savcılar idari bakımdan daha güçlü bir biçimde desteklemelidir. Bunu başarabilmek için ise müdürün görevi başarabilmek için gereken eğitim ve bilgiyi almış, tecrübeli ve profesyonel kişilerden seçilerek, yetki ve sorumluluk ile donatılması lazımdır. Bu durum hem şeffaflığı hem de hesap verilebilirliği arttıracaktır. Bu görevlerden uzaklaştırılan savcılar, komisyon başkanları ve hâkimler esas görevlerine daha fazla odaklanacaklardır.³⁵⁰

Bu uygulamadan beklenen en büyük üç fayda şu şekildedir.

- Hâkimler, savcılar ve komisyon başkanlarının idari anlamdaki görevlerinin ideal düzeye indirilmesi,
- Adliyenin her türlü idari işlerine yönelik ihtiyaçların profesyoneller tarafından karşılanması ve kaynakların daha verimli kullanılması,
- Savcılıklar ile mahkemelerin idari yönden ayrılmasının ilk adımının atılması.

³⁵⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 15-16.

Şekil-1 Adliye Müdürü'nün Yeni Adalet Sistemindeki Yeri³⁵¹

2.1.6 Adli Yardımcılar

Hâkimler ve savcılarının esas görevlerinin yargısal faaliyetler olduğuna şüphe yoktur. Savcılarının esas görevi suç içeren konuların soruşturmasını yapmak, hâkimlerin ise önlerine gelen dava dosyaları hakkında kararlarını vermektir. Ancak bu faaliyetlerin bütün evrelerinde soruşturmaların yapılması ve müteakiben karara bağlanmasına ait işlemlerin hemen hemen tamamı niteliksel manada bir tasnife tabi tutulmadan savcılara ve hâkimlere verilmiştir. Mesailer çok değerli olan ve yetişmeleri uzun yıllar alan yargı üyeleri, görev yaparken bütün işleri kendileri yapmakta ve gelişen sürecin denetimi bizzat kendileri tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle hâkim ve savcılarının esas görevlerine yeteri kadar vakit ayırmaları güçleşmekte ve adli işlemlerin uzun zamanlar almasına, makul sınırın aşılmasına ve adaletin zamanında tecelli etmesine engel olmaktadır. Hâkim ve savcılarca icra edilen bazı görevler hukuk fakültesi mezunlarınca rahatlıkla takip edilebilecek türdendir. Ama dosyalardaki bu türden işler bir araya toplandığında büyük bir iş yükü meydana gelmekte vakit kaybına sebep olmaktadır. Hâkim ve savcılarla işbirliği içerisinde çalışarak, soruşturma ve davaların hazırlık aşamasında onlara yardımcı olacak, içtihadı toplamak, yargı üyesi tarafından incelenecek ve karar zamanında yararlanacağı şekilde rapor yazabilecek adli yardımcı kadrosu ihdas edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu şekilde savcı ve hâkimler görevlerine daha fazla odaklanacaklar, dosya incelenmesi ve iddianameyle kararlar yazılırken daha rahat ve sağlıklı şekilde çalışma olanağına kavuşacaklardır. Hazırlanan Strateji Planında, hukuk fakültesi mezunu kişilerden görev yönelik özel eğitimlerini başarıyla tamamlamalarını müteakip, bu kadroda görevlendirilerek istihdam edilmeleri teklif edilmiştir. Ancak bunun hayata geçebilmesi için birçok yasa da gereken değişikliğin

³⁵¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., S. 16.

yapılması gerekmektedir. Bu sürecin uzun süreceği varsayılarak pilot uygulamada hâkim ve savcı adaylarından faydalanılması yolu hayata geçirilmiştir. Bu uygulamanın bir de ilave faydası bulunmaktadır. Staj süresinde bu personelin daha büyük yararlar göreceği düşünülmektedir. Bu uygulama 2009 yılından itibaren hayata geçmiştir.³⁵²

2.1.7 Basın Sözcüleri

Proje için yürütülen çalışmalar kapsamında yapılan toplantılarda, basın sözcülüğü konusu da görüşülmüştür. Adli konularda halkın bilgilendirilmesinin zorunlu hale geldiği durumlarda, kamuoyunu ve basına bilgi vermek, adliyelerden bilgi almanın bir sektör konumundan çıkararak hukuki bir zemine oturtmak için bu şekilde bir pozisyonun oluşturulması benimsenmiştir. Soruşturmalar hakkında resmi bir beyanın yapılmadığı hallerde basın üyelerinin değişik şekillerde ulaştığı ve genellikle gerçeğe aykırı, bilgiler yayılmakta ve kamuoyu yanlış bilgilere sahip olmakta ve maksatlı şekilde kullanılmaktadır. Bazı savcıların CMUK'a uygun olarak yürütülen soruşturmalar için, medyaya açıklama yapmaları, ancak gizliliğe riayet konusunda gerekli hassasiyeti göstermemeleri nedeniyle Ceza İşleri Genel Müdürlüğüne 26 sayılı genelge yayımlanmış olun, Anayasa ve mevzuat maddeleri ile uyulacak çerçeveler çizilmiştir. Soruşturma aşamasında savcıların, kovuşturma aşamasında ise hâkimlerin içeriği tespit edilmemiş bir biçimde basına açıklama yapmaları birtakım sakıncaların ortaya çıkmasına sebep olacağı gibi, yanlış anlama ve yorumlara da yol açabilecektir. Halkın bilgi ihtiyacının karşılanması, tarafların zor durumda kalmasını önleyici şekilde davranılması aşikardır. İletişim olanaklarının süratle yayılıyor olması, uygulanabilirliği olan kısıtlamaların düzenleme düzeyinde kalması ve tabana yayılamamasına sebep olmaktadır. Her ne kadar yargı mensuplarınca bu kurallara uymak için gerekli hassasiyet gösteriliyor olsa da resmi olmayan şekillerde ulaşılan bazı bilgiler gerçeklikten uzak bir şekilde kamuoyuyla paylaşılabilir. Türkiyede bulunan Mahkemelerde Yönetim ve Yürütülmesi yönündeki tertibatlarına yönelik olarak dayanak verme projesi çerçevesinde pilot adliyeler tarafından uygulamaya geçilmiş olan Basın Sözcülüğü bahsedilen ihtiyacın giderilmesine dönük bir uygulamadır. Bu maksatla bu görevi üstlenecek savcı ve hâkimler tespit edilmiş olup gerekli bilgi ve eğitimden kazandırılmıştır.³⁵³

³⁵² Adalet Bakanlığı, a.g.e., S. 16.

³⁵³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 21-22.

2.1.8 Danışma Masaları

Özellikle büyük şehirlerimizde adliye sarayları önemli büyüklüklere sahip binalar haline gelmişlerdir. Her gün binlerce kişi adliyelere gelmektedir. Örnek olarak, Ankara adliyesine günlük gelmekte olan vatandaş sayısı kişi başı 35.000 ila 60.000 kişi arasında değişmektedir. Bu gelen vatandaşların bir çoğu adliyeye sık sık gelse bile büyük bir bölümü hayatı boyunca adliyeyi sadece birkaç kere ziyaret eden kişiler olmaktadır. Bunun sonucu da bu insanların hangi işi nasıl yapmaları gerektiğini bilmeyen ve bilgi ihtiyacı olan bir gurubun oluşmasını doğurmaktadır. Neyi ve nasıl yapacaklarını bilemeyen bu insanlar güvenliği sağlayan polislerden, çay odaları, temizlik görevlileri, kalem personeli, avukatlar ve hatta hâkim ve savcılara dahi danışabilmektedirler. Danışma masası bulunmadığından, küçük işler için olsa bile adliye binasının içerisinde dolaşmak durumunda kalabilmekte, danışma konusu danıştıkları kişilerin genellikle görevi olmaması sebebiyle zaman zaman gerginlikler yaşanabilmektedir. Bu durum hem hizmetin kalitesini düşürmekte, hem de adli personelin verimliliğini kısıtlamaktadır. Oluşturulacak danışma masaları sayesinde, adliyeye gelmiş kişilerin ihtiyaçları olan hizmetin buradan temin edip edemeyeceklerinin açıklığa kavuşturulması, onlara ilgili birimlerin yerlerinin tarif edilmesi, UYAP kayıtları ile ilgili basit bilgilerin verilmesi, broşürler ile bilgilendirilmeleri ve gereksiz insan trafiğinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Danışma masaları adliyeye gelen kişilerin buralarda gereksiz vakit kaybı, ilgisiz yerlere girip çıkılması kendi görevi olmayan konularla diğer personelin meşgul edilmesine engel olmak gibi görevlerde önemli rol oynayacaktır. Bu şekilde vatandaşlar daha kaliteli hizmet alacaklar ve bu hizmete ulaşmak daha da kolaylaşacaktır.³⁵⁴

2.1.9 Ön Bürolar

Adliye de bulunan kalemler savcı ve hâkimlerin yürüttükleri işlerin mutfağını oluşturmaktadır. Ayrıca yönetmeliklerle belirlenen görevlerle adliyesinin evrak işlemlerinin yürütmektedirler. Kalemler bu iş yüklerine ilaveten, yeni sistemle uygulamaya konulacak danışma masalarının cevaplayacağı lüzumsuz soruların adres ve işlem tariflerinin de tek adresi pozisyonundadırlar. Yine buraya gelen kişilere evrakların ne şekilde doldurulacağı, nasıl temin edileceği, yardımın kimlerden alınacağı, onay makamlarının nereler olduğu gibi konularda bilgi vermek zorunda kalmaktadırlar. Böylelikle bu alanda çalışanlar daha fazla baskı altında kalmaktadırlar. Bu birimlerde iş yetiştirme stresi oluşmakta ve nitelikli iş çıkmama

³⁵⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., S. 22-23.

sorunuyla karşılaşılabilmektedir. Kalemler rahat bir şekilde başka birimlerce yürütülebilecek karar ve dosya fotokopilerinin alınması gibi basit ancak zaman kaybına neden olabilecek işlerle de ilgilenmektedirler. UYAP bilgi sistemince rahatlıkla öğrenilebilecek duruşmalarla ilgili bilgiler yine kalemlerden istenmektedir. Bu tür işlemler maalesef kontrol edilememektedir ve gereksiz insan trafiği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Proje ile bu sorunların önüne geçmek için sunulan öneri ön büroların hayata geçirilmesidir. Çoğu ülkede başarılı bir şekilde uygulanan ön büro sistemi danışma masalarından daha ileri bir rol sütlenecek ve oyun kurucu şeklinde birimlerin çalışmasına imkan sağlayacaktır. Kişiler tarafından adliyeye getirilen ve buradan istenilen bütün işlere ait işlemlerin takibi bu birimler tarafından yürütülecek ve sonlandırılacaktır. Diğer bir ifadeyle ön bürolar, mevcut sistemde kalemler tarafından yürütülen birçok faaliyetin sonuçlandığı yerler olacaktır. Dilekçelerin teslim edilmesi, dosyalara evrak eklenmesi, dosyalardan kopya veya nüsha alınması, gibi kalemlerde yürütülen işlemlerin ön bürolarca tamamlanması amaçlanmaktadır. Başlangıçta çalışmalarda aksama ve hata olmaması maksadıyla buralarda görevlendirilen kişilerin adliyelerde bu tür işlemlerin akışını bilen personelden seçilmesi uygun görülmüştür. Ön bürolardan sonra kalem personeli daha rahat ve müdahalesiz çalışma fırsatı bulabilecektir. Ön bürolar birazdan ifade edilecek kısıtlı alanlarla birlikte ele alınmalıdır.³⁵⁵

2.1.10 Kısıtlı Alanlar

Adliye sistemimizde sürekli dile getirilen ancak bir türlü çözüm bulanamayan problemlerden bir tanesi de yargı birimlerinin sesten uzak ve işe odaklanmalarına yardımcı olacak çalışma ortamları bulamamalarıdır. Hâkimler ve savcılar sık sık dosyaları sessiz bir biçimde inceleyememekten şikâyet etmektedirler. Hakikaten de adliye koridorlarındaki kalabalık zaman zaman çarşı-pazar izlenimi vermektedir. Bu kadar yoğun uğultu içinde ve kapıların açık bir şekilde çalışıldığı, yurttaşların her an içeri girip değişik soru ve taleplerine maruz kalabilecek durumda olan kalem personeli ile hâkim ve savcılarının bu ortamda işlerin odaklanmaları ve verimli iş sunmalarını beklemek olası değildir. Türkiye’de Mahkeme Yönetimi Sistemine Destek Projesi’nde bu konu da incelenmiş ve bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Adliyeye giren herkesin rahat bir şekilde istediği yere serbestçe ulaşımının doğru olmaması tespit edilen ilk husus olmuştur. Bu konu başvuru yapan kişilerin adliyeden işlerini halletmeden ayrılmaları olarak yorumlanmamalıdır. Hem ziyaretçilerin amaçlarına ulaşmasını daha kolay hale getirecek hem de adalet

³⁵⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 23-24.

personellerinin daha çalışılabilir sessiz bir ortamda iş ve işlemlerini yürütmeleri sağlanılacak bir yönetim birimi meydana getirilmelidir. Bu nedenle bu tür kısıtlanan alanlar şeklinde tespit edilecek yerler, öncelikle savcı ve hâkim odaları ile bunların kalemleridir. Uygulama en basit anlamıyla çalışma odalarının koridorlarını insan kalabalığından ve sestten izole etmek, başka mahkeme birimleri tarafından çözüm üretilebilecek müracaatların hâkim, savcı ve kalem personelini meşgul etmemesini sağlayacaktır. Ancak zorunlu durumlarda başvuru sahipleri ilgili yerlere girebilecektir. Bu amaçla ilgili koridorlara ziyaretçilerin ulaşımı engellenecek, sadece izinli kişiler girebilecektir. Daha önce ayrıntılı olarak ele alınan danışma masaları ve ön bürolar gibi uygulamalar bu sistemi destekleyen yan elemanlar olacaktır. Adliyedeki her yere herkesin dilediği zamanda ve şekilde ulaşmasının engellenmesi kısıtlı alan kavramı olarak tanımlanabilir. Bu şekilde personelin daha ciddi ve odaklanmış bir şekilde işini yapmasını sağlayacak ortamı oluşturmak hedeflenmektedir.³⁵⁶

2.1.11 Adalet Bakanlığı Ana Hizmet Birimleri

Adalet Bakanlığı ana hizmet birimleri şunlardır.³⁵⁷

- Ceza İşleri Genel Müdürlüğü,
- Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü,
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü,
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü,
- Kanunlar Genel Müdürlüğü,
- Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü,
- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü,

2.1.12 Ceza İşleri Genel Müdürlüğü

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü genel olarak şu görevleri icra eder. Kamu güvenliği açısından dava nakli için Adalet Bakanlığına kanunun verdiği yetkinin kullanılması ile davanın açılmasına ilişkin işlemleri yürütmek, Yargıçlarca mahkemelerden verilen ve Yargıtay tarafından incelenmeden kesinlik kazanan hüküm ve kararlara ait yazılı emir işlerini yapmak, Adalet Bakanı'nın izniyle yapılacak suçlarla ilgili takibat işlemlerini yürütmek, cezai işlere ait şikayet ve ihbarları inceleyerek gerekeni yapmak, kanunların bakanlığa vermiş olduğu disiplin, soruşturma ve kovuşturma işlemlerini yerine getirmek, kanunların verdiği cezai

³⁵⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., S. 24-26.

³⁵⁷ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 8.

işlemlere ait işleri yürütmek ve buna ilişkin yazışmaları yapmak, kendi işlemlerine ilişkin aksaklık ve mevzuat yetersizliğine ait araştırma ve inceleme başlatılarak bu konuda bakanlığa teklif sunmak, yönetmelik ve tüzüklerin hazırlanması ile takip edilmesi yargının yetkisi dışında kalan konularda çeşitli görüşlerin bildirilmesi ve gerekli her türlü genelgelerin düzenlenmesi ve yasalar dahilinde diğer geriye kalan her türlü iş ve işlemleri gerçekleştirmektir.³⁵⁸

2.1.13 Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü

Avukatlık ve Noterlik Kanunları, Türk Ticaret Kanunu ile Ticaret Sicil Tüzüğü'nün gerektirdiği işlemleri yürütmek, İcra ve İflas Dairesi memurlarına yapılan şikayet ve ihbarları değerlendirmek bunlara ilişkin verilecek ceza bulunması halinde ilgili makama iletmek, görev alanıyla ilgili bakanlığa görüş ve öneride bulunmak, yönetmelik ve tüzük tasarıları hazırlamak, tüzük ile yönetmelik taslaklarının düzenlenmesi ile yargı yetkisinin dışında kalan konularda fikir beyan edilerek genelge düzenlenmesi, temyiz yoluna başvurulacak durumlarda bununla ilgili işlemleri yapmak, hukuki konularda bakanlığın yazışmalarını yapmak, kanunların ve bakanlığına verdiği benzeri görevleri yürütmek Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır.³⁵⁹

2.1.14 Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü genel olarak şu görevleri yürütür. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerini yönetir, denetler ve hesap işlemleri takip eder. 4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun tarafından verilmiş olan görevleri yürütür. Ayrıca hükümlü ve tutukluları giydirir, beslenmelerini temin eder, ibatelerini, çalıştırılmasını ve eğitilmesini sağlar. Tutuklu veya hükümlülerden muhtaç durumda bulunan varsa bunların tedavi giderleri karşılar ve 2548 sayılı Ceza Evleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkûmlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanun ile yapılması gereken işleri yürütür. Ceza infaz kurumları ve tutukevleri ile yaşlı küçük olanların cezalarının infaz edileceği ıslah ve eğitim evlerinin haklarında tedbir uygulanan çocukların yerleştirileceği yerlerin müşahede merkezlerinin, modern bir şekilde kuruluş, restore alım, ve kiralama ile ilgili projelerini hazırlar ve programlarını yürütür. Bu müdürlükte görevli personelin izin, emeklilik, atama, disiplin görevlendirme, istifa, yükselme gibi özlük haklarını takip etmek bu

³⁵⁸ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 9.

³⁵⁹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 10.

müdürlüğün genel görevleri arasındadır. Ayrıca kanunlar ve bakanlıkça verilen diğer görevlerde bu müdürlükçe yürütülür.³⁶⁰

2.1.15 Adli Sicil-İstatistik Genel Müdürlüğü

Adli sicil müdürlüğünün genellikle adli sicilin tutulması, istatistiki bilgilerin tespit edilmesi, toplanarak sınıflandırılmasını müteakip değerlendirilmesi ile ilgili işlemlerin yürütülmesi, Adli sicil ve adli istatistik hizmetlerin yapılması için gereken sistemin kurulması ve gerekli iyileştirme ve geliştirmenin yapılmasıdır. Ayrıca, kendi görev alanı ile ilgili mevzuat yetersizliği ve aksaklığa neden olacak hususlarda araştırma ve inceleme yaparak bu konularla ilgili tüzük tasarıları ve yönetmelikler hazırlamak ile kanunların ve bakanlığın verdiği diğer görevleri yerine getirmektedir.³⁶¹

2.1.16 Kanunlar Genel Müdürlüğü

Kanunlar Genel Müdürlüğü kanun ve tüzük tasarılarını hazırlar. Başbakanlığın göndermiş olduğu kanun teklifleri hakkında görüş bildirir. Görev alanı dâhil konularda diğer kamu kuruluşları tarafından yöneltilen sorularla ilgili görüş bildirir. Mevzuat değişiklikleri hakkında incele ve araştırma yapar. Hazırlanan kanunlar ve kanun hükmünde kararnameler ile ilgili taslakların başbakanlığa gönderilmeden önce hukuk sistemine ve kanun tekniğine uygun olup olmadığını inceleyerek varsa konu hakkında görüş bildirir. Kendi konularıyla ilgili hususlarda bakanlığı temsil eder ve verilen diğer görevleri yerine getirir.³⁶²

2.1.17 Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün görevleri, 31/5/1963 tarihli ve 24 sayılı Kanun ile 5/5/1969 tarihli ve 173 sayılı Kanunla Dışişleri Bakanlığına verilen görev ve yetkiler saklı kalmak kaydıyla şunlardır:

Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası antlaşmalar ve belgelerle ilgili olarak, gerektiğinde Bakanlığın diğer ilgili birimlerine de danışarak görüş bildirmek, yapılan çalışmalara ve görüşmelere katılmak, bu antlaşma ve belgeleri Türkçeye çevirtmek, derlemek, arşivlemek, bunları ilgili kurum ve birimlere iletmek, Yurt dışında işlenen ve Türk yargı yetkisine giren suçlar konusunda adlî makamlara bilgi ve belge sağlanmasına yardımcı olmak, Hukukî ve cezaî konularda uluslararası adlî yardımlaşma; tebligat, istinabe, suçluların iadesi, hükümlülerin transferi, kovuşturmaların aktarılması işlemlerini yapmak, Nafakalara dair

³⁶⁰ A.B. K.H.K. a.g.e., (Kanun), Md. 11.

³⁶¹ A.B. K.H.K., a.g.e., (Kanun), Md. 12.

³⁶² A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 13.

uluslararası antlaşmalarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek, Bakanlığın uluslararası kuruluşlarla ilgili faaliyetlerini yürütmek, Uluslararası hukuk ve insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek, bu konulardaki çalışmalara katılmak, gelişmelerin iç hukuka yansıtılması için ilgili kurum ve birimleri bilgilendirmek, yurt içi ile dışı eğitimleriyle alakalı tüm personellerin iş ve işlemlerin yapılması, yurt dışındaki çalışmalarıyla alakalı olarak düzenlenen raporların Bakanlık kurumlarına ve diğer ilgili kuruluşlarına aktarmak,görev sahasına giren konularda tüzük ile yönetmeliklerin hazırlanması ve takip edilmesi, yargı yetkisinin kullanılma alanına girmeyen konularda görüş bildirmek ve genelge düzenlemek. Kanunlarda gösterilen ve Bakanlıkça verilen diğer görevleri yapmaktır.³⁶³

Aşağıda belirtilen görevleri yerine getirmek üzere, Uluslararası Hukuk - Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesinde İnsan Hakları Daire Başkanlığı kurulur. İnsan Hakları Daire Başkanlığının görevleri şunlardır:³⁶⁴

- Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurulara ilişkin olarak ilgili kurum ve kuruluşlardan bilgi, belge ve görüşlerini istemek, savunmaları hazırlamak ve gerektiğinde oturlara temsilci göndermek.

- İnsan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak çalışmalar düzenlemek, dostane çözüm kuruluna katılmak ve önerilerde bulunmak.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ülkemiz hakkında verilen ihlal kararlarının infazı ile ilgili gerekli tedbirleri alarak ülkemiz hakkında verilen ihlal kararlarını ilgili mercilere iletmek ve ihlalin ortadan kaldırılmasına yönelik süreçleri takip etmek.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye Cumhuriyeti hakkında verdiği kararların ve diğer ülkeler aleyhinde verilen kararlardan gerekli görülenlerin Türkçeye çevrilmesini sağlamak, bu kararları derlemek, arşivlemek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uygulaması ile ilgili bilimsel çalışmaları takip etmek, kitap, makale ve içtihatların uygulayıcılara ulaştırılmasına yönelik çalışmalarda bulunmak ve istatistik çalışmaları yapmak.

- İnsan hakları konusunda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde projeler düzenlemek, ulusal sempozyum, seminer ve eğitimlerinin yanı sıra uluslararası sempozyum, seminer ve eğitim çalışmalarını düzenlemek.

- Kanunlarda belirtilen diğer emirleri yapmak.

³⁶³ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 13/A.

³⁶⁴ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 13/A Ek : 18/8/193 - KHK - 520/2 md.

2.1.18 Avrupa Birliği Genel M¼d¼rl¼đ¼

Avrupa Birliği Genel M¼d¼rl¼đ¼n¼n g¼revleri, 24 sayılı Kanun ile 173 sayılı Kanunla Dışışleri Bakanlığına verilen g¼rev ve yetkiler saklı kalmak kaydıyla şunlardır:³⁶⁵ Bakanlığın g¼rev alanına giren Avrupa Birliği m¼ktesebatına uyum ile ilgili konularda Bakanlık birimleri arasında koordinasyonu sağlamak,Dışışleri Bakanlığı ve Avrupa Birliği ile ilişkilerden sorumlu Bakanlığın ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyon çalışmalarına yardımcı olmak, bu alanda H¼k¼metin genel politikasını uygulamaya y¼nelik tedbirler almak, uyum ve uygulama çalışmaları ile ilgili işleri y¼r¼tmek, Bakanlığın g¼rev alanına giren Avrupa Birliği m¼ktesebatına uyum ile ilgili konularda inceleme ve araştırmalar yaparak Bakanlığa tekliflerde bulunmak, uyum için gerekli olan konularda t¼z¼k ve y¼netmelikler hazırlamak, genelge d¼zenlemek, Bakanlığın g¼rev alanına giren konularda Avrupa Birliği ile ilişkilerin ulusal program, kalkınma planları ve yıllık programlarda ¼ng¼r¼len hedefler doğrultusunda y¼r¼t¼lmesini sağlamak, Avrupa Birliği m¼ktesebatına uyum ile ilgili olarak Bakanlık birimleri, diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşlarınca istenen konular hakkında g¼r¼ř bildirmek ve gerektiğinde toplantılara katılmak, Bakanlığın g¼rev alanına giren konularda, Avrupa Birliği m¼ktesebatına uyumun veya Avrupa Birliği ile işbirliğinin gerekli kıldığı yurt içi ve yurt dışı toplantılarda Bakanlık birimleri arasında koordinasyonu sağlamak, gerektiğinde temsilci g¼ndermek ve bu konulardaki uluslararası s¼zleřmeler hakkında g¼r¼ř bildirmek, Bakanlığın g¼rev alanına giren konularda uluslararası antlaşma ve belgelerle ilgili olarak, gerektiğinde Bakanlığın diğer ilgili birimlerine de danışarak g¼r¼ř bildirmek; yapılan faaliyetlere iştirak etmek, bu antlaşma ve belgeleri T¼rkçeye ç¼evirmek,arşivinin d¼zenlenmesi ; bunları ve yurt dışı çalışmalarıyla alakalı olarak d¼zenlenen raporların Bakanlık kurumlarına ve diğer kuruluşlarına aktarmak, G¼rev sahasına giren her t¼rl¼ konuda gerektiği takdirde Eğitim Dairesi Başkanlığı ile işbirliği sağlanılarak personelin yurt içi eğitimi ve yurt dışı eğitimi ile ilgili işlemleri yapmak, Bakanlık tarafından verilen bu ve benzeri her t¼rl¼ emirleri yerine getirmektir.³⁶⁶

2.1.19 Danışma ve Denetim Birimleri

Adalet Bakanlığı merkez kuruluşundaki danışma ve denetim birimleri şunlardır:³⁶⁷

- Teftiş Kurulu Başkanlığı,

³⁶⁵ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 13/A Ek fıkra: 8/8/2001-KHK-650/1 md.

³⁶⁶ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Madde 13/B – (Ek : 14/4/1989 - KHK - 367/5 md.; Değişik : 15/5/2001 - 4674/4 md.)

³⁶⁷ A.B. K.H.K., a.g.e., (Kanun), Md. 14.

- Basın - Halkla İlişkiler Müşavirliği,
- Bakanlık Müşavirleri,

2.1.20 Teftiş Kurulu Başkanlığı

Teftiş Kurulu Başkanlığı, Bakan emri ve onayı ile Bakan adına aşağıda belirtilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Adli ve idari yargı hâkim ve savcılarının görevlerini kanunlar ve yönetmelikleri çerçevesinde (Hâkimler için idari nitelikteki genelgelere) münasip olarak yapıp yapmadıklarını denetlemek, hâkim ve savcıların görevlerinden dolayı ve görevleri esnasında suç işleyip işlemediklerini, hal tavır ve çalışmalarının vaziyetlerine ve görevlerine yakışır şekilde yapıp yapmadıklarını araştırarak , gerekirse haklarında her türlü inceleme ve soruşturma başlatılması,Soruşturma izni verilmiş ve müfettiş ile incelenmesi Adalet Bakanınca talep edilen iş ve işlemlerde denetleme ve soruşturma esnasında öğrenilmiş soruşturmayı gerektiren şekildeki konularda özel kanunların verdiği yetki ile soruşturma yapmak, adli ve idari mahkemeler, Cumhuriyet Başsavcılıkları ve adalet komisyonlarının kalem işlerini, icra ve iflas müdürlüklerini, noterlik dairelerini, geçici yetkili noter yardımcılarını, kapalı ve açık cezaevleri ile tutukevleri ve çocuk ıslahevlerini, iş yurtlarını, 253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun uyarınca kurulmuş bulunan kurum ve müesseseleri, icra tetkik merci kalemlerini, mahkeme veznelerini, suç eşyası, emanet, tereke, izale-i şuyu satışı, ayniyat ve levazım memurluklarını, posta, telgraf ve telefon daire mutemetliklerini, taşra teşkilatının yemekhane ve misafirhanelerini, Bakanlıkça kurulup işletilen depo ve garajları, Bakanlığı ilgilendiren tüm gelir harcamaları, Bakan tarafından gösterilecek lüzum üzerine merkez kuruluşu içerisindeki birimleri ve Bakanlığa bağlı diğer üniteleri denetlemek ve işlemlerini incelemek,³⁶⁸ Adli tıp Kurumu Başkanlıkları ile diğer tüm adli tabiplikler ve Türkiye noterler ve Barolar Birliği, barolar ve noterler odalarını denetlemek ve iş ve işlemlerini araştırması soruşturulması, yetki alanına giren hususlarda ter hürlü uygulama konularında çıkabilecek mevcut mevzuat eksikliği nedeniyle çıkabilecek aksaklıklar ile ilgili gereken araştırmaların yapılarak , gereken yasal ve idari önlemler hususunda Adalet Bakanlığına ayrıntılı olarak önerilerde bulunarak Bakanlığın ve diğer bakanlıkların birimlerinin kamu soruları üzerinde yetki çevresinde bulunan hususlarda öneri bildirmek, gereken hususlarda toplantılara iştirak etmek,Kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen ya da Adalet Bakanı

³⁶⁸ (Değişik : 10/9/193 - KHK-524/15 md.; İptal:Ana. Mah.nin 6/10/193 tarih ve E.193/36, K.193/35 sayılı Kararı ile.; Yeniden düzenleme:18/5/194 - KHK - 529/15 md.; İptal: Ana. Mah.nin 8/7/194 tarih ve E.194/5, K.194/50 sayılı Kararı ile.; Yeniden düzenleme: 6/8/197 - 4301/12 md.)

tarafından verilen benzeri görev ve sorumlulukları yerine getirmek, Müfettişler ile Teftiş Kurulunun görev ve sorumlulukları ve de çalışma kaideleri ile prensipleri tüzüklerle belirlenir.³⁶⁹

2.1.21 Müşavirler

Adalet Bakanı tarafından kalkınma planına birçok yıllık programlara ve mevzuat hükümlerine istinaden verilebilecek her türlü emir ve yetkileri yerine getirmek için, Bakanlıkta on beş Bakanlık Yüksek Müşaviri yetkilendirilir. Bakanlık Yüksek Müşavirleri, yukarıda belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesi hususlarında Adalet Bakanına karşı sorumludurlar. Adalet Bakanlığı Yüksek Müşavirliklerden 10 tanesine 2802 sayılı kanunun 37.maddesinin b fıkrasının 7.alt bendi ile belirtilmiş bulunan birinci sınıf Hakim ve savcılar atanır, Adalet Bakanlığı Yüksek Müşavirliklerden 5 tanesine ise üniversite öğretim üyeleri ve yükseköğretimi bitirmiş bulunan mesleğinde ünlü üstün yeteneklere sahip hakim sınıfının dışında bulunan kişiler arasından, üniversite mensupları hakkında 2547 sayılı yasanın 38.maddesine, diğer mensuplar için ise 657 sayılı yasanın 59.maddesi hükümlerince atanmaktadırlar. Bakanlık Yüksek Müşavirliklerine müşterek kararla atama yapılır.³⁷⁰

Bakanlıkta; Basın ve halkla ilgili faaliyetleri planlamak ve bu faaliyetlerin Bakanlıkça belirlenecek usul ve esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği teşkil edilebilir. Özel önem ve öncelik taşıyan teknik konularda bakana yardımcı olmak üzere, Genel İdare Hizmetleri Sınıfına mensup Bakanlık Müşaviri görevlendirilebilir. Bakanlık Müşavirleri Bakanlık Makamına bağlıdırlar. Bakanlık Müşavirliklerine Bakan onayı ile atama yapılır.³⁷¹

2.1.22 Yardımcı Birimler

Adalet Bakanlığı merkez kuruluşundaki yardımcı birimler şunlardır:³⁷²

- Personel Genel Müdürlüğü,
- Eğitim Dairesi Başkanlığı,
- Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı,
- İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı,
- Teknik İşler Dairesi Başkanlığı,
- Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı,³⁷³
- Özel Kalem Müdürlüğü.

³⁶⁹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 15.

³⁷⁰ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), (Ek : 15/5/201 - 4674/5 md.)

³⁷¹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 16/A (Ek : 8/6/1984 - KHK 204/3 md.; aynen kabul: 16/10/1984 - 3057/3 md.; Değişik : 25/6/192 - 3825/8 md.)

³⁷² A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 17 (Değişik : 25/6/192 - 3825/9 md.)

³⁷³ A.B. K.H.K., a.g.e., (Kanun) Md.17, (Ek : 15/5/201 - 4674/6 md.)

2.1.23 Personel Genel Müdürlüğü

Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında şunlar vardır: Her türlü uygulamada meydana gelen mevcut mevzuat hükümlerinin eksikliğinden kaynaklı olabilecek oluşabilecek aksaklıklar ile ilgili hususlarda gereken araştırmaların yapılarak gereken yasal ve idari önlemler hususunda Adalet Bakanlığına detaylı olarak önerilerde bulunmak, yetki çerçevesine giren hususlarda tüzük tasarıları ile yönetmelikleri düzenlemek ile takibinin sağlanması, yargı görev kullanma hususlarında olmayan hususlarda önerilerde bulunmak, genelge düzenlemek, Adalet Bakanlığı birimleri ve diğer bakanlık birimlerinin kamu soruları hususlarında görüş sunmak, gerekince bunun toplantılarına iştirak etmek, yasama organının talebi doğrultusunda yasa tasarısı ve teklifi dışında bulunan konular üzerinde sözlü ve yazılı önerilerde bulunmak, Adalet Bakanlığı aleyhine açılmış bulunan idari davalarla ilgili işlemleri düzenlemek ve takibini sağlamak, Adli ve idari yargıda görev yapmakta olan tüm hâkim ve savcılarının atama ve nakillerine ilişkin taleplerini, sicillerini ve tespit edilmiş sair hallerini, hizmetin icap ve ihtiyaçları ile birlikte araştırarak yasaya, atama ve nakil yönetmeliğine münasip olarak hazırlanacak taslağın Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna sunması, Adli ve idari yargıda görevli hâkim ve savcılarının; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun direkt olarak yetkilerine has özlük işleri hususlarında ön çalışmalar yapmak, bunlar dışındaki özlük işleri ile Adalet Bakanlığına bağlı diğer tüm personellerin özlük iş ve işlemlerini yürütmek, Gecikmesinde herhangi bir sakınca bulunan durumlarda görevin aksaklığa uğramaması nedeni ile kadro durumunun tespit edilerek uygun olan yargı çevresinde bulunan hakim ve savcının ihtiyaç hasıl olan diğer bir görev alanına geçici suretle yetkilendirilmesine ilişkin iş ve işlemleri yürütülmesini sağlamak, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun büro işlemlerini yürütülmesini sağlamak, Adli ve idari yargıda görevli tüm teşkilatın mevzuat hükümleri çerçevesinde kuruluş ve işleyiş düzenini sağlamak, Yasalarda belirtilen ve Adalet Bakanlığınca Başkanlığa verilmiş bulunan yukarıda belirtilen görevler ile benzeri her türlü görevi yerine getirmek.³⁷⁴

2.1.24 Eğitim Dairesi Başkanlığı

Eğitim Dairesi Başkanlığının görevleri arasında şunlar vardır; Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatının eğitim planını hazırlamak, yayınlanmasını sağlamak ve uygulanma alanının takibini sağlamak, Adalet Bakanlığı teşkilatı ile ilgili hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi ile uygulamaya

³⁷⁴ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 18.

konulmasını sağlamak, Eğitim kurum ve tesisleriyle (.)³⁷⁵ alakalı iş ve işlemleri yerine getirmek, Adalet Bakanlığınca verilecek olan yukarıda belirtilen görevler ile benzeri diğer yerine getirmektir.³⁷⁶

2.1.25 Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı

Yayın İşleri Dairesi Başkanlığının görevleri arasında şunlar vardır; Yurt içi mevzuat ile yurt dışı mevzuatı, mesleki yayınların takibini sağlamak, derlemek değerlendirmek, muhafaza etmek, bilim çevrelerine ve uygulamacılara sunmak, hukuk anlamında görüş ve önerilerde bulunmak, Yurt içi ve dışı hukuk fakülteleri,hukukla alakadar uluslar arası kurum ve kuruluş-dernek ve vakıflarla alaka kurmak, senelik çalışma programları düzenlemek ve uygulamak, Anayasa Mahkemesi kararları ile Yargıtay ve Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararları, daire kararları ve yabancı ülkeler yüksek mahkeme kararlarını kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer mevzuat hükümlerine uygun olarak kartlara geçirmek,fihrist düzenlemesini yapmak,derlemek, toplamak ve yayınlamak, TRT ile işbirliği içinde hukuk ve mevzuat bakımından aydınlatıcı hukuki yayınları düzenlemek ve yayınlanmasını sağlamak, Hukuk ile alakalı gazete, dergi gibi yayınları çıkarmak, mesleki kitaplar ile alakalı mevzuatların yayınlanmasını sağlamak, bu yayınların basılması ve satılmasını sağlamak, Hâkim ve Savcılarının mesleki yayınlarda yer almalarını sağlamak için onları teşvik etmek ve yayınlanan mesleki kitapları satın alarak teşkilat içindeki meslek mensuplarına dağıtmak, Yurt içindeki yazılı olmayan sözlü olarak yerelde yer alan hukuk kuralarını, örf ve adetleri toplatılmasını sağlayarak yayınlanmalarını sağlamak,Eski hukuk kaynaklarını araştırarak incelenmesini sağlamak, toplatılması ile yayınlatılması maksadı ile uygulayıcıların ve bilim merkezlerinin faydalarına sunmak,yayın danışma kurulu oluşturmak, Merkez ve taşra teşkilatında kütüphane ve kitaplık kurmak, mevcut kütüphane ve kitaplıkları gelişmesini sağlamak, bakım, onarım ve donanımlarını düzenlemek, meslek mensuplarının kütüphane ve kitaplıklardan faydalanmaları amacı ile gereken tedbirleri almak,Adalet Bakanlığınca verilen bu ve benzeri diğer görevleri yerine getirmektir.³⁷⁷

2.1.26 İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı

İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır: Bakanlık için gerekli araç, gereç ve malzemenin temini le ilgili hizmetleri yürütmek, Bakanlığın

³⁷⁵ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md.20., Bu arada yer alan "adalet meslek okulları ile" ibaresi 26/1/206 tarihli ve 5450 sayılı Kanununun 10 uncu maddesiyle madde metninden çıkarılmıştır.

³⁷⁶ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 20.

³⁷⁷ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun),Madde 20/A – (Ek : 25/6/1992 - 3825/10 md.)

mali işler ile ilgili hizmetlerini yürütmek, Temizlik, aydınlatma, ısıtma (.)³⁷⁸ ve taşıma hizmetlerini yapmak, Sosyal tesislerin kurulması ve yönetimi ile ilgili hizmetleri yapmak, Bakanlık personelinin ve ailelerinin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak, Bakanlığa gelen yazı ve mesajlardan gerekenlerin Bakan veya Müsteşara sunulmasını sağlamak, Bakan ve Müsteşarın direktif ve emirlerini ilgilere duyurmak ve işlemlerini takip etmek, Bakanlığın iç ve dış protokol hizmetlerini yürütmek, Süreli evrakın zamanında işleme konulmasını sağlamak, Bakanlığı ilgilendiren toplantı, brifing ve görüşmeleri düzenlemek, bunlara ait önemli not ve tutanakları tutmak ve yaymak, Genel evrak, arşiv ve haber merkezinin hizmet ve faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmek, Bakan ve Müsteşarca verilecek diğer görevleri yapmak.³⁷⁹

2.1.27 Teknik İşler Dairesi Başkanlığı

Teknik İşler Dairesi Başkanlığının görevleri arasında şunlar vardır; Adalet Bakanlığınca ihtiyaç arz eden bina ve arazilerin her türlü kiralanması satın alınması iş ve işlemlerinin yürütülmesi, Adalet Bakanlığına ait bina ve diğer tesislerin ilgisine bakılmak üzere Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü veya idari ve mali işler daire başkanlığı ile işbirliği yapılarak tesislerin yapım onarım satın alınma ve kiralanma işleriyle alakalı olarak program ve projelerin hazırlanması, faaliyete geçirilmesi ve takibinin sağlanması, bu tesislerin her türlü bakım ve onarımlarının yapılması ya da yaptırılması, senelik icra programına alınabilmesi için, belirlenecek arsalarla ait her türlü inceleme ve tespitleri yaparak ya da yaptırarak bunlardan elverişli olanları seçmek, Adalet Bakanlığınca verilecek bu ve benzeri diğer görevleri yerine getirmektedir.³⁸⁰

2.1.28 Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı

Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığının görevleri arasında şunlar vardır: Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilâtı ve teşkilata bağlı diğer kuruluşların alakalı birimleri ile iş birliği yaparak bilgi-işlem sistemini kurarak, bakım ve onarımlarını yapmak ya da yaptırmak, bunlara ait görevleri ile alakalı birimler ile birlikte yürütülmesini sağlamak, bilgi-işlem projeleri ile ilgili olarak Adalet Bakanlığının tüm birimleri arasındaki koordineyi ve işbirliğini yaparak bu birimlerin toparladıkları hukukî mevzuatı, yüksek mahkemelerin içtihatlarını, bilimsel yayınları, Ülkemizin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlarca yapılmış bulunan düzenlemeleri, yargı yetkisi

³⁷⁸ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Madde 21 (d), Bu bente yer alan ". bakım, onarım ." ibaresi, 25/6/192 tarih ve 3825 sayılı kanunun 17 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olup, metinden çıkarılmıştır.

³⁷⁹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Madde 21. – (Değişik : 8/6/1984 - KHK 204/5 md.; aynen kabul : 16/10/1984 - 3057/5 md.)

³⁸⁰ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md.22. Yeniden düzenleme: 25/6/1992 - 3825/1 md.

tanınan uluslararası mahkemelerin kararlarını ve gerekli diğer konuları değerlendirerek bilgi işlem ortamına aktararak kullanıcıların hizmetine sunmak, Bilişim teknolojisindeki gelişmelere uygun olarak daha etkin ve verimli bilgi, belge ve iş akışı düzenini kurmak, buna yönelik yazılımları üretmek veya sağlamak, Bakanlık görev alanına giren konularda ulusal ve uluslararası kapsamda, sistemler arası çevrim içi ve çevrim dışı veri akışını ve koordinasyonu sağlamak, Eğitim Dairesi Başkanlığı ile işbirliği yaparak merkez ve taşra teşkilâtı ile bağlı kuruluşlarda bilgisayar kullanacak personelin eğitimini sağlamak, Bilgi işlem standartlarının belirlenmesi ve gelişiminin izlenmesinde, bilgi işlem makinelerinin ve yazılımının kullanılmasında diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği yapmak, Gelişen bilişim teknolojisini izlemek ve bunların Bakanlık bünyesine aktarımı konusunda görüş ve önerilerde bulunmak, Görev alanına giren konularda, mevzuat yetersizliğine ve aksaklığına ilişkin inceleme ve araştırmalar yaparak Bakanlığa önerilerde bulunmak, tüzük ve yönetmelikler hazırlamak, genelge düzenlemek, Bilgi işlem müdürlükleri le birlikte mahkemeler ve diğer ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak bilgi işlem sisteminin etkin ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak, Bakanlıkça verilecek benzeri görevleri yapmaktır.³⁸¹

2.1.29 Özel Kalem Müdürlüğü

Özel Kalem Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır: Bakanın resmi ve özel yazışmalarını yürütmek, Bakanın her türlü protokol ve tören işlerini düzenlemek ve yürütmek, Bakanın ziyaret, davet, karşılama ve uğurlama, ağırlama, mili ve dini bayramlarla ilgili hizmetlerini düzenlemek, yürütmek ve diğer kuruluşlarla koordine etmek, Bakanca verilecek diğer görevleri yapmaktır.³⁸²

³⁸¹ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 23/A. (Ek : 15/5/201 - 4674/7 md.)

³⁸² A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 24.

2.2 GENEL OLARAK MAHKEMELER İLE İŞLEYİŞLERİ

2.2.1 Taşra Teşkilatı Ve Bağlı Kuruluşlar

Adalet Bakanlığında özel yasalara uygun mahiyette olan taşra teşkilatı kurmak üzere yetkilidir.³⁸³ Adalet Bakanlığına bağlı kuruluşlar Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş yurtları Kurumu ve Adli Tıp Kurumu Başkanlıkları Adalet Bakanlığına bağlı kuruluşlardır.³⁸⁴

2.2.2 Kamu Ve Yargı Etiği

Hâkimler ve savcılar yargılama yaparken tarafsız ve bağımsız davranmalıdır. Ayrıca bu tarafsız ve bağımsız davrandığını dış dünyaya da hissettirmelidir. Bu maksatla davranışlarına, ilişkilerine ve konuşmalarına, dikkat etmelidir. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 20/11/2007 tarih, 2007/5.MD-83 esas, 2007/244 karar sayılı ilâmında, "...Hâkimler ve savcıların Anayasa ve yasalarla belirtilen görevler iler yetkilerin yanı sıra bunların kullanılması esnasında uyulması gereken prensiplerde dikkate alınmalıdır. Hâkimlik ve savcılık birbirinden ayrı olarak düşünülse de hukuk sistemimizde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun uygun görmesiyle hâkimlerin Cumhuriyet savcısı olarak, Cumhuriyet savcılarının ise hâkim olarak atamalarının yapılması mümkündür. Hâkim ve savcılarının uymaları gereken kurallar ve sahip oldukları nitelikler bakımından birbirleri arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Mevzuatta görevlerin nasıl ve hangi esaslara göre yürütüleceğine dair net bir düzenleme mevcut değildir. BM İnsan Hakları Komisyonunun 23.04.2003 tarihli oturumunda kabul edilen Bangolar Yargı Etiği İlkeleri, düzenlenen en önemli milletlerarası metindir. 27.06.2006 tarihinde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından 315 sayılı karar ile bu ilkeler benimsenmiş ve tüm hâkim ve savcılara duyurulmuştur. Bu metinde 6 önemli değerden bahsedilmiştir. Tarafsızlık, bağımsızlık, dürüstlük, eşitlik, doğruluk ve tutarlılık, ehliyet ve liyakat olarak sayılmış, ayrıca bağımsızlıktan söz edilirken³⁸⁵ yargıç, genel olarak toplumdan, özel de ise karar vereceği durumun taraflarından bağımsızdır. Tarafsızlıktan söz edilirken, bunun yargılama görevinin tam ve düzgün biçimde uygulanmasının esasıdır

³⁸³ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 25.

³⁸⁴ A.B. K.H.K., a.g.e. (Kanun), Md. 26.

³⁸⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 34.

denmiştir. Bu ilke yalnızca karar için olmayıp, kararın meydana getirildiği süreç için de geçerlidir. Yargıç görevini iltimasız, tarafsız ve ön yargısız yapmalıdır.

Hâkim, gerek duruşmada, gerekse duruşma dışında, yargının ve yargıcın tarafsız ve bağımsızlığı bakımından hukuk mesleği, kamuoyu ve tarafların güvenini temin edecek ve bu güveni arttıracak kamuoyu, hukuk mesleği ve dava taraflarının güvenini sağlayacak ve artıracak tutumlar sergilemelidir.

Doğruluk ve tutarlılıktan bahsedilirken, 'hâkim, meslekî davranış şekli itibarıyla, makul olarak düşünme yeteneği olan bir kişide herhangi bir serzenişe yol açmayacak hal ve tavır içinde olmalıdır. Hâkimin hal ve davranış tarzı, yargının doğruluğuna ve tutarlılığına ilişkin inancı kuvvetlendirici nitelikte olmalıdır. Adaletin gerçek anlamda sağlanması kadar gerçekleştirildiğinin görüntü olarak sağlanması da önemlidir.' Dürüstlükten bahsedilirken, 'dürüstlük ve dürüstlüğün görüntü olarak ortaya konuluşu, bir hâkimin tüm etkinliklerini icrada esaslı bir unsurdur. Hâkim, hâkimden sadır olan tüm etkinliklerde yakışsız ve yakışık almayan görüntüler içerisinde olmaktan kaçınmalıdır. Kamunun sürekli denetim süjesi olan hâkim, normal bir vatandaş tarafından sıkıntı verici olarak görülebilecek kişisel sınırlamaları kabullenmeli ve bunlara isteyerek ve özgürce uymalıdır. Hâkim, özellikle yargı mesleğinin onuruyla uyumlu bir tarzda davranmalıdır. Hâkim, kendi mahkemesinde, hukuk mesleğini icra eden kimselerle olan bireysel ilişkilerinde, objektif olarak bakıldığında tarafgirlik veya bir tarafa meyiletme görüntüsü ya da şüphe doğuracak durumlardan kaçınmalıdır. Hâkim; ailesinin, sosyal veya diğer ilişkilerinin, hâkim olarak mesleki davranışlarını veya vereceği yargısal kararları etkilemesine izin vermemelidir. Hâkim, hâkimlik mesleğinin prestijini kendisine, aile üyelerinden birisine veya herhangi bir kimseye özel çıkar sağlayacak şekilde ne kendi kullanmalı ne de başka birisine kullandırtmalıdır. Ayrıca hâkim, yargı görevinin yerine getirilmesinde, herhangi bir kimsenin kendisini etkileyebileceği izlenimine ne kendisi yol açmalıdır, ne de başkalarının böyle bir izlenime yol açmalarına müsaade etmelidir. Hâkim ve aile üyeleri; yargısal görevlerin yerine getirilmesine ilişkin olarak, bir şeyin hâkim tarafından yapılması, yapılmaması veya yapılmasına kayıtsız kalınması ile ilintili herhangi bir hediye, bir kredi, bir teberru ya da bir iltimas talebinde bulunmaları veya kabul etmeleri konusunda izin veremez.' Eşitlikten bahsedilirken, 'yargıçlık makamının gerektirdiği performans açısından asıl olan; herkesin mahkemeler önünde eşit muameleye tabi tutulmasını sağlamaktır.' Ehliyet ve liyakatten bahsedilirken, 'hâkim, yargısal görevlerini layıkıyla yerine getirilmesine uygun düşmeyen davranışlar içerisinde bulunamaz" denilerek bir yargıcın (Cumhuriyet savcısının) riayet edeceği etik değerler temel olarak ortaya çıkarılmıştır.

Avrupa Savcılar Konferansı'nın 29-30 Mayıs 2005 tarihinde ve 6. Oturumunda kabul edilerek, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca 10/10/2006 gün ve 424 sayıyla benimsenerek,³⁸⁶ hâkim ve Cumhuriyet savcılara duyurulmuş olan Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları "Budapeşte İlkeleri" Bangalor İlkeleri'yle benzerlik arz etmektedir. Hâkim ve savcılar görevlerinin önem arz etmesi nedeniyle gerek resmi gerekse de özel hayatlarında ilişkilerine dikkat etmelidirler. Bilerek taraflı davranılması veya hatalı bir işlem yapıldığı duygusunu uyandıracak bir davranışta bulunulmamalıdır. Bir Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararında, "...Cumhuriyet savcısı sanığın, tutuklunun yakınıyla restoranda yemek yiyip konuşması ve ona avukat tavsiye etmesi ile saygınlık, güven duygusunu sarsması, görevini doğru ve tarafsız yapamayacağı kanısını uyandırması nedeniyle 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Yasasının 62, 65/a, 68. maddelerine uyan disiplin cezasını gerektirir" şeklinde ifade edilmektedir. Anayasayla kendilerine verilmiş olan yetki ve görevleri, yazılı ve olmayan, evrensel manada hâkim ve savcılar bağladığından şüphe bulunmayan etik kurallara görev yargılama yapmalıdırlar. Aksi takdirde ortaya çıkacak sonuçların, suç veya soruşturmaya neden olacağı açıktır.³⁸⁷

2.2.3 Adli Yargı

2.2.3.1 İlk Derece Mahkemeleri

2.2.3.1.1 Hukuk Mahkemeleri

Türk Hukuk Sisteminde hukukla ilgili mahkemeler "sulh hukuk mahkemeleri" ile "asliye hukuk mahkemeleri" olarak iki kısma ayrılır. Asliye hukuk ve Sulh hukuk mahkemelerinde Cumhuriyet savcısı kural olarak bulunmaz. Asliye hukuk mahkemeleri kanunla öteki mahkemelerin görev alanına girmeyen bütün davalara bakmaktadır. Ancak güncel gelişmeler göz önünde bulundurularak yargının etkinliği açısından ihtisasa mahkemeleri kurulmuştur. Ancak bu mahkemelerin kurulmadığı yerlerde ihtisas mahkemelerinin yetkisine giren davalar yine asliye hukuk mahkemelerinde işlem görmektedir.³⁸⁸

2.2.3.1.2 Ceza Mahkemeleri

Bu mahkemeler sulh, asliye, ve ağır ceza olarak üç gruba ayrılmaktadır. Bu mahkemeler genel mahkemeler olarak bilinir. Bunların yanısıra, hukuk mahkemelerine benzer şekilde ihtisas mahkemesi niteliğinde ceza mahkemeleri de

³⁸⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 34-35.

³⁸⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 35-36.

³⁸⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 29.

bulunmaktadır: Özel yetkili ağır ceza mahkemeleri, çocuk mahkemeleri ve trafik mahkemeleri gibi.³⁸⁹

2.2.3.2 Üst Derece Mahkemeleri

2.2.3.2.1 Bölge Adliye Mahkemeleri (İstinaf Mahkemeleri)

Bölge adliye mahkemeleri ikinci derece mahkemeleridir. Bu mahkemeler iş yoğunluğu ve coğrafi dağılım dikkate alınarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun oluru alınarak bakanlıkça kurulur. Bölge adliye mahkemelerinin çevrelerinin tespit edilmesine, değiştirilmesine veya kaldırılmasına bakanlığın önerisi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından karar verilir. Bu mahkemelerin kuruluşuna ilişkin 5235 sayılı kanun yürürlüğe konulmuş, 9 ayrı merkezde mahkeme kurulmuştur. Ancak altyapı ve personel yetersizliği nedeni ile henüz faaliyete geçmemiştir. Bölge Adliye Mahkemeleri göreve başlayana kadar Yargıtay esaslı temyiz sistemi mevcut sisteme devam etmektedir.³⁹⁰

2.2.3.2.2 Yargıtay

Mahkemeler tarafından verilen ve başka bir yargı merciine kanun tarafından bırakılmayan hüküm ve kararların son inceleme makamı olan yüksek bağımsız mahkemedir. Yargıtay; Birinci Başkanlık ile Ceza ve Hukuk Genel Kurullarıyla Daireler ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, idari birimler ve bürolardan oluşur. Yargıtay'da yirmi bir hukuk dairesi ile on bir ceza dairesi bulunmakta, her dairede bir daire başkanı ve gerektiği kadar üye bulunur.³⁹¹

2.2.4 İdari Yargı

Kamu kurumlarınca yapılmış olan düzenleme, yapılan iş ve işlemlere karşı açılan davaları görmek idari yargının görev kapsamındadır. İdari yargı birimleri, idare ve vergi mahkemeleri, bölge idari mahkemeleri ile Danıştay'dan oluşmaktadır. Memurların nakil, atama ve görevden alma ile ilgili kararları, disipline ilişkin davalar, vergi ile ilgili cezalar, kamu kurumlarınca sınav sonuçlarına ait itirazlar, yönetmelik iptal istekleri, idareden talep edilen tazminatlara ait davalar idari yargının görev kapsamındadır.³⁹²

³⁸⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 30.

³⁹⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 30.

³⁹¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 30.

³⁹² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 31.

2.2.4.1 İlk Derece Mahkemeleri

2.2.4.1.1 İdare Mahkemeleri

Bu mahkeme iki üye ve bir başkandan oluşmaktadır. İdari yargı kolunun genel görevi bulunan ilk derece mahkemesidir. Başka mahkemelerinin görev kapsamına dahil edilmeyen iptal ve tam yargı konularına idare mahkemeleri bakar. Diğer bir ifade ile bir idarî konu ile ilgili dava, vergi mahkemelerinin görev alanına girmiyorsa ve o konu Danıştay'ın da görev alanına girmiyorsa, bu dava idare mahkemesinde görülür.³⁹³

2.2.4.1.2 Vergi Mahkemeleri

Bu yargı organı vergi uyuşmazlıklarında ilk derece mahkemedir. Genel bütçe, il özel idareleri ve belediye ile köylerle ilgili vergi, resim ve harçlarla mali yükümler ve ayrıca bunlara ilişkin ceza ve zam tarifelerine ait davalar ile 6183 sayılı Amme Alacakları Tahsili Usulü Hususundaki yasa uygulanırken meydana çıkan uyuşmazlıklar bu mahkemeler tarafından görülür.³⁹⁴

2.2.4.2 Üst Derece Mahkemeleri

Vergi ve idare mahkemelerince verilmiş kararlara karşı başvuruların incelenmesi için iki makam bulunmaktadır. Bölge idare mahkemeleri tek hâkim tarafından verilmiş kararlar, Danıştay ise idare ve vergi mahkemelerince kurul halinde verilmiş kararlara yapılan başvuruları inceler.³⁹⁵

2.2.4.2.1 Bölge İdare Mahkemeleri

Bu mahkemeler iş durumu ve coğrafî duruma göre, İçişleri Bakanlığı, Maliye ve Gümrük bakanlıklarından görüş alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur, yargı çevresi buna göre tespit edilir. Bu mahkemeler bir başkan, iki üyeden oluşmaktadır. İdare ve vergi mahkemelerince tek hâkim tarafından verilen kararlara yapılan itiraz ve idare ve vergi mahkemeleri arasındaki görev ve yetki uyuşmazlığı konularını da incelemektedir.³⁹⁶

2.2.4.2.2 Danıştay

Danıştay, idari yargı birinci derece mahkemeler tarafından verilmiş olan kararların temyiz edilmesi durumunda kararları incelemekle görevlidir. Başbakan veya Bakanlar Kurulu tarafından gönderilen kanun tasarılarıyla ilgili düşünce belirtmek, tüzük tasarıları, imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinin incelenmesi

³⁹³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 31.

³⁹⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 31.

³⁹⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 31.

³⁹⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 32.

Danıştay'ın görev alanındadır. İlaveten, kanunda belirtilen alanlarda ilk derece mahkemesidir. Danıştay'da on üç daire bulunmaktadır. Genel Kurul, İdari ve Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu, İdari İşler Kurulu, İçtihatları Birleştirme Kurulu şeklinde teşkilatlanması bulunmaktadır.³⁹⁷

2.2.5 Askeri Yargı

Bu yargı sistemine ait mahkemelerin görevi Anayasa'da düzenlenmiştir. Askerî mahkemeler "askerlerin askerlikle ilgili suçları ile bunların askerler aleyhine ya da askeri mevkilerden veya askerlik hizmet ve görevleri ile alakadar olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla yükümlüdür".³⁹⁸

2.2.5.1 Üst Derece Mahkemesi

Askeri Yargıtay askeri mahkemeler tarafından verilmiş olan hüküm ve kararların son inceleme makamıdır. Burada beş daire bulunmaktadır. Bunlar, Genel Kurul, Daireler Kurulu ve Başkanlar Kuruludur. Daireler bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanır ve karar verir.³⁹⁹

2.2.5.2 Askerî İdarî Yargı

Bu mahkeme iki daire olarak çalışmaktadır. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi tek kademeli şekilde teşkilatlanmıştır. Her daire bir başkan ve dört üye tarafından karar vermektedir. Bu mahkeme TSK'da görevli veya görevden ayrılan subay, askeri memur, astsubay, askeri öğrenci, uzman jandarma, uzman erbaş ve erbaş/erlerle ilişkili davaları incelemektedir.⁴⁰⁰

2.2.6 Uyuşmazlık Mahkemesi

Adli, idari ve askeri yargı makamları arasında bazen hangi makamın yetkili olması hususunda uyuşmazlık yaşanabilmektedir. Bu sorunları çözebilmek ve yetkili mahkemeyi belirlemek amacıyla görevli mahkeme uyuşmazlık mahkemesidir. Uyuşmazlık mahkemesi bir başkan olmak üzere oniki asil üye ve oniki yedek üyeden oluşmaktadır.⁴⁰¹

2.2.7 Anayasa Mahkemesi

Bu mahkemenin başlıca görevi yasama organının bazı işlemlerinin Anayasa'ya uygun olup olmadığının denetimini yapmaktır. Anayasa'nın 148'inci maddesi "Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve

³⁹⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 32.

³⁹⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 32.

³⁹⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 32.

⁴⁰⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 33.

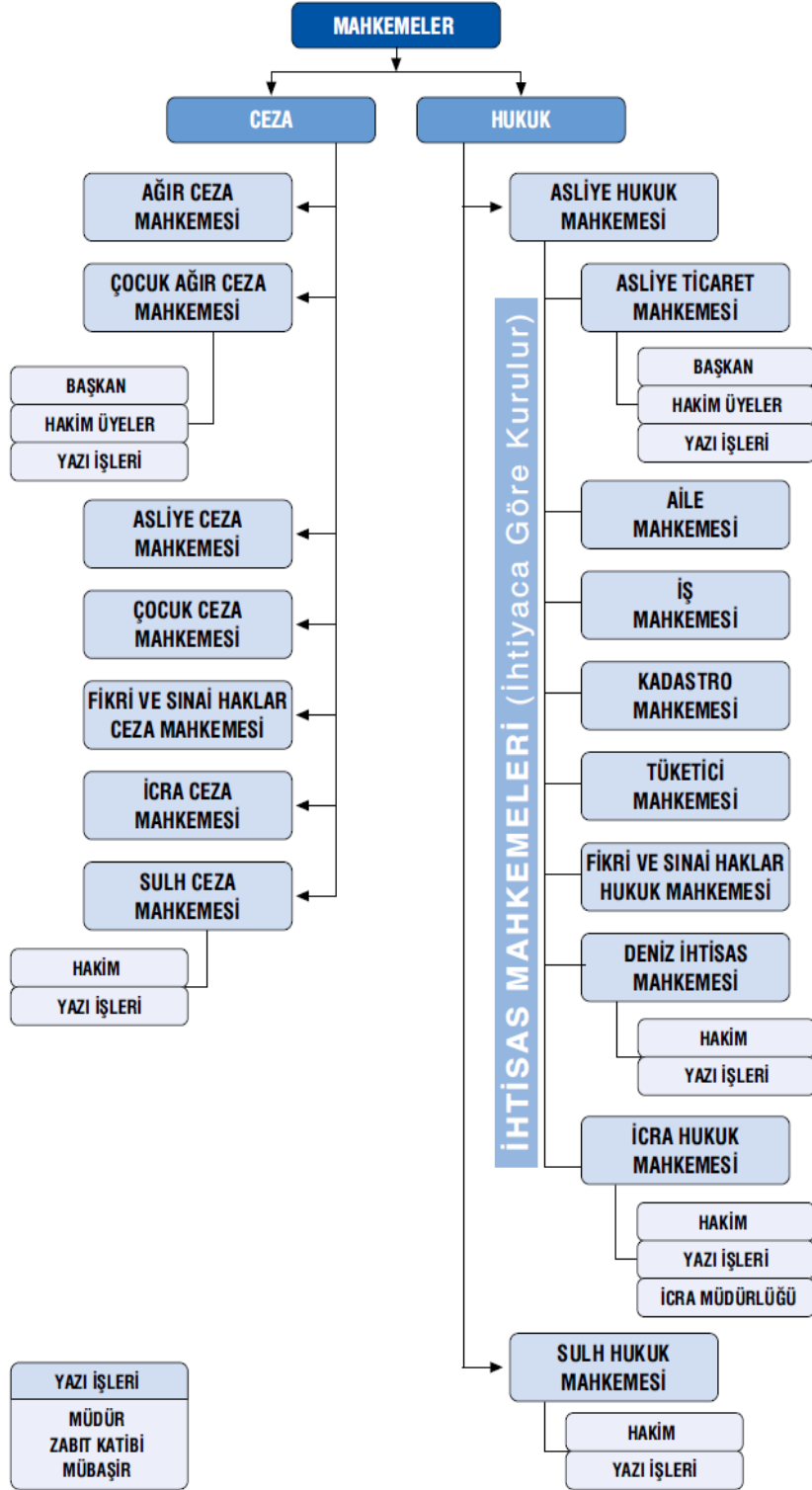
⁴⁰¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 33.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler” hükmünü ifade etmektedir. İlaveten bu mahkeme Anayasa değişikliklerinde, biçim kurallarının uygulanıp uygulanmadığının denetimini ile siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili kararlar ile bunların mali denetimlerini de yapar. Bu görevlerin yanın Anayasa Mahkemesi kendisine verilmiş olan diğer görevleri de yapar. Anayasa mahkemesi aşağıda belirtilen sıfatları taşıyan şahısları görevi ile alakadar suçları nedeniyle Yüce Divan sıfatı ile yargılamaktadır.⁴⁰²

- Cumhurbaşkanı
- Bakanlar Kurulu Üyelerini
- Anayasa Mahkemesi Üyelerini
- Yargıtay Üyelerini
- Danıştay Üyelerini
- Askerî Yargıtay Üyelerini
- Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini
- Cumhuriyet Başsavcılarını
- Cumhuriyet Başsavcı vekilini

⁴⁰² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 33-34.

2.2.8 Adliye Teşkilatı

Şekil-2 Adli Yargı İlk Derece Mahkemeler

2.2.9 Ceza Mahkemeleri

Yerel Cumhuriyet Başsavcılığınca iddianameyle açılan kamu davalarını inceleyerek iddianamenin tam olup olmadığını ve iadeye gerek duyulup duyulmadığının araştırılmasını müteakip, duruşma açarak ortaya konan kanıtlar ışığında karar vermek ve bunları sonuca bağlayarak infazla ilgili birime iletmek, ilaveten itiraz ve çeşitli iş başvurularını değerlendirmek temel görevleridir. Ceza Yargıcı, ceza mahkemelerinde hâkim, görevli olduğu mahkemeye ulaşan iddianame ve çeşitli iş taleplerinin usulüne görev incelemek ve duruşma yapmak suretiyle vicdani kanaatine dayanarak karar veren yargı üyesidir.⁴⁰³

Bu bölümde aşağıda ismi verilen mahkemeler incelenecektir.

1. Ağır Ceza Mahkemesi
2. Asliye Ceza Mahkemesi
3. Sulh Ceza Mahkemesi
4. Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi
5. Çocuk Mahkemesi
6. Fikri ve Sınaî Haklar Ceza Mahkemesi
7. İcra Ceza Mahkemesi
8. İnfaz Hâkimliği

2.2.9.1 Ağır Ceza Mahkemesi

Ağır Ceza Mahkemesi heyeti başkan ve üyelerden oluşur. Bu heyette üç hâkim bulunmaktadır. Gerekirse yedek hâkim de bulunabilir. Ayrıca Yazı İşleri Müdürü ile Zabıt Kâtipleri ve Mübaşir görev yapan diğer kişilerdir.

Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı'nın görevleri şu şekildedir.⁴⁰⁴

- Başkan mahkemeyi temsil etmek,
- Mahkeme üyeleri arasındaki görev taksimini ve koordinasyonunu sağlamak,
- Yazı işleri Müdürlüğü ile ilgili işlerin denetim ve gözetiminin yapılması veya yaptırılması,

⁴⁰³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 60.

⁴⁰⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 61.

- Davaların yazılı bütün aşamalarında görev alarak karar ve işlemleri yerine getirmek,
- İddianameleri ve dosyaları incelemekle ilgili işlemleri yürütmektedir.
- İade ve kabul kararlarını vermek,
- Duruşma yapılacak günün belirlenmesi ve hazırlığının yapılması,
- Duruşmanın sevk ve idare edilmesi,
- Açılmış olan görüşmenin sevk ve idaresini yürütmek, oyların toplanarak hüküm fıkrasının kayda geçirilmesini sağlamak,
- Yapılan itiraz ve temyiz işlemlerini incelemek,
- Üyelerce yazılan kararların kontrol edilmesi ve gerekçeli kararların yazılması,
- Mevzuatın gerektirdiği ve tek başına neticelendirilmesi icap eden değişik konulara bakmak,
- Kendisine bağlı mahkemede görevli memurların disiplin işlemlerini yürütmek,

Üye Hâkimlerinin görevleri şu şekilde sıralanabilir.⁴⁰⁵

- Mahkemenin yargı ile ilgili faaliyetleri açısından genel yargılama yetkisini değerlendirerek görüş beyan etmek,
- Görev kapsamı içinde başkanın belirlediği işleri yerine getirmek,
- Duruşma ve görüşmelere katılarak gerekli durumlarda taraflara direkt soru yöneltme,.
- Kendi yetkisinde bulunan yargı işlemlerine yeterince katkıda bulunmak.

Yazı İşleri Müdürü; birimindeki görevlilerin hiyerarşik amiridir. Görevleri şunlardır.⁴⁰⁶

- Personeli arasındaki ilişkilerin düzenini sağlamak,
- Biriminin işlemlerinin denetimini yapmak,
- Gerekçeli kararlara ait tebligat işlemlerini yürütmek
- Kesinleştirme işlemlerini yerine getirmek,
- Kesinleşen ilamların infazının yapılması maksadıyla infaz bürosuna iletilmesini sağlamak,
- Zabıt kâtiplerinin iş bölümünü yapmak.

⁴⁰⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 61-62.

⁴⁰⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 62.

- Hâkimin verdiği yetki kapsamında, hâkimin bulunmadığı zamanlarda dava dilekçelerinin havale edilmesi,
- Emri altındaki personelin yetişmelerini sağlamak, (Zabıt Kâtipleri ve memurlar)
- Temyize gidecek dosya bulunması halinde, gereken işlemleri yürütmek,
- Dosyalara ilişkin değerli evrak veya eşyanın uygun alanlarda korunmasını temin etmek

Zabıt Kâtiplerin Görevleri ise şunlardır.⁴⁰⁷

- Duruşmalara katılmak,
- Ara kararların yerine getirilmesini sağlamak,
- Görevlendirildiklerinde keşiflere katılmak,
- Gerekçeli kararların Hâkimin ifade ettiği biçimde metne aktarmak,
- Yargılamasına devam edilen dosyaların tertipli, düzenli ve tam olarak saklamak,
- İşlemi tamamlanan dosyaları arşive teslim etmek,
- Taraflar dosyaları incelerken nezaret etmek,
- Kararlar, tutanaklar vb. evrakları yazarken dikkat etmek, imzasız kalmasını engellemek,
- Cevabı zamanında gelmeyen müzekkerelerin takibini yapmak,
- Dizi pusulalarını yapmak,
- Harç tahsil müzekkerelerinin yazılmasını sağlamak,
- Hâkimin veya amirlerinin vereceği diğer görevleri yapmak,

Mübaşir ise şu görevleri yürütmektedir.⁴⁰⁸

Mübaşir; duruşmanın güvenlik ve düzenini hâkim in talimatına göre yerine getiren, ayrıca kalemde yürütülen işlere de yardımcı olan personeldir ve görevleri şu şekilde sıralanabilir.

- Duruşma konusu dosyalar incelenmek amacıyla hâkim e götürmek,
- Duruşması yapılacak davaların listesinin yapılarak görülebilecek bir alana asmak,
- Duruşması yapılacakları salona davet etmek,

⁴⁰⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 62.

⁴⁰⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 63-64.

- Salondakilerin durması gereken yerleri göstererek orada bulunmalarını sağlamak,
- Yemin edilmesi, kararın açıklanması, keşif ve duruşma esnasında uyulması gereken kuralları taraflara açıklamak,
- Tebligatlarla müzekkerelerin ilgili kişi ve kurumlara ulaşmasını, zimmet, posta ve benzeri işleri yürütmek,
- Eğer duruşmanın kapalı yapılması kararı alınırsa salonu boşaltmak,
- Hâkim uygun bulursa dosyadan fotokopi alınmasına destek olmak,
- Duruşma ertelenirse, bu tarihi gösteren belgeyi taraflara vermek,
- Hâkim görevlendirdiği takdirde yazı işlerinde çalışmak,
- Hâkimin veya yazı işleri müdürü tarafından verilecek diğer görevleri yerine yapmak.

On yıl ve daha fazla mahkûmiyet gerektiren kamuya ait davalar ile kanunun hususi olarak bu mahkemenin görev alanına verdiği davalar ağır ceza mahkemesinde görülür. Asliye ceza ve sulh ceza mahkemelerince verilmiş olan bazı kararlara itiraz makamı olarak bakar, infaz hâkim liği kararlarını da itiraz makamı olarak sonuçlandırır. Ağır ceza mahkemesi çekilme veya reddi hâkim kararlarını da inceler. Şartlı tahliye, geri alma işlemlerine bakarak gereken kararları verir. Ağır ceza mahkemeleri asliye ceza ile sulh ceza mahkemelerinin yetki, görev ve birleştirme uyuşmazlıklarını gidermek, ceza infazlarına ait cezaların toplanması kararlarını çıkarmakla adli sicil kayıtlarının silinmesi gibi konularla ilgili görevleri yürütmektedir.⁴⁰⁹

Ağır ceza mahkemesinde dava akışı şu şekilde gerçekleşir. Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından takip edilen soruşturmada cezalandırma talebini içeren iddianame mahkemeye ulaştırılır. 15 gün içerisinde mahkeme dosyayı inceleyerek dosyanın kabulü yönündeki kararını verir. Bu süre içerisinde iddianame hakkında karar verilmediği takdirde kabul edilmiştir. Duruşma günü tespit edilerek hazırlıklar yapılır. Yasal haklar taraflara bildirilir. İddianamenin kabulü ve iddianame okunur, sanık dinlenerek, mağdur veya katılanları beyanları alınır. Cumhuriyet savcısı ve avukatlar görüşlerini ifade ederler. Kovuşturma sona erdiğinde önce katılanlara söz verilir. Daha sonra Cumhuriyet Savcısı kanaatini içeren görüşlerini ifade eder. Cumhuriyet Savcısının görüşüne karşı avukatlara söz verir ve savunmalarını alır. Karar verilmeden önce son söz sanığa verilir. Daha sonra heyet görüşmek üzere çekilir. Yapılan görüşmeye sadece hâkim ler katılır. Verilen karar tarafların yüzlerine

⁴⁰⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 64.

karşı okunur, istendiği takdirde karardan bir suret isteyene verilir. Süre ve kanun yolu açık olarak ifade edilir.⁴¹⁰

2.2.9.2 Asliye Ceza Mahkemesi

Asliye ceza mahkemesi hâkim in başkanlığında yazı işleri müdürü ve emrindeki zabıt kâtipleri ve mübaşirden oluşur. Görevleri şu şekilde sıralanabilir.⁴¹¹

- Cumhuriyet savcılığında gelen iddianameleri incelemek, kabul veya iadeye ilişkin kararı vermek,
- Duruşmaları yapıp, kararları vermek,
- Bağlısı kalemin düzenini denetlemek,
- Davanın akışında yazan işlemleri yapmak,

Bu mahkeme iki yıl ile on yıl arasındaki cezaları içeren kamu davalarıyla, kanunların bu mahkemenin görev sahasına verdiği davaları yürütür. Sulh ceza mahkemelerince verilmiş olan bazı kararların itiraz makamıdır. İnfaz hukukuna ait cezaları toplayarak karar vermek, şartlı tahliye kararının verilmesi ve geri alınması, reddi hâkim başvurularına karar vermek gibi başlıca görevleri yürütür.⁴¹²

2.2.9.3 Sulh Ceza Mahkemesi

Sulh Ceza Mahkemesi de asliye ceza mahkemesine benzer şekilde bir teşkilatlanmaya sahiptir. Burada Hâkim in başkanlığında yine yazı işleri müdürü, zabıt kâtipleri ve mübaşir görev yapmaktadır. Görevleri ise şunlardır.⁴¹³

- İddianameleri inceleyerek kabulüne veya reddine karar vermek,
- Duruşmaları yapmak ve kararları usulüne uygun olarak vermek,
- Bağlısı kalemin işlemlerini denetlemek, hataların giderilmesini sağlamak,
- Dava akışına görev ortaya çıkan diğer işleri yapmak,

Sulh ceza mahkemesi Ağır Ceza ve Asliye Ceza mahkemelerinin görev ve yetkisi dışında kalan davalara bakar. Kabahatler Kanununa ilişkin davlara da bakmaktadır. Cumhuriyet savcılığının talebiyle Sorgu hâkimliği sıfatını da yürüterek görev yapar. Sorgu ve tutuklama hakkında karar verir. 2918 sayılı Kanunu kapsamındaki işleri yürütür ve başka sulh ceza mahkemelerince gönderilmiş olan

⁴¹⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 65-66.

⁴¹¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 66-67.

⁴¹² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 67.

⁴¹³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 67-68.

talimatları yerine getirir. Mahkeme ayrıca adli sicil kayıtlarının silinmesiyle ilgili talepleri de değerlendirek karar verir.⁴¹⁴

2.2.9.4 Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi

Başkan ve üyelerden teşekkül eden mahkemede üç hâkim bulunur. Gerekirse yedek hâkim de bulundurulabilir. Mahkeme de yazı işleri müdürüyle, zabıt kâtipleri ve mübaşirler de görev yapar. Bu mahkemenin görev tanımı ağır ceza mahkemesiyle aynıdır. 12-18 yaşları arasında ve CMK' da çocuk olarak tanımlananlarla ilgili açılmış olan ağır ceza mahkemesine ilişkin davalara bakmak, gereken tedbirleri almak, davalara bakmak, gerekirse tedbir kararı vermek gibi görevlere ilaveten, asliye ceza ve sulh ceza mahkemelerinin yapmış olduğu itirazlara bakmaktadır. Çocuğun menfaatinin muhafaza edilmesi açısından mahkemede duruşmalar kapalı yapılır.⁴¹⁵

2.2.9.5 Çocuk Mahkemesi

Çocuk mahkemeleri hâkim in başkanlığında yazı işleri müdürü ve emrindeki zabıt kâtipleriyle mübaşirlerden oluşur. Bu mahkemenin görev tanımı asliye ve sulh ceza mahkemesi ile aynıdır. Mahkeme 12-18 yaşlarında bulunan çocukların asliye ve sulh ceza mahkemeleri görev ve yetki alanına dâhil olan suçlara ilişkin kamu davalarına bakmaktadır. Tedbir kararlarını verir. Bu mahkemede de duruşmalar kapalı olarak yapılır. Ağır ceza mahkemesine benzer bir dava akışına sahiptir. Mahkeme tek hâkim le çalışmaktadır.⁴¹⁶

2.2.9.6 Fikri ve Sinaî Haklar Ceza Mahkemesi

Çocuk mahkemesine benzer bir idari yapılanmaya sahiptir. Görev tanımı asliye ve sulh ceza mahkemesi ile aynıdır. Fikri ve sinaî haklarla ilgili kamu davalarına bakar. Bu mahkeme asliye ceza mahkemesiyle hemen hemen aynı özellikteki işleri yürütür. Dava akışı ağır ceza mahkemesi ile benzer niteliktedir. Bu mahkeme de tek hâkim le çalışır.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 68.

⁴¹⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 69.

⁴¹⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 70.

⁴¹⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 70.

2.2.9.7 İcra Ceza Mahkemesi

Bu mahkeme İcra ve İflas Kanunu'ndan kaynaklanan ceza isteklerini karşılayarak duruşma hazırlığı yapar ve icra eder. Mahkeme re'sen aştırma yapar, suç tespit ederse hapis cezası, hapsen tazyik, ve gerektiğinde para cezası ile ilgili hüküm verir. Diğer görevleri asliye ve sulh ceza mahkemesiyle paralellik arz eder. Sanıklar verilen hapis ve para cezalarına karşı temyiz haklarını kullanabilirler. Kararlar kesinleştğinde Cumhuriyet Savcılığına ulaştırılır. Mahkeme, hâkim in başkanlığında, yazı işleri müdürü ile kâtipler ve mübaşirden müteşekkildir.⁴¹⁸

2.2.9.8 İnfaz Hâkimliği

Bu mahkemenin teşkilatı icra ceza mahkemesine benzemektedir. İnfaz Hâkimi, ceza ve tutukevlerinde olan hükümlü veya tutuklulara karşı idarece yapılan eylemlerin biçimine göre yapılacak başvuruya göre veya kendiliğinden hareket eden durumu inceleyen ve buna göre karar veren yargı üyesidir. Yazı işleri müdürü ise hâkimliğe gelmiş bulunan başvurular ile cezaevleri izleme kurulunca verilen kararları karşılayarak yargıca iletir. Kararları ilgililere tebliğ eder. İtiraz varsa ağır ceza mahkemesine iletir. İşlemlerle ilgili dosya, defter ve klasörleri tutar. Hükümlü veya tutukluların şikâyet ve itirazlarının hâkim liğe ulaşmasını müteakip evrak duruşma yapılmadan esasa kaydedilir. Hâkim gerekli araştırmayı yapar. İhtiyaç duyarsa tanığı ve şikâyetçiyi dinler. İnfaz Hâkim inin kararlarının itiraz makamı ağır ceza mahkemesinin yetkisindedir. Yapılan itiraza ağır ceza mahkemesince verilen kararlar kesindir.⁴¹⁹

2.2.10 Hukuk Mahkemeleri

Bu bölümde şu mahkemeler incelenmiştir:

1. Asliye Hukuk Mahkemesi

İhtisas Mahkemeleri

1.1 Asliye Ticaret Mahkemesi

1.2 Aile Mahkemesi

1.3 İş Mahkemesi

1.4 Kadastro Mahkemesi

1.5 Tüketici Mahkemesi

1.6 Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi

⁴¹⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 71-72.

⁴¹⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 72-73.

- 1.7 İcra Hukuk Mahkemesi
- İcra Ve İflas Dairesi
- 1.8 Deniz İhtisas Mahkemesi

2. Sulh Hukuk Mahkemesi

2.2.10.1 Asliye Hukuk Mahkemesi

Asliye Hukuk Mahkemesinde genel olarak kıymeti parayla ölçülen davalarda değeri tespit edilen TL'den daha yüksek tazminat ve alacak davaları ile görevleri değeri para ile ölçülebilen davalarda, dava değeri belirlenen TL'den yüksek olan alacak ve tazminat davalarına bakılmaktadır. Bu oran mail yılbaşlarında Maliye Bakanlığınca yeniden belirlenmektedir. Teşkilatı Asliye ceza mahkemesinde olduğu gibidir. Asli Ceza Hâkiminin görevi dava dilekçesini yazı işleri birimine göndermekle başlamaktadır. Daha sonra duruşma hazırlık tutanağı tanzim edilir, duruşma tarihi belirlenir. Hâkim bu duruşmayı yönetir, gerekli olan keşif ve tespit faaliyetleri yerine getirilir. Dosya incelenir ve hâkim tarafından karara bağlanır. Gerekçeli karar yazılır. Ayrıca yargılama faaliyetiyle ilgili gereken diğer faaliyetler yerine getirilir. Asliye Hukuk Mahkemesi yazı işleri müdürü ise mahkemede görevli personelin sıralı amiridir. Zabıt katibi ve mübaşirlerin ilişkilerini düzenleyerek kalemin denetimini yapar. Yapılacak tebligatları yerine getirir ve kesinleştirme işlemlerini yapar. Zabıt kâtiplerinin iş bölümünü yapmak bir diğer görevidir. Hâkimin bulunmadığı durumlarda yetkilendirilmişse havale işlemlerini yürütür. Emrindeki personeli yetiştirir, temyiz işlemlerinde gerekenleri yapar.⁴²⁰ Zabıt Kâtipleri kalem biriminin faaliyetlerinin yürütülmesinde görevli personeldir. Duruşmalara katılmaktadırlar. Duruşma tutanakları zabıt kâtipleri tarafından hazırlanmakta ve ara kararları yerine getirmektedirler. Keşiflere yazman olarak katılırlar. Hâkimin bildirdiği şekilde gerekçeli kararlar yazıya dökülür. Mahkemeye ait dosyalar usulüne uygun şekilde dosyalanır ve muhafaza edilir. Zabıt kâtiplerince tutanak ve belgelerin imzasız bırakılmamasına özen gösterilir. Hâkim ve yazı işleri müdürü tarafından verilecek benzer görevler yine zabıt kâtipleri tarafından yerine getirilmektedir. Mübaşir ise hâkimi tarafından verilen talimatlar doğrultusunda duruşmanın güvenlik ve düzenini sağlar. Ayrıca kalemde devam eden faaliyetlere de yardım eder. Mübaşir, duruşmadan önce dava dosyalarını hâkim e götürmekte ve duruşma listesini yapmaktadır. Bu listeyi görülebilecek bir yere asmaktadır Duruşmaya katılacakları davet eder ve bulunacakları yerleri gösterir. Duruşma kurallarını anlatır. Tebligatlar ve müzekkerelerin ilgili yerlere ulaşmasını sağlar. Zimmet ve posta faaliyetlerini

⁴²⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 75-76.

yürütür. Eğer duruşma kapalı yürütülecekse salonun boşaltılmasını sağlar.⁴²¹ Bu mahkemede, alacaklara ait davalar, tazminat ve kamulaştırma bedellerine yapılan itiraz davaları, yaş, isim ve soy isim ile nüfus kayıt işlemleri ile ilgili diğer davalar, ihtiyati haciz ve tedbir davaları, tapu iptal, tescil ve tashih davaları, vasiyetname iptal davaları görülmektedir. Tüketici, iş, ticaret, aile ile fikri ve sınai haklar mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde bu mahkemelerin görevleri bu mahkeme tarafından yürütülmektedir.⁴²² Duruşma, taraflardan salonda dilekçelerin alınması, değerlendirilmesi, şahitlerin ifadelerinin tespit edilmesi, delillerin toplanması ve karar verilmesi aşaması şeklinde gerçekleşir.⁴²³

2.2.10.1.1 İhtisas Mahkemeleri

2.2.10.1.2 Asliye Ticaret Mahkemesi

Ticaret gelenek ve kuralları kendisine özgü olan özel bir alandır. Bu mesleği icra edenlerin bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Mali ve ticari bazı işlerde başkalarında beklenmeyen bazı işler tacirlerden beklenmektedir. Ticari faaliyetlerin bir düzen içinde yürütülmesini sağlamak maksadıyla ilgili esaslar Türk Ticaret Kanunu'nda gösterilmiştir. Bu kanunda iki taraf için ticari konulardan doğan davaları görmek amacıyla ihtisas mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkemenin bulunmadığı yerlerde Sulh Hukuk ve Asliye Hukuk mahkemeleri bu davaları yürütür. Teşkilatı Asliye Hukuk Mahkemesiyle paraleldir. Mahkemede alacaklarla ilgili davalar, çek iptal davaları ve tazminat davaları bu mahkemenin görev kapsamındadır. Dava akışı da Asliye Hukuk Mahkemesine benzemektedir.⁴²⁴

2.2.10.1.3 Aile Mahkemesi

Adaletin ve hukukun bütün alanlara yayılması, ailenin muhafazası ve toplumun korunması ile mümkündür. Çünkü toplumun temel taşı ailedir. Aile bütünlüğünün devamının imkânsızlaştığı hallerde bile bu dönemin kendine özgü nitelikleri ve hem bireysel hem de toplumsal anlamda önemli sonuçları bulunmaktadır. Aile de baskı ve şiddetten etkilenen eş ve çocuğun haklarının korumak maksadıyla birtakım önlemler alınmıştır. Bu anlamda, aile mahkemeleri aile hukukundan doğan davaları karara bağlamaktadır. Mahkemede görevi asliye hukuk mahkemesi ile aynı olan hâkim, yazı işleri müdürü ile zabıt kâtipler ve mübaşirler görev yapmaktadır. Ayrıca mahkemenin özelliği gereği Psikolog, Sosyal Çalışmacı, Pedagog da mahkemede görev yapan diğer kişilerdir. Boşanma, mal rejimi, nafaka, velayet, şahsi ilişki,

⁴²¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 76-77.

⁴²² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 77-78.

⁴²³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 79.

⁴²⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 79-80.

tanıma ve tenfiz, (yabancı ülkelerce verilmiş kararlar), çocuk malları, evlenme izni, iddet müddetinin sonlandırılması, evlenmeye izin, çocuk malları, Mal Rejimi, Soybağının tesis edilmesi ve babalık, evlat edinme davaları bu mahkemede görülen davalardır. Asliye hukuk mahkemesiyle benzer bir dava akışına sahiptir.⁴²⁵

2.2.10.1.4 İş Mahkemesi

İş hayatı kendi içinde kendine özgü kuralları bulunan bir alandır. Toplumsal adalet ve çalışma barışının temini için işçilerin sosyal haklarına sahip olması önemli bir kavramdır. İhtisas mahkemeleri iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin hak ve sorumluluklarının korunması için açılacak davalara bakmakla görevli mahkemelerdir. Bu mahkemenin teşkilatı Asliye Hukuk Mahkemesiyle benzerlik göstermektedir. Bu mahkemede tazminat, fazla mesai, tatil, yardım alacakları, işe iade, hizmet tespiti davaları görülmektedir. Asliye Hukuk Mahkemesiyle aynı dava akışına sahiptir.⁴²⁶

2.2.10.1.5 Tüketici Mahkemesi

Bu mahkeme, tüketicilerin hukuki anlaşmazlıklarını çözüme kavuşturmak amacıyla kurulmuş bir mahkemedir. Bir malı veya eşyayı satmak, işlemek, değiştirmek, bir üretim aşamasında kullanmak amaçları dışında bir maksatla alan ve ihtiyaçlarını karşılayan kişiye tüketici denir. Tüketici ticari mal akış zincirinin son halkasıdır. Tüketici ticari hayatın tüm ayrıntılarını bilmek zorunda değildir. Dolayısıyla satıcı karşısında da zayıf bir konumda olmamalıdır. Bu maksatla tüketiciyi korumak maksadıyla bir kanun yapılmış ve (4077 sayılı kanun) iki taraf arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak yetkisi Tüketici Mahkemesine verilmiştir. Mahkemenin kuruluşu Asliye Hukuk Mahkemesine benzemektedir. Ayıplı mal ve hizmetlerle ilgili davalar, satış ve kaçınma davalar, sözleşmelerin haksız şart davaları, taksitli satış, devre tatil, paket tur, kampanyalı satış, kapıdan gerçekleşen satış, mesafeli sözleşme, tüketici kredisi, kredi kartı, süreli yayınlar, abonelik sözleşmesi, garanti belgesi, kullanma kılavuzu, satış sözleşmesi, satış sonrası, reklam ve yayın tehlikeli mal ve hizmet ile ilgili davalar bu mahkemenin baktığı davalardır.⁴²⁷

Tüketici yasası uygulanırken ortaya çıkacak uyuşmazlıklara çözüm bulmak maksadıyla her ilçelerde kaymakamlıklarda, illerde ise sanayi ve ticaret müdürlüklerinde tüketici sorunları hakem heyeti oluşturulmuştur. Her yıl belirlenen

⁴²⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 80-81.

⁴²⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 82.

⁴²⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 82-83.

değerin altındaki uyuşmazlıklar için tüketici hakem heyetine başvurmak gerekmektedir. Bu tutarlar için tüketici mahkemesine dava açılmamaktadır. İtiraz edilmediği takdirde heyetin vereceği kararlar bağlayıcıdır. İtiraz süresi 15 gündür. Mahkemeye yapılan itiraza karşı verilecek karar kesindir. Belirlenen tutarın üstündeki uyuşmazlıklar için istenirse mahkemeye gidilmeden zorunlu olmamakla birlikte hakem heyetine başvuru yapılabilir. Uyuşmazlık çözülmez ise hakem heyetinin kararı kanıt olarak mahkemeye verilir. Şayet hakem heyetine gitme yolu tercih edilmez ise tüketici mahkemesine doğrudan dava açılabilir. Burada açılan davalar harç ve vergilerden muaftır. Basit yargılama usulüyle yargılama yapılır. Duruşma bir veya birden çok celsede karara bağlanabilir. Sulh ve Asliye Hukuk mahkemeleri tüketici mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde bu davalara bakar. Dava akışı asliye hukuk mahkemesiyle aynıdır.⁴²⁸

2.2.10.1.6 Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi

Edebiyat ve sanat insanlığın ortak mirasıdır. Bunlarla ilgili ticaretin de düzenli olması ve devam etmesi için ihtiyaç duyulan ortak amaç “ orijinal fikirleri ve üretim süreçlerini ortaya çıkaranların korunmasıdır.” Sanatsal manada yaratıcılık özelliği bulunan bu insanların çıkarlarının korumak onların verimliliklerini arttırmaktadır. Bu gereklilik ve globalleşen dünyanın getirdiği sorumlulukların ifası için yasal düzenlemeler yapılmış ve ihtisas mahkemeleri oluşturulmuştur. Mahkemenin teşkilatında hâkim, yazı işleri müdürü ve emrindeki kâtipler ile mübaşirler bulunmaktadır. Asliye Hukuk Mahkemesiyle benzer bir dava akışı ve düzeni vardır.⁴²⁹ Mahkemede fikir ve sanat eserleri ve bunlara ait hak ihlallerinin tespiti ve önlenmesi, endüstriyel tasarım, sahiplik, hakem tayini, marka davaları, menfi tespit davaları, buluş itibar kaybı patent davası gibi davalar görülmektedir. Mahkemede basit usullü yargılama yapılmakta, karar duruşmalı olarak verilmektedir. Bu mahkemenin bulunmadığı yerlerde Asliye Hukuk Mahkemesi bu görevi yürütmektedir.⁴³⁰

2.2.10.1.7 İcra Hukuk Mahkemesi

İcra hukukunda bulunan ve alacaklı ile borçlu arasındaki ihtilaflar bu mahkemesinin temel görevleri arasındadır. Asliye Hukuk mahkemesiyle aynı düzen ve teşkilata sahiptir. İtirazların kaldırılması, yetkiye yönelik itirazlar, imzalara karşı itiraz, icra müdürü işlemleriyle ilgili şikâyetler, ihale fesihleri, istihkaklar, borçlara

⁴²⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 83-84-85.

⁴²⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 85.

⁴³⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 86.

itirazlar, şikayetler, tahliye davaları görülen başlıca davalardır. Davacılar gerekli harcı yatırarak dilekçeyle davayı açar. Basit yargılama usulüyle yürütülen duruşma dosya üzerinden karara bağlanabilir veya gün verilmek suretiyle kimse gelmeden de karara bağlanabilir. Bilhassa tahliye ve istihkak davaları bilirkişi ve keşif incelemesi yaptırılarak sonuçlandırılır.⁴³¹

2.2.10.1.8 İcra Ve İflas Dairesi

Şahıs alacaklarının devlet icra kanalıyla tahsili ve hukuk mahkemesi ilamlarının infazlarının yerin getirilmesini sağlamak temel görevidir. Bu dairede müdür ve yardımcısı, kâtipler, icra-haciz memurları görev yapmaktadır. İcra Müdürü genel olarak personeli arasındaki iş bölümünü yapmak, onları yetiştirmek, harçlarla ilgili işlemler, kıymetli varlıkların muhafazasını sağlamak, talepler hakkında karar vermek, kasa hesabının tutulmasını sağlamak, satış ve haciz işlemlerinin yürütülmesi, mahkemelerce istenen dosyaların havale edilmesi gibi işlemleri yürütür.⁴³² Emrindeki personelde kendi kadro ve görev tanımında belirtilen görevlerle müdür tarafından verilecek benzeri görevleri yerine getirir.⁴³³

Genel olarak alacakların tahsil edilmesi, haciz yoluyla, ilamlı ve ilamsız takip, kombiyo senetleri takipleri, ipoteklerin paraya çevrilmesi takibi, iflas takipleri, çocuk teslimi, taşınmaz mal tahliyeleri, menkul kıymetler ve gayrimenkullerin teslimi, konkordato ve iflas ihtiyati haciz ve tedbirlerle ilgili kararların yerine getirilmesi gibi işlemler yürütülmektedir. Haciz işlemi borçlunun belirtilen sürede borcun ödenmemesi halinde, alacaklıların talebiyle, borca karşılık gelecek miktardaki mallarının ve üçüncü şahıslardaki alacaklara devlet vasıtasıyla el konulması, satış haciz sonrasında borcun ödenmemesi durumunda alacaklıların kanuni süre içinde yapacakları talebe göre hacze tabi tutuların malların satılması işlemine tabi tutulur.⁴³⁴

2.2.10.1.9 Deniz İhtisas Mahkemesi

Deniz ticareti ticaret hayatında çok önemli bir paya sahiptir. Ticari ürünlerin nakliyesinde deniz yollarının kullanımıyla yapılan taşımacılık şüphesiz en büyük üstünlüğe sahiptir. Globalleşme ile deniz taşımacılığı ülkemizde de oldukça tercih edilen bir yöntem olmakta ve bu konuyla ilgili sık sık sorunlar gelişmekte bunların çözüme kavuşturulması amacıyla Deniz İhtisas Mahkemeleri kurulmuştur. Şu anda

⁴³¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 87-88.

⁴³² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 88.

⁴³³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 89.

⁴³⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 90-91.

yalnızca İstanbul'da Deniz İhtisas Mahkemesi bulunmaktadır. Teşkilat ve iş akışı Asliye Hukuk Mahkemesine benzemektedir.⁴³⁵

2.2.10.2 Sulh Hukuk Mahkemesi

Bu mahkeme her mali yılda belirlenen parasal miktarın sınırına kadar olan tazminat, alacak, mirasçılık belgesi, tahliye, vesayet gibi davalara görülmektedir. Teşkilat ve iş akışı Asliye Hukuk Mahkemesiyle aynıdır.⁴³⁶

2.2.11 İdari Yargı

İdari yargı aşağıdaki mahkemelerden oluşmaktadır.

1. Bölge İdare Mahkemesi
2. İdare Mahkemesi
3. Vergi Mahkemesi

2.2.11.1 Bölge İdare Mahkemesi

Bu mahkeme idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen bir takım kararlara karşı yapılan itirazların incelenmesi, memurlar hakkında soruşturma izni verilip verilmemesine karşı olan itirazların sonuçlandırılması gibi görevler yürütülür. Mahkeme Başkanı duruşma ve görüşmeleri yönetmek, mahkemelerin verimli bir şekilde işleyişini sağlamak ve bunları kontrol etmek, faaliyet raporlarının düzenlenmesini sağlamak, diğer kanunlarla verilen işleri ifa etmekle görevlidir. Mahkeme üyeleri ise dosyaları inceler ve mahkeme kuruluna açıklama yapmak suretiyle görüş ve düşüncelerini bildirirler, oy kullanırlar.⁴³⁷ Yazı işleri müdürü ise mahkemesini idari faaliyetlerinin usulüne uygun şekilde yürütülmesiyle ilgili tedbirleri alır.⁴³⁸ Zabıt Kâtipleri ise yazman sıfatıyla keşiflere katılır, kararları yazıya dökerek, dosyaları eksiksiz bir şekilde muhafaza etmek gibi başlıca görevleri yürütmektedirler.⁴³⁹ İdare ve vergi mahkemelerince yürütmenin durdurulması ret ya da kabul kararlarının verilmesi, tek hâkim tarafından sonuçlandırılan karara yapılan itirazlar üzerine bu dosyaları incelemek, İdare mahkemeleri tarafından verilmesine rağmen, 2577 sayılı kanunun 45/1 maddesi gereği bu mahkemede görülmesi gereken davaların sonuçlandırılması genel olarak görülen davalardır.⁴⁴⁰

⁴³⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 91.

⁴³⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 92.

⁴³⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.93.

⁴³⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.94.

⁴³⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.94.

⁴⁴⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.95-97.

2.2.11.2 İdare Mahkemesi

Bu mahkemenin görevi idari eylem ve işlemlerden doğan tam yargı ve iptal davalarını yürütmektir. Başkan, üyeler, yazı işleri personeli ve mübaşırdan oluşan bir teşkilatlanmaya sahiptir.⁴⁴¹ Mahkeme başkanı duruşma ve görüşmeleri yürütmek, dosyalar ile ilgili görüş ve düşüncelerini bildirerek oy kullanmak, mahkemenin işleyişini sağlamak gibi temel görevleri yürütür. Üyeler ise verilen dosyaların incelenmesi, açıklamalar yapılması, görüş bildirilmesi ve oy vermek ve dosyalarının kararlarını yazmak gibi misyonlara sahiptirler. Yazı işleri müdürü ve diğer personelin görevleri ise diğer mahkemelerdekilere benzer nitelikler taşımaktadır.⁴⁴² Mahkemede iptal ve tam yargı davalarına bakılmaktadır. Memur işlemleri, emeklilik, belediye, ihale, imar ve kamulaştırma, öğrenim ve öğrenci, meslek kuruluşları, idari para cezaları, kamu alacakları, trafik mevzuatı, maden ve taş ocağı, köy mera, talih oyunları ve at yarışları, çevre ve turizm, kıyı mevzuatı, iskan mevzuatı, vatandaşlık, nakdi tazminat, İstanbul Borsası ve SPK, Tüketicuyu Koruma Kanunu, RTÜK, özelleştirme gibi işlemler iptal davalarının konusunu oluşturmaktadır.⁴⁴³ Tam yargı davalarının konularını ise tazminat davaları ve kamu personelinin parasal hakları oluşturmaktadır.⁴⁴⁴ Mahkemeye taraflara işlemin tebliğ edilmesinden sonra altmış gün içinde iki nüsha dilekçeyle müracaat edilmelidir.⁴⁴⁵ Bu mahkeme kararlarının temyiz yolu açıktır.⁴⁴⁶

2.2.11.3 Vergi Mahkemesi

Vergi mahkemesi, başkan, vergi mahkemesi hâkimleri ve yazı işlerinden sorumlu personel ile mübaşırdan oluşan bir yapıya sahiptir. Genel bütçe, il özel idareleri, belediyeler ve köylerin harç, resim, vergi gibi mali birtakım yükümlülükler ve bunların ceza ve zamlarına ait davalar, 6183⁴⁴⁷ sayılı kanuna ait davalar ile kanunlarla verilen diğer işleri çözüme kavuşturur.⁴⁴⁸

Vergi Mahkemesi Hâkimleri, duruşma ve görüşmeleri yürütmek, dosyalara ilişkin görüş, düşünce bildirmek ve oy vermek, mahkeme düzenini sağlamak, faaliyet raporu tanzim etmek, dosyaları inceleyerek kurula açıklama yapmak ve görüş bildirmek, dosyalara ilişkin karar yazmak ile başkan tarafından verilen görevleri

⁴⁴¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.97.

⁴⁴² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.98.

⁴⁴³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.99-100

⁴⁴⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.100.

⁴⁴⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.101.

⁴⁴⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.101.

⁴⁴⁷ Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun

⁴⁴⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.102.

yürütmektedirler.⁴⁴⁹ Yazı işleri müdürü, kâtipler ve mübaşirlerin diğer mahkemelerde yürütülen kalem işlerine benzer görevleri bulunmaktadır.⁴⁵⁰ Mahkemede gelir vergisi, katma değer vergisi, damga vergisi, gümrük vergisi, çevre ve temizlik, motorlu taşıtlar, özel tüketim vergisi, veraset ve intikal, emlak vergisi, ödeme emirleri, fon, harç ve hacizler ile diğer vergiler nedeniyle doğan uyuşmazlıklar bu mahkemede görülmektedir.⁴⁵¹ Vergi mahkemesine müracaat işlemin tebliğ edilmesini müteakip otuz gün içinde iki nüsha dilekçe ile yapılmaktadır.⁴⁵²

2.2.11.4 Diğer Birimler

2.2.11.4.1 İdari İşler Müdürlüğü

Bölge idare Mahkemelerinin işleyişini etkin ve verimli hale getirmek için kurulmuş birimdir. Tahakkuk ve ödeme işlemleri buradan yürütülmektedir. Burada müdür, kâtipler, tahakkuk (gerçekleştirme) memurları, teknisyen ve teknikerler, Bu birimde İdari İşler Müdürü ve Zabıt Kâtipleri, Tahakkuk Memurları, Tekniker, teknisyen, , Kaloriferci, Şoför Hizmetli ve Sözleşmeli Personel görev yapmaktadır.⁴⁵³

İdari İşler Müdürü tahakkuk memurluğu, levazım ve ayniyat işleri, araç, bina ve gereçlerin bakım, koruma ve onarım işlerinin yürütülmesi, sivil savunma ile ilgili görevlerin planlanması gibi görevleri yürütürken⁴⁵⁴ zabıt kâtipleri bölge idare mahkemesi başkanı ve müdür tarafından verilen görevleri yürütür.⁴⁵⁵

Müdürlükte, ısıtma ve soğutma, temizlik, bakım-onarım, aydınlatma, ödeme, demirbaş tedariki, sosyal faaliyetler, kütüphane, sivil savunma gibi idari hizmetler yürütülmektedir.⁴⁵⁶

2.2.11.4.2 Kütüphane Memurluğu

Adalet Bakanlığı birimlerinden alınan dergi, kitap gibi yayınların düzenli ve sistemli bir biçimde muhafaza edilmesi, istenildiğinde geçici olarak vererek teslim almak kütüphane memurluğunun temel görevidir. Kütüphane memurluğu bir komisyon tarafından yönetilmektedir. Komisyonda başkan ve yazı işleri müdürü ile kâtip ve kütüphane memuru bulunmaktadır. Basılı yayınlar UYAP'a kaydedilir ve personelin istifadesine hazır bir şekilde muhafaza edilir. Kitap teslimi mutlaka zimmetle gerçekleştirilir.⁴⁵⁷

⁴⁴⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.102-103.

⁴⁵⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.103.

⁴⁵¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.104.

⁴⁵² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.105-106.

⁴⁵³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.106-107.

⁴⁵⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.107.

⁴⁵⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.107.

⁴⁵⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.107-108.

⁴⁵⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.108.

2.2.11.4.3 Arşiv

Arşiv, mahkemelerde süresiz veya belirli bir süre için saklanması gereken dosya, makbuz, karton, ve benzeri belgelerin sistemli bir şekilde arşivlenmesi ve saklama süresi dolanların imhaya tabi tutulması gibi faaliyetleri yürütür. Arşiv işlemleri bir komisyon marifetiyle yürütülür ve komisyonda bir başkan, yazı işleri müdürü ile zabıt kâtipleri ve arşiv memuru bulunur. Burada bulunan belgeler belirli bir sistemle tasnif edilir ve talep edilmesi durumunda teslim belgesi ile talep eden personele veya birime gönderilir ve iade süresi sonunda teslim alınır.⁴⁵⁸

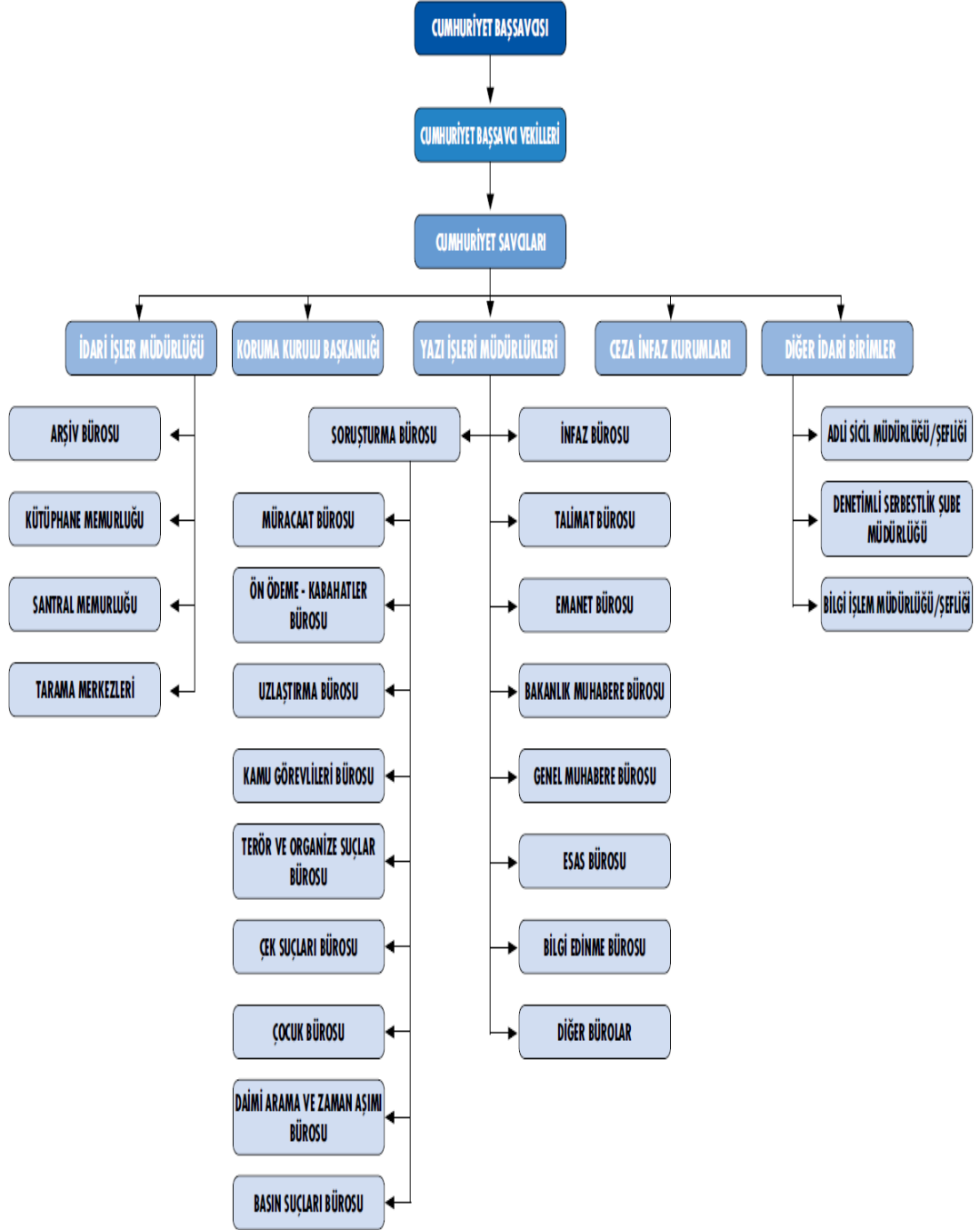
2.2.11.4.4 Bilgi İşlem Bürosu

Bu büro mahkemelerin teknolojik ve bilgi işlemle ilgili faaliyetlerini yürütür. UYAP sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi de bu birimin sorumluluğundadır. Hâkim, müdür veya şef ile uzman kullanıcılar, teknisyenler ile hizmetli personel bilgi işlem biriminde görev yapan ekibi oluşturmaktadır. Bölge idare mahkemesine bağlı birimlerce veya mahkemelerden iletilen bilgi işleme yönelik talepler burada değerlendirilmektedir. Birimlerden UYAP sistemine ait talepler alınır. Kabiliyetler oranında bu taleplerin karşılanmasına çalışılır. Birimlerin uzman kullanıcıları yardım ve düzeltme işlemlerini yürütür. İhtiyaç karşılandığı takdirde işlem sona erdirilir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.108-109.

⁴⁵⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.110.

2.2.12 CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI

Şekil-3 Cumhuriyet Başsavcılığı Teşkilat Şeması⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.111.

2.2.12.1 Cumhuriyet Başsavcılığının Görevleri

Cumhuriyet Başsavcılığı, kanun hükümlerine uygun olarak kamu adına yargılama işlemini izlemek, kamu davası açılıp açılmamasına soruşturmak yapmak suretiyle karar vermek ve gereken durumlarda kanun yollarına başvurmakla ve kesinleşmiş dava sonuçlarının yerine getirilmesini sağlamak, adliyenin mali, idari ve benzeri işlemlerini yerine getiren önemli bir makamdır.⁴⁶¹ Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcı Vekilleri, Cumhuriyet Savcıları, Adliye Müdürü, Yazı İşleri Müdürü, Zabıt Kâtipleri Başsavcılıkta görev yapan kişilerdir. Cumhuriyet Başsavcısı delil toplamak, tanık, şüpheli ve şikâyetçiyi dinlemek suretiyle soruşturma yapmak, yapılan soruşturma neticesinde kovuşturmaya yer olup olmadığına, görevsizlik, birleştirme, yetkisizlik, fezleke gibi kararların verilmesiyle gerekçeli kararların yazılmasını, yargılama işlemlerini kamu adına takip etmek, cumhuriyet savcıları arasında görev bölümü yapmak gibi görevleri yürütür. Ayrıca adliyede mali ve idari faaliyetlerin yürütülmesi, gözetim ve denetim vazifesi verilmiş, adli sicil, noterler, cezaevleri, icra müdürlükleri ve denetimli serbestlik gibi diğer birimlerin bu işlemlerini yürütmek de Cumhuriyet Başsavcısının yürüttüğü işlerdir. Başsavcı vekilleri ise, savcıların idari ve adli vazifelerine ait faaliyetleri inceler, başsavcıya bilgi vermekle, gerekli durumlarda adli işlere ait işlemleri yürütmek, duruşmalara iştirak etmek, kanun yollarına müracaat etmek, ve başsavcıya vekalet etmekle görevlidir. Cumhuriyet başsavcıları adli faaliyetlere ait işleri yürütmek, duruşmalara iştirak etmek, başsavcı tarafından verilen görevleri yürütmekle görevlidir.⁴⁶²

Adliye Müdürü ise büyük ve orta büyüklükteki adliyelerde, cumhuriyet başsavcıları birçok idari faaliyetle ilgilenmek durumunda kalmaktadır. Bu yüzden cumhuriyet savcılıklarının adli yönden idaresi zorlaşmaktadır. Cumhuriyet Başsavcıları adliyelerde mali istekleri bakanlıkla koordine eden tek yetkili kişidir. "Türkiye'de Mahkeme Yönetimi Sistemine Destek" Projesi (MYSD) kapsamında Cumhuriyet savcılarının idari yükünü hafifletmek ve adli konulara ilgisi arttırmak amacıyla MYSD Projesi kapsamında, Avrupa Konseyi Proje Ekibi beş pilot mahkeme içinde uygulanmak amacıyla güçlü, yeni bir "Adliye Müdürü" teklifinden bulunulmuştur. Adliye müdürü, idari işler müdürüne oranla cumhuriyet savcılarını ve hâkim leri idari yönden daha fazla desteklemelidir. Bu görev yürütebilmek için göreve getirilecek kişilerin gereken eğitim ve tecrübeyi edinmiş kişiler arasından seçilerek gerekli yetki ve sorumlulukla donatılması icap etmektedir.⁴⁶³ Adliye Müdürü hakkında daha geniş bilgi önceki bölümlerde verilmişti. Yazı İşleri Müdürü ise

⁴⁶¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.111.

⁴⁶² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.112.

⁴⁶³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.113.

bürolarda takip edilmesi gereken karton ve defterleri uygun bir şekilde tutulmasını sağlamak, zabıt kâtiplerinin iş tanımlarını yaparak görev taksimlerini yapmak ve bürolarının düzenli bir şekilde faaliyetini yürütmesini sağlamakla görevlidir. Çalıştığı birim ile ilgili kalem işlemlerini yürütmek, ilgili defterlerin ve kartonların uygun bir şekilde tutulması ve muhafazası, tebligat işlemlerinin yapılmasıyla amiri tarafından verilen görevlerin yürütülmesi de zabıt kâtiplerinin temel görevleri arasındadır.⁴⁶⁴

2.2.12.2 Cumhuriyet Başsavcılığı Emrindeki Bürolar

2.2.12.2.1 Soruşturma Bürosu

Genel suç soruşturma işlemlerini yürütmek soruşturma bürosunun temel görevidir. Cumhuriyet Başsavcısı, vekilleri ve cumhuriyet savcıları, yazı işleri müdürü ve zabıt kâtipleri soruşturma bürosunda görev yapan kişilerdir. Cumhuriyet Başsavcısı kanun gereği yapılması gereken soruşturmaları yürütür. Delil toplar, tanık, şüpheli ve şikayetçiyi dinler, bilirkişi incelemesi yapar, keşif ve soruşturma hakkındaki diğer işlemleri yürütür. Yapılan soruşturma neticesinde iddianame hazırlar, birleştirme veya kovuşturmaya yer yok kararı ile yetkisizlik, fezleke ve görevsizlik kararıyla gerekçeli karar yazmak gibi işlemleri yürütür.⁴⁶⁵ Cumhuriyet Başsavcı Vekilleri, başsavcısının bulunmadığı durumlarda ona vekalet ederler kendilerine verilen görevleri yerine getirirler. Cumhuriyet Savcıları soruşturmanın yapılması ise Cumhuriyet Başsavcısı'nın görevlerine benzer görevleri yürütürler. Bunun sorucunda iddianame düzenler, kovuşturmaya yer bulunmadığına dair karar ile birleştirme fezleke, yetkisizlik, görevsizlik ve gerekçeli karar yazmakla görevlidir.⁴⁶⁶

2.2.12.2.2 Müracaat Bürosu

Müracaat Bürosu herhangi bir suçtan zarar görmüş şahısların cumhuriyet başsavcılıklarına gelmeleri durumunda bunlara ait şikâyetlerin soruşturma defterine kaydedildiği, mevcutlu veya bizzat gelenlerin ifadelerinin alındığı, acil işlem gerektiren faaliyetlerin işlemlerinin yapıldığı, kolluk kuvvetlerinden, ikmalen ve kamu kurumlarınca gönderilen suç duyurularına ilişkin kayıtları tutan, işbölümü gereği buraya verilen benzeri görevleri yerine getiren birimdir. Cumhuriyet savcıları, yazı işleri müdürü ile zabıt kâtiplerinden oluşan bir idari yapısı bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda ve diğer kanunlar müracaat bürosunun iş alanına girmektedir. Buradaki

⁴⁶⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.113.

⁴⁶⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.114.

⁴⁶⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.115.

işlem soruşturma evrakının ve şikâyetlerin alınmasıyla başlar. Daha sonra soruşturma defterine kayıtları yapılır. Bunlarla ilgili acil soruşturma işlemi varsa yerine getirilerek, soruşturma evrakı tevzi bürosuna gönderilir.⁴⁶⁷

2.2.12.2.3 Ön Ödeme - Kabahatler Bürosu

Kabahatler Kanunu ve ön ödemeye ilgili suçlara ait soruşturmalar bu büro tarafından yürütülür. Büroda, cumhuriyet savcısı, yazı işleri müdürü ve kâtipler görev yapmaktadır. Cumhuriyet savcısı ilgili soruşturmaları yapmanın yanı sıra, büroya ait yönetim, gözetim ve denetim görevlerini yerine getirir. Yazı işleri müdürü, idari faaliyetlerin takibini yaparken zabıt kâtipleri ise yazı işlerinin uygun bir şekilde yürütülmesini sağlarlar. Kolluk kuvvetlerinden gelen evraklar, resen öğrenilmiş olan işler, ve başka kamu kurumlarından gelen işler soruşturma defterine kayıt edilir. Daha sonra bu işlemlere ait ön ödeme önerisi veya para cezasına hükmedilerek işlem tebliğe çıkarılır. Eğer tebliğe rağmen ödeme yapılmaz ise mahkemeye kamu davası açılmaktadır. Ön ödeme yapılırsa kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmektedir. Bu işlemin süreci işin niteliğine göre değişmektedir. Para cezasının belirtilen süre içinde maliyeye yatırılmasıyla işlem son bulur. Para ödenmez ise tahsil edilmesi amacıyla maliyeye gönderilir.⁴⁶⁸

2.2.12.2.4 Uzlaştırma Bürosu

Uzlaştırma Bürosunun başlıca görevi yürütülen soruşturmaların Türk Ceza Kanunu uzlaşma hükümlerine tabi bulunan suçlarda davanın taraflarını bu konuda bilgilendirmek ve gerekirse uzlaştırmaktır. Burada cumhuriyet savcısı, yazı işleri müdürü ve kâtipler görev yapmaktadır. Savcı, CMK 253, 254, 255 ve Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmanın uygulanmasına İlişkin Yönetmelik gereği uzlaşma işlemini yürütür. Yazı işleri ile ilgili işlemlerin denetim ve gözetimi yazı işleri müdürü tarafından, yazı işlerinin yürütülmesi ise zabıt kâtipleri tarafından yerine getirilir.⁴⁶⁹

2.2.12.2.5 Kamu Görevlileri Bürosu

Bu büroda soruşturma işlemi özel yöntemlere göre yapılan vali, kaymakam, üniversitesi öğretim elemanları ve memurlar gibi görevlilerin, görevleriyle ilgili suçlarına ait soruşturmalar yürütülmektedir. Kamu görevlileri bürosunda, cumhuriyet başsavcısı, vekili, cumhuriyet savcısı ile yazı işleri müdürü ve emrindeki zabıt kâtipleri görev yapmaktadır. Cumhuriyet Başsavcısı ya da Cumhuriyet Başsavcı

⁴⁶⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.117.

⁴⁶⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.117-118.

⁴⁶⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s.119-120.

Vekili ilgili kamu görevlilerinin görevlerine ait suçların soruşturmasını yürütür. Ayrıca bu büronun denetim ve gözetimini yürütmektedir. Bizzat Başsavcı veya vekili tarafından yürütülmesi gerekmeyen soruşturmaları yürütür. Yazı işleri faaliyeti diğer bürolarda olduğu gibidir. 4483 Sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Kanun ile Yüksek Öğretim Kanunu, Özel soruşturma usulü öngören başka kanunlara ait işlemler burada yerine getirilmektedir.⁴⁷⁰

2.2.12.2.6 Terör ve Organize Suçlar Bürosu

Örgütlü ve terör suçlarına ilişkin soruşturma işlemleri bu büro tarafından yürütülür. Bu büroda cumhuriyet savcısıyla birlikte yazı işleri müdürü ve zabıt kâtipleri görev yapmaktadır. Savcı tarafından terör ve örgütlü olarak işlenmiş olan suçlara ait soruşturmalar ile büroya ait denetim görevi yerine getirilir. Yazı işleri müdürü büronun idari faaliyetlerini, zabıt kâtipleri ise yazı işlemlerini yerine getirmektedirler. Büroda soruşturma ile ilgili tamamlanan soruşturmalara ilişkin, iddianame, yetkisizlik, fezleke, görevsizlik ve kovuşturmaya yer bulunmadığına dair kararlar verilebilir.⁴⁷¹

2.2.12.2.7 Çek Suçları Bürosu

Çek bürosunda 3167 sayılı Çek Kanunu'nda bulunan suçlara ait soruşturmalar yürütülür. Bu büronun idari yapısında da cumhuriyet savcısı, yazı işleri müdürü ve zabıt kâtipleri bulunmaktadır. Savcı 3167 sayılı Çek Kanunu'nda düzenlenmiş olan suçlara ait soruşturmalarla, büronun gözetim ve denetimini yapmaktadır. Yazı İşleri Müdürü büronun gözetim, denetim ve yönetimini. Zabıt Kâtipleri bu bürodaki yazı ile ilgili hizmetlerini yerine getirir. Karşılıksız çek keşide etmek suçu ve çek karnesini iade etmemek suçlarına ait soruşturmalar bu büroda görülmektedir. Çek karnesinin iade edilmemesi, suç ihbarına ait yazının banka tarafından gönderilmemesi ya da karşılıksız çıkan çeklere ilişkin yapılan şikâyetler soruşturma kayıt defterine kaydedilerek dava süreci başlamaktadır.⁴⁷²

2.2.12.2.8 Çocuk Bürosu

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile ortaya çıkan suçlara ait soruşturmalar bu büro tarafından yürütülmektedir. Bu büroda Savcı, yazı işleri müdürü ve zabıt kâtiplerine ek olarak, psikolog, sosyal çalışmacı gibi uzman personel de görev yapmaktadır. Cumhuriyet Savcısı 18 yaşın altındaki şüpheli kişilerle ilgili ilgi

⁴⁷⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 120-121.

⁴⁷¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 122.

⁴⁷² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 123.

soruşturmaları 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na uygun olarak yürütür. İdari personelin görevi diğer bürolarda olduğu gibidir.⁴⁷³

2.2.12.2.9 Daimi Arama ve Zamanaşımı Bürosu

Bu büroda faili belirlenemeyen suçları işleyenlerin aranma işlemi ve zamanaşımına uğramış soruşturma dosyalarının tespit edilmesi ve failin belirlenmesi durumunda soruşturma açılması bu büronun temel görevidir. İdari yapısı diğer bürolara benzemektedir. Soruşturma Bürosu, Ön Ödeme ve Kabahatler Bürosu, Çocuk Bürosu, Basın Bürosu, Çek Bürosu, Terör ve Organize Suçlar Bürosu ve Uzlaştırma bürosundan gelen ve faili tespit edilemeyen dosya gelir. Periyodik takibi yapılarak, failin tespit edilmesi durumunda kamu davası açılmaktadır. Zamanaşımına uğradığı belirlenen dosyalarla ilgili kovuşturmaya yer bulunmadığına dair kara verilmektedir.⁴⁷⁴

2.2.12.2.10 Basın Bürosu

Basın kanalıyla işlenmiş suçların soruşturmaları, basımcı tarafından getirilmiş yayınların alınmasıyla alındığına dair belgenin verilmesi işlemi, süreli yayınların çıkarılması amacıyla gereken beyannamelerin kontrol edilerek kabul edilmesi ile ilgili işlemlerin yapılması büronun görevleri arasındadır. İdari yapısı diğer bürolarla paralellik arz ederken, cumhuriyet savcısı basın kanalıyla işlenmiş suçların soruşturmalarını yürütür. Basın kanalıyla cumhuriyet başsavcılığına verilmiş idari görevlerde bu büro tarafından yürütülür. Yazı işlemleri diğer bürolarda olduğu gibidir.⁴⁷⁵

2.2.12.2.11 İnfaz Bürosu

İnfaz bürosunda ceza mahkemelerince verilmiş ve kesinleşen mahkumiyet kararları ve hukuk mahkemelerince alınan tedbir kararlarına ait infaz işlemleri yürütülür. Cumhuriyet savcısı, Yazı işleri müdürü ve zabıt kâtipleri burada görev yapan kadroyu oluşturur. Cumhuriyet savcısı, ilamları kontrol ederek, davetname, para cezası, ödeme emri çıkarma, yakalama, hükümlünün cezaevinde kalacağı süreyi gösteren belge olan müddetnameyi hazırlamak, infaza ara kararlarının vermek veya geri bırakılması kararını vermek, infaz hakkında tereddüt bulunması durumunda mahkemeden vasıtasıyla karar almak gibi görevleri yürütür. Yazı işleri

⁴⁷³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 124-125.

⁴⁷⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 125-126.

⁴⁷⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 126-127.

müdürü biriminin denetimini ve gözetimini yerine getirirken, kâtipler yazı işlemlerinin uygun bir şekilde yürütülmesini sağlarlar.⁴⁷⁶

2.2.12.2.12 Yakalama Bürosu

Cumhuriyet Başsavcılığı ve mahkemeler ya da başka adliyelerden gelmiş olan yakalama evrakına ait infaz işlemine ait işleri yürütür. Cumhuriyet savcısı, yazı işleri müdürü ve kâtiplerden oluşmaktadır. Savcı, yakalama bürosunun işleyişini sağlar ve buraya ait denetim ve gözetim işlemlerini yürütür. Yakalama bürosuna ait evrakları imzalar. Yazı işleri müdürü ise kendisine ait birimin sağlıklı bir şekilde işleyişini temin eder. Bu büro, mahkemeler, soruşturma bürosu ve diğer adliyelerde gelen yakamaya ilişkin emirlerin infazını yapar. Emirler gereği bu kişileri emri çıkaran makama göndermek temel iş kapsamını oluşturmaktadır.⁴⁷⁷

2.2.12.2.13 Talimat Bürosu

Diğer Cumhuriyet Başsavcılıklarından adliyeye gönderilen soruşturma işlemleri hakkında gönderilmiş olan talimat işlemleri talimat bürosunda gerçekleştirilir. Cumhuriyet savcıları, yazı işleri personeli burada görevli personeli oluşturmaktadır. Savcı büronun gözetim ve denetim işlemi ile, talimatlarda talep edilen işlemlerin yürütülmesini sağlar. Yazı işleri müdürü kendine alanıyla ilgili denetim görevini yaparken, zabıt kâtipleri de yazı işlerinin usulüne uygun olarak yürütülmesini sağlar. Talimat bürosuna diğer başsavcılıklardan gelmiş olan talimatlar önce talimatlarla ilgili deftere kaydedilir. İşlem süresi ilgilendirdiği konuya göre değişmektedir. Bu konuyla ilgili olarak işlem yerine getirildiğinde veya bu durumun imkansız olduğu tespit edildiğinde evrak ilgili makama iade edilir.⁴⁷⁸

2.2.12.2.14 Esas Bürosu / Masası

Adliyede bulunan ve esas defterine kaydedilmesiyle ilgili işlemlerin yürütüldüğü bürodur. Teşkilatı diğer bürolara benzemektedir. Cumhuriyet savcısı denetim ve gözetim görevini yerine getirirken, yazı işleri ile ilgili personel bu işlemlerin doğru bir şekilde yürütülmesini sağlar. İddianamesi düzenlenmiş olan soruşturma hakkındaki belgeler esas defterine kaydedilir ve ait olduğu mahkemeye verilir. Davanameler, Yargıtay'tan dönen kararlar, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile ilgili kararlar ile görevsizlik ile ilgili kararlar de bu deftere kaydedilerek ait olduğu mahkemeye teslim edilir. Ayrıca Dernekler Kanunu, Türk Medeni Kanunu,

⁴⁷⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 127-129.

⁴⁷⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 130-131.

⁴⁷⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 132-133.

Nüfus Kanunu ile başka kanunlarca hukuk mahkemelerine dava açılmasını gerektiren konularında da esas defterine kaydı yapılmaktadır.⁴⁷⁹

2.2.12.2.15 Bakanlık Muhabere Bürosu

Adliyenin Adalet Bakanlığı ile olan yazışmalarını bu büro tarafından yürütülür. Cumhuriyet Başsavcısınca verilen diğer işleri yapar. Bakanlıktan gelen inceleme ve ön (ihzari) soruşturmalara ilişkin yazı işlerini yürütür. Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcı Vekili, Yazı İşleri Müdürü, Zabıt Kâtipleri burada görev yapan personeldir. Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcı Vekili büronun işleyişinin gözetim ve denetimi yapar. Bakanlıktan gelen inceleme ve ön soruşturmaları yerine getirir. Yazı İşleri Müdürü büroyu yönetir, denetim ve gözetimini sağlar. Zabıt Kâtipleri ise yazı işlerini yerine getirir. Cumhuriyet Başsavcılığının, Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığının, mahkemelerin, ceza infaz kurumlarının ve diğer adli birimlerin Adalet Bakanlığı ile olan yazışmalarını yapar. Özel soruşturma usullerine tabi olan hâkim, Cumhuriyet Savcısı, avukatlar, noterler ve diğer kişilere ait inceleme ve soruşturma fezlekelerine ait işlemleri yürütür. İş akışı şu şekildedir. Cumhuriyet Başsavcılığından, Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonundan, mahkemelerden, ceza infaz kurumlarından ve diğer adalet dairelerinden Bakanlığa gönderilecek evrak bu büroya gelir ve deftere kaydedilir. Bakanlıktan gelen evraklar deftere kaydedilerek, ilgili birime gönderilir. Cumhuriyet savcıları, hâkim ve ataması Bakanlıkça yapılan görevlilerin izin veya rapor nedeniyle görevden ayrılış ve başlayışları günlük olarak Bakanlığa bildirilir. Özel soruşturma usullerine tabi olan hâkim, Cumhuriyet Savcısı, avukatlar, noterler ve diğer kişilere ait inceleme ve ön soruşturma fezlekelerine ait işlemler buradan yürütür. İnceleme ve soruşturmalar işin niteliğine göre süre almaktadır. Yazışmanın yapılması, fezlekenin gönderilmesiyle işlem sonuçlandırılır.⁴⁸⁰

2.2.12.2.16 Genel Muhabere Bürosu

Bu büro adliyeye başka kurum veya kuruluşlardan gelmiş olan yazıların, kayıt, tasnif ve gideceği yere havale işlemlerinin yapıldığı, adalet daireleri, mahkemeler tarafından gönderilecek yazıların ise adreslerine göndermekle görevli olan yerdir. Bu büroda diğer büroların personel kadrosuna ilave olarak İdari İşler Müdürü de görev

⁴⁷⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 133-134.

⁴⁸⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 134-135.

yapmaktadır. Büronun denetim ve gözetimi Cumhuriyet Savcısı tarafından, büronun idari olarak denetlenmesi Yazı İşleri ve İdari İşler Müdürü tarafından yapılmaktadır. Evrakla ilgili kayıt, zimmet ve teslim işlemleri zabıt kâtipleri tarafından yerine getirilmektedir. Gelen evrakın kaydedilmesi, sınıflandırılması, diğer bürolara zimmetle dağıtılması, giden evrakın ise yine kayıt edilerek ilgili birimlere dağıtılması, UYAP'ta "Gelen Giden Evrak Sorumlusu" rolüne eş yapılacak faaliyetlerin ilgili kısımlara aktarılması görevinin düzgün bir biçimde yürütülmesiyle gelen ve giden evrak kayıt personeli olarak başka bir işlemin bulunmadığının kontrolü gibi işler yerine getirilir.⁴⁸¹

2.2.12.2.17 İdari İşler Müdürlüğü

Adliye de yürütülen faaliyetlerin rahat bir biçimde akışını sağlamak amacıyla temizlik, ısıtma, soğutma, güvenlik, sivil savunma, ayniyat, bakım ve onarım gibi idari işlerin yerine getirilmesi, ilgili dönemlere ait ödenek ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunlarla ilgili cetvellerin Bakanlığa gönderilmesi, yapılan ödeme ve harcamalarla ilgili faaliyetlerin ifa edilmesi gibi temel görevleri burada yürütülmektedir. Cumhuriyet Başsavcısı ve Vekili'ne bağlı olarak görev yapmaktadır. İdari işler müdürü bu büronun gözetim ve denetimini yapmakta, yazı işlerini yürütmekle görevli zabıt kâtiplerinin, mali konular hakkındaki evrakları hazırlayan gerçekleştirme memurlarının, teknik faaliyetleri yürüten teknisyen ve teknikerlerin, kalorifercilerin, hizmetlerin ve branşlarına uygun olarak görevlendirilen diğer personelin kontrolünü yapmaktadır.⁴⁸²

2.2.12.2.18 Adli Sicil Müdürlüğü / Şefliği

Adli sicil kayıtlarına ait tüm işlemler bu müdürlükte gerçekleştirilir. Cumhuriyet savcısı bu büronun denetim ve gözetimini yerine getirir. Adli sicil müdürlüğü veya şefliğinin denetim ve gözetimini yerine getirmekle görevli, Cumhuriyet Savcısı, adli sicil müdürlüğü/şefliğinin yönetilmesi ve denetlenmesiyle görevli Adli Sicil Müdürü veya Şefi Adli, sicil kayıtlarının girilmesi ve bu kayıtların verilmesi faaliyetlerinin yürütülmesiyle görevlendirilen veri hazırlama kontrol işletmeni burada görevli personeli oluşturmaktadır. Talep edildiği takdirde talep eden kişilere adli sicil kayıt belgelerinin verilmesi ve kayıtların sisteme girilmesi burada yürütülen faaliyetlerdir. Ceza mahkemelerinden gelmiş olan ve kesinleşmiş mahkumiyetlere ilişkin hükümler

⁴⁸¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 136.

⁴⁸² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 136-138.

neticesinde düzenlenmiş ceza fişleri ya da tali karar fişleri Başsavcılık kanalıyla büroya gelir. Gelen bu bilgiler söz konusu şahsın kayıtlarına işlenir. Büro da ayrıca resmi kurum ve kuruluşların bu yöndeki talepleri de yerine getirilmektedir. Bu işlemler günümüzde e-devlet kanalıyla da vatandaşlara hizmet vermektedir. Kişiler hakkında düzenlenen adli sicil kayıtları 6 ay süre ile geçerlidir.⁴⁸³

2.2.12.2.19 Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğü

Mahkemelerce verilmiş olan adli kontrol ve tedbir kararları bu müdürlük tarafından infaz edilmektedir. Burada şubenin genel işleyişi ile denetim ve gözetimini cumhuriyet savcısı yapmaktadır. Şube müdürü ise şubeyi yönetmekte, sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen ve sosyolog ise şüpheli ve hükümlüler hakkında yapılacak sosyal inceleme sonucunda raporlar hazırlamaktadırlar. İnfaz ve Koruma Memurları ise alınacak adli kontrol ve tedbir kararlarını infaz etmek üzere verilecek gözetim ve güvenlik hizmetlerini yürütmektedirler.⁴⁸⁴ Burada genel olarak yürütülen hizmetler şunlardır.

- Adli kontrol kararlarının infaz işlemlerini yürütmek
- Mahkemelerce verilen eğitim, tedavi, yararlı işlerde çalışma, eğitim tedbiri, kararlarının infaz işlemlerinin yürütülmesi,
- Hükümlü ve şüpheli kişilerle ilgili araştırma ve sosyal inceleme raporunu tanzim etmek,
- Gerekliğinde mahkemeye uygulanan tedbir kararlarının raporunu sunmak,

Buraya soruşturma bürosu tarafından gönderilen adli kontrole ilişkin kararlar ve infaz bürosundan gönderilen tedbirlere ait kararlar deftere kaydedilir. Konunun muhatabına konuyla ilgili tebligat çıkarılarak kolluk kuvvetine müzekkere gönderilir. Gönderilen tebligata uyulduğu takdirde kararlarla ilgili işlemler başlatılmaktadır. Tebligata uyulmadığı takdirde konu mahkemeye bildirilmektedir. İnfaz edilmiş olan kararlar infaz bürosuna gönderilmektedir. Mahkeme tarafından kaldırılmış adli kontrol kararları soruşturma bürosuna gönderilmektedir.⁴⁸⁵

2.2.12.2.20 Bilgi İşlem Müdürlüğü / Şefliği

Bu müdürlük, adliyelerin teknoloji ve bilgi işlemleri ile ilgili hizmetler ile UYAP sisteminin düzenli olarak işlemlerini sağlar. Bu müdürlükte görevlilerin yürüttükleri

⁴⁸³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 138-139.

⁴⁸⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 140-141.

⁴⁸⁵ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 141.

faaliyetler şunlardır. Cumhuriyet Savcısı birimin gözetim ve denetimini yapmakla, Büro Müdürü, yine büroyu yönetmek ve denetlemekle, uzman kullanıcılar sisteme erişme yetkesinin verilmesiyle, hataların kaldırılmasıyla, personele UYAP ile ilgili eğitimin verilmesiyle, mevcut veya çözülemeyen problemlerin ilgili birimlere bildirilmesiyle ve buna benzer teknik faaliyetlerin yürütülmesiyle görevlidir. Adliyelerin mevcut birimleri ile bağlı diğer adliye birimleri tarafından yapılan taleplerin karşılanması, sistemin ihtiyaç duyduğu eksiklerin giderilmesi, Bakanlıkça verilen talimatların yapılması işleri yerine getirilir. Bu işlemlerin süresi işin niteliğine göre değişmektedir. Taleplerin karşılanmasıyla işlem sona ermektedir.⁴⁸⁶

2.2.12.2.21 Bilgi Edinme Bürosu

Bilgi Edinme Kanunu ve Yönetmeliği gereğince adli konularla ilgili talep edilecek bilgilerin gönderilmesi ile ilgili faaliyetlerin yürütülmesi büronun telem görevini oluşturmaktadır. Büronun işleyiş, gözetim ve denetimini yapan Cumhuriyet Savcısı, büronun yönetim ve denetimini yapan yazı işleri müdürü, yazı işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlayan zabıt kâtipleri burada görevli personeli oluşturmaktadır. İlgili kanun kapsamında kamu kurum ve kuruluşları tarafından ve kişiler tarafından bilgi edinme hakkındaki talepler bu büro tarafından karşılanmaktadır. Buraya dilekçe veya BİMER aracılığıyla müracaatta bulunulduğunda gelen talepler kayıt edilir. İlgili talepler bilgi edinme bürosuna havale edilerek yasal süreler dikkate alınarak talep tarihinden sonra 15 gün içinde cevap hazırlanarak ilgili birime ulaştırılır. Eğer talebin karşılanması diğer kurumlar koordine edilerek gerçekleşecekse ilgili kurum bu konudan haberdar edilir ve süre buna göre uzatılır. Ancak temel prensip konuyu en kısa zamanda sonuca ulaştırmaktır.⁴⁸⁷

2.2.12.2.22 Arşiv

Müfettiş denetiminden geçmiş, mahkemeler ve başka adli birimlerdeki işlemlerini tamamlamış olan belirli bir süre ya da süresiz bir şekilde saklanması gereken dosya ve evrakların uygun bir şekilde arşivlenmesi, birimlerde saklama süresini doldurmuş evrakların tasnif edilmesi, ayıklanması ve saklamam süresi dolanların ise imha edilmesi işlemi arşivde görevli personelin temel görevlerini oluşturmaktadır. Arşivde Başsavcı ve Başsavcı Vekili, birim arşivi ayıklama ve imha komisyonu başkanı olmaktadır. Cumhuriyet savcıları ise birim arşivlerinde ayıklama

⁴⁸⁶ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 141-142.

⁴⁸⁷ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 143.

ve imha komisyonunda üye olarak görev yapmaktadırlar. Hâkimler, yetkilisinde bulunan mahkemelerin arşivleri ile ilgili birim arşivi ayıklama ve imha komisyonu üyesi olmaktadır. Yazı İşleri Müdürü ve zabıt kâtipleri ilgili birimlerde komisyon üyesi olmaktadır. Arşivin temiz tutulması, düzenlenmesi, kayıt işlemlerinin yapılması arşiv memurunun yürüttüğü görevler arasındadır. İdari İşler Müdürü ise, birim arşivlerinde komisyon üyesi olarak görev yapmaktadır. Arşiv işlemlerinin mevzuata uygun olarak yürütülmesi sağlamaktadır. Arşivde yapılan işlemlere ait iş akışı genel olarak şu şekilde yürütülmektedir. Muhafaza edilecek evrak ve belgelerin, belirli bir düzen ve sistem içinde, tasnif edilerek korunması, birimler tarafından istenildiğinde belge karşılığı ilgili birime verilmesi, iade alınması, saklama süresi dolan evrakın imhası, birimlerce gönderilmiş olan evrakın sistemli ve düzenli bir biçimde sınıflandırılarak numaralandırılması, birimlerin arşiv komisyonlarının vermiş olduğu kararların yerine getirilmesi arşivde yürütülen işlemlerin genel akışıdır.⁴⁸⁸ İş akışı şu başlıklar altında açıklanabilir.

- Evrakın teslim alınması,
- Evrakın sınıflandırılması,
- Evrakın muhafaza edilmesi,
- Talep edilen evrak ve dosyaların birimler arasındaki alışverişinin sağlanması
- Evrakın ayıklanması
- Evrakın imhası

2.2.12.2.23 Kütüphane Memurluğu

Bakanlıkça veya başka bir yoldan temin edilmiş olan kitap, dergi şeklindeki yayınların ve eserlerin uygun bir biçimde saklanması, talep edilmesi durumunda isteyen personele geçici bir süre ile verilmesi ya da geri alınması kütüphane biriminin görevleridir. Kütüphanede cumhuriyet savcısı komisyon başkanı olarak görev yapmaktayken, yazı işleri müdürü ve zabıt kâtipleri komisyon üyeleri olarak görev almaktadırlar. Kütüphane işlemleri kütüphane memuru tarafından yürütülmektedir. Kütüphanenin işleyiş ve düzeninden idari işler müdürü sorumludur. Kütüphane memurluğu, buraya teslim edilmiş olan basılı yayınların UYAP sistemine kaydedilmesi ve muhafazası ile kütüphaneden faydalanılması gerekenlerin yapılmasından sorumludur. Yayının kütüphaneye teslim edilmesini müteakip kütüphane defteri ve demirbaş (UYAP Sistemi) kaydı yapılmaktadır. İstenildiğinde

⁴⁸⁸ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 144-145.

ilgili personele geçici zimmet işlemi yapılarak teslimatı yapılmakta ve geri alınmaktadır.⁴⁸⁹

2.2.12.2.24 Tarama Merkezleri

Talimat, soruşturma, ilamat gibi evrakın UYAP'a tanıtılması maksadıyla tarayıcılardan geçirilerek sisteme aktarılması tarama merkezleri tarafından yürütülmektedir. Yazı İşleri Müdürü gözetim ve denetimini yürütmekte, zabıt kâtipleri ise kayıtla ilgili faaliyetleri yürütmektedir. İş akışı Başsavcılığın evraklarının UYAP'a aktarılması ve ilgili birimlere dağıtılması yürütülen temel işlerdir.⁴⁹⁰

2.2.12.2.25 Santral Memurluğu

Adliyenin telefon ve iletişim hizmetlerinin ön büro ile koordineli olarak yapılması santral memurluğu tarafından yürütülmektedir. İdari İşler Müdürü iletişimle ilgili gözetim ve denetim görevini yürütmektedir. Santral memurları, telefon ve benzeri iletişim faaliyetlerini yürütürler. Adliyelerde mevcut birimlerin ve diğer yerlerin telefon irtibatının sağlanması temel görevleri arasındadır. Adliyelere telefon kanalıyla gelen istekler muhataplarına bağlanır, adliye içinden dışarı ile görüşme talebi olduğunda onların talepleri yerine getirilir.⁴⁹¹

2.2.12.2.26 Diğer Birimler

2.7.4.2.26.1 İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlıkları

Atamaları Bakanlık tarafından direkt yapılanlar haricindeki idari ve adli personeli ile infaz ve tutukevi personeliyle, ilk defa devlet memuru olarak atanacakların yapılan merkezi sınavlarda başarı elde edenlerin yönetmelik maddelerine uygun olarak yapılacak sözlü ve gerektiğinde uygulamalı sınavlarını icra etmek, adalet ön lisans ve hukuk fakültelerine öncelik tanındıktan sonra başarılı olanlar listesine girenlerin atanmalarını teklif eden makamdır. Bu komisyon ayrıca asil devlet memurluğu atamaları, görevden uzaklaştırma işlemleri, aylık ve ödenekler, disiplin işlemleri ve diğer özlük haklarıyla ilgili işlemleri yürütmekle de görevlidir.

⁴⁸⁹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 146-147.

⁴⁹⁰ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 147.

⁴⁹¹ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 147.

Komisyon hizmet gereği veya naklen mahkeme başkanı, cumhuriyet saçıısı veya hâkim in görüşlerini aldıktan sonra kendi yetkisi sınırları içeresinde atamaları yapmaktadır. Ancak yetki sınırını geçmemek kaydı ile 6 aylık geçici görevlendirmeler de yapabilir. Komisyonda görevli personel aşağıdaki gibidir.⁴⁹²

Adli Yargıda:

- Başkan: Hâkimler içinden Yüksek Kurulca atanmaktadır.
- Üyeler: Hâkimler içinden bir asil ve bir yedek üye atanır. Bir üyesi de cumhuriyet başsavcısıdır.

İdari Yargıda

- Başkan: Bölge İdare Mahkemesi idari yargıda komisyon başkanıdır.
- Üyeler: İdari yargı hâkimlerinden iki asil ve bir yedek olacak şekilde yüksek kurulca belirlenmektedir.

Yazı İşleri Müdürü

Büroyu yönetmekte, gözetim ve denetim görevini yürütmektedir.

Zabıt Kâtibi

Yazı işlerinin uygun yürütülmesini sağlamaktadırlar.

Daha önce de ifade edildiği gibi atama işlemlerinin Adalet Bakanlığı tarafından doğrudan yapılmadığı personelin özlük haklarıyla ilgili her türlü işlemi bu komisyonda yürütülmektedir. Adalet Bakanlığı yazıları ve yapılan başvurular ile periyodik işlemler, resen gerçekleştirilmesi gerekenler ile diğer adli makamlardan gelmiş olan istekler üzerine özlük haklarıyla ilgili işlemler başlatılır. Komisyon kararı gerektiği durumlarda, toplantı yapılarak görüşülen işlemler oylanır ve sonuca başlanır. Ancak temsil ve yazışma işleri bakanlık tarafından yerine getirilmektedir.⁴⁹³

2.7.4.2.26.2 Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukevleri İzleme Kurulu

Bu kurul ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki ıslah ve infaz uygulamalarının yerinde görülmesi, tutuklu ve hükümlülerin dinlenmesi, bunlardan bilgi alınması, tespit edilen aksaklıkların ilgili makamlara bildirilmesi, 3 aylık raporların tanzim edilerek Bakanlığa, infaz hâkimliğine, başsavcılığına ve gereken durumlar Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna göndermek genel görevleri arasındadır. Komisyon başkan ve üyelerden oluşmaktadır. İzleme kurulu üyeleri, gerekli şartları taşıyanlar arasından 4 yıl için seçilirler. Başkanı üyeler kendi arasından seçerler. Çalışmalar şu şekilde

⁴⁹² Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 149.

⁴⁹³ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 150.

gerçekleştirilmektedir. Ceza infaz kurumları ve tutukevleri ziyaretler 2 ayda bir defadan az olmamak kaydıyla ziyaret edilmekte ve inceleme yapılmaktadır. Yine kurul 2 ayda bir toplanmaktadır. Yapılan incelemelerin sonuçları bir rapor haline getirilerek ilgili makamlara gönderilmek suretiyle işlem sona erdirilmektedir.⁴⁹⁴

2.3 ADALET ÇALIŞANLARININ TAYİN, EMEKLİLİK, ÖZLÜK HAKLARI

2.3.1 657'nin Kapsamı

Genel ve Katma bütçeli kurumlar, İl özel idareleri, Belediyeler, İl özel idareleri ve Belediyelerin kurdukları birlikler ve bu birliklere bağlı olarak döner sermayeli kuruluşlar. Yasalarla kurulan fonlar, Kefalet sandıkları, Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüklerinde çalışan memurlar hakkında uygulanır.⁴⁹⁵ Bunların dışında bir çok kurumda çalışan kişilere özel yasa hükümleri uygulanır.⁴⁹⁶

2.3.2 657'nin Amacı

Devlet memurlarının, hizmet şartlarını, niteliklerini atama ve yetiştirilmelerini, ilerleme ve yükselmelerini, ödev, hak, yüküm ve sorumluluklarını, aylıklarını, ödeneklerini, diğer özlük işlemlerini düzenler.⁴⁹⁷ Devlet Memurları Kanunu'nda yer alan hizmet sınıfları şu şekildedir.

- Genel İdare Hizmetleri Sınıfı
- Teknik Hizmetler Sınıfı
- Sağlık Hizmetleri ve Yardımcı sağlık Hizmetleri Sınıfı
- Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı
- Avukatlık Hizmetleri Sınıfı
- Din Hizmetleri Sınıfı
- Emniyet Hizmetleri Sınıfı
- Yardımcı Hizmetler Sınıfı
- Mülki İdare Amirliği Hizmetleri Sınıfı
- Milli İstihbarat Hizmetleri Sınıfı

Kamu hizmetlerinde memur, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler dışında personel çalıştırılmaz.

⁴⁹⁴ Adalet Bakanlığı, a.g.e., s. 150-151.

⁴⁹⁵ DMK Madde 1.

⁴⁹⁶ DMK. Madde 1/2

⁴⁹⁷ DMK. Madde 2.

2.3.3 Memur Kavramı

Anayasa uyarınca kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülmektedir. Memurlara ilişkin düzenlemeler 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile yapılmıştır. DMK memurlar için ana Kanun mahiyetindedir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerin genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler ile bunun dışındaki kurumlarda genel politika tespiti, araştırma, planlama, programlama, yönetim ve denetim gibi işlerde görevli ve yetkili olanlardır.

2.3.4 Sözleşmeli Personel

Kurumun teklifi üzerine Devlet Personel Başkanlığı ve Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Bakanlar Kurulunca geçici olarak sözleşme ile çalıştırılanlardır. Bunlar; işçi sayılmazlar. Sözleşmeli personeli madde 4B/2 de sayılan kurumlarda da çalıştırılabilirler. Sözleşmeli personel ile ilgili esas ve usuller Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır.⁴⁹⁸

2.3.5 Geçici Personel

Bir yıldan az veya mevsimlik hizmetlerde Devlet Personel Başkanlığı ve Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Bakanlar Kurulunun kararı ile Sözleşme ile çalıştırılan ve işçi sayılmayan kişilerdir.⁴⁹⁹

2.3.6 İşçiler

Sürekli işçi kadrolarında belirsiz süreli iş sözleşmeleriyle çalıştırılan sürekli işçiler ile mevsimlik veya kampanya işlerinde ya da orman yangını ile mücadele hizmetlerinde geçici iş pozisyonlarında altı aydan az olmak üzere belirli süreli iş sözleşmeleriyle çalıştırılan geçici işçilerdir. Bunlar hakkında bu kanun hükümleri değil ilgili mevzuatları uygulanır.

2.3.7 Adliye Personeli

Büyük kısmı Genel İdare Hizmetleri sınıfındandır (Yazı işleri müdürü, zabıt kâtabi, icra müdürü, emanet memuru, v.s...). Memurdurlar. (657 s.K. 4/B maddesi uyarınca çalıştırılan sözleşmeli personel ve 4/c kapsamındaki geçici işçiler hariç) Liyakat ve kariyer esaslarına uygun istihdam edilirler.

⁴⁹⁸ DMK. 4/b

⁴⁹⁹ DMK. 4/c

Memurların görev, ödev ve sorumlulukları şunlardır.

- Sadakat
- Tarafsızlık ve devlete bağlılık
- Davranış ve işbirliği
- Kişisel sorumluluk ve zarar
- Mal bildirimi (0-5 yıllar)
- Basına bilgi ve demeç verme yasağı
- Belge, araç ve gereçlerin yetki verilen mahaller dışına çıkarılmaması ve iadesi

Adliye Personelin Genel Hakları Şunlardır.

- Uygulamayı isteme hakkı
- Güvenlik
- Emeklilik
- Çekilme
- Müracaat, şikâyet ve dava açma
- Sendika kurma
- İzin
- Kovuşturma ve yargılama (4483)
- İsnat ve iftiralara karşı koruma

Memurların uymak zorunda olduğu yasaklar ise şunlardır.

- Uygulamayı isteme hakkı
- Güvenlik
- Emeklilik
- Çekilme
- Müracaat, şikâyet ve dava açma
- Sendika kurma
- İzin
- Kovuşturma ve yargılama (4483)
- İsnat ve iftiralara karşı koruma

2.3.8 Adliye Personelinin Seçilmesi ve Atamaları

Adli ve idari yargıda görev yapmakta olan hâkim ve Cumhuriyet savcıları, hâkim adayları, icra müdürleri ile icra müdür yardımcıları, ceza infaz kurumları,

tutukevleri kontrolör ve stajyer kontrolörleri hariç olmak üzere Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı ile bağlı kuruluşlarına ilk defa devlet memuru olarak atanacakların sınavlarında, atanmalarında ve görevde bulunan memurların nakillerinde Adalet Bakanlığı Memur Sınav-Atama ve Nakil Yönetmeliği uygulanır.⁵⁰⁰

Adalet Bakanlığında memur olabilmek için;

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin birinci fıkrasının (A) bendinin (1), (5) ve (6) numaralı alt bentlerindeki şartları taşımak,
- İlk defa Devlet memurluğuna atanacaklar için yapılacak sınavın son başvuru tarihinde 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 40 inci maddesindeki yaş şartını taşımak ve 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 114 üncü maddesi kapsamı dışında kalan veya merkezi yerleştirme sonucu atanacak personel hariç olmak üzere merkezi sınav tarihi itibarıyla 35 yaşını bitirmemiş olmak,
- En az ilköğretim (ortaokul) mezunu olmak,
- 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 53 üncü maddesi hükümleri saklı kalmak kaydı ile görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı ile özürle bulunmamak,
- Hizmet göreceği sınıfla ilgili özel kanun veya diğer mevzuatta aranan şartları taşımak gerekir.⁵⁰¹

Genel şartlara ilaveten mevcut kadroların özelliğine bağlı olarak aşağıdaki şartlar aranır:

Memur, sekreter, satın alma memuru, ambar memuru, emanet memuru, veznedar, tebligat memuru, tahsildar, santral memuru ve silah muayene memuru kadrolarına ancak az lise ya da dengi okul mezunu olunması gerekmektedir.⁵⁰² Mütercim olarak atanmak için dört yıllık fakülte mezunu olmak gerekmektedir. Ayrıca yapılacak merkezi YDS sınavından en az (B) seviyesinde başarı yakalamak veya bu puana denk bir not sahibi olmak gerekmektedir. Avukat kadrosunda görev alabilmek için avukatlık ruhsatı almış olmak gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, uzman tabip, biyolog, rehberlik uzmanı, mühendis, istatistikçi, mimar, antropolog, pedagoğ, çocuk gelişimcisi, kimyager, fizikçi, psikolog, öğretmen, eczacı, doktor, daire tabibi, diş tabibi, cezaevi tabibi, tekniker, veteriner, çocuk eğitimcisi, diyetisyen

⁵⁰⁰ 10/07/2003 tarihli ve Resmi Gazete Sayısı: 25164, Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 2.

⁵⁰¹ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 5.

⁵⁰² Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 1.

eğitim uzmanı, diyetisyen, tekniker, kütüphaneci, çocuk eğitimcisi, eğitim uzmanı, kadrosuna atanabilmek için, fakülte veya yüksek okulların bu bölümlerinden mezun olmak gerekmektedir.⁵⁰³

Programcı yardımcısı kadrosu için ise, dört yıllık fakülte veya bilgisayar Programcı yardımcısı kadrosuna atanabilmek için; Fakülte veya bilgisayar ağırlıklı eğitim veren önlisans mezunu olmak, program dillerinden en az bir tanesini bilmek ve mesleki İngilizceyi orta düzeyde bilmek gerekmektedir.⁵⁰⁴ Çözümleyici yardımcısı olabilmek için fakülte düzeyinde elektrik, bilgisayar, elektronik, endüstri, matematik, haberleşme mühendislikleri, fizik, bilgisayar teknolojisi ve bilgisayar bilimleri gibi bölümlerden birinden mezun olmak gerekmektedir. Yine en az bir programlama dili bilmek ve mesleki yabancı dili orta düzeyde bilmek şartı aranmaktadır.⁵⁰⁵ Koruma güvenlik görevlisi ve infaz ve koruma memuru adaylarının lise ve dengi mezunu olması, başvuru tarihi itibarıyla 18 yaşını tamamlamış ve 30 yaşını geçmemiş olması gerekmektedir. Güvenlik soruşturmasının yapılmış ve mesleğini devamlı icra etmeye mani bir halinin bulunmaması gerekmektedir.⁵⁰⁶ Zabıt kâtibi, daktilograf ve cezaevi kâtibi olabilmek için; fakültelerin bilgisayar, adalet yüksek okulu, diğer meslek yüksekokullarının adalet bölümü ve adalet meslek liseleri ile diğer liselerin ticaret veya bilgisayar bölümü mezunu olmak gerekmektedir. Ayrıca lise mezunu olup fakülte veya yüksekokulların bilgisayar bölümü, adalet yüksekokulu, meslek yüksekokullarının adalet bölümü, adalet ön lisans programı, adalet meslek lisesi veya diğer lise mezunlarından Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen kurslar sonucunda daktilo ve bilgisayar sertifikası olanlarda atanabilmektedir. Adaylar meslek liselerinde ders olarak verilen daktilo ders kitabından üç dakikada yanlışsız 90 kelime yazmaları gereken bir uygulama sınavına tabi tutulurlar. Adayların metne bağlı kalması, yanlış kelime sayısı, cümle tekrarları ve anlam bütünlüğü kontrol edilir.⁵⁰⁷ Veri Hazırlama Kontrol İşletmeni ve Bilgisayar işletmeni olabilmek için, fakülte ve yüksekokulların bilgisayar bölümü mezunu olmak, diğer eğitim seviyeleri için zabıt kâtiplerinde aranan eğitim şartları aranmaktadır.⁵⁰⁸ Şoför kadroları için en az lise mezunu olmak gerekmektedir. Hizmetin türüne görev asgari B düzeyi sürücü belgesine sahip olunmalıdır. Kaloriferci kadrosu, halk eğitim merkezi kurslarından alınmış kalorifer ateşçi belgesi sahibi olmayı ve en az lise mezunu olmayı

⁵⁰³ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 2.

⁵⁰⁴ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 3.

⁵⁰⁵ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 4.

⁵⁰⁶ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 5.

⁵⁰⁷ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 6.

⁵⁰⁸ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 7.

gerektirmektedir.⁵⁰⁹ Laborant, sağlık memuru, sağlık teknisyeni ve teknikeri, hayvan sağliğı, hemşire ve hayvan sağliğı memuru kadrolarına atanmak için bu ünvanların alındığı okullardan mezun olmak gerekmektedir. ⁵¹⁰ Mühendis kadrosu, dört yıllık bir fakültelerin ilgili bölümlerinden mezun olmayı, tekniker olabilmek için ise, nlisans programlarının ilgili bölümlerinden mezun olmak gerekmektedir. Teknik ressam ve teknisyen kadroları meslek liselerinin ya da teknik liselerin ilişkili bölümlerinden mezun olmayı gerektirir. Otopsi teknisyen yardımcısı, sağlık teknisyen yardımcısı, teknisyen yardımcısı, laborant yardımcısı kadrolarına atanmak için asgari lise mezunu olmak ve kadronun gerektirdiği niteliğe göre ilgili kurslardan mezun olmak ya da sertifika şartı aranmaktadır. Gemi adamı kadrosu için lise mezunu olmak ve gemi adamı ya da kaptan olduğuna dair belgeyi ibraz etmek gerekir. Mbaşirler en az lise mezunu olmalıdır. Mübaşir kadrosuna atanabilmek için, en az lise veya dengi okul mezunu olmak gerekir. Hizmetliler en az ortaokul, bekçiler lise ve dengi okul mezunu, olmalıdırlar. İdare memurluğu kadrosu lisans düzeyinde eğitim veren okullardan mezun olmayı gerektirmektedir. Ayrıca 35 yaşını bitirmemiş şartı da aranırken, bu bölüm mezunlarının yurtdişında almış oldukları diplomalarının denkliği olan okullarda başvurularda kabul edilmektedir. Cezaevi ğretmenliği kadrosu için, Milli Eğitim Bakanlığınca, bakanlığa bağlı eğitim veren kurumlara ğretmen olarak atananların atamalarında esas alınanlar ve mezun oldukları bölümler ile aylık karşılığı verecekleri derslere ait ilan tarihindeki listede belirtilen programları bitirenlerden, eğitim fakültesi haricindeki için sınıf ğretmenliği sertifikası ya da pedagojik formasyon bulunması ya da kendi alanına ait ilgili ortaöğretim tezsiz yüksek lisans mezunu olması gerekmektedir. Tutukevleri ve Ceza infaz kurumları ile denetimli serbestlik müdürlüklerinde görev yapacak tüm ünvanlar için aranılan hususlar şu şekilde sıralanabilir. Adayların, güvenlik soruşturmasının müspet olması, görevini yapmasına mani, körlük, şaşılık, akıl hastalığı gibi bir sağlık sorunun olmadığına dair belirlenen tam teşekküllü hastanelerden alınacak sağlık raporunun bulunması gerekmektedir. ⁵¹¹

Bakanlıkça atamasına ihtiyaç duyulan boş kadrolar, sayıları, derece ve sınıfları da belirtilerek Devlet Personel Başkanlığına bildirilir. Başkanlık, kadro durumunu ve aranan nitelikleri, genel ve özel şartları, son başvuru tarihini ve başvuru makamlarını, sınavlara ait yer ve tarihler ile diğer bilgileri başvurunun bitmesinden asgari 15 gün önce Resmi gazete, televizyon, yüksek satış rakamlı gazete ve radyolardan en az bir tanesinde yayınlayarak duyurur. Sınavları başarıyla

⁵⁰⁹ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 8-9.

⁵¹⁰ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 10.

⁵¹¹ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 6, fıkra 11-19.

geçerek devlet memuru olmak isteyenler, ilan edilen başarılılar listesindeki sıraya göre ihtiyaç duyulan kadro sayısı kadar kurumlarınca memur adayı olarak atanmaktadırlar.⁵¹²

2.3.9 2802 Sayılı Kanunun 114. Maddesi Kapsamı Dışında Kalan Personelin İlk Defa Atanmaları

2802 sayılı Kanun'un 114 üncü maddesi⁵¹³ kapsamı dışında bulunan personelin ilk defa devlet memurluğuna atanmaları, merkezi sınava girmiş olanlar arasından sınav kurulu tarafından yapılacak sözlü ve gerektiğinde uygulamalı sınav sonucuna göre Bakanlık tarafından veya bağlı kuruluş tarafından doğrudan gerçekleştirilir. Atama yapılacak kadroların yeri, sınıfı, unvanı, derecesi ve sayısı ilgisine göre Bakanlık tarafından ya da bağlı kuruluş tarafından belirlenir.⁵¹⁴

Sınavsız girilebilecek memuriyetler için müracaat gününden en az onbeş gün önce merkez ve bağlı kuruluştaki Türkiye genelinde yayınlanan günlük gazetelerden en az birinde bir defa, taşra teşkilatında ise Cumhuriyet başsavcılıklarınca uygun görülen yerlerde ve varsa mahalli gazetelerin en az birinde bir defa veya mutad vasıtalarla ilan yapılır. Bu ilan sonunda ihtiyaç sayısından fazla istekli çıkması halinde yarışma sınavı yapılabileceği gibi ilk defa Devlet memurluğuna girebilmek için merkezi sınavlarda alınan puanlar da esas alınabilir. Yapılacak ilanlarda bu husus belirtilir. Yarışma sınavı yapılması kararlaştırılmış ise bu sınav gerektiğinde konusunda uzman resmi kurum ve kuruluşlara yaptırılabilir.⁵¹⁵

2.3.10 2802 Sayılı Kanunun 114. Maddesi Kapsamındaki Personelin İlk Defa Atanmaları

Adalet komisyonlarının teklifi üzerine atama yapılacak kadroların; yeri, sınıfı, unvanı, derecesi ve sayısı Bakanlıkça belirlenir. Bu kadrolara ilk defa atanacaklar merkezi sınava girip en az yetmiş puan alanlar arasından, adalet komisyonlarınca sözlü veya gerektiğinde uygulamalı ve sözlü sınav sonucuna göre seçilirler. Emanet memuru, tebligat memuru, infaz ve koruma memuru, zabıt kâtabi ve cezaevi kâtabi kadroları için seçim yapılırken hukuk fakültesi, adalet meslek yüksek okulu, yükseköğretim kurumlarının adalet programı ile adalet ön lisans programı mezunlarına öncelik tanınır.⁵¹⁶

⁵¹² DMK. Madde Madde 47.

⁵¹³ Hâkimler ve Savcılar Kanunu

⁵¹⁴ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 7.

⁵¹⁵ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 7.

⁵¹⁶ Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği, madde 9.

2.3.11 İzinler

Devlet memurları, bu kanunda gösterilen süre ve şartlarla izin hakkına sahiptirler.⁵¹⁷ Adliye personelinin DMK kapsamında Yıllık İzin, Mazeret İzni, Hastalık izni, Sağlık İzni, Aylıksız İzin, Evlenme, Doğum, Ölüm İzni, Silah Altına Alma Halinde İzin, Yurtdışında Yetiştirilme İzin hakları vardır.⁵¹⁸

2.3.12 Yıllık İzin

Adliye personelinin Yıllık İzin hakkı şu şekildedir. Adliye personelinden 1-10 yıl hizmeti bulunanların 20 güne kadar, 10 yıldan fazla hizmeti bulunan personelin ise 30 gün yıllık izin hakkı vardır. Personele birbirini izleyen 2 yılın yıllık izni bir arada verilebilir. Zorunlu durumlarda bu zaman dilimlerine gidiş-dönüş olmak üzere en fazla iki gün daha eklenebilir. Cari yıl ve bir önceki yıl hariç olmak üzere önceki yıllara ait kullanılmayan izin hakları da düşer.⁵¹⁹

2.3.13 Mazeret İzni

Kadın memura; doğumdan önce sekiz, doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı hafta süreyle analık izni verilir. Çoğul gebelik durumunda, doğum öncesi sekiz haftalık analık izni süresine iki hafta eklenir. Ancak beklenen doğum tarihinden sekiz hafta öncesine kadar sağlık durumunun çalışmaya uygun olduğunu tabip raporuyla belgeleyen kadın memur, isteği hâlinde doğumdan önceki üç haftaya kadar kurumunda çalışabilir. Bu durumda, doğum öncesinde bu rapora dayanarak fiilen çalıştığı süreler doğum sonrası analık izni süresine eklenir. Doğumun erken gerçekleşmesi sebebiyle, doğum öncesi analık izninin kullanılmayan bölümü de doğum sonrası analık izni süresine ilave edilir. Doğumda veya doğum sonrasında analık izni kullanılırken annenin ölümü hâlinde, isteği üzerine memur olan babaya anne için öngörülen süre kadar izin verilir. Memura, eşinin doğum yapması hâlinde, isteği üzerine on gün babalık izni; kendisinin veya çocuğunun evlenmesi ya da eşinin, çocuğunun, kendisinin veya eşinin ana, baba ve kardeşinin ölümü hâllerinde isteği üzerine yedi gün izin verilir. DMK 104. Madde (C) (A) ve (B) fıkralarında belirtilen hâller dışında, merkezde atamaya yetkili amir, ilde vali, ilçede kaymakam ve yurt dışında diplomatik misyon şefi tarafından, birim amirinin muvafakati ile bir yıl içinde toptan veya bölümler hâlinde, mazeretleri sebebiyle memurlara on gün izin verilebilir. Zaruret hâlinde öğretmenler hariç olmak üzere, aynı usûlle on gün daha mazeret izni verilebilir. Bu takdirde, ikinci kez verilen bu izin, yıllık izinden düşülür. Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum

⁵¹⁷ DMK. Madde 23.

⁵¹⁸ DMK. Madde 102-108.

⁵¹⁹ DMK. Madde 102-103.

sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır. Memurlara; en az yüzde 70 oranında engelli ya da süreğen hastalığı olan çocuğunun (çocuğun evli olması durumunda eşinin de en az yüzde 70 oranında engelli olması kaydıyla) hastalanması hâlinde hastalık raporuna dayalı olarak ana veya babadan sadece biri tarafından kullanılması kaydıyla bir yıl içinde toptan veya bölümler hâlinde on güne kadar mazeret izni verilir. Yıllık izin ve mazeret izinleri sırasında fiili çalışmaya bağlı her türlü ödemeler hariç malî haklar ile sosyal yardımlara dokunulmaz.⁵²⁰

2.3.14 Hastalık ve Refakat İzni

Memura, aylık ve özlük hakları korunmak suretiyle verilecek her raporda görülecek lüzum üzerine, kanser, verem ve akıl hastalığı türünden uzun bir sürede tedavi ile geçebilecek hastalıkları halinde 18 aya kadar, diğer hastalık hâllerinde ise 12 aya kadar izin verilebilir. Memurların hastalıkları nedeni ile yatarak tedavi gördükleri süreleri, hastalık iznine ait sürelerin hesabında dikkate alınmaktadır. Bu maddede yazılı azamî süreler kadarı ile izin verilecek memur bu iznin sonunda işe başlayabilmesi amacı ile iyileştiğine dair raporu (yurt dışındaki memurlar için mahallî usûle göre verilecek raporu) ibraz etmesi zorunludur. İzin sürelerinin bitiminde, hastalıklarının devam ettiği resmi sağlık kurulu raporu ile tespit edilen memurların izinleri, birinci fıkrada belirtilen süreler kadar uzatılmaktadır, bu sürelerin sonunda da iyileşemeyen memurlar hakkında emeklilik hükümleri uygulanmaktadır. Bunlardan gerekli sağlık şartlarını yeniden kazandıkları resmî sağlık kurullarınca tespit edilen ve emeklilik hakkını elde etmemiş olanlar, yeniden memuriyete dönmek istemeleri hâlinde, niteliklerine uygun kadrolara öncelikle atanırlar. Görevleri sırasında veya görevlerinden dolayı bir kazaya veya saldırıya uğrayan veya bir meslek hastalığına tutulan memur, iyileşinceye kadar izinli sayılırlar. Hastalık raporlarının hangi hallerde, hangi hekimler ya da sağlık kurulları tarafından verileceği ve süreleri ile bu konuya ilişkin diğer konularda, Sağlık, Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları ile Sosyal Güvenlik Kurumunun görüşleri alınarak Devlet Personel Başkanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenmektedir. Ayrıca, memurların bakmakla yükümlü oldukları ya da memurun refakat etmediği takdirde hayatı tehlikeye girecek ana, baba, eş ve çocukları ile kardeşlerinden birinin ağır bir kaza geçirmesi veya tedavisi uzun süren bir hastalığının bulunması hâllerinde, bu hâllerin sağlık kurulu raporuyla

⁵²⁰ DMK Madde 104.

belgelendirilmesi şartıyla, aylık ve özlük hakları korunarak, 3 aya kadar izin verilir. Gerektiğinde bu süre bir katına kadar uzatılır.⁵²¹

2.3.15 Aylıksız izin

Memura, 105 inci maddenin son fıkrası uyarınca verilen iznin bitiminden itibaren, sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi şartıyla, istekleri üzerine 18 aya kadar aylıksız izin verilebilir. Doğum yapan memura, 104 üncü madde uyarınca verilen doğum sonrası analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine 24 aya kadar aylıksız izin verilir. Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyile birlikte veya münferit olarak evlat edinen memurlar ile memur olmayan eşin münferit olarak evlat edinmesi hâlinde memur olan eşlerine, çocuğun ana ve babasının rızasının kesinleştiği tarihten veya vesayet dairelerinin izin verme tarihinden itibaren, istekleri üzerine 24 aya kadar aylıksız izin verilir. Evlat edinen her iki eşin memur olması durumunda bu süre, eşlerin talebi üzerine 24 aylık süreyi geçmeyecek şekilde, birbirini izleyen iki bölüm hâlinde eşlere kullanılabilir. Özel burs sağlayan ve bu burstan istifade etmesi için kendilerine aylıksız izin verilenler de dâhil olmak üzere burslu olarak ya da bütçe imkânlarıyla yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderilen veya sürekli görevle yurtçine ya da yurtdışına atanan veya en az 6 ay süreyle yurtdışında geçici olarak görevlendirilen memurlar veya diğer personel kanunlarına tâbi olanlar ile yurtdışına kamu kurumlarınca gönderilmiş olan öğrencilerin memur olan eşleri ile 77 nci maddeye göre izin verilenlerin memur olan eşlerine görev veya öğrenim süresi içinde aylıksız izin verilebilir. Memura, yıllık izinde esas alınan süreler itibarıyla beş hizmet yılını tamamlamış olması ve isteği hâlinde memuriyeti boyunca ve en fazla iki defada kullanılmak üzere, toplam bir yıla kadar aylıksız izin verilebilir. Ancak, sıkıyönetim, olağanüstü hâl veya genel hayata müessir afet hâli ilan edilen bölgelere 72 nci madde gereğince belli bir süre görev yapmak üzere zorunlu olarak sürekli görevle atananlar hakkında bu bölgelerdeki görev süreleri içinde bu fıkra hükmü uygulanmaz. Aylıksız izin süresinin bitiminden önce mazereti gerektiren sebebin ortadan kalkması hâlinde, on gün içinde göreve dönülmesi zorunludur. Aylıksız izin süresinin bitiminde veya mazeret sebebinin kalkmasını izleyen on gün içinde görevine dönmeyenler, memuriyetten çekilmiş sayılır. Muvazzaf askerliğe ayrılan memurlar askerlik süresince görev yeri saklı kalarak aylıksız izinli sayılır.⁵²²

⁵²¹ DMK Madde 105.

⁵²² DMK. Madde 108.

2.3.16 Emeklilik

Devlet memurlarının, özel kanununda yazılı belirli şartlar içinde, emeklilik hakları vardır.⁵²³

2.3.17 Müracaat, şikayet ve dava açma

Devlet memurları kurumlarıyla ilgili resmi ve şahsi işlerinden dolayı müracaat; amirleri veya kurumları tarafından kendilerine uygulanan idari eylem ve işlemlerden dolayı şikayet ve dava açma hakkına sahiptirler. Müracaat ve şikayetler söz veya yazı ile en yakın amirden başlayarak silsile yolu ile şikayet edilen amirler atlanarak yapılır. Müracaat ve şikayetler incelenerek en kısa zamanda ilgiliye bildirilir. Müracaat ve şikayetlerle ilgili esas ve usuller Başbakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.⁵²⁴

2.3.18 Sendika kurma

Devlet memurları, Anayasada ve özel kanununda belirtilen hükümler uyarınca sendikalar ve üst kuruluşlar kurabilir ve bunlara üye olabilirler.⁵²⁵

2.3.19 Uygulamayı isteme hakkı

Devlet memurları, bu kanun ve bu kanuna dayanılarak yayınlanan tüzük ve yönetmeliklere göre tayin ve tesbit olup yürürlükte bulunan hükümlerin kendileri hakkında aynen uygulanmasını istemek hakkına sahiptirler.⁵²⁶

2.3.20 Güvenlik

Kanunlarda yazılı haller dışında Devlet memurunun memurluğuna son verilmez, aylık ve başka hakları elinden alınamaz.⁵²⁷

2.3.21 Kovuşturma ve yargılama

Devlet memurlarının görevleri ile ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması ve haklarında dava açılması özel hükümlere tabidir.⁵²⁸

2.3.22 İsnat ve iftiralara karşı koruma

Devlet memurları hakkındaki ihbar ve şikayetler, garaz veya mücerret hakaret için, uydurma bir suç isnadı suretiyle yapıldığı ve soruşturma veya yargılamanın tabi olduğu kanuni işlem sonucunda bu isnat sabit olmadığı takdirde, merkezde bu

⁵²³ DMK Madde 19.

⁵²⁴ DMK Madde 21.

⁵²⁵ DMK Madde 22.

⁵²⁶ DMK Madde 17.

⁵²⁷ DMK Madde 18.

⁵²⁸ DMK Madde 24.

memurun en büyük amiri, illerde valiler, isnatta bulunanlar hakkında kamu davası açılmasını Cumhuriyet Savcılığından isterler.⁵²⁹

2.3.23 Çekilme

Devlet memurları, bu kanunda belirtilen esaslara göre memurluktan çekilebilirler.⁵³⁰

2.3.24 Adliye Çalışanları ve Görevleri

2.3.24.1 Hâkim

1. Adli yargıda : Mahkeme başkan ve üyelerini, hâkim leri, Yargıtay tetkik hâkim leri ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan hâkim ler,

2. İdari yargıda : Mahkeme başkan ve üyelerini, hâkim leri, Danıştay tetkik hâkim leri ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan hâkim lerdir.⁵³¹

Hâkim , ulus adına, yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışlarda ya da uzlaşıp anlaşılamayan işlerde yasayı yerine getirmekle, adaleti gerçekleştirmekle görevli kimsedir. Hâkimler mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev yaparlar. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Devlet ile fert arasındaki veya fertlerin kendi aralarındaki veya devletin iki idari birimi arasındaki anlaşmazlıklar ile kamu düzenini bozan suçlara ilişkin konular hakkında Anayasaya kanunlara ve hukuk ilkelerine uygun olarak inceleme yapar; vicdani kanaatine göre ve bağımsız olarak karar verir. Kendisine gelen dava konusu dosyayı inceler. Davacı ve davalı taraflar ile onların avukatlarını tanıkları ve bilirkişileri dinler. Sunulan bilgi ve belgeleri alır; dava dosyalarına ekler ve bunları değerlendirir. Kanıtlar ve verilen ifadeler ile yürürlükteki kanunlar ışığında dava hakkında hüküm verir. Yargıtay, bütün adalet mahkemeleri üzerinde, Danıştay, bütün idari mahkemeler üzerinde yargı denetimi ve gözetimi; Mahkeme başkanlarının, yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesine ilişkin olarak görevli oldukları mahkeme dairelerindeki hâkimler üzerinde gözetim hakkı vardır.⁵³²

⁵²⁹ DMK Madde 25.

⁵³⁰ DMK Madde 20.

⁵³¹ 2802 sayılı Hâkim ler ve Savcılar Kanunu, Madde, 3.

⁵³² Yüksel Yengel "Hâkim ler ve Savcılar Ne İş Yapar" [http:// www.hurriyetaile.com/ yazarlar/yuksel-yangel/hakim-savci-ve-avukat-nedir-ne-is-yaparlar_3623.html](http://www.hurriyetaile.com/yazarlar/yuksel-yangel/hakim-savci-ve-avukat-nedir-ne-is-yaparlar_3623.html) (Erişim Tarihi :20.11.2014)

2.3.24.2 Savcı

1. Adli yargıda: İl ve ilçe Cumhuriyet başsavcılarını, Cumhuriyet başsavcı vekillerini, Cumhuriyet savcılarını, Yargıtay Cumhuriyet savcıları ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan savcıları,

2. İdari yargıda: Danıştay savcıları ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan savcıları ifade eder.

Ceza yargılamasında iddia makamı olarak adalete hizmet eden kişidir.⁵³³ Savcılık Ceza Muhakemesinde iddia görevini yaparak devlet adına ceza davası açan makamdır. Bu makamdaki yetkiliye Savcı adı verilmiştir.⁵³⁴ Ayrıca kısaltılmış bir şekilde savcı, suç haberinin kendisine ulaşmasıyla birlikte devlet adına araştırma ve soruşturma faaliyetinde bulunmak, kamu davasının açılmasını gerektiren şartlar oluştuğunda dava açmak ve yürütmek, mahkemelerin verdiği kararları yerine getirmek ve kanunla kendisine verilen diğer görevleri yapmak durumunda olan ve yürütme organı içinde yer alan bir devlet memuru olarak tanımlanabilir.⁵³⁵

Herhangi bir şekilde haberdar olduğu suçlara bizzat veya emniyet kuvvetleri yardımıyla el koyup, lehte veya aleyhte tüm delilleri toplayarak olay hakkında kamu davası açıp açmamaya karar verir. Açılan kamu davalarında iddia makamını temsil eder. Kanunlarda kamu davası açılması gerektiği belirtilen konularda; şikâyetçi olsun veya olmasın hazırlık soruşturmasını yapar; kamu davasını açar. Bu görevlerini yaparken şüphelinin lehine olanlarda dâhil olmak üzere kanıt toplar; şüpheli ve/veya şüphelileri sorguya çeker. Ölüm olaylarında cesetlerin adli muayenesini yaptırır. İddianame hazırlar veya kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Yargı (mahkeme) kararlarını yerine getirir. Suçtan zarar gören kişilerin ve toplumun haklarını savunur. Medeni hukuku ilgilendiren, kanundan doğan bazı davaları (derneğin veya vakfın hukuken ortadan kaldırılması, evlenmeye itiraz gibi) açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet savcıları üzerinde, Danıştay Başsavcısı, Danıştay savcıları üzerinde, ağır ceza Cumhuriyet başsavcıları, merkezdeki Cumhuriyet savcıları ile bağlı ilçe Cumhuriyet başsavcıları ve Cumhuriyet savcıları üzerinde, gözetim ve denetim hakkına sahiptir.⁵³⁶

⁵³³ Erdener Yurtcan, E. *Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının El Kitabı*. Beta, Ankara, 2008, s. 3.

⁵³⁴ Nurullah Kunter, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta, Ankara, 2010 s. 7.

⁵³⁵ Cumhuriyet Savcılarının Görev ve Yetkileri, [http:// www.turkhukusitesi.com/ makale_663.htm](http://www.turkhukusitesi.com/makale_663.htm) (Erişim Tarihi :24.11,2014)

⁵³⁶ Yüksel Yengel a.g.e. " [http:// www.hurriyetaile.com/ yazarlar/yuksel-yengel/hâkim -savci-ve-avukat-nedir-ne-is-yaparlar_3623.html](http://www.hurriyetaile.com/yazarlar/yuksel-yengel/hakim-savci-ve-avukat-nedir-ne-is-yaparlar_3623.html) (Erişim Tarihi :20.11.2014)

2.3.24.3 Yazı işleri hizmetlerinin yürütülmesi

Yazı işleri hizmetleri, ilgisine göre Cumhuriyet başsavcısı, Cumhuriyet başsavcivekili, Cumhuriyet savcısı, mahkeme başkanı veya hâkimin denetimi altında, yazı işleri müdürünün yönetiminde zabıt kâtibi, mübaşir, hizmetli ve diğer görevliler tarafından yürütülür.⁵³⁷

Yazı işleri müdürünün görevleri şunlardır:

- Yazı işleri hizmetlerinin yürütülmesini sağlamak ve denetlemek,
- Zabıt kâtibi, mübaşir, hizmetli ve diğer görevliler arasında iş bölümü yapmak,
- Zabıt kâtibi, mübaşir, hizmetli ve diğer görevlilere işlerin öğretilmesi de dâhil olmak üzere hizmetlerin verimli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi için her türlü tedbiri almak,
- Cumhuriyet savcısı veya hâkimin uygun göreceği evrakın havalesini yapmak,
- Mahkeme tarafından fizikî ortamda teslimi gereken dosyalarla ilgili işlemleri yapmak,
- Güvencenin iadesi gereken hâllerde gerekli işlemleri yapmak,
- 1/6/2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Suç Eşyası Yönetmeliği uyarınca dosyaya ait kıymetli evrak ve değerli eşyanın uygun yerde muhafazasını sağlamak,
- Harcın hesaplanması ve tahsili ile yargılama gideri müzekkerelerini yazmak ve buna ilişkin işlemleri yapmak,
- Kararların tebliğini sağlamak,
- Kanun yolu incelemesi için dosyada bulunan tüm belgelerin eksiksiz olarak UYAP ortamına aktarıldığını kontrol etmek, elektronik imza ile imzalamak ve diğer gerekli işlemleri yapmak,
- Kesinleştirme işlemlerini yapmak, doğruluğunu kontrol ettikten sonra kesinleşen infaz evrakını ve tali karar fişini derhâl düzenleyerek Cumhuriyet başsavcılığına verilmek üzere mahkeme başkanı veya hâkimin onayına sunmak,
- Müsaderesine veya iadesine karar verilerek kesinleşen hükme konu eşyalar hakkında gerekli işlemlerin yapılmasını sağlamak,
- Mühür ve beratın muhafazasını sağlamak,
- Arşivin düzenli tutulmasını sağlamak,

⁵³⁷ Savcılık Ve Mahkemeler Yazı İşleri Ve Kalem Yönetmeliği, madde, 6.

- Mevzuattan kaynaklanan veya Cumhuriyet savcısı ya da hâkim tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

Zabıt kâtibinin görevleri şunlardır:⁵³⁸

- İş bölümüne göre kendisine verilen işleri biriktirmeden zamanında yapmak,
- Dosyaları ve evrakı zamanında kaydetmek,
- Soruşturma ve kovuşturması devam eden dosyaları eksiksiz ve düzenli bir şekilde muhafaza etmek,
- Cumhuriyet savcısı veya hâkimin uygun göreceği evrakın havalesini yapmak,
- Duruşma, ifade alma, keşif, otopsi, ölü muayenesi ve yer gösterme gibi işlemlerde hazır bulunarak tutanağı yazmak ve imzalamak,
- Müzekkereleri yazarak, takip ve tekidini yapmak,
- Cumhuriyet başsavcılığı işlemleri ile mahkeme ara kararlarının gereğini yapmak,
- Karar ve tutanakları Cumhuriyet savcısı veya hâkimin bildirdiği şekilde dikkat ve itina ile yazarak imzalamak,
- Cumhuriyet başsavcılığında, fizikî olarak bilirkişilere teslimi gereken dosyalarla ilgili işlemleri yapmak,
- Her türlü tebligat evrakını hazırlamak,
- Dizi pusulası düzenlemek,
- Dosya incelenmesine nezaret etmek,
- İş biten dosyaları arşive kaldırtmak,
- Mevzuattan kaynaklanan veya Cumhuriyet savcısı, hâkim ya da yazı işleri müdürü tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

Genel Olarak Mübaşirin görevleri şunlardır:⁵³⁹

- Zabıt kâtibi tarafından hazırlanan duruşma dosyalarını, duruşma gününden önce incelenmek üzere hâkim ve Cumhuriyet savcısına götürmek,
- Adliye bilgilendirme sistemi olmayan yerlerde günlük duruşma listesini görülebilecek bir yere asmak,
- Duruşma sırası gelenleri duruşma salonuna davet ederek, salondaki yerlerini göstermek ve buna uyulmasını sağlamak,

⁵³⁸ Savcılık Ve Mahkemeler Yazı İşleri Ve Kalem Yönetmeliği, madde, 6.

⁵³⁹ Savcılık Ve Mahkemeler Yazı İşleri Ve Kalem Yönetmeliği, madde, 6.

- Yemin verilmesi ve kararın açıklanması başta olmak üzere, duruşma ve keşif esnasında uyulması gereken davranış kurallarını taraflara ve ilgililere açıklamak,
- Duruşmanın kapalı yapılmasına dair karar alındığında salonu boşaltmak,
- Ertelenen duruşma tarihini yazarak taraflara vermek,
- Müzekkere ve tebligatların ilgili kurum ya da kişilere ulaşmasını sağlamak üzere posta ve zimmet işlemlerini yerine getirmek,
- Hâkimin talimatı doğrultusunda dosyadan evrak örneği verilmesini sağlamak,
- Arşive götürülmesi veya arşivden çıkarılması gereken dosyalara ilişkin işlemleri yapmak ve arşivi düzenli tutmak,
- Fizikî olarak sunulan evrakı en kısa sürede dosyasına düzenli bir şekilde takmak,
- Hâkimin ve yazı işleri müdürünün vereceği diğer görevleri yapmaktır.

Hizmetlinin görevleri şunlardır:⁵⁴⁰

- Adliyeye ait alanları düzenli ve temiz hâlde tutmak,
- Mübaşirin olmadığı ya da yetersiz kaldığı zamanlarda ona ait işleri yapmak ve yardımcı olmak,
- Cumhuriyet savcısı, hâkim veya yazı işleri müdürünün vereceği diğer görevleri yapmak.

⁵⁴⁰ Savcılık Ve Mahkemeler Yazı İşleri Ve Kalem Yönetmeliği, madde, 6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMA

3.1 GENEL İDARİ YAPI AÇISINDAN ADLİYE TEŞKİLATININ KARŞILAŞTIRMASI

Tanzimat döneminde Adliye Nezaretinin en üst kademesinde yer alan Adliye Nazırının yetki ve görevinin günümüzde kapasitesi daha da arttırılarak Adalet Bakanlığının yönetiminde ve yine en üst kademesinde yer alan Adalet Bakanı yer almaktadır ve öyle ki, Bakanlık teşkilatının yasa ve mevzuata uygun şekilde her türlü koordine edilmesini sağlarken ayrıca HSYK'ya başkanlık etmektedir. Tanzimat döneminde Adliye Nazırı her konuda yetkili üst mercii olduğu gibi idari teşkilatın da yöneticisiydi. Tanzimat devrinde Adliye Nazırının bulunmadığı zamanlarda yerine bakmakla görevli teşkilatı yöneten Adliye Müsteşarının günümüzde görevini Adalet Bakanlığı Müsteşarı ile Bakanlık teşkilatının taşra ve merkeze bağlı kurumlarının sayısının hızla artmış olması nedeni ile Müsteşar Yardımcıları ile de birlikte yüklenmişlerdir.

Tanzimat döneminde kalemin başında görevli ve yazı işleri ile meşgul olan memurlar adliye mektupçusu olarak anılmakta iken günümüzde aynı görevi kalem mevzuatı kapsamında yazı işleri müdürleri yerine getirmektedirler.

Tanzimat döneminde Adliye Nezaretine verilecek olan tüm dilekçelerin ilgili dairelere sevkini sağlayan birim olan Havale Müdürlüğü'nün yerini günümüzde Tevzi birimleri almakla birlikte her türlü dilekçelerin hangi birim ile ilişkili ise o birime havale edilmesini sağlamaktadır.

Tanzimat döneminde Umur-i Cezaiye Müdürlüğü adı altında görevini sürdüren ve ceza işleriyle ilgili olan dilekçelerin tümünün incelenerek cevaplarının verilmesi ile mahkûmların her türlü af veya cezalarında yapılacak olan indirimlerin verildiği bu müdürlük yerini günümüzde Ceza İşleri Genel Müdürlüğü almıştır. Ceza-i işlemlerle ilişkili ihbar ve şikâyetlerin incelenerek gereğinin yapılması, ceza-i işlemlerin Bakanlık yazışmalarının sağlanması ve yine her türlü dilekçe ve görüşlerin cevaplanması görevini sürdürmektedir.

Tanzimat döneminde Umur-i Hukukiye Müdürlüğü adı altında görevini sürdüren ve hukuk ve ticaret ile alakalı soru ve sorunları gidermek, bu konulardaki şikâyet dilekçelerini incelemek, baro ile nezaret arasındaki bağı kurmakla görevli bu müdürlüğün şimdiki yerini Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü almıştır ki, bu müdürlük günümüzdeki hukuki ve ticaretle ilgili Bakanlıkça yapılması gereken her türlü iş ve işlemleri yürütmenin yanı sıra Kanun yararına bozma işlerini de yürütmektedir. Ayrıca Avukatlık ve Noterlik Kanunlarının Bakanlığa vermiş oldukları iş ve işlemleri

yürütür. İcra memurları hakkındaki şikâyetleri inceler ve ceza verilmesi halinde ilgili birime iletir.

Tanzimat döneminde Sicil-i Memurin Müdürlüğü dönemin Adliye Nezaretindeki görevli tüm memur görev değişikliği, azl veya şikâyet üzerine yapılmış olan her türlü bilgiyi sicil defterine kaydedilmesi ve gereken iş ve işlemlerin yürütülmesini sağlamakla görevliken günümüzde böyle bir birim kalmadığı gibi 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre çalışmakta olan Adliye Memurlarının sicil kaydı ve sicil notu da 2010 yılında tamamen kaldırılmıştır.

Tanzimat dönemindeki Mezahip Müdürlüğü'nün görevi dönemin Müslüman olmayan halkının devlet ile olan her türlü ilişkisi(örneğin kilise yapımı, okul yapımı, okul tamiri ve izinleri, Patrik seçimleri gibi..) işlemlerle ilgilenmektedir. Bu müdürlük gayrimüslimlerin haklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Günümüzde yine bu birim de önemini kaybetmekle yerine bu müdürlüğü Adalet Bakanlığında bire bir temsil eden herhangi bir birim bulunmamaktadır.

Tanzimat dönemindeki Evrak Müdürlüğü Adliye Nezaretine gelen ve giden her türlü evrakın kaydedilmesi amacıyla kurulmuştur. Evrak Müdürü, evrakın Adliye Nazırı veya Müsteşarı tarafınca istenildiği şekilde yerine getirmekle görevlidir. Gerektiği zaman evrakların düzenli bir şekilde çıkarılması veya arşivlenmesini sağlamakla görevlidir. Özel olarak kullanılan mühürle evrakı mühürleyerek gideceği yerlere gönderilmesini sağlamakla görevlidir. Günümüzde bu birimde Bakanlıkta birebir karşılığı yoktur ancak her birim evraklarını kendi içinde muhafaza etmekle görevli iken ayrıca UYAP denilen bilgi-işlem muhafazası saklama görevini yerine getirmektedir. UYAP öncesinde de bu görev Arşiv Memurluğunca yapılmaktadır.

Tanzimat dönemindeki Muhasebe Müdüriyeti Adliye Nezaretinin en mühim birimlerinden biridir. Adliye memurlarının maaşlarının hesaplanması, her türlü hesap işlemlerinin kontrol edildiği, incelendiği birimdir. Günümüzde Bakanlık biriminde bu görevi İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı üstlenmiştir. Bakanlık için gereken araç-gereç alımı, her türlü fiziki şartların oluşması için gerekli aydınlatma, ısıtma gibi hizmetlerin sürdürülmesi her türlü mali işlerin yürütüldüğü birimdir.

Tanzimat döneminde Encümen-i İntihab-ı Memurin-i Adliye dönemin mahkeme reisi, darsaadet mahkeme azası gibi seçimle tayin olunmakta olan adliye memurlarının her türlü özlük haklarının yürütüldüğü birimdir. Günümüzde bu görevi Hâkim ve Savcıların her türlü özlük haklarının yürütüldüğü HSYK birimi karşılamaktadır.

Tanzimat döneminde Adliye İntihap Komisyonu adliye nezaretinde, görevli icra memuru, muavinler, mahkeme kâtipleri gibi Adliye Nezareti memurlarının intihap

işleri ile ilgilenmektedir. Günümüzde bu görevi Bakanlık bünyesinde Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü yürütmekte iken taşrada Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlıkları üstlenmişlerdir.

Tanzimat döneminde Islahat-ı Adliye Komisyonu Adliye işleri hakkında vilayetlerden gelen şikayetleri incelerken bu konuda her türlü gereken düzenlemeyi yapmaktadır. Günümüzde bu birimin de Adalet Bakanlığında birebir karşılığı yoktur Çünkü Adalet Bakanlığında bulunan her bir birim hakkındaki şikayetler yine o birim kapsamında değerlendirilerek incelemeye alınmaktadır. Islahat-ı Adliye Komisyonu Adliye ile ilgili kanunların mahkemelerce tatbik edilmesini sağlamak, gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlidir. Bu yönüyle günümüzdeki Teftiş Kurulu Başkanlığını andırmaktadır. Öyle ki, adli ve idari yargıda Hakim ve Savcılarının görevlerini layıkıyla yerine getirip getirmediklerini, kararları hususunda denetim ve düzenlemeleri yapmakla görevli bu birim gerektiğinde soruşturma da yürütmekle görevlidir.

Tanzimat döneminde Encümen-i Adliye, Adliye Nezaretine bağlı bulunan mahkemelerden gelen kanun ve nizamnameler ile çözülebilecek soruları çözmekle görevlidir. Günümüzde bu görevi Kanunlar Genel Müdürlüğü yapmaktadır. Adli konularla ilgili her türlü kanun ve tüzük hazırlanması, kanun teklifleri hakkında görüş sunmak, mevzuat değişiklikleri konusunda araştırma ve incelemelerin yapılması da diğer görevleri arasındadır.

Tanzimat döneminde Encümen-i İdare-i Adliye, Adliye Nezaretini Mektupçusu eşliğinde, Muhasebeci, Umur-ı Cezaiye, Hukukiye Sicil ve Evrak Müdürlüklerinden oluşmaktadır. Adliye Nezaretine bağlı dairelerde yapılacak her türlü satın alma işlemlerinin usulüne uygun yürütülmesini sağlamaktır. Bu görevi günümüzde Teknik İşler Daire Başkanlığı yürütmektedir. Bakanlık için ihtiyaç duyulmakta olunan bina, arazi gibi gayrimenkullerin kiralanması veya satın alınması işlemlerinin yürütülmesini sağlamaktır.

3.2 MAHKEMELER İLE HUKUK SİSTEMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

II. Mahmut devrinde Tanzimat sonrasında Adalet işlerine bakılması amacı ile Nezaret-i Deavi (Davalar Nezareti) kuruldu ve bu nezaret 1870 yılında Adliye Nezareti adını aldı. Hemen akabinde Ticaret ve Temyiz mahkemeleri kuruldu. Böylece hukuk hale alanında çok ciddi değişiklikler bu dönemle birlikte başladı. Mahkemeler herkese açık hale gelmekle herkes yargılanması sonrasında ceza alarak Kanunlar önünde eşit sayılmaktaydı. Dönemin padişahı bile bu kurallara uyacağına söz vermiş ve böylece Osmanlı ülkesinde Kanun Üstünlüğü Prensibi kabul görmüştür. Mahkemelerdeki üye sayısı yarı yarıya Müslüman ve Gayrimüslimlerden oluşmakla birlikte Hristiyanların da tanık olarak dinlenebildiği karma mahkemeler kurulmuştur. Karma mahkemelerin yanı sıra Şer'i mahkemelerin de varlığını devam ettirmesi Osmanlı ülkesinde 2 farklı hukuk sisteminin oluşmasına neden olmuştur.

Günümüzde yaşanan hukuk sistemindeki birçok sorunun temellerinin kuruluş dönemine dayandığı bilinmekle, Tanzimat Fermanının da bu sorunların çözümünde o dönem için bir başlangıç teşkil ettiği bilinmektedir.

Bu devirde yapılan en önemli Reformlar hukuk ve adliye alanında yapılmıştır. Osmanlıda bu reformları yapan kişiler hukuk hayatındaki sıkıntıların farkında ve bu Reformları öncelikli olarak mahkemelerin ıslahı yolunda aşmışlardır.

Aslına bakarsanız; Tanzimat dönemi sonrasında kurulan mahkemeler, adliye ve hukuk alanında yazılmış yeterli düzeyde ilmi eser bulunmamaktadır. Var olanlar ise kısıtlı bilgileri tekrardan ileri gitmemektedir. Bunun sebebi belki de; Hukuk Reformunun ülkemizde o dönemde de hala günümüzde de tehlikeli bir alan olarak görülen dokunulmaması gereken bir saha oluşundan ileri gelmektedir Oysaki günümüzde adliye sistemi Tanzimat devri sonrası adliyesinin devamı niteliğindedir. Günümüz hukuk sisteminde yaşanan birçok problemin de yine o devirlerden kaldığı da aşikârdır.

Tanzimat sonrası devirde idare ile adliye tam anlamıyla birbirinden bağımsız olmadığı gibi devlet ve meclis idari ve adli işlere aynı anda bakmaktaydı. Bu da yine birçok problemin ortaya çıkmasına, adli işlerin sürüncemede kalmasına sebebiyet vermekteydi. Günümüzde ise yine aynı problemler eskisi kadar olmasa da kısmen devam etmektedir.

Tanzimat sonrasında kurulan mahkemelerde adli ve hukuki reformlarda Fransa örnek alınmıştır. Osmanlı Devlet bünyesine uygun olan Avusturya, İngiltere veya Rusya değil de milli bir devlet sayılan Fransa'nın örnek alınmasındaki en

önemli neden Osmanlı-Fransa arasındaki eskiye dayanmakta olan dostane ilişkileridir. Fransız Medeni Hukukunun da İmparatorun Mısırda görüp incelediği adli ve hukuki yapıdan etkilenecek oluşturmuş olduğu ve bunun tesiri altında kalan Osmanlı Devleti ile diğer Müslüman devletler de Fransız Medeni Hukukunu model olarak almışlardır. Fransız modeli İslam odaklı olduğu düşüncesi bu reformlarda etkili olmuştur.

Tanzimat dönemindeki mahkemeler adli ve hukuki alanlarda yapılan tüm reformlar günümüz mahkemelerinin temellerini oluşturmakla, her geçen gün hukuk alanında yeni gelişmeler hızla devam etmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde hukukçu denilebilecek kesim, dönem itibari ile gelirleri bakımından sorunlu sıkıntılı ve bol bol dedikodusu olan, kadılık görevine göre gelirleri daha az ancak kadılık görevinden daha huzurlu ve daha şerefli olarak gördükleri fetva veya eğitim-öğretim görevini yapmayı tercih etmekteydiler. Bundan ötürü de mahkemeler ve hukuk hukuki ehliyeti yerinde olmayan ahlaki meziyet bakımından pek de yüksek mertebede bulunmayan naiplerin elinde kalmıştı. Ülkedeki ortam ise hukuki ihtilafları arttıracak kadar karışık olmadığından bu durum daha kolay ve daha ucuz olduğu için müftülerce çözümleniyordu. Mahkemelere düşen dava sayısını da az olması mahkeme gelirlerini düşürdüğünden rüşvet ve iltimas baş göstermekteydi. Öte yandan dönemin nüfuz sahibi kişileri de yargı mensuplarını etkileyerek hukuku kendi istedikleri doğrultulara çekmekteydi. Hukuki kurallara uyulmaktaki gevşeklik, rüşvet, iltimas, hukukun ehil olmayan kişilerin eline geçişi ve mevcut ortam ülkedeki adalet düşüncesini de dolayısı ile güvenlik ve huzur ortamını zedelemiştir. Her ne kadar zaman zaman kısa süreli ve geçici tedbir ve önlemler alınmış ise de başarı sağlanamadığı anlaşılmıştır. Tüm bu yaşananlar sonrası 19. Yüzyılın başlarına gelindiğinde devletin başındaki yöneticiler birçok müesseselerde olduğu gibi adliye ve hukuk teşkilatında da ıslahat yapılmasını aksi takdirde devletin çökeceğinden bahisle bu konularda pek çok yenilik yapmışlardır. Yapılan bu yenilikler gerek mali imkânsızlıklar gerekse iç ve dış tepkiler sebebi ile pek fazla ileri gidememiş ve ümit edilen hedeflere tam manası ile varılamamıştır. Ancak adalet teşkilatında yapılan bu reformlarda Tanzimat ile birlikte Avrupa'nın önemli rolü olduğu kadar reformların gerçekleşmesinde de Avrupa sistemi örnek teşkil edilmiştir. Elbette ki bu Avrupa sistemi dönem itibari ile tamamen gerçek anlamda iyi ve sağlıklı bir sistem olduğundan değil, Avrupa'nın güçlü oluşundan kaynaklanmaktaydı. El Hükmü'l Galip düşüncesi yani güçlü olanın sözü geçer mantığı o dönemde de hâkim olmuştur. Tanzimat'la adliye ve diğer birimlerde yapılan hemen hemen tüm ıslahatlarda Avrupa'nın o dönemi gözdesi Fransa'dan ilham alınmıştır. Tüm bu ıslahatlar dönem dönem sadrazamlı yapan Reşid, Ali ve Said Paşalarca gerçekleştirilmiş olmakla hemen hemen hepsinde yine dönem ileri gelen hukuk ve aynı zamanda devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın birinci ve

önemli derecede rolü olmuş ve emeği geçmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın yine başın yer aldığı bir komisyon ile Mecelle adında ilk İslam medeni kanunu oluşturulmuştur.

Bir ülkede vatandaşların sisteme bağlanmasını sağlayan en nemli unsurlardan birisi de şüphesiz ki adalet sisteminin doğru çalışmasıdır. Bu kavramın önemi o kadar büyüktür ki, adaletin doğru işlediği devletler, yıkılmalarına rağmen yerine gelen devletlere öncülük etmeye devam etmişlerdir. Örneğin, Roma Devleti yıkılmıştır ancak Roma Hukuku hala yaşamaktadır. Benzer şekilde Hammurabi Kanunları ve Sümerlerin mülkiyet hakkındaki kanunları günümüzde hala sıkça konuşulmaktadır. Sağlam yapıya sahip ve düzgün çalışan adalet sistemleri daha sonraki sistemlere model olmaktadır. Elbette bu yapı sağlam bir teşkilatla mümkün olabilmektedir. Eğitimli, liyakatli, kontrol ve denetim mekanizmalı, bilgili bir düşünce sistemi bu yapının ön önemli noktalarını teşkil etmektedir.

Yukarıda bahsedilen hususlar tüm devletler için geçerli olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu için de geçerlidir. Osmanlı İmparatorluğu kuruluş döneminde yeni bir hukuk düzeniyle kurulmamıştı. Kendisinden önce kurulan Türk ve İslam devletlerinden idari, yönetim ve benzeri hususların yanı sıra hukuk yönünden de birçok yapı alınmıştır. İslam Hukuku diğer Türk ve İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de hukuk sistemini oluşturmaktadır. Ancak bu sistem uygulanırken bir takım ilave ve düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler zaman içerisinde önemli bir sayıya ulaştıkça, oluş şekline bakılarak kendi içinde bir bütün olarak değerlendirilmiş olup ayrı bir isimle anılmaya başlanmıştır. Devletin müdahalesi dışında oluşan hukuka şeri hukuk, padişah fermanları ile oluşan hukuka ise örfi hukuk adı verilmiştir. Osmanlı hukuku şeri ve örfi hukuktan oluşmaktadır.⁵⁴¹

Adliye Nezareti Abdülaziz devrinde ihdas edilmiş ve adliye nazırlığına hukuk alanında büyük üne sahip Ahmed Cevdet Paşa getirilmişti. Adliye Nezaretinin kuruluşu, Tanzimat Fermanı'nı izleyen dönemde meydana gelen hukuk alanındaki dağınık yapıya bir şekil verme kaygısından doğmuştur.⁵⁴²

Tanzimat dönemi olarak bildiğimiz modernleşme döneminde şer'i mahkemelere ek olarak önce ticaret ardında da nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. Ortaya çıkan bu manzara, konsolosluk ve cemaat mahkemeleri de hesaba katıldığında işin içinden çıkılmaz bir duruma gelindiğini gösteriyordu. Mahkemeler ile ilgili kurumsal bağlantılar ise mevcut durumun daha da kötüleşmesine sebep olmaktadır. Bazı mahkemeler konularına göre ayrı ayrı nezaretlere bağlanmıştı. Adliye Nezaretinin kurulmasından sonra, öncelikle nizamiye mahkemelerinin bir

⁵⁴¹ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta, İstanbul, 1999, s.67-68.

⁵⁴² Ekinci, a.g.e., 202-236.

düzen içine sokulması için teşkilat nizamnamesi yapılmış, hemen sonrasında Ticaret Mahkemeleri de Adliye Nezaretiyle ilintilendirilmişti.

Adliye yetkililerinin ilgilendiği önemli bir diğer konu ise kurum içinde yapılan yazışmaların biçimi ve düzeni olmuştur. Acil cevaplandırılması amacıyla Nezarete gelen yazıların aynı hızda cevaplandırılması amacıyla mevcut kırtasiye kalabalığını daha sade hale getiren bürokratlar, Maliye Nezareti'nde bulunan kaynakların bir araya getirilmesi projesi ile yaşanan dönüşüm teşkilatın yapısı açısından da yeni bir yazışma düzeni geliştirmiştir. Bu düzenlemeye göre yapılacak yazışmalar nazır üzerinden olmayacak, müdüriyet adında bir birim üzerinden doğrudan yapılacaktır. Bu sistemle önceki sistemin sebep olduğu zaman kayıpları ile sorunlara muhatap bulma problemlerinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte taşra teşkilatlarına gönderilen yazılarla, merkez ile doğrudan yazışma yapılmaması, silsile yoluna riayet edilmesine vurgu yapılmıştır.⁵⁴³ Bu dönemde adliye yetkililerini yıl boyunca meşgul edecek birçok konuda genelgeler yayımlamak durumunda bırakan konulardan bir diğeri de personelin mesai saatlerine uymaması olmuştur. Hem merkez hem de taşra da personelin mesai saatlerine ve mahkeme saatlerine uymaması gazetelere haber olacak boyuta kadar ulaşmıştır. Yetkililer bu durumun önüne geçmek amacıyla personelin kullandığı izinleri maliyeye bildirerek izin dönemlerinde haksız olarak maaş alınmasının önüne geçmek istemişlerdir. Öte yandan normal izin sürelerinde dahi iznin nerede geçirileceğinin amirlere bildirilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Mesai çizelgesine uymayanlar hakkında cezai yaptırımlar uygulaması yoluna gidilmiştir.⁵⁴⁴

Osmanlı Devletinde özellikle II. Meşrutiyet dönemi özellikle adliye bürokratları için bir dönüm noktası olmuştur. İttihatçılar, adalet vaatleri ile yönetime geldiklerinde mevcut sistemin yetersizliğini gördüklerinde büyük bir şaşkınlık yaşamışlar ve önemli reform projelerini uygulamaya koymaya çalışmışlardı. Bu kapsamda yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesi, adliye bütçesinin artırılması, yabancıların üst düzey mevkilere getirilmesi, teşkilatla ilgili tüzük ve yönetmeliklerin yazılması gibi faaliyetler yapılması amaçlanmıştır. Bunun yanında baronun kurulması, ilk hukuk dergisinin yayımlanması da bu zamanda gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin çökmesine sebep olacak yüzyıllık problemler içinde adliye bürokratları, umulanın ötesinde bir çaba göstermiştir. Adliye bürokratları, cemiyet, parlamento ve hükümet arasındaki sürtüşmeler, sonu gelmeyen açmazlar içinde bir taraftan adliye nezareti personelinin haklarını alma yolundaki çalışmalar yapılmaya çalışılmış diğer yandan da kurumun

⁵⁴³ 28 Kanun-i sani 1325 (9 Şubat 1910)

⁵⁴⁴ Muharrerat-ı Umumiye-i Adliyye, 1327, s. 100-139.

önünü açmak amacıyla yapılacak reformları uygulamaya koymaya çalışmışlardır. Günümüz Türk Adalet Bakanlığı, Osmanlı Devleti tarafından Cumhuriyete aktarılan mevcut birikimler üzerine bina edilmiştir. Bu birikimin kapsamlı olarak sunulması hukukun kök saldığı diğer bütün alanlarda karşılaşılan sorulara yeni yanıtlar getirilmesini sağlamış olacaktır.⁵⁴⁵

Yargı sisteminin tarafsızlığı ve bağımsızlığının güçlendirilip korunması, adliyede insanlara verilen hizmetlerin günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek hale getirilmesi, etkin ve verimli bir yargı sisteminin sunulması, adaleti elde etmek isteyen insanların verdiği hukuk mücadelesinin hakkaniyet içerisinde ve seri bir biçimde sonuçlandırılması ile yargı sistemine olan güvenin yükseltilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan her türlü tedbiri almak, devletin başlıca görevleri içinde bulunmaktadır.

Günümüzde adliyeler mevcut yapıları gereği oldukça karmaşıktır. Adliyelerin barındırdığı birçok öge çoğu zaman birbirine çok benzemekte bazen ise birbirinden tamamıyla farklılık arz etmektedir. Söz konusu durum başka hiçbir devlet kurumunda bulunmayan bir nitelik taşımaktadır. Kamuya ait diğer kurum ve kuruluşlar, bazı açılardan birbirlerinden farklı olsalar da çalışma usulleri ve anlayışları bakımından birbirleriyle büyük benzerlikler gösterirler. Adliye sistemi açısından bakıldığında bu durumun çok farklı olduğu görülmektedir. Örneğin; İdari ve Adli yargı arasında veya ceza ve hukuk mahkemeleri arasında büyük farklar gözlemlenmektedir. İcra dairesinde çalışanlar ile Cumhuriyet Savcılığı'nda çalışanlar her aynı binaya hatta aynı kata çalışmak amacıyla gelseler de, yaptıkları işler bütünüyle birbirinden farklıdır. Bu birimlerde çalışanlar doğal bir şekilde işlerine odaklanmakta ve başka birimlerde çalışanlardan uzak kalabilmektedirler.

Adliyelerde mahkeme sisteminin daha etkili olabilmesi, bu hizmetlerden faydalananların en kaliteli hizmeti alması maksadıyla pilot mahkemelerde uygulama konulan yeni metotlar ve kadrolar hakkında da bilgiler tez çalışması içinde sunulmuştur. Bilindiği üzere adliyeler hem büyük hem de sistemi bilmeyenler için oldukça karmaşık yapılara sahiptirler. Bu karmaşıklığın önüne geçmek ve insanları doğru yönlendirmek maksadıyla danışma masalarının oluşturulması planlanmıştır. Zamandan ve gereksiz iş yükünden tasarruf etmek, kalem işlemlerinin daha seri ve kaliteli bir şekilde yürütülmesini sağlamak maksadıyla ön büroların kurulması rutin işlerin bu birimler kanalıyla yürütülmesi amaçlanmıştır. Yine yeni bir proje olan Adliye Müdürü kavramı hakkında da bilgi sunulmuştur. Buna göre; daha önce oldukça büyük ve karmaşık yapılara sahip olduğu bilgisi verilen adliye binalarının

⁵⁴⁵ Erkan Tural, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adliye ve Mezâhip Nezareti'nde Bürokratik Reform, <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13011308/2008/cilt57/sayi2/M0004305.pdf> (Erişim Tarihi; 14.11.2014)

bütün yükünü Adalet Komisyonu Başkanı'yla beraber yüklenmiş olan Cumhuriyet Başsavcılarının idari açıdan mevcut görevlerini hafifletmek ve esas görevi olan adli konular üzerine daha fazla eğilerek etkili ve verimli çalışmasını temin etmek amacıyla Adliye Müdürü ismi verilmiş bir kadro oluşturulmuştur. Adliyelere her gün gelen insan sayısı binlerle ifade edilmekte ve özellikle büyük illerde bulunan adliyelere gelen insan sayısının elli bini aştığı söylenmektedir. Sadece bu binalarda çalışanların idari açıdan ihtiyaçlarını karşılayabilmek bile ayrı bir iş halini almıştır. Adliyelerin adliye müdürü tarafından günümüz anlayışına uygun bir biçimde yönetmesi amaçlanmıştır.

Mevcut adliyelerde ön bürolar ve danışma masalarının bulunmamasının yaratmış olduğu tesirle, adliyeye gelen kimseler kalabalıklar oluşturmakta ve neredeyse binanın tüm birimlerine rahatça ulaşabilme olanağı bulmakta, onları yönlendirecek kimseler olmadığı için koridorlarda uzun zamanlar dolaşmaktadırlar.

Hâkimler ve savcıların çok ciddi iş yükleri bulunmaktadır. Bu iş yükünün altında sağlıklı bir şekilde dosyaları incelemeleri çok zor bir hale gelmektedir. Bunun önüne geçmek maksadıyla, adliye içinde konum farklılaştırması yapmak suretiyle, kısıtlı alanların meydana getirilmesi hedeflenmiştir. İnsanların bizzat yapmaları gereken işlemlere ait alanlara ulaşmaları bütünüyle serbest olacaktır. Bununla birlikte yalnızca adliye mensuplarının yapacakları işlemlerin olduğu alanlara ulaşmak kısıtlanacak hatta gerekli görüldüğünde engellenebilecektir. Bu şekilde hem adalet arayanlar, hem de adliye çalışanları işlerini daha hızlı tamamlama fırsatı bulacaklar, hem de hâkim ve savcılar başta olmak üzere adliye mensupları daha sessiz bir biçimde dosya inceleme ve çalışabilme fırsatı bulabilecekleri sessiz alanlara sahip olmuş olacaklardır. Bu düzenlemenin adliye hizmetlerinin neticeleri açısından son derece kaliteli katkılarda bulunacağı aşikârdır. Bu düzenlemenin adliye hizmetlerinden faydalananlarında lehine olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Pilot olarak hizmet vermeye başlayan bu uygulamalarda amaç adalet hizmetlerinin kullanıcısı insanlara hizmet vermek anlayışını hayata geçirmektir.

Bu tez çalışmasında iki temel hedef belirlenmiştir. Bunlardan birincisi günümüz Türk Adalet Sisteminin üzerine bina edildiği Osmanlı Devleti Adliye Nezareti hakkında kapsamlı bilgi sunmak, yapısal ve idari olarak bu yapıyı inceleyerek bu konu hakkındaki literatüre katkıda bulunmaktır. Bu amaçla yapılan araştırmada dönemin adliye yapısı incelenmiş bu birimler ve çalışanlar hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci hedefi ise adliye sistemi üzerine yapılan birtakım çalışmalar neticesinde şu anda pilot adliyelerde uygulamaya

konulan kadrolar hakkında detaylı bilgiler vermek ve günümüzün Türk Adalet Sistemi ile adliyelerin çalışma sistemi hakkında kolay, kısa, anlaşılabilir ancak, mevcut sistemin tamamını kapsayan bir kaynak ortaya koymaktır.

Daha önce genel olarak ifade edildiği gibi bu çalışmada Türk Adalet Sistemi bütün bir şekilde ele alınarak adalet kurumları hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Tez çalışmasının dilinin okuyucunun anlayabileceği yönde olmasına özen gösterilmiştir. Tez'e dahil edilen konuların muhteviyatının büyüklüğü düşünüldüğünde içerdiği mümkün olduğunca sadeleştirilerek sunulmasına gayret edilmiştir.

Herkes için insan haklarının gerçekleşmesi sağlamak, günümüzde devletin en büyük ödevidir. Adliye Nezaretinin kuruluşundan günümüze kadar geçen tarihi süreçte yargı organları devlete hükmedenlerin buyruğu altında görev yapan organlar olmaktan çıkmış, tarafsız ve bağımsız yapıtaşları biçimine dönüşmüşlerdir. Adaleti toplum yaşamının genelinde hâkim kılmak ve toplumun gelişip ilerlemesine katkıda bulunmak dışında bir amaçları olmadığı gibi, bunlara emir verecek makamlar da bulunmamaktadır. Bu büyük görevin yerine getirilmesinde adliye personelinin büyük katkılarda bulunduğu unutulmaması gerekmektedir.

Yasama yürütme ve yargı devletin üstünde durduğu üç büyük ve temel erk'tir. Bu üç kavram genellikle sacayağı diye tabir edilir. Bu terim bilinçli olarak kullanılmaktadır. Bir sacayağının üçayağının eşit uzunluğa sahip olması ve aynı oranda dayanıklılık göstermesi bu seçimin nedenini göstermektedir. Sacayağının ayaklardan birisinin kısa olması veya diğerlerinden daha güçsüz olması sacayağının sabit kalmasını engelleyecektir. Bu durumda sacayağının dik durması da imkânsızdır. Devletin de bir bütün olarak üstünde durduğu önemli bir dayanak da adalettir. Adalet hizmetleri yalnızca yargılama işlemlerinden oluşmasa da bu işlemlerin adalet hizmetleri içinde yer alan en büyük öneme sahip olduğu ve toplum nazarında adliyelerde ve mahkeme salonlarında olduğu açıktır. İnsan haklarının toplumun her alanında hâkim olmasını temin etmek devletin temel ödevidir. Bu anlamda adalet hizmetlerinde daima bir iyileştirme ve düzenleme yapmak devletin temel ödevidir. Bu yöndeki çalışmalar uzun senelerdir sürmektedir. 2001 yılından itibaren sürekli ve hızlı bir reform hareketiyle bu yönde önemli bir hamle başlamıştır. Bunun temel sebebi ise ülkemizin Avrupa Birliği'ne giriş süreci oluşturmaktadır. Bir ülkenin adalet sistemini tanımak için öncelikle, o ülkenin adli yapısını incelemek gerekir.

Pek çok insan için adliyeler birer muamma olmakla beraber adliyeler genel olarak uzak durulması gereken yerler olarak anılmaktadır. Buna rağmen adliye kapılarından bir kez bile girmek zorunda kalmamış insanlara rastlamak çok zordur. Adliyeleri dolduran bu kişiler adalet hizmetinin kullanıcıları olmakla beraber, bu insanlar olmasa mevcut binalar ve içinde çalışanlarında hiçbir fonksiyonunun olmayacağını unutmamak gerekir. Adliyede çalışan bir insanlara çok kolay görünen birçok iş; örneğin adli sicil kaydı veya veraset ilamı, daha önce adliyeye gelmemiş bir insan için çok karmaşık görünebilir. Yine burada çalışanlara önemsiz ve sıradan görünen bir mesele, sözgelimi, maddi hasarlı kazalara ait bir dava ömründe ilk kez ve hatta son kez mahkemeye çıkacak biri için azami derecede önemlidir. Kişi davayı kazanabilir de kaybedebilir de. Davanın sonucu önemli değildir. Bu sonucu değiştirmez. Ancak adliye binasını terk ederken ülkede verilen adaletin hizmetinin nasıl yürüdüğüyle alakalı verilmiş olan izlenim çok büyük bir öneme sahiptir ve birçok şeyi değiştirebilir. Bu bağlamda günümüzde mevcut adalet sisteminin insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek kaliteli hızlı ve güvenilir hale getirilmesi için yapılan çalışmalar bütün imkânsızlıklara rağmen devam etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ABDURRAHMAN Hakkı, Muharreratı Samiye ve Adliye, C.II., İstanbul 1301.
- ADİL Abdurrahman, İlamat-ı Temyiziyeden Hal-i Temyiz, Kostantiniye 1311 s. 5
- ADİL Muslihiddin, Mukayeseli Hukuk-ı İdare Dersleri, Selanik Rumeli Matbaası 1327.
- ADALET BAKANLIĞI, *Adliye Personeli El Kitabı*, Şen Matbaa, Ankara, 2009.
- AHMED Cevdet Paşa, Tezakir, Yay. Cavid Baysun, Türk Tarihi Kurumu, Ankara 1991.
- ARİF Mehmed, " Anadolu ve Arabistan Vilayetinde Teşkilat-ı Adliye" İlmi Hukuk, C.I., ASIM Mehmed, *Malumat-ı Kanuniye*, İstanbul, 1328.
- AYDIN, Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, Beta, İstanbul, Beta, 1999.
- BİLGE Necip, "Adalet Mahkemelerinin Kuruluşu" Adliye Mahkemelerinin Kuruluşu Kanunu Tasarısı ile Hâkim ler ve Savcılar Kanunu Tasarısı Hakkındaki Seminer 14 Ocak -24 Ocak 1964), Ankara 1964.
- BİLİCİ Faruk, "*İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Türk Uleması*", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.
- BOZKURT Gülnihal, "*Türkiye'de Hukuk Öğreniminin Tarihçesi*" Hukuk Öğretimi Sempozyumu 13-14, Ankara 1993.
- CEMALEDDİN ve HIRAND ASADOR, Ecanibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyazat-ı Adliye, Dersaadet 1331.
- ÇETİN Atilla, *Tunuslu Hayretin Paşa*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1999
- DEMİREL Fatmagül, Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Tarih Dizisi, İstanbul, 2009.
- DAVİSON, Roderic H., Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876 (Çev. Osman Akınbay), C.I, Papirüs, İstanbul, 1997.
- İHSANOĞLU Ekmeleddin, *Eğitim ve Bilim*, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C.II, İrcica, İstanbul, 1998.
- ELÖVE, Mustafa Emin, "Türkiye'nin Din İmtiyazları", A.Ü.H.F.D. C.X, Sayı 1-4, Ankara
- ERK, Hasan Basri, Meşhur Türk Hukukçuları, 1958.

ERYILMAZ Bilal, Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi, Risale, İstanbul, 1996.

FİNDELY Carter V., *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Bâb-ı Ali (1789-1922)*, Çev. Latif Boyacı, İzzet Akyol, İstanbul, İz, 1994.

MARTAL Abdullah," Osmanlı imparatorluğu'nda Emeklilik ve Buna İlişkin İlk Düzenlemeler" *XIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

GÖZÜBENLİ Beşiri, "Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Faaliyetleri ve Mecelle", Ahmet Cevdet Paşa (1823-1895) Vefatının 100. Yılına Armağan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

HAKKI Abdurrahman, Muharreratı Samiye ve Adliye, , C.II, İstanbul 1301.

İNAL, İbnülemin Mahmut KEMAL, Son Sadrazamlar, C.II., Dergah, İstanbul, 1982.

HAKKI İbrahim, Hukuk-ı İdare, Dersaadet 1312

KARAKOÇ Sarkiz, Külliyyat-ı Kavanin, Dosya Nr. XXIX, vesika nr. 317.

KARAL Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, C,VIII, Ankara, 1988.

KASBARYAN Arisdakis, **Hukuk Müşaviri**, Dersaadet 1314.

KAZIM, Hukuk-ı Mevzua, İstanbul 1313.

KUNTER Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta, Ankara, 2010.

LEWİS BERNARD , Modern Türkiye'nin Doğuşu, (çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

MEDRESE-İ HUKUK, I. Kısım İstanbul 1299.

MUHARRERAT-I UMUMİYE-İ ADLİYE, *1325 Senesi Eylülünden 1326 Senesi Şubatı Nihayetine Kadar Adliye Nezaretinden Memurin-İ Adliyeye Yazılan Muharrerâtı Umumiye Suretleri*, Matbaa-ı Amire, İstanbul,1327

NEDİM Mahmud, Usul-ı Muhakemat/ı Cezaiyye Kanunu Şerhi, Dersaadet, 1301.

NEZARET Hilmi, Şerh-i Kanun-ı Ticaret, İstanbul 1303.

ŞERİF Nazif ve TALAT Servet, Mecmuayı Malumat-ı Adliye, Dersaadet, 1312.

ŞEVKİ Mehmed, Sakk-ı Adli Hukuku, Dersaadet, 1327.

PEKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II., Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1993.

REŞİD Ahmet, *Hukuk-ı Ticaret*, İstanbul 1316 C. IV,

ONAR Sıddık Sami ve BELGESAY Mustafa Reşit, Adliye Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul 1944.

ORTAYLI İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul, 1995.
OSMAN NURİ, Abdülhamid Sani ve Devri Saltanatı C.II, 1327 İstanbul 1327.
ÖZDEMİR, Hüseyin, Osmanlı Devletinde Bürokrasi, Okumuş Adam, İstanbul, 2001.
ÖZOĞUZ Nejat, *Temyiz Mahkemesi*, Ankara 1944.
TOPRAK Zafer, "*Adalet Örgütlenmesi*" İstanbul Ansiklopedisi, C. I.
ÜNAL Şeref, Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hâkimlik Teminatı, Ankara 1994.
GÖNEN Yasemin Saner, Hukuki Kapütilyasyonlar ve Sonuçları, Osmanlı, Ankara, Yeni Türkiye, 1999
YORGAKI, Usûl-ı *Muhâkemât-ı Hukukiyye*, Kanunu Şerhi, İstanbul, 1329.
Yorgaki, *Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu Şerhi*, Dersaadet 1325
YURTCAN Erdener, Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının El Kitabı. Beta, Ankara, 2008.

ARŞİV BELGELERİ, SÜRELİ YAYINLAR, KANUN VE YÖNETMELİKLER

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrakı, Numara, 75/24,
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Tanzimat Defteri Nr. 6.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Divan-ı Hümayün Kalemî Mukavele Nr. 14/19
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Dahiliye, Nr. 61932. Nr. 61932.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Dahiliye, 62844.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrakı
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Meclis-i Mahsus, 1330, 1331
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.DVN MKL Nr. 20/4;
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Tanzimat Defteri, Nr. 6.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.AZN Nr. 9/8.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Şuray-ı Devlet
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Meclisi Vükela Mazbatası 23-31
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ayniyat Adliye, Nr. 1655.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Hususi Maruzat
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası Adliye Giden, Nr. 75499
Ahkam-ı Kavanin ve Nizamatin Tefsiri, Dersaadet 1301
Sadaret Defteri
Ceride-i Mehâkim
Düstur I. Tertip
Düstur II. Tertip
Dersaadet

Maaşat Kararnamesi
Nizamât Defteri
Takvim-i Vekayi
Adliye Memurlarının Sicill-i Ahval Nizamnamesi
Buyruldu Defteri
Muharrerat-ı Umumiye-i Adliyye, 1327.
İrade Adliye ve Mezahip
Mülkiye Tekaüd Sandığı Kararnamesi
Dahiliye Nezareti Muharreratı Umumiye Mecmuası, C.I
İrade Hususi
28 Kanun-i sani 1325
Kanunu Esasi, İstanbul Karabet Matbaası 1324.
Mabeyn Başkitabeti
Adliye Ve Mezahip Nezaret Maruzatı
Sadaret Mektubi Kalemi Mühime Kalemi
Mehâkim -i Vilayet Azasının Suret-i İntihâb ve Tayinlerine Dair Talimat
1879 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi.
1911 tarihli Adliye Nezareti Nizamnamesi.
2802 sayılı Hâkim ler ve Savcılar Kanunu.
657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu
Teşkilat-ı Mehâkim Kanunu
Savcılık Ve Mahkemeler Yazı İşleri Ve Kalem Yönetmeliği
Vükelayı Devlet-i Aliyyenin ve Meclisi Vükelanın Vezai-e ait Kanun.
Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye
Adalet Bakanlığı Memur Sınav, Atama Ve Nakil Yönetmeliği
Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde
Kararnemenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
26.04.1911 tarihli Adliye Nezareti'nin İzinlerle İlgili Hazırladığı Talimat
Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüd Kararnamesi

TEZLER

CANDEMİR Murat, Bab-ı Ali Evrak Odası, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
EKİNCİ Ekrem Buğra, Tanzimat Sonrasında Osmanlı Hukukunda Kanun Yolları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul,1996. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

SATAR Figen, "Damad Mahmud Celaledin Paşa'mn Hayatı ve Siyasi Mücadelesi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler, İstanbul, 2000 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

İNTERNET

"Osmanlı Adliye Müsteşarlarından Vahan Efendi" <http://gsl.dev.asynth.com/tr/tarihce/mudurlerimiz> (Erişim Tarihi: 11.10.2014)

"Cevdet Paşa" http://www.obarsiv.com/kutuphane_bulteni/mart10/img/hi/ahmet_cevdet_pasa.jpg (Erişim Tarihi: 11.10.2014)

Yüksel Yengel "Hâkim ler ve Savcılar Ne İş Yapar" http://www.hurriyetaile.com/yazarlar/yuksel-yangel/hâkim-savci-ve-avukat-nedir-ne-is-yaparlar_3623.html (Erişim Tarihi :20.11.2014)

Erkan Tural, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adliye ve Mezâhip Nezareti'nde Bürokratik Reform,<http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13011308/2008/cilt57/sayi2/M0004305.pdf> (Erişim Tarihi; 14.11.2014)

Cumhuriyet Savcılarının Görev ve Yetkileri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_663.htm (Erişim Tarihi :24.11,2014)